gurbet ufukları

M. Fethullah Gülen

KIRIK 3 TESTİ

GURBET UFUKLARI

KIRIK TESTİ – 3

M. Fethullah Gülen

ISBN
978-975-315-337-9

Yayın Numarası
285

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Mayıs 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

Takdim

“Aman!”

Bu kitabın yazarını, okuyucusuna tanıtmak gerekmez; Fethullah Gülen, sadece sevenlerinin ve sözünü ciddiye alanların değil, çok daha geniş insan kitlelerinin tanıdığı ve merak ettiği bir isimdir ve bu ismin önüne veya ardına sıfat veya unvan eklemek de şart değildir; ısrar hâlinde onun için sadece, “İnsanlara Hakkı tavsiye eden kötülüklerden kaçınmalarını öğütleyen biri...” demek mümkün; iki cihanda unvanların en değerlisi ve mânidarı da her hâlde bu olsa gerektir.

Gâhi zaman bir muallim, bir ahbab, bir vaiz veya rü’yetine güvenilir bir aile büyüğü edasıdır ki, söylenenlere kulak kesilmek gerektiğini ihtar ediyor; bu söyleyişte “kısa günün kârı” endişesi yoktur, ebediyet ufku vardır ve bu hisleniş, insanda muhatabını ciddiye almaya davet eden istikamette bir ikaz görevi yapıyor.

***

Elinizdeki kitap, teknik bakımdan şifahî bir özellik taşıyor; yani yazarın yazdıkları değil, muhtelif meclislerde ve muhtelif vesilelerle söylenmiş sözlerin yazıya geçirilmiş hâlidir; buna rağmen kitapta, ekseriyete yakın nispette gramer bakımından kitap cümlesi gibi düzgün ifadeler bulacaksınız. Bu özellik ses kayıtlarının yazıya çevrilirken düzeltilmesi gayretinden kaynaklanmıyor; tanıyanlar esasen bilir ki Fethullah Gülen, şifahi ifadede misline kolay rastlanmayacak bir talâkat sahibidir ve sohbetlerine doğrudan veya dolaylı yoldan istifade etmiş olanlar bu ifade düzgünlüğü ve parlaklığına dikkat kesilmişlerdir. Şifahi ifadede akıcılık, söz konusu meseleye vukufu ve fikir disiplinini gerektiren bir meziyettir; ne yazık ki güzel, düzgün, mânidar ve tesirli konuşma özelliğini cemiyetimizde alkışlanacak ve övülecek bir meziyet hâline getirmekte başarılı olamadık; her yerde olduğu gibi sıradanlık, güzel ve taçlandırılması gereken meziyetleri geriye itiyor.

***

Kitaptaki metinlerin müsvedde hâlini okuyup bitirdikten sonra içerdeki anafikrin “Aman!” nidası ile özetlenebileceğini düşündüm; “Aman yâ Rabbi! Aman yâ Resûlallah! Aman ey mü’minler! Aman, aman, aman!..” Aman nidâsının Türkçemizde böyle bir mânâ derinliği vardır; hem yakarış ve mağfiret dilenişi, hem de muhtemel ve mevcut tehlikelere karşı dikkat çekme endişesi,

bir ikaz çığlığı. Bu niyaz ve temenninin bir başka müşterek tarif edici vasfı ise "gurbet eller"de zihinden kağıda sirayet etmiş olması; gurbet mektupları bunlar!

Gurbet ki, bütün varlığı ve mânâsı ile sılaya atıftır. Kitaptaki tespit ve temennileri bir de o gözle değerlendirmek lazım. Gurbet, acılı bir duruş yeridir ve gurbetten sılaya tevcih edilmiş tespitleri ister istemez gurbeti hüznünün renklerine boyayacaktır.

***

Misâl, "Bir hükümetin milletine 'benim milletim' demesinden ziyade, bir milletin başındaki hükümete 'benim hükümetim' demesi daha önemlidir ve zannımca her zaman aranan da işte budur." cümlesinin siyaset biliminde hangi mânâ ufuklarını kapladığını araştırmak doğrusu çok verimli fikir fırtınalarına sahne olabilirdi. Bu cümlesi ile yazar, siyasî kültürümüze yeni ve önemli bir istikamet gösterdiği gibi en azından son asrın siyasî tarihine de ciddi bir kritik getiriyor; fakat üslûba dikkat çekmek isterim; cerh edici değil otayıcı, yıkıcı değil destekleyici, kabulcü değil eleştirici, kaba ve incitici değil zarif ve ârifâne. Bu eleştiri ve tespit âhengine dikkat edilmeli ve altı çizilmelidir.

***

"Ben" zamiri, dilimizde kabzasız ve her iki tarafı da keskin bir bıçak gibidir; keskin ağzını kavrayanın elini kanatır, usûle riayetle tasarruf edenin işini görür. Kitapta yeri geldikçe birinci tekil şahıs sigâsıyla kurulmuş cümlelerin, hemen oracıkta insanî bir sıcaklık hâlesi teşkil etmesi dikkatimi çekti. Klasik kültürümüzde "Ben demek ayıptır." şeklinde iyi izah edilmemiş bir hüküm vardır, yeri gelmişken "ben" sigâsı kullanmanın en evvel şahsî sorumluluk üstlenmek gereken izahlarda kaçınılmaz olduğunu ifade etmeliyiz. Ben yerine "biz"i tercih etmenin kaçış anlamına geldiği ve ortaklaşa kimliğe sığınarak sorumluluktan sıyrılmak anlamına geldiği yerler vardır. Fethullah Gülen'in sadece söyledikleriyle değil, söyleyiş şekli ve üslûbu ile de okuyucularına hüsnümisal teşkil etmesi murad olunur; zira zannedildiğinin aksine "duruş"un, söyleyişten daha değerli ve önemli olduğunu düşünüyorum. "Duruş" kavramının içine rahatlıkla şahsiyeti, seciyeyi, ahlâkı da ilave etmek mümkün.

Öyle bir "duruş"un tehlikeli ve yakıcı hâle geldiği tek yer, –sırf metânetinden ötürü– sair duruş sahiplerinin haset ve iğbirârını da istemeden celb etmektir ve zannımca Fethullah Gülen Hocaefendi, insanî zaaf ve kusurlarından ziyade aynı derecede insanî meziyet ve duruş sağlamlığının ceremesini, kendine yöneltilen husûmet nevinden ödemektedir ve ödeyecektir.

***

Eserden müellifi tanımak noktasında diğer kitaplarına nazaran elinizde tuttuğunuz metnin daha tarif edici olduğunu düşünüyorum. Dikkatli nazarlar orada hayli ipucu fark edecek ve müellifin kağıtta bıraktığı zihin izlerini daha sadıkâne bir yorumla anlamak imkânını bulacaklardır.

Her metnin muhtelif mânâ katmanları vardır ve her kitapta aslında kendimizi okuruz.

***

İki temennî ile sizleri eserle baş başa bırakacağım: dilinden ve kaleminden "Hakk'a tavsiye"den maada bir söz ve işaret duymadığıma şahadet edeceğim aziz Fethullah Gülen'e iki cihanda saadet ve âfiyetler diliyorum; inşallah rahatsızlıklarından şifâ bulur ve inşâllah ân-karîb zamanda safâlıkla memleketine, sılasına avdet eder.

A. Turan Alkan

Tevhid Ekseninde

Tevhid Yörüngeli Konuşmak

Fiilleri yaratan da Cenâb-ı Allah'tır. Biz konuşurken "Yedik, içtik, gittik, geldik" desek de, yediren de, içiren de, götüren de, getiren de O'dur. Biz, bu fiilleri kendimize isnat ederken, Allah Teâlâ'yı bayağı ve âdi işlerden tenzih etmek için öyle konuşuyoruz. Aslında, "Allah abdest aldırdı, Allah zeytin yedirdi, Allah su içirdi." sözleri hakikate muvâfıktır, doğrudur.

Bazı arkadaşlar, uzun zaman her fiili Allah'a nisbet etmeyi sürdürdüler. "Yemek güzel olmuş" demek kadarlık bir sözü bile "Allah yaptırdı" şeklindeki cevaplarıyla hakikate hamlettiler. Fakat böyle bir üslûpta bazen bir sun'îliğe kaçma olabilir. Cenâb-ı Allah, mecaza cevaz verdiği için fiilleri mecazen insanlara nisbet etmede bir beis yoktur.

Evet, bir fiil hakikî fâiline isnat edilmezse o söz mecaz olur. Mecâz, bir alâkadan dolayı hakikî mânâsının dışında kullanılan ve zahirî mânâsının kast edilmesine karine-i mânia (engel delil) bulunan kelimelerdir. Meselâ, "Bahar etrafı yemyeşil yaptı." sözünde fiilin bahara isnat edilmesi mecazîdir. Çünkü, bizim inancımıza göre ve hakikatte, etrafı yemyeşil yapan, ağaçlara çiçek açtıran sadece Allah'tır. Bahar mevsimi ise yalnızca bu yeşermenin zamanıdır. Bu mecazda zaman, alâkadır; bahar mevsiminin "etrafı yemyeşil yapma" gibi bir fiilden âciz ve uzak olması da, karine-i mâniadır.

Ayrıca, hastaneye gidip gelirken, insanların gizli bir şirkle yüz yüze olduklarını gördüm. "Şu doktor hayatımı kurtardı." sözünden tutun da, "Şu ilacı almazsanız iki sene bile yaşayamazsınız." ya da "Ameliyat sizi on sene daha yaşatır." türünden nereye gittiği bilinmeyen, hangi dinî esasa dokunduğu sezilmeyen pek çok yanlış ifade duydum. Çok üzüldüm. Sanki hayatı veren ilaçlarmış gibi bütün fiillerin onlara nisbet edildiğini ve Cenâb-ı Hakk'ın hiç zikredilmediğini müşâhede ettim. Ve sanki, Müessir-i Hakikî, alınan bir ilaçtan dolayı şifa vermeye –hâşâ– mecburmuş gibi "Şu ilacı alın, hiçbir şeyiniz kalmaz." şeklindeki ifadelere muhatap oldum. Bu üslûp karşısında ruhum çok sıkıldı. Evet, "Bu sözler mecaz" diyebilirsiniz; ama bunu derken "Hakikî Fâil"i de unutmamanız, kalb ve düşüncelerinizde en geniş yeri O'na ayırmanız gerekmez mi?

Bir süre tedavimle ilgilenen bir doktor arkadaşımız buradan giderken, “Hocam, Allah sizden razı olsun. Bana ‘sebepler planında’ demeyi öğrettiniz.” demişti. Evet, Allah (celle celâluhu), ilacı bir sebep olarak yaratmıştır. Bir ilaç, belli bir rahatsızlığa sebepler planında iyi gelebilir. Ama hem o ilacı alanın, hem de onu tavsiye eden doktorun her lâhza aklında bulundurması gereken husus “Yegâne Şâfî Allah’tır.” hakikati ve “o ilacın sadece bir vesile olduğu” gerçeğidir.

Alvar İmamı, sürekli “Allah bizi insan eyleye!” derdi. Bazılarının aklına gelebilir ki, zaten insanız. Evet öyledir, fakat potansiyel insan olmak başka, hakikî insan olmak başkadır.

Hüve

Cenâb-ı Hakk’ın nimetlerini O’ndan bilmek, ihsanları O’na izafe ederek hatırlamak bir şükr-ü manevîdir. Bu da, o türden nimetlerin ziyadeleşmesine vesile olur. O’nu görmezlikten gelmek ise nankörlüktür. Nankörlük de azab-ı ilâhîyi gerektirir ve nimetin inkıtâına vesile olur. Hususiyle “enaniyet asrı” diyebileceğimiz içinde yaşadığımız zaman diliminde, insanlar pohpohlanmak, övülmek için bahaneler arıyorlar. Her şey bir çalıma, kuruntu ve riyaya bağlanmış gidiyor ve her yerde bir havâîlik hâkim. Bu havâîliğe karşı ciddî olmak iktiza ediyor.

Eğer insanın davranışları, azmi, cehdi ve tercihi herhangi bir şeyin meydana gelmesi için bir sebepse ve buna bir değer atfedilecekse bunu öbür âleme bırakmalı. Burada onlara değer atfettiğimiz zaman hiç farkına varmadan, işi o işin asıl sahibinden koparmış ve kendimize mâletmiş oluruz. Bunda da bir şirk-i hafî vardır. وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ *“Sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratan Allah’tır.”*[1] ilâhî beyanı bize bunu ifade ediyor. Bu sebeple başkalarını takdir edenler, takdir ederken temkinli olmalılar; hem fiilleri asıl Sahibinden koparmamaları, hem de takdir ettikleri insana zarar vermemeleri açısından dikkatli davranmalılar.

Bazen kendisine başarı isnat edilen şahıs, öyle bir takdir karşısında dayanamayacak kadar zayıf bir adam olabilir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle bir münasebetle *“Kardeşinin boynunu kırdın!”*[2] diyor. “O yaptı, o etti, o mükemmel, o şöyle, eşi menendi yok…” şeklinde şeyler söylenince *“Onun boynunu kırdın.”* buyuruyor. Üstad Hazretleri de, hem onları övmek suretiyle boyunlarını kırmamak, hem de başkalarında rekabet, kıskançlık ve haset hislerini tahrik etmemek için talebelerinde sadakat, samimiyet ve vefa arıyor. Onları keşif, keramet ya da harikulâdeliklere değil; bu vasıfları elde

etmeye ve mübalâğalardan kaçarak her şeye rağmen vefalı olmaya çağırıyor.[3]

Öyleyse, her şeyi silmeli, "O" demeli. "Ene"den vazgeçip "Hüve"ye bağlanmalı. Bütün meseleleri "Hû"ya irca etmeli.

Gerçi, Üstad Hazretleri, "ene"yi yırt, "nahnü"yü göster[4] diyor. Bu mülâhazanın mânâsı şudur: İlle de bazı işler, başarılar, muvaffakiyetler için bir sebep gösterilecekse heyet gösterilmeli; tek tek fertler değil de onların vifak ve ittifakıyla hâsıl olan şahs-ı mânevî nazara verilmeli. Cenâb-ı Hakk'ın tevfîkinin tahakkuku için vifak ve ittifak bir şart-ı adîdir, mülâhazasına bağlanmalı. Fakat esas tevhîde ulaşma, ene'yi yırtıp nahnü'den geçip Hüve'yi göstermekle olur. Temelde ene (ben), ente (sen), entüm (siz) ve nahnü (biz) kısacası bunların hepsi Hüve'ye bağlanmalıdır. Acz, fakr yolunun esası da budur.

İman ve Küfür

"Birbirine en uzak şeyler nelerdir?" denilirse "Küfür ve iman" diyebilirsiniz; neticeleri itibarıyla böyledir. Fakat hayat içinde yaşadığınız şeyler itibarıyla; hisleriniz, hevesleriniz veya vicdanınız, şuurunuz ve latîfe-i rabbâniyeniz açısından bakınca birbirine en yakın şeyler de küfür ve imandır. Aralarında incecik bir perde vardır.

Onun için perdenin öte tarafına yuvarlanıp düşenlerin dedikodusunu edip, "Nasıl oldu da düştüler?" falan deme yerine "Allah bizi düşürmesin." diye Cenâb-ı Hakk'a teveccüh edip yalvarmak lazımdır. Devamlı surette, رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا *"Allahım hidayet buyurduktan sonra kalblerimizi kaydırma."*[5] demek gerekir.

Bütün kardeşlerimiz için de aynı duayı yapmalıyız. Çünkü hiç umulmadık kimseler kaybedebilir. Vahye kâtiplik yapan insan vardır ki, kaybetmiştir. İster tahribatın kolay olmasına, ister şeytanî meselelerin insana daha cazip, daha hoş gelmesine, isterseniz de her zaman tetikte yaşayamamaya veriniz, hiç beklenmedik anda kayabilir ve kaybedebilirsiniz.

Bundan dolayı, insan kendine hiç güvenmemeli, O'na tutunmalı ve bu şekilde ayakta durmaya çalışmalı. Kendini çok küçük görmeli. Her gece bin rekât namaz kılsa, başını yerden kaldırmasa da kulluğunu yapamadığı inancında olmalı. Senenin her gününü ibadetle dopdolu yaşayan bir kul "Rabbime şu kadar ibadet ettim, şu meselede şöyle bir mazhariyete erdim." şeklinde bir düşünceyi aklının köşesinden geçirse, kendisini bir paye ve makam sahibi zannetse, onun bu mülâhazayla tükettiği o anlar, hayatının en karanlık dilimleri olur.

Oysa dikkatli bir kul, mazhariyetlerine bir mekr olabileceği endişesiyle bakmalı ve Allah'ın rızasından başka bütün taleplere kapanmalıdır. "Ben bir köleyim. Kölenin hiç sermayesi olmaz, o ne kazanırsa kazansın kâr efendiye aittir." şuurunda olmalı, ibadet ve hizmetleri karşılığında bir mükâfat ve bedel beklememelidir. Kaldı ki Yirmi Dördüncü Söz'de ifade edildiği gibi; "Ubûdiyet, mukaddeme-i mükâfat-ı lâhika değil, netice-i nimet-i sâbıkadır. Evet biz, mükâfatımızı almışız. Ona göre hizmetle ve ubûdiyetle muvazzafız."[6] Öyleyse mesele, makam elde etmek, bir pâyeyle bilinmek değildir; verilmiş bir pâyenin hakkını eda etmek, nimetlere şükürle mukabelede bulunmaktır.

Allah Resûlü her namazın ardından اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ diye dua ediyor.[7] Bunu, Efendimiz'in talim (öğretme) makamında söylediği bir dua olarak değerlendirmek lazımdır. Zira, peygamberler hem mâsum hem de masûndurlar; günaha kapalıdırlar ve aynı zamanda Cenâb-ı Hak onları günaha karşı korur. Onlar, başkalarını kurtarmak için gönderilen kimselerdir; kendilerini kurtarmak için gönderilmemişlerdir. Ancak Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), o engin kulluk şuuru ve tevazuuyla kendi nefsinden de endişe duyup suiakıbetten korkabilir ve kovulacağından endişe edebilir. Fakat biz terbiyemizin gereği bu türlü mülâhazaları talime havale etmeli; bize herkesin akıbetinden endişe etmesi gerektiğini öğretiyor, şeklinde anlamalıyız. Ama o kendi açısından إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِيَ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ[8] –bir rivayette de devamında وَفَضْلٍ[9] – demekte, kendisini her zaman rahmet-i ilâhiyeye muhtaç görmektedir. Onunla sarılıp sarmalanmazsa, onunla tutulup bir noktaya konmazsa, o da Cennet'e ulaşamayacağı kanaatini taşımaktadır.

Rahmeten li'l-âlemîn olan Efendimiz bile, o rahmette daha ileri yerlere adımını atabilmesi, kadem-i sıdka erebilmesi için, yine ilâhî rahmetten beklentiler içindedir. Öyleyse; biz O'nun dediği şeylerin yüz kat daha fazlasını demeli, küfürden çok korkmalı ve Cenâb-ı Allah'a sığınmalıyız.

Küfrün sebepleri çok sinsi olduğundan, ibadetiyle göklerde uçan bir insan dahi küfre düşebilir. Öyle biri dahi çok endişe duymalı; inişlerde çıkışlarda, yaya yürüyüşlerde hep Cenâb-ı Hak'tan sıyanet aramalı. İşte o tür duaların mânâsı da böyle anlaşılmalı.

يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ[10]

Hayy ve Kayyum, Âyetü'l-Kürsî'de lâfz-ı celâlden sonra zikredilen iki mübarek isimdir. Onun varlığı halk etmesi yönüyle değil de, bizim açımızdan, hayata mazhar olanlar ve onun kayyûmiyetiyle hayatlarını sürdürenler açısından

önemli iki isimdir. Onun için bu iki isim, bazılarınca İsm-i A'zam olarak zikredilmiş; dualarda فَرْدٌ حَيٌّ قَيُّومٌ حَكَمٌ عَدْلٌ قُدُّوسٌ sırasıyla söylenmiştir.

بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ , *"Senin rahmetine sığınıyor, Sana dehalet ediyorum."* demektir. Baştaki "ب – be" harfini ister istiğâse (yardım dileme), ister istiâne (yardım isteme), isterseniz de musâhabe (yakınlık ve söyleşme) mânâsına hamledin; bu, *"Beni rahmetinin arkadaşlığından uzak etme, yardımından mahrum bırakma, rahmetinle gelecek yardımdan nasipsiz kılma. Sana sığınıyor, Senin merhametini diliyorum. Ve aynı zamanda bir maiyyet istiyorum."* anlamına gelir.

أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ *"Her hâlimi ıslah buyur, düzelt."* demektir. Bu sözde bir tevazu; bir mahviyet; meseleyi bir çökmüşlüğe, çatlamışlığa, bir kırılmışlığa hamletme ve buna inanma vardır.

Sonra وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ *"Göz açıp kapama ölçüsünde bile olsa beni nefsimle baş başa bırakma."*[11] sözü gelmektedir. Bazıları buna وَلَا أَقَلَّ مِنْ ذٰلِكَ *"Göz kapamadan daha az bir süre için bile beni benimle baş başa bırakma."* ifadesini eklemiş; bazıları da bir tavzih için ya bir bedel ya da bir atf-ı beyan ziyadesiyle وَ لَا إِلَى أَحَدٍ مِنْ عِبَادِكَ *"Nefsimle baş başa bırakmadığın gibi, başka bir kimseyle de baş başa bırakma!"* demişlerdir. Yani, *"Bana senden başka biriyle kurtulacağım hissini verme. Öyle bir şirke atma beni. Başkasına güvenip dayanma duygusu hâsıl etme gönlümde. Sadece Sana dayanayım, yalnız Sana güveneyim. Senden istiânede, istiğâsede bulunayım. Bir tek Senin maiyyetini isteyeyim, onun içine hiçbir şey karıştırmayayım."* talebini seslendirmişlerdir.

Demek ki insan bazen yürüdüğü düz bir zeminde bile hiç farkına varmadan ayağı bir yere takılıp kapaklanabilir. Düşmenin hiç farkına varılmaz. Şimdiye kadar devrilmez gibi görünen nice çınarlar yıkılıp gitmiştir. En güçlü insanlar dahi devrilmişlerdir. Allah (celle celâluhu) bizleri muhafaza buyursun.

Teslimiyet ve Hürriyet

İlâhî varidattan uzak, dinî temellerden yoksun düşünceler, insanı dünyevîliğe iter. Başına gelen hâdiseleri değerlendirirken, meselâ inanç perspektifinden bakmıyor/bakamıyorsa "Şöyle olsaydı, böyle olmalıydı, neden böyle sonuçlandı?" der, kendini yer bitirir. Ama Allah'a iman, kadere teslimiyet, takdire inkıyat ile aynı hâdiselere baksa elde edeceği netice farklı olur. Evet, insan gerçek hürriyete kavuşmak istiyorsa Allah'a ve ondan gelen her şeye

teslim olmalıdır. Teslimiyetten uzak ruhlar, ölü vücutlar gibidir. Cesetten farkı yoktur onların. Bu sebeple insan, onunla irtibatını bir ney gibi sürekli seslendirebilmeli; inleyebilmelidir. Mülâhazalarında hep Cenâb-ı Hak olmalı, hep onu düşünmeli, her işini onun rızası istikametinde yapmalı veya en azından o gayret içinde olmalıdır. Evet, insan az dahi olsa bu hakikate inansa, inanın ne burada ne de ötede kaybetmez.

İnançta Derinlik

Mü'minler olarak çok iyi inanmak, inandığımız şeyleri içte duymak ve hissetmek, bunları başkalarına duyurmak, kendimizi saydam bir varlık gibi yapıp, nereden bakılırsa bakılsın hep Cenâb-ı Hakk'ı göstermek zorundayız. Bir başka tabirle memur olduğumuz şeyleri harfiyen yerine getirirken kendimizi tamamen O'na adamamız ve O'nda fâni olmamız gerekmektedir. Nasıl ki bazı ruh insanları Uhud'u, Hz. Hamza'yı anlatırken o çetin savaşı kendisi yaşar ve Hamza olur; aynen bunun gibi, Cenâb-ı Hak'tan bahsederken yine O'ndan akıp gelen engin dalgalar ile gönlümüzü buluşturabilmeliyiz ki inandırıcı olabilelim.

Müslümanlık sadece ilim değildir, o hayattır. Yaşana yaşana fertle ve toplumla bütünleşir. Zaten inancını bu ölçüde yaşayarak tabiatlarının derinliği hâline getirebilenler bu seviyeye ulaşır, ulûhiyet hakikatine yeni pencerelerle açılma fırsatı bulurlar.

Evet, imanın nazarî buuddan amelî buuda yükseltilmesi hem dünya hem de ukba hayatımız adına çok önemlidir. Bunu başarabildiğimiz takdirde iman bizim hayatımızın her karesine girmiş demektir, eğer ameller yerine getirilirken bu inanç derinliği hissedilmezse hem inanç yönünden hem de amelî yönden nifak başlar ve gün gelir insan –Allah korusun– münafık olur.

Öte yandan, bunu duyup tatmakla iş bitmiyor; hiç durmadan mücadeleye devam gerekir. Zira bu makam veya hal, insanı gurur, kibir ve ucba sürükleyebilir ki bu inananları yeniden nazarî iman seviyesine düşürür. Mukarrebîne bakın; onların âdeta her zaman ulûhiyet tecellîlerine doğrudan muhatap olduğunu görürsünüz; görürsünüz ama onlarda ucbdan, kibirden, gururdan eser yoktur. "Biz hiçbir şey yapamadık!" derler, yürekleri ağızlarına gelir ve sürekli bu hal üzere yaşarlar. Kendilerini Allah'a doğru yükselen yarış pistinde hissederler bunlar. Hiçbir şeyle sarsılmazlar; sarsılmazlar çünkü nazarî imanları amelî imanla sağlam bir blokaja oturmuştur. İşte asıl ulaşılması gereken hedef de budur.

İnanması gerektiği ölçüde inanmamış/inanamamış olanlara, amelî zafiyet içinde bocalayanlara, tabir-i diğerle düşe kalka yürüyenlere gelince; belli

ölçüde nefsanîliğin ve şeytanîliğin inhiraflarından kurtulmuş olsalar da iman benliklerine tam anlamıyla sinmemiştir bunların. İğreti bir elbise gibidir iman üzerlerinde. İmanını amelle benliğine sindiremeyenler, hiç kimseye hiçbir şey veremezler. Bu durumdan kurtulmak için insan maddî beslenmesine dikkat ettiği gibi mânevî beslenmesine de dikkat etmelidir. Kendini hiç boşluğa salmamalı, hayatında hiçbir gedik bırakmamalıdır. Bununla beraber kaldıramayacağı yüklerin altına da girmemeli, tekellüflü şeylerle uğraşmamalı, beşerî taraflarını zorlamamalıdır. Hiç ara vermeden sürekli oruç tutma, namaz kılma ve dünyadan tamamen elini eteğini çekme de ayrı bir dengesizliktir. Unutmayın, tabiata ters hareket etmek tahribat getirir.

Allah bizi insan eyleye. İnsan söylediğinin iki mislini kendi yapmalı ki, kalbi bir bam teli gibi ses versin. Ritmi bozmamalı ki, söylediği her kelime, kelime-i tayyibe olsun. Aklı, mantığı, muhakemesi, şuuru, kalbi, latîfe-i rabbâniyesi sürekli canlı olmalı ki, bu yükü götürebilsin. Yoksa atiyye ile matiyye arasında bir uygunluk yok demektir. Bu uygunluk olmayınca da insan ömür boyu çabalar da bir arpa boyu yol alamaz.

İman Yolu

İman bir duyma, bir hissetme meselesidir. Bir başka tabirle her insana göre değişen bir iç ihsastır o. Kalbi imanla dopdolu olan bir insanın menfî şeylerle meşbu bulunması düşünülemez. Meselâ, kalbi Allah sevgisi ile tam anlamıyla dolu olan birisinin başka şeylere karşı nefret hissi kalmaz. Allah aşkı yer bitirir onu. Üstad'ın "Otuz İkinci Söz"de dediği gibi; "Bazıları ism-i Vedûd'a mazhar olur. Felek mest, kamer mest, nücûm mest, serâser âlem mest"[12] her şey mest olur yani. Her şeye o gözle bakar; her şeyi o kulakla dinler; her şeyi ondan ötürü öper, koklar ve sever. Zaman olur, inanmayana, inkâr-ı ulûhiyet bataklığına saplanmış kişilere bile nazar-ı merhametle bakar; bakar ve "Keşke inansalar!" der. Ama ardından hemen kendine gelir; "Estağfirullah yâ Rabbi! Senin mührün, senin takdirin!" der ve inanmayanların inanmamalarında hikmet aramaya başlar.

Bence her şeyin Cenâb-ı Hakk'a bağlanması ve O'ndan ötürü delicesine sevilmesi çok önemlidir. Bizim hoşumuza gitmeyebilir, icraatın arkasındaki hikmetli perdeyi aralayamayabiliriz, kafamızda beliren "Neden?" sorularına mukni cevaplar bulamayabiliriz; ama önemli olan O'nun iradesi, meşîeti ve muradıdır. Bu bakış açısının kazanılması, her şeyin bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiğine inanıyorum. Meselâ, Risalelerde çok sık geçen acz u fakr meselesi... Bu pencereden kâinata, eşyaya ve hâdiselere bakan bir insan, kendi acziyet ve zaafiyetini idrak eder, eder ve o acziyet ve zaafiyet

içinde Rabbinin engin şefkatini görür. Âfâk ve enfüste O'nun âyâtını tefekkür eder, mârifeti artar. Bütün bunlar onun Allah'a ciddî şekilde yönelmesine vesile olur.

Keşke bu bakış açısını kazanabilsek!

Âmennâ veya Eslemnâ

Soru: *Kur'ân'daki "Âmennâ değil, eslemnâ deyin" ifadesi bizim için de geçerli mi?*

Cevap: Hucurât Sûresi 14. âyette, bedevî Araplara hitaben Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir beyanı nazara verilir. "İnsanlığın İftihar Tablosu", "İman ettik" diyen bedevîlere âyetin diliyle der ki; *"Siz iman etmediniz, lâkin siz 'İslâm olduk, inkıyat ettik.' deyin."*[13] Bu âyetin hemen her âyet gibi bize de bakan yönleri vardır. Ama ona geçmeden önce bedevîlere yani çöllerde yaşayan insanlara bu hitabın neden yapıldığını bir iki cümle ile izah edelim: Kanaatime göre bu âyetin nazil olduğu ve Efendimiz ile mezkur muhaverenin geçtiği dönemde bedevîler daha dün denilebilecek kadar kısa bir zaman dilimi öncesi Müslüman olmuş ve iman adına hiçbir şeyi derinlemesine duymamışlardı. Bundan daha önemlisi onlar iman etmişlerdi fakat onu çeşitli nedenlerle içlerine sindirememişlerdi. İşte bu seviyede imana sahip olan kişilerin iman ettik sözlerini Allah Resûlü tashih etme lüzumunu duyuyor; duyuyor çünkü söz kalbe tercüman olmuyor. Bu seviyedeki bir insanın أَمَنَّا demesi yalan söylemeye eşittir Kur'ân'a ve Allah Resûlü'ne göre. Onun için tashih ediyor, "أَمَنَّا değil أَسْلَمْنَا deyin" diyor. Yani *"İslâm olduk, inkiyat ettik."* Çünkü gerçek iman kalbde hissedilen, sahibini iz'ana ulaştıran imandır. O, insanın aksine ihtimal vermeyecek şekilde bir hakikate inanması, kabullenmesidir. Hatta daha da ileri giderek onu tabiatının bir yanı, bir buudu hâline getirmesi, sürekli salihatla beslemesi demektir. Farklı bir zaviyeden iman, islâm ve ihsan birbirini tamamlayan üç unsurdur. Gerçi usûlde öyle bir yaklaşım yok; ama iman bir mü'min için zaruriyattan (mutlaka olması gereken, olmazsa olmaz şartlardan) ise şayet, amel-i sâlih hâciyat (zaruriyata göre daha geri planda kalan ama olmasına ihtiyaç duyulan şartlar), ihsan da tekmiliyattandır (zaruriyat ve haciyattan sonra gelen tamamlayıcı, kemale erdirici hususlar). Onun için bence üçünün iman mefhumu çerçevesinde ele alınması gerekir.

Âyetin bize bakan yönüne gelince; çoklarımız ne anlama geldiğini dahi hesap etmeden tıpkı on beş asır öncesinin bedevîleri gibi ulu orta أَمَنَّا *"İman ettik."* diyoruz. Hâlbuki bizler etrafımızdaki hemen herkesin أَمَنَّا dediği bir muhitte

neş'et ettik. Kültürümüzün bir parçasıydı iman ve onun gerekleri. Doğduğumuzda ilk duyduğumuz ses ezandı. İrademizle bir tercihte bulunmamıştık. Kendimizi bu işin göbeğinde bulduk. Bir kilisenin bahçesinde neş'et etseydik şimdi nerede olacağımız az çok belliydi.

Bununla beraber biz inandığımız esasları analiz etmedik ve etmiyoruz. Olduğu gibi, baba ve dedelerimizden gördüğümüz şekliyle hayatımıza geçiriyoruz. En azından kâhir ekseriyetimiz böyle yapıyor. Muhal-farz inandığımız, inancımızın gereği hayata tatbik ettiğimiz şeylerde yanlışlar varsa, onları bile devam ettiriyoruz biz. Tashih edilmesi gerekli olan şeyler var; ama farkında dahi değiliz. Bu yanlışlar konusunda belki de anne-babamızın ve muhitimizin tesirinde kalarak böyle tercihte bulunduk. İşin aslı tercihte dahi bulunmadık, onlar çektiler bizi işin içine. Hâlbuki iman, islâm ve ihsanın insan iradesinin ürünü olması lazım. İşte meseleye böyle yaklaşırsak söz konusu âyet hepimize hitap ediyor; *" 'İman ettik' demeyin, 'islâm olduk. deyin!"* diyor. Çünkü iman taklidî seviyeden tahkike çıkmamış, analize tâbi tutulmamış; iradenin hakkı verilerek şuurlu bir tercihin ürünü değil. Selef-i sâlihîn bu türlü bir imanın makbul olup olmadığı konusunda uzun boylu münazara ve münakaşalar yapmış, mukallidin imanı kabul edilir mi edilmez mi sorusuna cevap aramışlardır.

Meselenin kendimize değil, başkalarına bakan yönü ise şudur: Bizler peygamber değiliz; insanların içlerini de bilemiyoruz. Ne iyilikleri hakkında ne kötülükleri hakkında kesin hüküm vermemiz doğru olur. Allah Resûlü birisi hakkında sahabinin "O iman etmemişti!" demesine karşılık çok kızmış ve *"Nereden biliyorsun, yarıp kalbine mi baktın?"*[14] buyurmuştu. Bir başkasının, Efendimiz'in de çok sevdiği Osman b. Maz'un için söylediği "Ne mutlu sana, Cennet'e gidiyorsun!" sözünü duyduğunda, *"Ne biliyorsun? Ben Allah'ın peygamberi olduğum hâlde bilmiyorum, sen nereden biliyorsun?"*[15] demiştir. Bu iki misal, bize insanların imanını bilip bilmeme veya imanları hakkında söz söyleyip söylememe mevzuunda bir sınırlandırma getiriyor. Dolayısıyla hüküm veremeyiz biz. Onun için İslâm dinine açık bir kültür ortamında neş'et etmiş, iradesiyle kendini bu işte bulmamış, bir tercihte bulunmamış kişilere dahi olsa *"Siz 'أَمَنَّا' demeyin, 'أَسْلَمْنَا' deyin!"* dersek saygısızlık yapmış oluruz.

Ama iman ettiği hâlde bir türlü levsiyattan çıkamayan kişilere özel olarak ve tamamıyla uyarı mahiyetinde "Sen أَمَنَّا ufkuna ulaşamamışsın, tevhide ayağını basamamışsın, beyhude أَمَنَّا deme, senin demen gerekli olan şey أَسْلَمْنَا'dır." demek mahzursuz sayılabilir. Tabiî bu herkes için geçerli değildir.

Bununla beraber şu mülâhazanın daha doğru olduğuna inanıyorum;

“Başkaları beni alâkadar etmez. Ben kendime bakmalıyım. İhtimal ben de Kur’ân’ın ezelî ve ebedî hitabında yer alan أَسْلَمْنَا deyip de آمَنَّا diyemeyecek insanlar içindeyim. Çünkü ben Allah’ın mü’mini, peygamberin mü’mini olmaktan daha ziyade annemin-babamın ve çevremin mü’miniyim. Babam bana imanı, ameli telkin ediyordu. Yeri geldiğinde zorluyordu. Annem beni zorla namaza kaldırıyordu. Ben iman konusunda kendi tercihlerimin gerektirdiği şekilde derinliğe ulaşamadım. Bu sebeple amellerimin bir yanında yalanın bulunduğu, bulunabileceği endişesini taşıyorum.”

Benimle bu mülâhazayı paylaşan dostlarım kendileri hakkında aynen benim gibi düşünebilirler. Fakat başkaları adına böyle diyemezler, dememeliler.

“Ben Sana Âşık Olmuşam”

Cenâb-ı Hakk’ın yarattığı varlığa karşı muhabbeti Zât’ına olan sevgisinin bir ifadesidir. Bu hakikati izaha geçmeden önce sevgi kavramı açısından bir hususun farkına varılması gerekir; sevgi aslında bir zaaftır, birine karşı belki de elde olmadan gösterilen bir temayüldür. Onun için sevgiyi Zât-ı Ulûhiyet’e isnat ettiğimizde ve buna benzer durumlarda, onu münezzeh ve müberra gösterme ihtiyacını hissediyoruz, “La teşbih” diyoruz; diyoruz çünkü başka türlü ifade etme imkânımız yok.

Bir örnek arz edelim isterseniz. Süleyman Çelebi mevlidinde;

“Gel Habibim Ben Sana âşık olmuşam,
Cümle halkı Sana bende kılmışam”

diyor. “Âşık olmuşam” sözünü nasıl izah edersiniz? Aşk, insanın çok defa elinde olmadan özellikle karşı cinse gösterdiği temayülün adıdır, bir zaaf göstergesidir ve bunlar bizim telakkimize göre Zât-ı Ulûhiyet açısından ters şeylerdir. Fakat şu da bir gerçek ki başka türlü ifade imkânımız yok.

Meselenin bir başka yönü ise Zât-ı Ulûhiyet’in mevcudiyeti mülâhazasına bağlı olarak yapılan temsil ve teşbihlerdir. İşte bu noktada ben temsil desem de teşbih demeden kaçınıyorum. Çünkü el, ayak, kudret, konuşma, idrak, dileme gibi kavramlar ister istemez insan zihnine bütün bunlarla muttasıf varlıkları akla getiriyor. Onun için bu türlü misal verilmesinin gerekli olduğu yerlerde وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلٰى[16] veya “bir misalle meseleyi ortaya koyma, vaz’etme” demeyi tercih ederim.

Cenâb-ı Hakk’ın varlığa karşı muhabbeti Zât’ına olan sevgisinin bir ifadesidir, tespitine geri dönecek olursak; bu bir yönüyle Cenâb-ı Hakk’ın kendi hayatına, ilmine, iradesine, kudretine, sem’ine, basarına, vücuduna, kıdemine, bekâsına, vahdaniyetine, muhalefetün li’l-havadis olmasına, halkına

(yaratma sıfatına), ibdaına, inşaına, terzikine (rızıklandırma) ilgisi ve alâkası demektir. Öte taraftan, zâtî ve sübûtî sıfatlardan çıkan birçok isim var. Kesretten kinaye biz onlara "Binbir Esmâ" diyoruz. Dolayısıyla bu isimlere de ilgisi ve sevgisi var Cenâb-ı Hakk'ın. Fakat yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi bütün bu isimlerin ef'al hâlinde tezahüründen, sıfât hâlinde tecellîlerinden ciddî bir temkinle, Zât-ı Ulûhiyet'in kendi münezzehiyet ve mukaddesiyetine yaraşır şekilde bahsetmek gerekir.

Biraz açalım isterseniz; meselâ, sevgide aynen aşkta olduğu gibi bazı mahzurlar söz konusudur. Bu açıdan sevgi hususunda konuşurken bizim kendi aramızda muhaveremize esas teşkil eden kelimeleri Zât-ı Ulûhiyet'in sevgisi adına kullanırsak yanlış yaparsınız. Onun için, işte tam o noktada lisan ta'tiline girmek gerekir. Yani, boynu büküp sükût murakabesine dalar ve ardından "İçimden öyle şeyler köpürüp geliyor; ama yanlış yaparım korkusuyla onları seslendirmeye cesaret edemiyorum." diye düşünürsünüz. Bana göre bu da bir konuşma ve bir ifade tarzıdır.

Bununla beraber Allah (celle celâluhu) bizi öyle bir darlığa hapsetmemiş. Çünkü bilinmeyi murad buyurduğu için bildirilmesini de, bildirilmesine esas teşkil edecek malzemeyi de bize vermiş. Aksi takdirde nasıl Allah'ı anlatacaktık başkalarına? وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ *"Ben cinleri ve insanları başka değil, ancak Beni bilsinler ve Bana ibadet etsinler diye yarattım."*[17] emrini nasıl yerine getirecektik? حَبِّبُوا اللّٰهَ إِلَى عِبَادِهِ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ *"Allah'ı kullarına sevdirin ki O da sizi sevsin."*[18] hakikatini nasıl gerçekleştirecektik?

"Cenâb-ı Hak elden, ayaktan, gözden münezzehtir." denildiğinde bu defa başkaları da; "Allah her şeyden münezzehtir, diyorsunuz; ama bunu söylerken sanki bir yokluktan bahsediyorsunuz." diye itiraz ediyorlar.

Evet, Zât-ı Ulûhiyet'in nâmütenâhî bir gözü ve görmesi, kulağı ve duyması, ağzı ve konuşması, ayağı ve yürümesi vardır. Nitekim kutsî bir hadis-i şerifte كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا *"Ben veli kulumun duyan kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum."*[19] deniliyor. Ama bütün bunlar bizim idrak sınırlarımızın üstündedir.

Hâsılı sırat-ı müstakîmi bulmak lazım; o da[20] وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰى fehvâsınca Zât-ı Ulûhiyet'e ait meseleleri temsille anlatma yoludur.

Sevgi ile alâkalı bir örnek daha arz edelim isterseniz: Kur'ân-ı Kerim'de إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ *"Eğer Allah'ı seviyorsanız bana*

ittiba edin ki Allah da sizi sevsin."[21] buyruluyor. Buradaki Allah sevgisini nasıl anlayacağız? Selef bu mevzuda; "Detaya inmeyelim, çünkü mezelle-i akdamdır (ayakların kayma noktasıdır), inhiraflar, sapmalar yaşayabiliriz." demiş. Ama bazıları da tam aksine farklı bir zaviyeden bu Allah sevgisini, kısmen âşık-maşuk münasebetini andıracak şekilde ele almış, yazı ve şiirlerinde. Meselâ, Rabiatü'l-Adeviye

لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَأَطَعْتَهُإِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيعُ

"Senin Cenâb-ı Hakk'a olan sevgin iddia ettiğin gibi doğru olsaydı O'na itaat ederdin. Zira seven kimse, sevdiğine itaat eder."[22] diyor. Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Habibullah" denmesini de bu zaviyeden değerlendirebilirsiniz. Zira eğer sadece Efendimiz'in Allah'a olan sevgisinden bahsedilseydi –ki bazıları "İnsan, Allah'ı sevemez; O'na itaat eder." derler, bu, Allah'ı bilmeyenlerin kabaca laflarından ibarettir– O'na "Habibullah" denmezdi de "Muhibbullah" denirdi. Oysaki "Habibullah" siga açısından hem fail hem de mef'ul mânâsı verir. Bu durumda "Habibullah" "Allah'ı seven ve Allah tarafından sevilen" mânâsına gelir.

İşin özeti, Zât-ı Ulûhiyet'te her şey kendi münezzehiyet ve mukaddesiyetine uygun şekilde tecellî eder. Dolayısıyla Allah'a raci olan her şey nâmütenâhî ve nâkâbil-i idraktir vesselâm.

1 Sâffât sûresi, 37/96.

2 Buhârî, *şehâdât* 16, *edeb* 54, 95; Müslim, *zühd* 65.

3 Bkz.: Bediüzzaman, *Şuâlar* s.300, 311 (On Üçüncü Şuâ) s.487-488, 494 (On Dördüncü Şuâ); *Emirdağ Lâhikası-2* s.75 (67. Mektup).

4 Bediüzzaman, *Mektubat* s.479 (Yirmi Dokuzuncu Mektup, Altıncı Risale Olan Altıncı Kısım).

5 Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

6 Bediüzzaman, *Sözler* s.384 (Yirmi Dördüncü Söz, Beşinci Dal, İkinci Meyve).

7 Ebû Dâvûd, *edeb* 100; Nesâî, *sehv* 90, *istiâze* 18.

8 Buhârî, *merdâ* 19, *rikak* 18; Müslim, *sıfâtü'l-münâfıkîn* 71-75, 78.

9 Buhârî, *merdâ* 19; Müslim, *sıfâtü'l-münâfıkîn* 72, 76, 77.

10 en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/147; el-Bezzâr, *el-Müsned* 2/282.

11 Ebû Dâvûd, *edeb* 101; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/42.

12 Bediüzzaman, *Sözler* s.680. (Otuz İkinci Söz, İkinci Mevkıf, Üçüncü Maksat, Dördüncü Remiz).

13 Hucurât sûresi, 49/14.

14 Buhârî, *meğâzî* 45; Müslim, *îmân* 158-160.

15 Buhârî, *cenâiz* 3, *menâkıbü'l-ensâr* 46; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/237, 6/436.

16 Rûm sûresi, 30/27.

17 Zâriyât sûresi, 51/56.

18 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 8/90, 91; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 24/72.

19 Buhârî, *rikak* 38; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/256.

20 Nahl sûresi, 16/60.

21 Âl-i İmrân sûresi, 3/31.

22 İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 69/118; Aliyyülkârî, *Mirkâtü'l-mefâtîh* 9/214.

Dua Ufku

O'nun Muradı

اَللّٰهُمَّ وَفِّقْنَا إِلَى مَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى *"Allahım bizi kendi istediğimiz değil, Senin hakkımızda razı olacağın, rıza ve hoşnutluğunu kazandıracak işlere muvaffak eyle."* duası çok sevdiğim bir duadır. إِلَى مَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى deyip O'nun rıza ve hoşnutluğunu, kendi nefislerimizin değil de O'nun muradını talep etme, kendimize rağmen yapılmış bir duadır.

O esnada isteyeceğimiz başka şeyler de olabilir. Fakat mü'mine yaraşan onun muradı ardına düşmektir. Meselâ, insanlar her bucakta kâbus içinde kâbus yaşıyorken, inananlar dört bir taraftan kuşatılmış, kolu kanadı kırılıp felç edilmiş vaziyette, dört asırdan beri ızdırap yudumluyorken birdenbire her taraftaki mazlumun ahı dinse, her yanda sevinç nağmeleri duyulsa, dünya yaşanacak bir Cennet hâlini alsa ve bu işin vesilesi de bizim milletimiz görülse, herkes öyle olduğunu kabul etse ve biz de bunun farkında olsak… İşte o zaman bile "Yâ Rabbi! Sen bize isnat edilen, milletimize bağlanan bu işten hoşnut değilsen biz de hoşnut değiliz." diyebiliyor ve içimizden de hakikaten o şeye karşı tiksinti duyuyorsak onun rızasını arıyoruz demektir.

Evet, O'nun hoşnutluğu her şeyden önemlidir. Bundan dolayı إِلَى مَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى sözü bizim daimi virdimiz olmalıdır.

Yeniden "Dua Zamanı"

"Dertlerine derman arayanlar dermanı O'ndan bekler ve her zaman gönül gözleriyle günebakan çiçekler gibi O'na bakar ve O'nunla muamele içinde bulunurlar."

Âciz, fakir, muhtaç ve kendine yetmediğinin şuurunda olan kulun, tazarru, tezellül ve alçak gönüllülük içinde, "Rahmeti Sonsuz"a yönelip, hâlini O'na arz ederek istediklerini O'ndan istemesinin ayrı bir unvanı sayılan dua, kulun Rabb'ine karşı iman, güven, itimat ve tevhid telâkkisinin bir gereğidir.

Bu mülâhazalar çerçevesinde, Allah'a yönelen kul, sımsıkı havf u reca duygularına kilitlenir; "Başkalarının nazarlarından uzak, gönülden sadece Rabb'ine yalvarır ve gizliden gizliye O'na dua eder." Bu mazmuna bağlılık

duada bir esastır ve bu esas ancak Şâri'in açıp genişletmesi ölçüsünde, açıp genişlettiği yerlerde tecviz, hatta teşvik edilebilir.

Allah bize, *"Hem endişe içinde hem de ümitlerle dopdolu olarak yalnız O'na yalvarın; bilin ki, O'nun rahmeti, kalbleri ihsan şuuruyla çarpan kimselerle beraberdir."*[1] ferman ederek, hem teveccüh edeceğimiz kapıyı gösterir hem de o kapının önünde durmanın âdâbını öğretir.

Aslında, her hâlimizde O'na yönelmek, O'na el açmak, dert ve elemlerimizi O'na şerh etmek hem bir mazhariyet ve ilk mevhibe hem de Hakk'ın cevabî teveccühleri adına atılmış önemli bir ilk adımdır. O, *"Kullarım Bana isteklerini yöneltirlerse, bilmelidirler ki, Ben yakınlardan yakınım; Bana dua ile yönelenin duasına icabet ederim."*[2] buyurur. Elverir ki, bu iç dökme ve yakarış "Siz, dua ve niyazlarınızı gönülden, hâlisane ve Hak rızasına bağlayarak yapınız." medlûlü çizgisinde icra edilsin. Evet, halk içinde bağırıp çağırarak başkalarına duyurma, gösterme yerine, duyması ve görmesi mânâlar üstü mânâ ifade eden Hz. Allâmü'l-Guyûb'a, hem de tamamen halka kapalı ve O'na açık bir hâl ve atmosfer içinde, nefeslerimizi gizlilik ve içtenlikle derinleştirerek arz etmeliyiz ki, O'na iç dökmemiz gizliliğin büyüsünü taşısın ve sesimizi-soluğumuzu başka mülâhazaların şerareleri kirletmesin..

Başka her şeye kapanıp, içini sadece O'na açan, hâlini O'na şikayet eden hep O'na yakın durmanın insiyakları içinde bulunur ve O'nun dergâhından eli boş dönmez. Evet, insan ihtiyaçlarını, onları karşılayabilecek birine açmalı; belâ-yı dertten "âh" edecekse derde derman bir hekimin yanında inlemeli.

Kul, efendisine arzuhâlde bulunacaksa, ağyâra bütün bütün kapanarak, aklıyla, şuuruyla, hissiyle hep O'na açık durmalıdır; durmalı, sesini sözünü O'na göre ayarlamalı ve kendine yakınlardan daha yakın birinin huzurunda iç çektiğini düşünerek nağmelerinden ses ihtizazlarına, tavırlarından mimiklerine kadar her hâliyle bir temkin örneği sergilemelidir.

Kime el açtığının farkında olan bir sadık kul, düşünce ve dualarını niyeti ve içtenliğiyle sık sık kalibrasyondan geçirir; ifade ve hislerini her türlü şerareden arı duru tutmaya çalışır ve duymasını istediğinden başkalarının duymalarına karşı âdeta dilsiz kesilir. Yer ve zamana göre kendi sesini ve kendi sözlerini kendinden bile kıskanır.

Bir kulun, dua ve niyazlarını hâlinin safvetine bağlamasının yanında, nabızlarının "Allah Allah" diye attığı dakika ve saniyeleri kollaması; mübarek gün ve geceleri ilâhî mevhibelere açık kutlu vakitler sayarak dolu dolu yaşaması ve bilhassa, Hak rahmeti sağanaklarının nüzûl emare ve işaretleri sayılan namaz saatlerini, iftar zamanlarını, secde ve rüku hâllerini santim zayi

etmeden değerlendirmesi; sonra, arzu ettikleri olmuş olmamış, şartlar aleyhine dönmüş veya lehinde cereyan etmiş, ciddî bir vefa hissiyle ara vermeden yaptıklarını devam ettirmesi hem duanın kabulü için bir esas hem de sadakat ve samimiyetin gereğidir.

Hakk'a inanan bir insan için, yaz gününü kar bastırmış, baharı hazan vurmuş, gündüzler kör kabirler gibi kararmış, her tarafı çeşit çeşit karakura basmış hiçbir önemi yoktur. Allah, *"Siz, muztar kalıp ıztırar diliyle dua ettiğinizde, sizi kara ve denizlerin karanlıklarından kurtaran kim?!"*[3] diyerek kendini, gücünün her şeyi ihatasını hatırlattıktan sonra ne önemi var, zalâm zalâm üstüne dört bir yanın kararmasının. Ne önemi var, "Kudreti Sonsuz"; *"Çaresiz kalıp da O'na yalvaranın duasını kabul ederek sıkıntılarını gideren Allah'tan başka kimdir?"*[4] deyip mevcudiyetini vicdanlarımıza duyurduktan sonra!

Dua, Hakk'ın tükenmez hazinelerinin sırlı bir anahtarı; fakir, yoksul ve kalbi kırıkların istinatgâhı ve ıztırarla kıvranıp duranların da en emin sığınağıdır. Bu sığınağa adım atan, o sihirli anahtarı elde etmiş sayılır; onun vesayetine dehalet eden fakir, miskin, âciz ve muhtaçlar da umduklarını elde etmiş olurlar.

Gök ehlince elden ele dolaşan dua, bir muztarrın tavır ve davranışlarıyla sergilediği hâl duasıdır. Sıkışmış, canı gırtlağına gelmiş bir perişan ve muzdariptir ki, Allah'a yönelip düşünürken, içini O'na dökerken, ne deyip ne ettiğinin, nerede durup ne istediğinin farkındadır. Böyle birinin duasıyla, gözleri kurumuş sema beklenmedik şekilde salar gözyaşlarını ve ağlamaya durur. Çevreyi tehdit eden hortumlar yol değiştirir, her şeyi alabora eden dalgalar diner ve selâmet ufku görünür. Kırılan faylar sürpriz kararlara teslim olur ve faylardan boşalan gazlar atmosfer içinde eriyip gider. Böyle bir duanın meydana getirdiği meltemle arz dirilir, feza aydınlanır. Sineler inşirahla atmaya başlar; otlar, ağaçlar semâa kalkar; güller, çiçekler etrafa tebessümler yağdırmaya durur. Dua, sebepler üstü kutsal bir talebin "Yüceler Yücesi"ne arzı ve Hakk'ın gizli-açık her şeye nigehbân bulunmasına iz'anın da bir unvanıdır. İnsanlar, cinler ve melekler bilhassa iktidar ve ihtiyarlarını aşan bütün konularda –sebepler dairesinde esbâba riayet mülâhazası mahfuz– ellerini O'na açar, içlerini O'na döker, nâçâr kaldıkları yerde "çare" der inler, dertlerine derman arayanlar da dermanı O'ndan bekler ve her zaman gönül gözleriyle günebakan çiçekleri gibi O'na bakar ve O'nunla muamele içinde bulunurlar.

Ey çaresizler çaresi! Sebeplerin sukût ettiği, içtimaî ahvalin boz bulanık bir hâl aldığı, her yanda zalimlerin "hayhuy"unun duyulduğu, yığınların çaresizlikle kâh sağa, kâh sola toslayıp durduğu şu karanlık günlerde, zulmet zulmet içinde

kıvrananlara nezdinden bir ışık gönder. Sonsuz kudretinle bütün zulüm ve haksızlık ateşlerine bir su serp. Şeytanın ocaklarını söndür ve iblislerin boyunlarına çözemeyecekleri tasmalar geçir. Ufuklarımızdaki ilham esintileri bir yere takıldı, gönüllerimizde heyecanlar söndü, dillerimizde bir kekemelik var; rahmet ilinden bize dirilten bir meltem gönder. Hakkındaki recâ ve hüsnüzannımızı rahmetinin serhaddine ulaştır ve bizi o ufkun ümitli dilencileri kabul ederek gönüllerimizi imanî heyecanla şahlandır ve dillerimizdeki bağları çöz; çöz ki hâlimizi arz ederken yeni bir günah işlemeyelim.

Mücrimiz, düşkünüz, derbederiz; ve yakın tarihimiz itibarıyla hiç bu kadar dağılmamış, bu kadar zaafa düşmemiş, bu kadar Senden uzak kalmamış; sürekli "Sen, Sen…" diyenler dahil asla bu ölçüde Sensizlik yaşamamıştık.

Ey tâli'sizlerin sığınağı, ey âcizlerin güç kaynağı, ey dertlilerin tabibi ve ey yolda kalmışların hâdîsi ve yol göstereni! Bir kere daha Sana dehalet ediyor ve içimizi son bir kez daha Sana döküyoruz. Boş şeylerin arkasından koşup durduk; olmayacak hülyalara gönül bağladık. Ümit ettiklerimiz yüzümüze bakmadı ve bel bağladıklarımız asla bizi umursamadı. Bugüne kadar Senden başka sesimizi duyan, başımızı okşayan olmadı. Duygularımızla alay edildi; düşüncelerimiz cürüm sayıldı. Her yanda kundaklamalar yaşandı, her tarafta fitne ateşleri körüklendi, yananlar ocaklar gibi yandı ve yapılanlar ismet-i dine dayandı.

Şu anda duygularımız derbeder, davranışlarımız ahenksiz, ruhlarımız kirli, ayaklarımız titrek, ellerimiz mefluç, çoğumuz itibarıyla ümitlerimiz sarsık, havalar boz bulanık, mağripler hicranla tül tül, maşrıklar lütfuna kalmış... İşte böyle bir dağınıklık içinde Sana geldik. Böyle gelenlerin ilki değiliz, sonuncusu da olmayacağız. Rahmetin, bu garip pişmanların ümit kapısı, bizler de bu kapının önündeki liyakatsiz dilenciler. Şimdiye kadar gelip Senin kapında ihtiyaç izhar edenlerden boş dönen hiç olmamış; hiçbir kaçkın ve pişman da o kapıdan kovulmamıştır. O kapı Senin kapın, onun başkalarından farkı da her gelene affındır. Bizi hilm ü silminle güçlendir. Zalimlere de varlığını duyur.

Ey her duada bulunana icabet eden ululuk tahtının sultanı! Şu anda binler, yüz binler Senin karşında divan durarak ellerimizi Sana açıyor ve külliyet kesbetmiş niyaz edalı soluklarımızla, kullarına her zaman açık bulunan, hiç olmazsa aralık duran rahmet desenli kapının tokmağına inleyerek dokunuyor ve "Biz geldik…" diyoruz. Herkesi ve her şeyi görüp gözettiğine, her sese ve herkese merhamet ettiğine gönülden inanarak kaçkınlığımızı muvakkat dahi olsa görmüyor, günahlarımızı af çağlayanların içinde tasavvur ediyor, karıştırdığımız haltlara değil, Senin afv u safhına bakıyor ve ümitlerimizi ona bağlıyoruz; bağlıyor ve Sen varsan –ki aslında kendinden var olan sadece

Sensin– bizim terk edilmemiz söz konusu olamaz. Enîsimiz Sen isen, çevrenin vahşetinden bize ne! Her yanda şeytan ve avenesi içten içe homurdanıp duruyorlarmış, Sen bizimle olduktan sonra ne ifade eder ki! Sen her şeyin biricik hâkimisin ve hükmünü engelleyecek bir güç de yoktur. Sen saltanat dairen içinde en küçük şeyleri görür, en cılız sesleri işitir, hiçbir şeyi ve hiçbir kimseyi cevapsız bırakmazsın.

Şimdi biz de, bize verdiğin isteme duygusu ve istenenleri vereceğin inancıyla rahmetinin vüs'ati genişliğindeki kapına dayanıyor, son bir kere daha hâlimizi arz etmek istiyoruz. Hâlimiz Sana ayan, söyleyeceklerimiz bildiklerinin bir kısmını beyan. Beklediğimiz asırlardan beri bizi kıvrım kıvrım kıvrandıran dertlerimize derman. İcabet buyur ey Rahîm ü Rahmân!

Dua Hakkında, Kısa Kısa...

Allah ile münasebeti kavi tutmak lazım. Bunun en önemli yollarından birisi insanlara karşı duyulan ilgi ve alâkadır. Size garip gelebilir bu tespit; ama insanlara candan ilgi ve alâka ilâhî rahmetin ihtizazına vesile olacak derecede önemlidir.

***

Günümüzde Ümmet-i Muhammed'de sebeplere inanma meselesi çok büyütüldü. Hazreti Müsebbibü'l-Esbâb'la olan münasebetimizi kırdılar, çatlattılar. Artık insanlar Allah'ın mevcudiyetini çok değil bir elli yıl öncesine nispetle duymuyor ve hissetmiyorlar. Onun sevdiklerine karşı alâka da duymuyorlar. Hâlbuki Allah'ın mevcudiyetini vicdanında hissetmek, O'nun sevdiklerini sevmek yeri başka şeylerle doldurulmayacak ölçüde önemli hususlar arasındadır.

***

Bir hissimi ifade edeyim; ben namazların arkasında dua ederken ellerimi sizin ellerinizin altına koymuş gibi hissediyor ve dualarımın sizin dualarınızla birlikte Arş-ı Rahmân'a yükselmesini arzu ediyorum.

***

Kaside-i Bürde'den olan

هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي تُرْجٰى شَفَاعَتُهُ لِكُلِّ هَوْلٍ مِنَ الْأَهْوَالِ مُقْتَحِمِ
مَوْلَايَ صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا أَبَدًا عَلٰى حَبِيبِكَ خَيْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمِ

parçasını selef-i sâlihîn belâ ve musibetlerin yoğunlaştığı anlarda bin defa

okurmuş.

***

رَبَّنَا لَا تُعَذِّبْنَا بِذُنُوبِنَا،
رَبَّنَا لَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا بِذُنُوبِنَا مَنْ لَا يَخَافُكَ وَلَا يَرْحَمُنَا،
وارْزُقْنَا خَيْرَيِ الدُّنْيَا وَالْأٰخِرَةِ إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

me'surattan olmayan; ama ecdadın çok yaptığı dualar arasındadır.

***

Keşke insanlar falana filana lânet yağdırma yerine o vakitlerini dua ile geçirseler. Keşke şekilciliğin hâkim olduğu ücret karşılığı Kur'ân okuyanlar gibi değil de, herkes kendi gönlünün derinliklerinden kopan bir ses ile Allah'a yalvarsa. Keşke Cenâb-ı Hakk'a emir ve komut veriyor gibi değil de, bir dilenci hava ve edasıyla onun kapısının tokmağına dokunulsa. Ve keşke riya ve süm'aya açık olan mekânlarda değil de, hiç kimsenin olmadığı, Allah'a yürüme koyları sayılan tenha yerlerde insanlar içlerini Allah'a dökse.

***

Dua ederken kalbin safvetinin bozulmaması gerekir. Umumî yerlerde bu safvet balansını ayarlamak ve muhafaza etmek çok zordur. Bu balansı ayarlayamayanlar tenha yerlerde dua etmeyi tercih etmeliler. Riya ve süm'a ile o duanın kolunu kanadını kırmamalılar. Bununla beraber halk içinde insanların mevcudiyetini hissetmeksizin Rabb'ine yalvaranlar da elbette vardır. O yüreğe sahip olanlara diyecek bir şeyim yok.

***

Dua makamında içimizden geçirdiğimiz, mülâhaza ettiğimiz her şeyi mutlaka Allah bilir; ancak bunları telaffuz edersek melaike-i kiram onları yazar. O zaman bizim dualarımız kabule arz edilmiş bir dilekçe gibi olur. Sesin de, sessizliğin de yerine göre ayrı ayrı mânâları vardır.

***

İnsan bazen Rabbi ile baş başa kalıp yana yakıla dua ettiği anlarda çıkarmış olduğu mırıltılar ile birlikte bambaşka âlemlere dalar. Öyle an olur ki hayal dairesinin genişliği nispetinde melekler ve melekler ötesi âlemlere gider; gider ve orada Cebrail'in (aleyhisselâm) âdeta teşvikini alıyor gibi onun kendi sırtını sıvazladığını ve "Duaya devam et!" dediğini işitir.

***

Dua ederken yaşadığım bir ruh hâletimi sizinle paylaşmak istiyorum. Her duada "İnsanlığın İftihar Tablosu"na salât u selâm okuyorum. Ardından ya ismen teker teker hepsini zikrederek veya وَعَلٰى إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلَى الْمَلٰئِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَعَلٰى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ مِنْ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَأَهْلِ الْأَرَضِينَ diyerek diğer peygamberleri de duama katıyorum. Aksi hâlde Hz. Âdem, Hz. Nuh ve diğerleri sanki bana küsmüşler gibi bir ruh hâleti içine giriyorum.

Aynı ruh hâleti vefatlarından sonra Cenâb-ı Hakk'ın izni ve inayetiyle tasarruf sahibi olduğuna inanılan zâtlar için de geçerli. Onun için Abdülkadir Geylanî, eş-Şeyh Hasan el-Harakânî, eş-Şeyhü'l-Harrânî, Akil el-Mübencî'yi anıyorum ve tabi ki Bediüzzaman, İmam Rabbanî, Muhammed Bahaeddin Nakşibendî, Hasan Şazelî, Ahmet Bedevî, Ahmet Rufâî... hepsini tek tek sayıyorum.

Biliyorum, bunların hiçbirinin benim duama ihtiyaçları yok. Ama içimden öyle geliyor ki; "Neden senin intisabın bu kadar zayıf?" diyecekler. Evet, münasebeti kavi tutmak ve bunların Allah nezdinde –inşaallah– iltimaslarının ilâhî rahmeti ihtizaza getireceğine inanmak lazım.

***

Büyük zâtlara iltica edip, onları vesile kılıp Allah'tan bir şeyler isterken çok dikkatli olmak ve söylenecek sözleri çok iyi seçmek gerek. "Evliya-i kiram hakkı için, hürmeti için" türünden şeylerle asıl maksat ve meramımızı Allah'tan istemeliyiz. Aksi hâlde o büyük zâtları rencide etmenin ötesinde –Allah korusun– farkında olmadan şirk deryalarına yelken açabiliriz.

Dua Heyecanı

Musibetler zamanında okunacak hususî dualar var. Bunların musibet kalkıncaya kadar okunması lazımdır. Fakat burada en önemli şey arkadaşlardaki dua heyecanıdır. İçten gelmesi lazım o his ve heyecanın. Ferhat tam Şirin'ine kavuşacağı anda karşısına çıkan dağı aşmak için nasıl bir heyecan duyar içinde, işte öyle bir heyecan. Hatta din-i mübin-i İslâm'ın îlâsı adına duyacağınız heyecan Ferhat'ın, Mecnun'un heyecanından binlerce, milyonlarca kat fazla olmalıdır. Benim için Leyla, Şirin, Ferhat veya Mecnun hiç önemli değil; ama tabiat-ı beşeri inkâr etmemek lazım. Leylevîler, Şirinîler çok dünyada. Onun için bu misali verdim. Yoksa "Dua yapalım" dendiğinde angarya kabilinden bir şey yapılır ki ona dua denmez.

Duanın bir mekânda hep birlikte yapılması taraftarıyım. Zira arkadaşlardan

bazılarının tertemiz atmosferi diğerlerine tesir eder, huzur-u kalbe vesile olur. Bu da o mecliste bulunanları biraz daha temkine, teyakkuza ve ciddiyete sevk eder. Diğer taraftan insanın sadece kendi kendine olması ve seccadesinde içini Allah'a dökmesinin, elbette farklı bir açıdan birlikte yapılan duaya faikiyeti, üstünlüğü var. Evet, hiç kimsenin bilmediği, görmediği bir yerde el açıp, içini Rabb'ine dökmenin değeri hiçbir şey ile ölçülemez.

Hâlis ubûdiyet ifade etmesi açısından dua, çok namaz kılmadan, çok oruç tutmadan daha önemlidir. Çünkü dua, sebepleri ve şartları nazar-ı itibara almadan, Hazreti Müsebbibü'l-Esbab'dan tasavvurları aşan ve tenasüb-i illiyet prensibine göre melhuz olmayan şeyleri isteme demektir. Meselâ, Cennet... Kendi iktidarınızla Cennet'i nasıl elde edebilirsiniz? Kabri nasıl aşabilirsiniz? Sıratı nasıl geçebilirsiniz?

Dua ederken mübalâğa etmeme bir esastır. Ama bunu bazıları çok dua etmeyin şeklinde anlıyorlar. Benim anlayışıma göre bu kabîl bir şerh yanlış. Doğrusu çok dua etmeme değil, duada lüzumsuz teferruata girmemedir. Meselâ; "Allahım! Benim şu işim olsun veya kara kaşlı, kara gözlü bir oğlum olsun, saçları hiç dökülmesin, bana bir Cennet ver, yamaçlarımın sağ tarafında şunlar, sol tarafında bunlar olsun, ırmakları şöyle aksın, hurileri böyle olsun…" İşte bunlar dua değil, gevezeliktir.

Câmi (kapsayıcı, muhtevası geniş) lafızlarla dua etme duanın en önemli buudlarından biridir. رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً *"Rabbimiz! Bize dünyada da ahirette de hasene ver."*[5] duasındaki "hasene"; اَللّٰهُمَّ أَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا *"Allahım! Bütün işlerde akıbetimizi güzel eyle."*[6]deki فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا "her türlü iş, durum, keyfiyet"; اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ بِهِ نَبِيُّكَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ *"Allahım! Ben Senden, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) istediği hayırları istiyor ve O'nun Sana sığındığı şerlerden de Sana sığınıyorum."* duasındaki مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ ve مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَكَ (onun istediği hayır, sığındığı şer) ibareleri câmi lafızlara en güzel örneklerdir. Ben bu son duayı haddimi aşarak çeşitli ilavelerle şu şekilde yapıyorum: اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ بِهِ جَمِيعُ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَالْأَوْلِيَاءِ وَالْأَصْفِيَاءِ وَالْمُقَرَّبِينَ وَالْمَقْبُولِينَ عِنْدَكَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ مِنْهُ جَمِيعُ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَالْأَوْلِيَاءِ وَالْأَصْفِيَاءِ وَالْمُقَرَّبِينَ وَالْمَقْبُولِينَ عِنْدَكَ *"Allahım! Ben bütün enbiyâ, mürselîn, evliyâ, asfiyâ,*

mukarrebîn (Sana yakın kullarının) ve makbûlînin (Senin nezdinde makbul kullarının) Senden istediği hayırları istiyor ve bütün bunların Sana sığındığı şerlerden ben de Sana sığınıyorum.”

Bu çerçevede bir başka câmi dua da şu olabilir; اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلْتُكَ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ إِلَى سَاعَةِ هٰذِهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَذْتُ مِنْهُ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ إِلَى سَاعَةِ هٰذِهِ *“Allahım! Senden, ta ilk günden şu âna kadar istemiş olduğum hayırları istiyorum. Sana sığınıyorum ilk günden şu saate kadar Sana sığınmış olduğum şerlerden.”*

يَا رَبِّ إِلَى مَا تُحِبُّ وَتَرْضَى، اَللّٰهُمَّ عَفْوَكَ وَعَافِيَتَكَ وَرِضَاكَ *“Ey Rabbim! Seveceğin ve razı olacağın şeyleri yapmaya bizi muvaffak eyle. Allahım! Senden af, afiyet ve rızanı istiyorum.”* da çok yapılması gerekli olan dualardan biri.

Evet, kendinize rağmen dahi olsa, Allah’ın hoşnut olacağı, seveceği, razı olacağı şeyleri isteyin. Çünkü önemli olan O’nun hoşnutluğudur.

Yağmur Yağarken…

Yağmur yağıyor şu an. O yağmur –ki diğer adı rahmettir– Allah’tan, rahmet semasından yeni kopup gelen şeyin adıdır. O şimdi üzerinde öbür âlemin çizgilerini taşıyor, o âleme ait turfanda televvünlere âyinedarlık yapıyor. Bu esnada eğer gönüller Allah’a teveccüh eder, diller O’nu mırıldanırsa, Allah o duaları kabul buyurur. Şimdi siz, sizin için hayatta en önemli gaye ne ise, o gayeye kalbinizi kilitleyerek Cenâb-ı Hakk’a dua edin, o meramınızı isteyin. *“Güzel söz O’na çıkar, iyi amel O’na yükselir.”*[7] diyor Kur’ân. Dolayısıyla O’ndan gelenlerin geldiği şu anda, O’na gidecek şeylerin gitmesinde bir kolaylık söz konusudur. Yani gök kapıları açık, rahmet geliyor, yerden kelimeler de O’na yükseliyor.

İsterseniz benim kelimelerime kalbinizin heyecanıyla iştirak edebilir, âmin diyebilirsiniz:

اَللّٰهُمَّ أَعْلِ كَلِمَةَ اللّٰهِ وَكَلِمَةَ الْحَقِّ وَدِينَ الْإِسْلَامِ فِي كُلِّ أَنْحَاءِ الْعَالَمِ. وَاشْرَحْ صُدُورَنَا وَصُدُورَ عِبَادِكَ فِي كُلِّ أَنْحَاءِ الْعَالَمِ إِلَى الْإِيمَانِ وَالْإِسْلَامِ وَالْإِحْسَانِ وَالْقُرْآنِ وَاسْتَخْدِمْنَا فِي هٰذَا الشَّأْنِ. وَاجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْمُخْلِصِينَ الْمُتَّقِينَ الْوَرِعِينَ الزَّاهِدِينَ الْمُقَرَّبِينَ الرَّاضِينَ الْمَرْضِيِّينَ. اَللّٰهُمَّ يَا مُفَتِّحَ الْأَبْوَابِ! اِفْتَحْ لَنَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا سِيَّمَا إِخْوَانِي وَأَخَوَاتِي وَأَصْدِقَائِي وَصَدَائِقِي

وَأحْبَابِي وَأحِبَّائِي خَيْرَ الْبَابِ. رَبَّنَا اجْعَلْ لَنَا مِنْ أمْرِنَا أمَّةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا سِيَّمَا أَمْرَ إِخْوَانِي وَأَخَوَاتِي وَأَصْدِقَائِي وَصَدَائِقِي وَأَحْبَابِي وَأَحِبَّائِي فِي كُلِّ أَنْحَاءِ الْعَالَمِ فَرَجًا وَمَخْرَجًا وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى آلِهِ وَصَحْبِهِ.

"Allahım! Yüce adını, hak kelâmını ve din-i mübin-i İslâm'ı dünyanın dört bir tarafında yücelt! Gönüllerimizi ve dünyadaki bütün kullarının kalblerini imana, islâma, ihsana ve Kur'ân'a aç! Bizi bu yolda istihdam eyle! Bizleri ihlâslı; kılı kırk yararcasına takva hayatı yaşayan; zühdü esas edinen; kurbiyetine mazhar olup Senin yakınlığını kazanmış; Senden razı olmuş, Senin de kendilerinden razı olduğun kullarından eyle! Allahım, her kapıyı açan Rabbim! Biz Ümmet-i Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem), hususen kardeşlerimiz, dostlarımız ve sevdiklerimize hayır kapılarını aç! Ey Rabbim! Biz Ümmet-i Muhammed'e ve hususiyle de dünyanın dört bir tarafındaki kardeşlerimiz, dostlarımız ve sevdiklerimize bir rahatlık, sıkıntılarına bir çıkış yolu ihsan eyle! Salât u selâm Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm), âl ve ashabı üzerine olsun."

1 A'râf sûresi, 7/56.
2 Bakara sûresi, 2/186.
3 En'âm sûresi, 6/63.
4 Neml sûresi, 27/62.
5 Bakara sûresi, 2/201.
6 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/181; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/33.
7 Fâtır sûresi, 35/10.

Perspektif

Kardeşlik Ruhu

Vifak ve İttifak

Kişi, mü'min kardeşinde kendine yakın olan ve asıl görmesi gereken hususiyetleri göremiyor. Meselâ; ondaki imanı, imana ait hususiyetleri görmüyor da daha uzaktaki ve hiç de önemi olmayan kusurları görüyor, onları büyütüyor, daha önemli şeylerin yerine onları koyuyor. Ayrıca, arkadaşında görüp kusur ve hata saydığı şeyler çok defa kendisine göre kusur ve hata oluyor, Kur'ân'a ve sünnete göre değil.

Müslümanlar bazen oluyor ki; birbirlerine bir dönem Müslümanlığın belini büken Karmatîler'e etmedikleri buğzu ediyor, kini güdüyorlar. Hâlbuki vifak ve ittifak tevfîk-i ilâhîye sebeptir. İrade ile, aynı çizgide olma ve bir saf teşkil etme gayreti yoksa, semanın bereketi ve Allah'ın muvaffak kılması gibi bir nimeti beklemek beyhûdedir. Tevfik isteniyorsa bunun fiilî duası ittifaktır. Biz hikmetini anlamasak da muvaffakiyet, vifak ve ittifak sebebine bağlanmıştır.

Bunun elde edilmesi için şunlara dikkat etmeliyiz:

1. Asıl ubûdiyet, işlene işlene tabiatın bir parçası hâline gelen ubûdiyettir. Mü'min kardeşlerimizle uyum meselesini de temrinat yapa yapa fıtratımız hâline getirmeliyiz. Hatta "kardeşiyle uyum içinde çalışmaya" yemin eden zannediyorum sevaba girer. Yeminini bozarsa altmış gün oruç tutsun, zorlasın kendini. O güzel haslet fıtrat hâline gelinceye kadar böyle bir şeyle bağlasın nefsini. Bir koruluğun sık ağaçları gibi, şuursuz ve iradesiz dalların, yaprakların bir arada olmasındansa, irade ile nefsin içimizdeki ihtilaf temayüllerini bastıra bastıra bir arada yaşamaya ve uyum göstermeye çalışmak yeğlenmelidir. Çünkü, insanın en önemli yanlarından birisi iradesidir.

2. Çevremizle münasebetlerimizde egoist, bencil olmamalıyız. "Her şeyin en iyisini ben bilirim.", "Herkes bana uymalı." şeklindeki tavırlar uyumu, vifak ve ittifakı zedeler. Hatta bunlar söylenilmeden hissettirilse dahi zedeler. Ben böyle anlayışa sahip çok insan gördüm ki kırk sene boyunca hiçbir başarı ortaya koyamamıştır. Dıştan bakıldığında dâhi gibidir, ülkeler fethedecek gibi durur; ama hiç kimseyle uyum sağlayamadığı için hep havanda su döver. Onun

için çevremize karşı duygu, düşünce ve tavırlarımızda dikkatli olmalı; meselâ, "Nurlar"ı okuyorken bile başkasına bir şey anlatma mülâhazası ile değil, kendimize nasihat ediliyor edasıyla okumalıyız.

Ayrıca, Allah (celle celâluhu) bizi böyle güzide arkadaşlarla tanıştırmış, bu nimetin kadrini bilmek gerekir. Eğer bu nimet bilinmez ve şükrü eda edilmezse nankörlük olur, küfran-ı nimet olur.

***

Başkalarının ayıbını örtmek, sizin en büyük ibadetlerinizden daha büyük olabilir.

Birlikte Yaşama Ahlâkı

Îsar ruhunu yaşatmak lazım. Başkalarının hissiyâtıyla, başkalarının ihtiyacıyla kendimizi doğrudan mesul görmeliyiz. Yanımıza gelen her insana, ihtiyacını giderme adına aç mı, açık mı, istirahati mi gerekiyor, sormalıyız, yedirmeliyiz, içirmeliyiz. Bu duygu çok önemli. Ama maalesef, pek çok insanda "başkaları için yaşama ruhu"nu tam mânâsıyla göremiyorum. Bu da beni çok üzüyor. Sofradasın, arkadaşının önünde ekmeği yok, sofraya uzak kalmış, kimsenin bunu görememesi beni pek üzüyor.

Bir de bizimle beraber çalışan, hizmet veren elemanları sof.ramızdan ayrı bırakmak, onlarla aynı sofrayı paylaşmamak doğru değildir. Bize düşen, insan olarak herkesi aziz bilmek ve aziz tutmaktır. Ayrıcalığa düşmek bizim ahlâkımızla, peygamberî ahlâkla bağdaşmaz.

Ayrı mekânlarla, ayrı makamlarla, ayrı imkânlarla kendinizi insanlardan ayırmayın. İnsanları küçük görmeyin. Ne iş yaparlarsa yapsınlar, herkesi aziz bilin, aziz tutun; yemeğinizi, sofranızı onlarla paylaşın. Farklı muamelelere girmekten sakının. "Fâni dünya" demek kolay; fakat onun fânî olduğunu hissetmek çok zordur. Rabbim hissettirsin.

Kardeşlik

Vifak ve ittifak, tevfîk-i ilâhînin (Allah'ın mü'minleri başarılı kılmasının) çok önemli bir vesilesidir. Vifak, aynı çizgi üzerinde birleşme; ittifak da bu birliğin insan ruhunda tabiat hâline gelmesi; yani, insanların, anlaşıp bütünleşerek onu, tabiatlarının ayrı bir derinliği ve ayrı bir buudu hâline getirmeleri demektir. Ve öyle inanıyorum ki, bu birlik ve beraberlik ruhu, Cenâb-ı Hakk'ın tevfîkini yâr etmesi adına Mecmûatü'l-Ahzâb'ı günde bir iki defa hatmetmekten daha çaplı bir dua ve bir münacattır. Vifak ve ittifak içinde, birbiriyle bütünleşmiş ve tek vücut hâline gelmiş insanların ruh ve gönlüne

Cenâb-ı Hakk'ın nusret ve yardım eli uzanacak ve onları hep müspete, güzele ve doğru yöne çevirecektir.

Bu hususta "hissî kardeşlik" önemli bir esastır; ancak yeterli değildir. Uhuvvet ve ittifak mevzuu hissîlikten daha çok iradîdir; gerçekleşmesi için de karar, azim ve gayret gerekir. Mü'minlerin birbirini sevmesinde esas olan, hissîlikten öte, vahdet-i itikadın, vahdet-i içtimaiyeyi iktiza etmesine bağlı mantıkî kardeşliktir. Bundan dolayı Bediüzzaman Hazretleri, bize meselenin daima mantıkî yönlerini ve dinamiklerini göstermiştir. Meselâ; "Hâlikınız bir, Mâlikiniz bir, Mâbudunuz bir, Râzıkınız bir, bir, bir... Bine kadar bir, bir. Hem Peygamberiniz bir, dininiz bir, kıbleniz bir... Bir, bir, yüze kadar bir, bir..." [1] demiştir.

Dinimizin bütün emirleri, bir yönüyle, böyle bir "vahdet-i ruhiye"yi hâsıl etmeye matuftur. Meselâ, namaz bizi günde beş defa birlik kubbesinin altında bir araya getirir. Önce gelen önde durur, sonra gelen arkada… Bazen arzu etmediğimiz bir insanla yan yana namaz kılma mecburiyetinde kalabiliriz; fakat orada kavgaları, küskünlükleri unuturuz. Saf tutarken topuklarımız, dirseklerimiz birbirine değer, omuzlarımız birbirini zorlar. Kollarımızı yanımızda duran insanın hatırına biraz içeriye çekeriz. Alnımız seccade ile öpüşürken, kollarımız da kardeşlerimizle sarmaş dolaş olur… Diğer bir kardeşimizin kokusunu duyarız, o da bizim kokumuzu duyar. Rahatsız olacak yanlarını görürüz, o da bizim rahatsızlık verecek yanlarımızı görür. Bütün bunlar, yanında durduğumuz şahısla aramızda manen bir kısım iç ittisaller (temas, yakınlık), iltisaklar (birleşme) meydana getirir. Yani bizim fark edemeyeceğimiz ruh iltisakı, kalb ittisali olur. Fakat en azından, yanımızda duran insanın, kaçacağımız, uzaklaşacağımız birisi olmadığı hissi meydana gelir gönlümüzde.

Sahuru ve iftarıyla, maddî mânevî güzellikleriyle bütün inananlarla beraber neşvesini duyduğumuz ramazan orucundan; fakir zengin arasındaki çok önemli bir köprü olan zekâta; ondan da kendi beldemizdeki mescidimizin büyümüş hâli olan Mescid-i Haram'da daha büyük cemaat hâlinde dünya insanlarıyla bir araya gelme, ayrı ayrı renk ve ırktan insanlarla aynı mescidin kubbesi altında toplanma, aynı çadırın altında bulunma, Metâf'ta beraber yürüme, Kâbe'yi omuz omuza tavaf etme, mes'âda yan yana koşma, beraberce Zemzem Kuyusu'na inme, tanımadığımız bir kardeşimizin kullandığı tası kullanma, onun su içtiği musluktan içme birlik ve beraberliğini hâsıl eden hacca kadar bütün ibadetlerimiz bizi beraber yaşamaya çağırmakta ve alıştırmaktadır. Evet, İslâm'ın temel disiplinlerindeki espri kavranacak olursa, yolların hep vahdeti gösterdiği, birlik ve beraberliğe işaret ettiği anlaşılacaktır.

Birbirimizle İmtihan

İşte, temelinde bu espri bulunan İslâmiyet'i yaşarken bizim de, o birliğe ulaştırabilecek tavır ve davranışları iradî olarak sergilememiz lazımdır. Unutulmamalıdır ki; biz başka vesilelerle olduğumuz gibi birbirimizle de imtihan oluyoruz. Yani, Cenâb-ı Allah bizi bir kısım hâdiselerle ve şerirlerin şerleriyle imtihan ettiği gibi kendi kardeşlerimizle de imtihan ediyor. Kur'ân-ı Kerim de, *"Biz onların bir kısmını diğerleriyle imtihan ettik."*[2] buyuruyor. Öyleyse biz, diğer mü'minlerle aramızdaki her münasebeti imtihanın ayrı bir yönü olarak ele almalı, bütün menfi duygu, düşünce ve tavırları imtihan unsurları olarak görmeliyiz.

İnsan bir imtihanda olduğunu daha baştan kabul etmezse, en yakın daireden küfür dairesine kadar herkesin onunla uğraştığına, elini attığı her dalın kırılıp her yerin sarsıldığına, herkesin ona karşı düşman vaziyeti aldığına inanır. Oysa, bunların birer imtihan vesilesi olduğunu kabul etse, o türlü bütün mülâhazalar eriyip gidecektir. Sürekli şoku yaşanan çirkin yüzlü toslamalar gayet mûnis, inşirah veren hâdiseler hâline gelecektir. Ama biraz katlanmak gereklidir.

Bizler beşeriz, dolayısıyla bir kısım kusurlarımızın olması gayet normaldir. İnsanları teker teker deşeleseniz; az konuştursanız, bir psikanalize tâbi tutsanız, hemen herkesin kendi arkadaşlarına karşı neler neler döktürdüğünü görürsünüz. Bu beşer tabiatında vardır. Onun için, biraz sadrı geniş, sinesi yumuşak bir insan olmaya çalışmalı. Önüne çıkan dağları tepeleri aştığı gibi dost ve arkadaşlarının kusurlarını da kulluk yolundaki akabeler olarak görmeli ve onları da sabır, hoşgörü ve hilmin kanatlarını kullanarak aşmaya gayret göstermelidir.

İnsan ebedî saadete talip olduğundan, en başta şunu düşünmesi gerekir: Biz ucuz bir şeye değil, ebedî saadete talibiz. Üstad Hazretlerinin Yirminci Mektup'ta verdiği ölçüler içinde "dünyanın bin sene mes'udâne hayatı, bir saat hayatına mukabil gelmeyen Cennet hayatına ve o Cennet hayatının dahi bin senesi, bir saat rü'yet-i cemâline mukabil gelmeyen bir "Cemîl-i Zülcelâl"in daire-i rahmetine ve mertebe-i huzuruna"[3] talibiz. İşte, ardına düştüğümüz hedef bu kadar pahalı olunca, o hedef nispetinde de ceremeye katlanmamız, mağrem altına girmemiz iktiza eder. O büyük hedefe yürüdüğümüz yolda birer tepe şeklinde önümüze çıkan sevmediğimiz tavır, söz ve davranışları o kutlu hedef hatırına baştan kabul etmek, imtihan vesilesi bilmek ve güzel huyla onları aşıp tekrar yola koyulmak gerekir.

Öyleyse, keşke insanların kusurlarından daha çok, iyi yanlarını görüp takdir edebilsek... Keşke başkalarının hatalarına karşı gözsüz, kulaksız ve dilsiz

olabilsek de o kusurları görmesek, duymasak ve dile dolayıp mukabelede bulunmasak ve Allah'ın bizi affettiği, Peygamber'in affa âmâde olduğu ve bazı has kulların affetmeyi tabiat hâline getirdiği gibi bizler de herkesi affedebilsek.

İslâmiyet, insanların kusurlarını araştırmamayı, gayr-i ihtiyarî olarak gördüğümüz zaman da göz yummayı ve onları affetmeyi sadaka saymıştır. Affı esas alan insanları senâ makamında Kur'ân-ı Kerim *"O takva sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutar ve insanları affederler..."*[4] demektedir.

Arkadaşları Sorgulama

Bu meselenin üç buudu vardır: Birincisi; biz kardeşlerimizle bile imtihan oluyoruz. Bu baştan kabul edilmeli ve imtihanı başardığımız zaman Allah Teâlâ'nın kalblerimiz arasına sevgi köprüsü kuracağı bilinmeli. Bir imtihan geçiriyoruz. Bu imtihan belki bizim sabır, hoşgörü ve tahammülümüz neticesinde lehimize sonuçlanacak ve derken bizim arzu ettiğimiz şeyi Cenâb-ı Hak yaratacak, bir irtibat meydana getirecek kalbler arasında. İkincisi; bu neticeye ulaşmak için her fert kendine düşeni yapmalı, başkalarını takdir ve kabul etmeli. Üçüncüsü de; bu takdir ve kabulünü ister kendisine söylemeli, isterse de gıyabında; ama kardeşinin kulağına gidecek şekilde dile getirmeli ve böylece fert kendisini bağlamalı, bu hususta nefsini ikna etmeli.

Bir de bu meselenin negatif yönü, yani, arkadaşlarımızı sorgulama hususu vardır. Eğer hatırımızı sayıyorlar ve sözlerimizi kaldırabiliyorlarsa, yüz yüze geldiğimizde onlara eksiklerini ve hatalarını söyleriz. Bunu yaparken de, gurur ve çalımdan, el ayak hareketleri ve mimikler gibi Allah'ın sevmediği şeylerden kaçınmaya dikkat ederiz. Dolayısıyla onlara bir şey anlatırken kalblerinin buna tepki göstermesine meydan vermeyiz. Eğer doğrudan söyleyemeyeceksek bir topluluk içinde ortaya konuşur, onun da kendi payını almasını umarız. Ama kat'iyen hiç kimsenin hiçbir yanlışını gıyabında konuşamayız. Birisi hakkında alaylı ve tenkit ima eder şekilde "Falan mı? Hâ!" dememiz, göz ucuyla onu işaret etmemiz bile mü'mince bir tavır değildir.

Kur'ân alaylı bir işareti bile gıybet sayıyor; وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ *"Vay hâline her türlü hümeze ve lümezenin."*[5] yani, *"İnsanları arkadan çekiştiren, küçük düşüren, kaş göz hareketleriyle alay edenlerin!"* diyor. Evet, birinin paltosunun uzunluğunu kısalığını bile serrişte etmeyi din gıybet sayıyor.[6] Ve bu gıybeti bir hadis-i şerif en yakın mahremiyle zina etme ölçüsünde büyük günah olarak anlatıyor. Kim bu kadar alçalabilir ki? Şimdi hem bir taraftan "kardeş" diyeceksin, bir taraftan da en ufak bahanelerle tenkit ve gıybetlere gireceksin. O

insan, sevgi adına kulağına giden şeylerle sana karşı nasıl ciddî bir alâka duyacaksa, bu çirkin söz ve tavırları duyunca da ciddî bir öfke ve kin hissine kapılacaktır. Daha sonra iyi şeyler söylesen bile, "Acaba ne mülâhazası var?" diye kuşkuyla karşılayacaktır sözlerini.

İnsan daha baştan diline kilit vurmalı, hiçbir kardeşi hakkında gıyabda konuşmamalıdır. Birini çekiştirmek, birinin gıybetini etmek çok kötüdür. İnsan sonuçta özür dileme mecburiyetinde kalacağı bir işi yapmaktan daha işin başında uzak durmalıdır. Fakat bir şekilde bu günaha girmişse; birine iftira etmiş; birini çekiştirmiş; birine, duyduğu zaman rencide olacağı bir şey söylemişse, bu çirkin işi bir daha yapmaması için hemen ilk karşılaşmada gıyaben ne demişse yüz yüzeyken de aynı şeyleri söylemesi, o sözlerin ağırlık ve mahcubiyetini yaşaması ve pişman olarak bir daha aynı çirkinliğe düşmemek için azmetmesi gereklidir. Bazen "Senin hakkında böyle bir şey söylemiştim" dediğiniz zaman karşı tarafın gönlünde bir ukde hâsıl olabilir. Öyleyse, neticede gidip "Hakkını helâl et!" diyeceğimiz, muhatabımızın içinde bir ukde hâsıl edecek sözlere karşı baştan tavır konmalı ve gıybete karşı ağza fermuar çekilmelidir.

Birbirimize Karşı Kalb İstikametini Koruma

İnsanların birbirine karşı kalb istikametini korumaları çok önemlidir. Gönüllüler hareketi için ise bu önemli olmanın çok ötesinde bir vazife ve vecibedir. Bu konuma ulaşmak için bazı hususlara dikkat edilmesi gerekir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Başkalarının düşüncelerine saygı göstermek. Meselâ, akıl, mantık ve muhakeme kendi görüşümüzü yüzde yüz doğrulasa, riyazî kriterler aksine ihtimal vermeyecek ölçüde bizi desteklese bile, kendi düşüncemiz ve görüşümüzde diretmek karşı tarafı hafife almak demektir ve ciddî rahatsızlık doğurur. Herkesin tercih edilecek güzel yanları vardır. Eğer bunlar başkaları tarafından zamanında görülüp takdir edilmez ve alkışlanmazsa rencide olurlar. Önleri kapanır ve bir türlü inkişaf edemezler. Onun için hem kabiliyetlerin inkişafı hem de mutlak mânâda insana saygı adına bu şekilde hareket etmek gerekir. Aramızdaki vifak ve ittifaka halel gelmemesi için kendi doğrularımızın onlar tarafından anlaşılabilmesi için uzun müddet beklememiz de gerekebilir.

Bu arada şu husus unutulmamalı; görüş alış verişine medar olan konular hakkında âyet veya hadis yoksa, herkes kendi düşünce metodlarına, hayat tecrübesine bağlı olarak bir şeyler üretiyorsa bizim düşüncemizin en doğru olduğuna kim karar veriyor? Bu açıdan başkalarının düşüncelerini kuşkuyla karşıladığımız kadar, kendi düşüncelerimize de kuşkuyla bakmasını bilmeli,

“Ben yanılabilirim, sen haklı olabilirsin.” diyebilmeliyiz.

Söz buraya gelmişken istişare âdâbı ile ilgili bir noktaya dikkatlerinizi çekeyim; istişare ferdî, ailevî, içtimaî her türlü meselelerimizin çözümünde vazgeçilmez bir yere sahiptir. Ama istişare etmek kavga etmek değil, terbiyesizce birbirimizi eleştirmek değildir. Hele istişare hiçbir zaman tartışma demek değildir. Tartışmanın kelime olarak yüklendiği mânâ kavgadır, çatışmadır, insanın kendisine ve başkasına saygısızlık etmesidir. Televizyonlarda gördüğümüz adı üzerinde tartışma programları maalesef bizim ahlâkımıza tesir etti. Üniversitelerde görevli hocaların, devleti yönetmeye talip siyasîlerin, bürokraside yıllarını vermiş eski tabirle kocamış, tecrübeli insanların sergiledikleri manzara maalesef fikir teatisi anlamına gelen istişareyi gerçekten tartışmaya çevirdi.

Hâlbuki onun bizim dünyamızda belli âdâb ve erkânı vardı. Düşüncelerini kavl-i leyyin ile ifade etme, bunları başkalarına dayatmama, “Doğru budur, gerisi toptan yanlıştır.” felsefesi ile hareket etmeme, yanlışlıkları nazara verirken incitici olmama gibi... Bakın Kur’ân-ı Kerim ifade üslûbuna ait *“Başkalarının ilâhlarına bile uygunsuzca sözler söylemeyin!”*[7] diyor. Unutmayın, başkalarının düşüncelerine saygılı olmazsanız, size de saygılı olmazlar. Siz saygısızlık yaparsanız saygısızlığa muhatap olursunuz.

Bir başka örnek: Sahabe-i kiram, Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) *“Kimse anne ve babasına sövmesin, buyuruyorsunuz. İnsan nasıl kendi anne babasına söver ki?”* diye taaccüp içinde sorarlar. Efendimiz bunun üzerine şöyle buyurur *“Siz başkalarının anne babalarına söversiniz, onlar da kalkar sizin anne ve babanıza söver. Böylece kendi anne babanıza sövmüş olursunuz.”*[8]

2. Kalb istikametini korumada ikinci husus feragat ve fedakârlıktır. İnsan iradî bir varlıktır. Bu açıdan her insanın kendine has düşünceleri, tercihleri, arzuları ve istekleri vardır. Onların gerçekleşmesi kimileri için hayat memat meselesidir. Kimileri içinse değil. Vifak ve ittifakın korunması ana gaye olduğuna göre bazen bazılarının düşüncelerinden feragat ve fedakârlık yapması gerekir.

3. Birbirinizin gıyabında söylenen ve yazılan sözler. Daha önceleri çeşitli vesilelerle defalarca ifade ettiğim gibi dostlar, kader birliği yapan insanlar birbirlerinin gıyabında onları medh u sena edici, iyi yanlarını ön plana çıkartıcı sözler söylemeli, konuşmalar yapmalı, hatta mektuplar yazmalıdır. Bunun kalb istikametini sağlama açısından şu faydası var: Eğer birisi arkadaşını başkalarının yanında medh u senâ etti veya onunla ilgili destanvâri, âşıkane

mektuplar yazdı ise, bir başka zaman onunla yüz yüze geldiğinde veya gıyabında konuşmak zorunda kaldığında öncekilere ters, nâsezâ nâbecâ sözler söyleyemez. Bir bakıma önceki sözler ve mektuplarla kendini bağlamıştır o. Kaldı ki gıybet de suizan da haram.

Alan Belirlemesi

İçtimaî işlerde herkesin vazife alanının çok iyi tespit edilmesi gerekir. Bu hem sorumluluk, hem hak ihlali hem de sınırların belli olmamasının açacağı muhtemel kargaşalara mâni olur.

Bununla beraber birisi bir başkasının alanına sadece mevcut bir problemi çözmek için girdi ise burada hakperest olmak gerekir. Bunu derken kastım şu: Böyle bir hâdise vuku bulduğunda hemen alanını tecavüz etti, yetkisini aştı vs. türünden feveran etme yerine daha sakin ve soğukkanlı hâdiseleri değerlendirmeli. Sonuçta önemli olan o problemin çözümü ve ilgili şahıs da o noktada yetersiz ise varsın o alanını ihlal etsin, ne olur? Kaldı ki buna alan ihlali demek bile doğru değildir.

Bu türlü durumlarda ilgili kişi veya kişiler insaflı olmalı, bazı şeylerden feragat etmesini bilmeli. Aynen Ebû Ubeyde Hazretlerinin Amr bin Âs'a komutanlığı devrettiği gibi. Veya Halid'in Ebû Ubeyde'yi kabullendiği gibi. Malûm, Hz. Ebû Ubeyde, Hz. Halid'in ordusunda sıradan bir askerdir. Hz. Ömer (radıyallâhu anhüm) Hz. Halid gibi dehaüstü bir komutanı halk zaferleri onun şahsına bağladığından dolayı azlediyor[9] ve yerine o orduda er olarak görev yapan Ebû Ubeyde'yi getiriyor. Kendisine bu durumu kabullenip kabullenemediğini soranlara da "Siz hiç merak etmeyin! Ömer hayatta iken Halid hiçbir zaman isyan etmez."[10] diye cevap veriyor. Hayatının geride kalan yıllarında da Halid'in bunu problem yaptığını bilmiyorum ben.

Şimdi biz bu ve benzeri hâdiseleri sahabenin vefakârlığı, hakperestliği, diğergamlığı, îsârı deyip kabulleniyor, onların imanî kabul ufkunun derinlikleri olarak algılıyor, yer yer yaşlı gözlerle halk kitlelerine anlatıyoruz. Ama bundan daha önemlisi beğenilen bu hasletlerin kendi hayatımızda yer alması değil midir?

Evet, cemm-i gafirin iştirakiyle yapılan işlerde elbette amellerin taksimi, mesainin tanzimi, muavenetin teshiline ihtiyaç vardır. Sorumluluk alanlarının belirlenmesi bu açıdan çok önemlidir; önemlidir ama onun da birlikte belirlenmesi ve ihlaller söz konusu olduğunda meseleye fevrî ve acûl değil, temkinli yaklaşılması gerekir.

Kalblerin Te'lifi ve Umursamazlık

Kalblerin te'lifi Cenâb-ı Hakk'ın elindedir. Ama insanların da kendi aralarında birlik ve beraberliği temin etmek için iradelerini kullanmaları gerekmiyor mu? Cenâb-ı Hak ehl-i imanın itilâf ve ittifakı için sebepler yaratmış. Üstad'ın ifadesiyle esbab onun izzet ve azametine perde olmuş.[11] Bizler şart-ı adi planında o sebepleri yerine getirmekle mükellefiz. Bunları hayata geçirebilirsek Cenâb-ı Hakk'ın rızası istikametinde ittihadı, ittifakı aramızda tesis ederiz.

Bizim ittifak ve ittihadımızı gerektiren o kadar çok sebep var ki! Allahımız bir, Peygamberimiz bir, dinimiz bir; bir, bir, bir… Bine kadar bir. Bütün bu birler bizim bir ve beraber olmamızı gerektiriyor. Önemli olan insan vicdanının bunu duymasıdır. Zira bu birlerin vicdan tarafından duyulması ve hissedilmesi ölçüsünde birlik ve beraberlik yakalanır.

Öte yandan bizim örfümüz bir, âdetimiz bir, geleneğimiz bir, vatanımız bir, kaderimiz bir; bir, bir... Yüze kadar bir. Bizler acı tatlı aynı kaderi paylaşmışız yıllarca, asırlarca. Hâlâ paylaşıyoruz. Millî beraberliğimizi temin etmesi gereken faktörler değil mi bütün bunlar?

Hepsinin ötesinde dine, vatana, millete, devlete, kültüre hizmet seferberliğinde felsefe bir, mantık bir, yorum bir, mülâhazalar bir, duygular bir, mahkûmiyet bir, mağduriyet bir; bir, bir, bir… Evet, bizler yeni bir *"ba'sü ba'del mevt"* döneminin çocuklarıyız. Aramızda tesis edeceğimiz birlik ve beraberliğe bu noktadan bakmalıyız.

Bu arada kavlen Rabb'e yönelmeyi ihmal etmemeli ve ellerimizi Rabbimize kaldırarak "Yâ Rabbi, bizler ittihat istiyoruz!" diye dua dua yalvarmalıyız. Zira inanıyoruz ki ittifakımız adına küre-i arz dolusu altın sarf etsek, O'nun izni olmaksızın kalblerimizi telif edemeyiz. İnancımız o ki, kınından çıkmış kılıçları kınına sokturacak olan O'dur. Bize düşen fiilî ve kavlî olarak alelâde sebeplere tevessül etmektir. Aksi takdirde o neticeyi yaratmaz Allah.

Evet, zorlanacağız belki; ama insan olmanın hakkını vereceğiz. İrademizi bu istikamette kullanacağız. Herhalde hiç kimse iradesiz bir arada duran bir demet ot veya bir düzine ağaç gibi olmak istemez. İradesinin hakkını veren bir insan olmayı tercih eder. Sürü içinde hayatını sürdüren hayvan olmak da istemez, istememeli bence. Çünkü varlık âleminde irade ve iradeyi kullanma hakkı sadece insana verilmiş. O hâlde bunun hakkını vermek gerekmez mi?

Bugün bizler Cenâb-ı Hakk'ın çok büyük lütuflarına mazharız. Dünya genelinde Allah'ın izni ile gerçekleştirilen faaliyetlere bakın. Başkaları bu işlerin arkasındaki "Sahib-i hakikî"yi göremediklerinden "Nasıl olur da böyle

büyük bir proje hayata geçirilebilir?” diye şaşkınlıklarını ifade ediyorlar. Hâlbuki menfi mânâda bu kadar olup biten şeylere rağmen mevcut tablo O’nun kudret elini göstermiyor mu? Bu işleri yaptıran Allah’tır. O, isterse azizleri rezil, zelilleri aziz yapar. Öyleyse unutulmaması gereken bir şey vardır; insan odun bile olsa kullanıldığı yer itibarıyla kıymet kazanır.

Bütün sermayemizi bir kırık testi misali o havz-ı kebire atma ve testimizde ne kadar su varsa oraya dökme mecburiyetindeyiz. İnsanlığın İftihar Tablosu *“Kardeşlerim!”*[12] demişti. O kardeşliğin hatırına “Yâ Rabbi! İttifak ve ittihadımız adına elimizden gelen budur; gücümüz, takatimiz bu kadar. Kalblerimizi telif et!” diye dua dua yalvarmalıyız. Sizler dualarınızda: “Allahım kalblerimize ittihat ver!” diye bir vefa eseri olarak bütün arkadaşlarınızı teker teker, isim be isim zikrediyor musunuz? Fahr için değil; ama misal teşkil etme adına söyleyeyim, ben zikrediyorum. Dua ederken hayal dünyamda her yeri dolaşıyor, herkesin adlarını teker teker yâd ediyor ve bunu yapmamayı kardeşlerime, arkadaşlarıma en büyük vefasızlık sayıyorum.

Evet, çocuğu olmayan çocuğum olsun diye, hastalığı olan hastalıktan kurtulayım diye Cenâb-ı Hakk’a hangi heyecan ve ızdırapla yalvarıyorsa aynı heyecan ve aynı ızdırapla; “Allahım! Kardeşlerimizin kalblerini telif buyur!” diye yüreğimizi çatlatırcasına yalvarabilmeliyiz. Kaldı ki bu noktada yapılabilecek şeylerin en basitidir dua. Bu fikre iştirak ediliyorsa ve hâlâ dua etme konusunda gevşek davranılıyorsa dilim varmıyor söylemeye; ama bu tavır –hâşâ– Cenâb-ı Hakk’ı umursamazlık anlamına gelir. O’nu, O’nun meşîet ve kudretini umursamama O’na karşı saygısızlık demektir.

Fazla söze hâcet yok. Allah’ın bir insana vereceği en büyük nimetlerden birisi istemeyi vermesidir. O, bir insana istemeyi vermiyorsa, o zaman vermeyecek demektir.

Ekip Ruhu

Takım hâlindeki çalışmalarda insanın bazen normal ve meşru haklarını kullanmaması gerekebilir. Bediüzzaman Hazretlerinin “Bir başkasına yaptırtmak hoşunuza gitsin.”[13] sözleri ile verdiği ölçü içinde, meselâ, siz kendinizin daha başarılı olacağını zannettiğiniz durumlarda dahi başkalarını o iş için tercih edebilmelisiniz. Bu hem ekip ruhunun vazgeçilmez esaslarından biri, hem de ihlâs ve samimiyeti koruyacak önemli bir iksirdir. Bırakın, son adımı hep başkaları atsın. Ancak şu da var ki insan fıtratında işi kendisinin bitirme isteği hâkimdir. Onun için bu mesele o kadar basit ve kolaylıkla hayata geçirilebilecek bir düstur değildir.

Meselenin tekniğini çok anlamam; ama futbolda koskocaman bir ekip oyun oynar, en son bir oyuncu ayağının ucuyla dokunur ve golü atar. Herkes o golü atan oyuncuyu nazara verir, kahraman yapar. Omuzlara o alınır, manşetlere o çıkartılır. Oysaki orada bir ekip çalışması vardır. Diğer oyuncular pozisyonu hazırlamasaydı, o kişi golü atabilir miydi?

Bence meseleye böyle bakmak lazım. Geleceğin iftirak ve ihtilafının çözülmesinde bu ruh, bu düstur büyük rol oynayacaktır. Aksine, “Herkes Cennet’e girmeli; ama anahtarı bende olmalı!”, veya “Golü mutlaka ben atmalıyım!” misalleri ile açıklanabilecek ruh, bizim adımıza çok tehlikeli. Bırakın anahtar başkasında olsun, bırakın golü bir başkası atsın. Ruhu öldüren bu tip tehlikeli hastalıklardan geri duralım.

Herkesin bir izzet duygusu, bir onur duygusu var diyorsanız, bu duyguları gelin âlem-i İslâm’ın içinde bulunduğu şu mezelletten kurtarmak için kullanalım. Zira müşterek haysiyetimiz, müşterek şerefimiz ayaklar altında. “Bu zillete ancak bu kadar katlanılır.” demek gerekmez mi? Müspet hareket yolunu seçerek, sevgi ve hoşgörü ile herkese kucağımızı açmak; kutsî mesajları başkalarına ulaştırmak; yaşatma uğrunda yaşamadan vazgeçmek; şartların gerektirdiği ölçülerde hareket etmek ve son adımı başkalarına bırakmak. Evet, “Üzerime aldığım vazifeyi illa ki ben bitireceğim.” mülâhazası, şeytanî bir mülâhazadır.

Birçok fukaha, imamın arkasında birinci safta durmayı en çok sevap alma vesilesi olarak anlamış ve anlatmışlardır. Ben bu meseleyi biraz farklı anlıyorum. Orada esas maksat camiye önce girmedir. Namaz vaktinden önce camiye gelen kişi onun sevabını alır. Arkadan gelen isterse birinci safta yer almış; hatta imamın arkasında namaza durmuş önemli değil ki? Onlar birinci safta yer almış olsalar bile Allah seni birinci saf sevabından mahrum etmez ki. Çünkü sen önce geldin camiye.

Evet, sevap hırsı da kaybettirebilir. Şahsen ben pek çok insanı bu duruma müsait görüyorum. Genel bir hüküm vermek elbette haksızlık olur; ama çoklarını bu çerçevede gördüğümü söylemek zorundayım. Tekrar edeyim, ihlâs ve samimiyetle rıza-yı ilâhîyi talep edelim, bütün mülâhazalarımızı i’lâ-yı kelimetullaha bağlayalım, hırsla çatlayasıya, ölesiye çalışalım; fakat “İstanbul’un fâtihi sadece ben olayım, ipi ben göğüsleyeyim.” demeyelim. Çünkü bunlar şeytanî mülâhazalardır.

Ekip ruhu adına söylediğim bu sözler sübjektif şeyler olabilir. Siz bunları Kur’ân’ın ve Sünnet’in altın mikyasları ile test edin. Uygun ise muvafık hareket edin, değilse objektif kriter arayışı içine girin ve ona göre davranın.

Hüsnüzan

Başkaları hakkında hüsnüzan etmek, ahlâk-ı hasenenin önemli fakültelerinden biridir. Şöyle düşünmeliyiz etrafımızdaki insanlar hakkında: "Allah'a karşı kimseyi tezkiye etmiyorum; ama tavırlarına bakınca yahşi bir kula benzer. Allah'ın rahmetinden ümit ederim ki Cenâb-ı Hak onu Cennetiyle sevindirir." Evet, bizler ne Cennet hâzini ne de Cehennem zebânisiyiz. Onun için ne insanları Cennet'e sevk ediyor gibi davranalım ne de Cehennem'e sürükler gibi.

Öte taraftan hüsnüzan ettiğimiz insanların kayma ihtimaline binaen onlar için duada bulunmayı da ihmal etmemeliyiz. Bin bir tecrübemle sabit ki hüsnüzanda ölçü ayarlanamadığı için olsa gerek hüsnüzan edilen kişilerin eliyle tokat yeme mukadderdir. Kendi adıma söyleyeyim, nice hüsnüzan beslediğim, bir mecliste şu ya da bu sebeple hüsnüzannımı ifade ettiğim arkadaşım var ki aradan yirmi dört saat geçmeden onun eliyle tokat yediğim vaki ve variddir. Onun için hüsnüzanda dengenin korunması hüsnüzannın kendisi kadar önemlidir. Öyleyse dua etmeli: "Yâ Rabbi! Sen varken hüküm vermek bana düşmez. Hakkında hüsnüzan ediyorum ben, beni yalancı çıkarma bu mevzuda."

Evet, nazik bir mesele bu, dikkatli olmak gerekir. Bakın hadiste bir kişinin akıbeti şöyle anlatılır: *"Birisi sabahtan akşama kadar sâlih amel işler, işler ve öyle bir noktaya gelir ki Cennet'le arasında bir adımlık mesafe kalmıştır. Ama akşam üzeri bir halt işler ve Cehennem'i boylar."*[14] Veya bir başka peygamber beyanında belirtildiği gibi *insan said doğar, said yaşar; fakat şaki olarak yuvarlanır gider.*[15] Tersi de vaki, bir başkası da şaki doğmuş, şaki yaşamıştır; ama said olarak gider. Bilemeyiz biz, dolayısıyla nihaî hüküm veremeyiz, vermemeliyiz.

1 Bediüzzaman, *Mektubat* s.298 (Yirmi İkinci Mektup, Birinci Mebhas, İkinci Vecih).
2 En'âm sûresi, 6/53.
3 Bediüzzaman, *Mektubat* s.260 (Yirminci Mektup, Birinci Makam, Onbirinci Kelime).
4 Âl-i İmrân sûresi, 3/134.
5 Hümeze sûresi, 104/1.
6 Bkz.: Tirmizî, *kıyâmet* 51; Ebû Dâvûd, *edeb* 35; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/189.
7 En'âm sûresi, 6/108.
8 Buhârî, *edeb* 4; Müslim, *îmân* 146.
9 Bkz.: et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/491; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 16/266; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* 2/381.
10 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/9.
11 Bediüzzaman, *Sözler* s.673 (Otuz İkinci Söz, İkinci Mevkıf, Üçüncü Maksad, Beşinci İşaret).
12 Müslim, *tahâret* 39; Nesâî, *tahâret* 110; İbn Mâce, *zühd* 36.
13 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.203 (Yirmi Birinci Lem'a).
14 Bkz.: Buhârî, *enbiyâ* 1, *kader* 1; Müslim, *kader* 1.

15 Bkz.: Buhârî, *cihad* 77, *meğâzî* 38; Müslim, *îmân* 179, *kader* 12.

Gönüllüler Hareketi

Adanmışlık Ruhu

Adanmışlık ruhu adına bir ölçü vermek istiyorum sizlere; insanların birçoğu meselâ öğle vaktinde, yiyeceği akşam yemeğinin sevincini yaşar. Bazı insanlar da vardır ki, dünyada iken yoluna girdiği ve bir gün mutlaka ulaşacağına inandığı Firdevs Cenneti'nin sevinci ile yaşar. O sevinç âdeta hayat verir ona. İnsanların belki de yüzde sekseni birinci, çok azı müstesna geriye kalanı da ikinci kategoriye dahildir. Ama adanmışlık bunların ikisi de değildir. Adanmış odur ki; Cennet'e gireceği ümidini sürekli gönlünde, kafasında, vicdanında canlı tutar; ama onun bir tek gayesi vardır bu dünyada: İslâm'ın ismetini sıyanet etmek. Zira yeryüzünde bugün Müslümanlık adına yapılacak tek iş budur. Bu da yaşama zevkini yaşatma zevki adına terk eden diğergam kişilerle olur.

"Büyük Türkiye" Hayali

Ülkem ve onun geleceği adına çok ciddî endişelerim var; ama ümidimde hiçbir eksiklik yok. Endişelerim hemen herkesin gözü önünde cereyan eden hâdiselerden kaynaklanıyor. Bu milletin istikrarına birileri sürekli çomak sokuyor; sokuyor çünkü siyasî, ekonomik, kültürel alanlarda istikrara kavuşmuş güçlü bir ülke olmamızı istemiyorlar.

Bunun yanında bir de doğrudan dine düşmanlık yapanlar var. Dindar insanların ülkeleri ve ülkelerinin geleceği adına gösterdikleri bütün gayretleri, yaptıkları bütün faaliyetleri baltalamak için ellerinden geleni yapıyorlar. Kötülüğe mahkûm olmuşlar âdeta. Kötülükten başka hiçbir şey düşünemiyorlar. Kötülüğe öylesine kilitlenmişler ki alıp onları Cennet'e koysanız "Sizin elinizle Cennet'e girmeyiz." diyecek kadar şartlılar dindar insanlara ve yaptıklarına. Bununla beraber inanan insanlar bu ülkede her şeye rağmen olumlu düşünmek, müspet hareket etmek ve sabırla mukabelede bulunmak mecburiyetindedir. Büyük Türkiye'ye giden yol buradan geçer.

Evet, bu millet tarih boyunca özellikle kendi coğrafyasında cereyan eden olaylar karşısında hiç bu kadar zaaf ve acz yaşamamış, tarihin hiçbir döneminde bu kadar devre dışında bırakılmamıştır. Bu onur kırıcı durum bazılarının hiç umurunda değil; değil zira tek amaçları kendi statüleri, maddî ve mânevî çıkarları.

Şanlı mazimizde ihraz ettiğimiz konumu tekrar elde etmek zaman ister, sabır ister, azim ve gayret ister, çatlayıncaya kadar doğru yolda, doğru metodlarla

koşmak ister. Onun için kötülükten başka bir şey düşünmeyenlere bile "Büyük Türkiye" olmanın hatırına ve milletimizin indirildiği tahtın hatırına sabırlı olup katlanmasını bilmek lazım.

Türkiye Sevdalıları

Bizler Türkiye sevdalılarıyız. Ülkemizi, vatanımızı, milletimizi, devletimizi, dinimizi seviyoruz. El âlemin bizi anlamaması, muarız olması bizi doğru bildiğimiz yolda yürümekten engellememeli. Kaç defa dedim, bir kez daha diyeyim: Eğer ben ülkeme, vatanıma, milletime, din ve diyanetime, kültürüme hizmet edemeyeceksem yaşamayı abes sayıyorum. "Bu gayeler uğrunda yaşıyorsam yaşamamın bir mânâsı var, yoksa yâ Rab, abes yaşamaktan, bu dünyada boşuna yer işgal etmekten Sana sığınırım!" diye her gün dua dua yalvarıyorum Rabbime.

Bu ruhu, bu duygu ve düşünceyi, bu ideali anlamayan insanların varlığı, aleyhte kampanyalar düzenlemeleri benim için hiçbir şey ifade etmiyor. Bu ifadeler "Onlar Türkiye'yi sevmiyor." anlamına da gelmez. Belki ciddî bir yanlış anlama ve bundan kaynaklanan bir hazımsızlık var. Veya şöyle ya da böyle bir despotizma var ortada. Bütün bu olanlar anti-demokratik karakterlerin şe'nidir.

Dünyanın dört bir yanında, ancak nice fedakârlıklarla yapılabilen eğitim faaliyetleri ortada. Hiç unutamadığım bir hatıram var: Moskova'da yapılan mezuniyet töreninde bir Rus öğrenciye sordular: "İlerisi için idealin nedir, gelecekte ne yapmak istersin?" Öğrencinin verdiği cevap şu oldu: "Başta Türklerle iyi bir münasebete geçmek isterim." Ağladım bu tablo karşısında ben. Hafife almayın bu manzarayı. Bugün dünyanın dört bir yanında pek çok kardeş ve dostumuz var. Bunun yanında mütereddit; ama karar aşamasında tercihini bu ülke ile, bu ülke insanı ile dostluk ve işbirliği istikametinde kullanacak birçok insan var. Bunlar, geleceğin dünyasında, geleceğin Türkiyesi için çok önemli kaideler, yani yapı taşlarıdır.

Unutmayın, artık dünyadan tecrit edilmiş bir Türkiye'nin istikbal vaadetmesi, hatta varlığını sürdürmesi mümkün değildir. İşte bu eğitim faaliyetleri bu mânâda Türkiye'nin geleceğini teminat altına almaktadır. Kim bilir bu vesile ile kazanılan nice dostlar, gelecekte çok güçlü lobiler oluşturacak. Katolik, Ortodoks, Protestan, Musevi, Budist, Hindu, kadın-erkek, zenci-beyaz, fakir-zengin, entelektüel-halk her seviyede sizin için fahrî çalışan dostlarınız olacak. Şimdi birileri bu yakın gelecekteki şu manzarayı göremiyorsa, Allah idrak ufuklarını açsın demekten başka ne yapabilirim ki? Onlar anlamıyor diye doğru bildiğimiz bu yolda duracak değiliz ki? Onun için dedim, o insanların aleyhteki

faaliyetleri benim için bir şey ifade etmiyor diye.

Öte yandan tevhid anlayışımız gereği bizler şöyle düşünüyoruz: Bizler bilerek veya bilmeyerek bu işin içine itildik. Bilerek deyişim milyonda bir dahi olsa iradenin daha doğrusu iradedeki meyelân-ı hayr ve şerrin hakkını vermek içindir. Yoksa bugün gelinen nokta karşısında biz iradenizin hissesini biliyoruz. Kendi kabiliyetlerimizin farkındayız. Eğitim seviyemiz, idrak ufkumuz hepsi meydanda. Meseleye bir de bu açıdan bakınca, bizim iradenizin hiç dahli yok bu işlerde desek sezâdır. Şimdi öyle ya da böyle artık belli bir noktaya varıldı. Bundan sonra bunu bir emanet gibi sırtımızda hissetmeli ve her şeye rağmen taşımaya devam etmeliyiz.

Bir başka hatıra Balkanlar'da yaşayan bir Gagavuz profesöre ait: Şarkiyat eğitimi yapmış, Türkçe de bilen birisi bu. O Osmanlılarla günümüzdeki eğitim faaliyetlerini mukayese etmiş ve demiş ki, "Osmanlılar devşirme usûlüyle bizim çocuklarımızı aldı, kendi kültürleriyle onları yetiştirdi ve nihayet onlarla bizi vurdular. Bizim ülkemizi bizim çocuklarımızla fethettiler. Size gelince, sizler bizim çocuklarımıza yine bizim adımıza günümüzün yükselen değerlerini talim ediyor ve onlara seviye kazandırıyorsunuz." Bu zâtın Osmanlı'nın devşirme sistemi hakkında yaptığı yorumlar belki uzmanlarınca tartışılabilir bir konudur; ama günümüz adına söylediği şeyler aklı başında her insanın bir gün mutlaka kavrayacağı bir farklılıktır.

Evet, artık maddî kılıç kınına girmiştir. Medenîlere galebe ikna iledir.[1] Güç ve kuvvet ile insanları bir yere yönlendiremezsiniz. Süper gücünüzle gider bir yeri işgal eder, yakar yıkar, insanları öldürürsünüz; ama bütün dünyanın tepkisini alırsınız. Öte yandan akıl, mantık, muhakeme ile, evrensel insanî değerlerle girerseniz, gönüllere sultan olursunuz Allah'ın inayetiyle.

Bazıları diyor ki: "Bu büyük bir proje. Bir cami hocasının –alaya almak, tahkir etmek için böyle diyorlar– kafasından çıkmış olamaz bu işler." Doğru. Ben hayatımın hiçbir döneminde bu faaliyetlerin benim projem olduğunu, benim kafamdan çıktığını iddia etmedim ki. Allah'a sığınırım bu türlü iddialardan. Bu her şeyden önce Allah'a karşı bir küstahlık ve saygısızlıktır. Bunların hepsi Cenâb-ı Hakk'ın lütfudur, ihsanıdır. O muhit ilmin, muhteşem kudretin, baş döndüren iradenin Sahibi bizleri istihdam ediyor. Bizim mânâ köklerimiz ve mânevî beslenme kaynaklarımız da bu tip düşünceler içine girmemize mânidir.

Bu söz bana bir şeyi hatırlattı: Hz. Ömer, Yermük gibi çok ciddî bir savaşta ordu kumandanı Hz. Halid'i vazifeden alıyor. Çok muazzam bir savaş, düşman kuvvetler Müslümanların en az on katı. İslâm ordusunda şehit sayısı oldukça fazla. Önemli simalar da var bunlar arasında. Meselâ Ebû Cehil'in Müslüman

olmuş oğlu İkrime ve Amr b. Âs'ın baba bir kardeşi Hişam da şehit. Ve işte böyle bir savaşta Hz. Ömer, Halid b. Velid'i azlediyor. Koca Halid sarığı boynunda halifenin karşısına çıkıyor. Halid gibi bir insan: İki devletin başına balyoz gibi inmiş, yerle bir etmiş, tarihte eşini göstermenin zor olduğu müthiş bir erkân-ı harp; ama sarığı boynunda, kumandanlıktan azledilmiş, sıradan bir nefer, "Halife-i rûy-i zemin"in önünde. Diyor ki Hz. Ömer –ruhum ona feda olsun– *"Halid! Biliyorsun seni çok severim. Fakat halk, elde edilen zaferleri senin şahsından biliyor. Hâlbuki ben biliyorum ki bunları bize ihsan eden Allah'tır. Senin bir mit hâline gelmenden, putlaştırılmandan endişe duyuyorum. Azlediş nedenim bu..."*[2] Ve Koca Halid, o güne kadar emrinde çalıştırdığı bir adamın, Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın emrine giriyor; giriyor ve hayatının sonuna kadar savaşıyor. Evet Halid, gerçek bir mefkûre insanıydı ve عَاشَ حَمِيـدًا وَمَاتَ فَقِيـدًا *"Hep övgüye değer bir insan olarak yaşadı, İslâm'ın yitiği olarak da yürüdü öbür âleme."* Vefat etti; bir atı kaldı, bir kalkanı, bir de kılıcı. İki devleti yerle bir etmiş adamın arkada bıraktığı mirası işte buydu.[3]

Şimdi biz bu tarihî hâdisenin arkasında yatan düşünce, inanç, bakış açısı –ne derseniz deyin– işte ona bağlıyız. Mânâ kökümüz bizim bu. Bundan farklı ne düşünürüz ne de hareket edebiliriz. Onun için bazılarının kendi perspektiflerinden, kendi değer ölçülerine bağlı olarak söyledikleri şeyler benim için bir mânâ ifade etmiyor.

Evet, günümüzün mefkûre insanları konumlarının farkındalar. Nerede, nasıl davranacaklarını bilirler. O davranışların sebeplerine de vâkıftırlar. Şuurluca yaparlar yaptıkları şeyleri. Maddî mukavemet yok artık günümüzde; kavga yok, silah yok. Sevgi var, anlaşma var, uzlaşma, başkalarına iyi örnek teşkil etme var. Herkesin konumuna saygı, hoşgörü ve diyalog var. Erzurumluların deyimi ile "Ruh-u dil yılanı deliğinden çıkarır." felsefesine göre hareket etme var. Geleceğin Türkiyesi'nin bu ruha, bu anlayışa ihtiyacı her zamankinden daha fazla. Birileri istemese de bu ülke bizim ülkemiz. Bu ülke benim ülkem. Türkiye'nin elli yerinden gelmiş toprak var benim odamda, değişik değişik kutular içinde. Kimi Kars'tan, kimi İstanbul'dan, kimi Korucuk Köyü'nden. Hasretimi onlarla gideriyorum ben.

Hoşgörü Sürecinin Tahlili

1990'lı yılların ortalarından itibaren girilen hoşgörü ve diyalog sürecinin dinî temelleri adına bazı şeylerin yerli yerine oturmadığını görüyorum. Gerek bu sürece can-ı gönülden destek veren dost ve taraftar çevre, gerekse bunun

İslâmî nasslarla çerçevelenen esaslara aykırı olduğunu iddia eden Müslüman çevrenin gözden kaçırdığı esaslar bunlar. Birinciler, bu sürecin yeniden başlamasına –dikkat edin yeniden diyorum– vesile olan kişi/kişiler veya kurumları ön plana çıkartırken; ikinciler, nassları siyak-sibak bütünlüğünü koparak yaptıkları yorumlarla bu sürece öncülük edenlere "bid'atkâr"dan "kâfir"e uzanan çizgide ithamlarda bulundular/bulunuyorlar.

Hoşgörü, diyalog veya bizim vaz'ettiğimiz ıstılah ile herkesi kendi konumunda kabul etme düşüncesi ve bunun hayata intikali İslâm tarihinde bizimle ortaya çıkmış bir şey değildir. Sadece Medine Vesikası'nı bu gözle incelemeye alın; insanın hangi din, hangi ırk, hangi milletten olursa olsun din, hayat, seyahat, teşebbüs ve mülk edinme hakkının olduğunu İnsanlığın İftihar Tablosu, o mübarek sesini yükselterek âleme duyuruyor mu duyurmuyor mu? Bu hakların dokunulmaz ve aynı zamanda mukaddes olduğu Vesika'da var mı yok mu? Aynı hakikatler başka bir dille, başka bir anlatma üslûbu ve edası ile Veda Hutbesi'nde tekrar ediliyor mu edilmiyor mu? Medine Vesikası ile Veda Hutbesi arasında yaklaşık on yıl var. Demek bu on yılda bir çizgi değişikliği yok; aksine tahşidat var, tahkim var.

Bu kabuller ne Medine Vesikası'nda, ne de Veda Hutbesi'nde zikredilmekle kalmamış. Edebiyat tarihine edebî bir risale olarak tevdi edilmemiş. Ağızdan çıkan bu hakikatler aynı zamanda hayat olmuş. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunları bizzat yaşadığı gibi takip eden dönemlerde Raşit Halifeler yaşamış, tâbiîn yaşamış, tebe-i tâbiîn yaşamış. Bakın fetih dönemlerine, Müslümanlar nerede kilise ve havraları yıkmışlar? Nerede azınlıkların haklarına dokunmuşlar? Nerede vicdan hürriyetine kısıtlama getirmişler ve nerede düşünce hürriyetini tahdit etmişler? Tarihte Müslümanların vesayeti altında yaşayan azınlıklar kendilerine tanınan bu hakların başka işgal güçleri tarafından ellerinden alındıkları zaman ancak anlamışlar Müslümanların kendilerine neler bahşettiklerini. Demek bizim mazimizin özü, usâresi bu. Bizimle başlayan bir süreç değil.

Fakat şunu da kabullenmek gerekir ki bu hakikatler on beş asırlık İslâm tarihinde her zaman Efendimiz'in ve "Raşid Halifeler"in gözettiği hassasiyet içinde uygulanmamış. Uygulanmamış, çünkü işin özünü hazmedemeyen, içine sindiremeyen insanlar üst makamları tutmuş. İslâm ile bağdaştıramayacağımız dünyevî düşünceler ön plana çıkmış. Makam sevdası, menfaat duygusu, kabile taassubu ve benzeri nice menfilikler ortaya çıkmış. Buna bağlı olarak gün gelmiş nasslar farklı yorumlamalara konu olmuş. Gün gelmiş bu farklı yorumlar pratiğe yansımış. Dolayısıyla halk tabiriyle ifade edelim, İslâm adına nice kabalıklar yapılmış. Ama bunlar esasında İslâm'ın değil, Müslümanlığı

hazmedememiş insanların tavırlarına ait kabalıklardır.

Meseleye bu zaviyeden bakınca biz hoşgörü, diyalog, herkese saygı, herkesi kendi konumunda kabullenme diyorsak Efendimiz'in "Medine Vesikası"nı seslendiriyoruz. Veda Hutbesi'nde beyan buyurduğu hakikatleri haykırıyoruz. Böylece vazifemizi ve vecibemizi yapıyoruz. Bizden öncekiler bu noktada kusur yapmış olabilirler. Dahilî veya haricî sebeplerle, haklı ya da haksız nedenlerle farklı bir yolda yürümüş olabilirler. Bunlar bizi alâkadar etmiyor, biz yapabilirsek, yapabiliyorsak vazifemizi yapıyoruz.

Dikkat edin vazife ve vecibe diyorum. Dolayısıyla bunu bir fazilet saymayın. Fazilete terettüp eden şeyleri beklemeyin. Hiç mi kıymeti yok diye aklınızdan geçirebilirsiniz. Evet, sizin öncülüğünü yaptığınız bu süreç belki bir kıymet ifade ediyor olabilir; ama bu kıymet, çokları bu düşünceye uyanmadığı ya da yapmadığı içindir. Yani nedretten dolayı bir kıymet-i harbiyesi vardır. Yoksa vazifenin zâti değerinden dolayı değil. Bir başka ifadeyle; nasıl piyasada nedret olduğu zaman birdenbire emtianın değeri yükseliverir, bu da öyle. Hoşgörü diyen, diyalog diyen bu insanlara "faziletli", "erdemli" denmesi, el üstünde tutulması, barış kahramanları gibi isimlerle anılması hep bu sebepledir.

Burada bir başka hususa işaret edeyim: Bana kalırsa bu süreci isimlendirmemek en iyisi. Hoşgörü süreci, diyalog süreci gibi şeyler de demeyelim. Neticesi henüz belirlenmemiş, nereye varacağı henüz kestirilememiş bir meseleye ad koymayalım. Bırakalım onu zaman koysun veya biz zamanı gelince koyalım. Kim bilir bu süreçte daha nice yumuşak ve kucaklayıcı mülâhazalar olacak. Bu mülâhazalar herkesi umudumuzun üstünde yumuşatacak. O zaman hoşgörü, diyalog kavramları bile mevcud durumu tarif etmek için yetmeyecek. Kim bilir?

Evet, demek girilen bu süreci bütünüyle bizim temel kaynaklarımıza bağlayabiliriz, onlardan akıp geldiğini söyleyebiliriz. Ben bu konuda çok ısrarlıyım. Çünkü bu mesele falanın-filanın iç inceliğinin ifadesi değildir. "Böyle davranırsam kendi düşüncem, kendi gayem adına yol alırım, mesafe katederim" mülâhazasına bağlı bir tavır da değildir. Böyle olmadığı için dünya elli defa hallaç olsa, yüz defa değişse biz hep aynı düşünceleri ifade edeceğiz; edeceğiz zira temel kaynaklarımız farklı düşünmeye müsaade etmiyor.

Öte yandan, kaynaklarımız bunun böyle olmasını söylüyorsa, bunu bir vazife ve vecibe olarak müntesiplerinin omuzlarına yüklüyorsa bu süreci biz kendimize mâl edemeyiz. Hiç kimse de edemez. O sizin şefkatinizin, merhametinizin ürünü değildir. Aksine İslâm'ın şefkati, merhametidir.

Yalnız her meselede olduğu gibi bu süreçte de bazen olur ki konjonktürün

gerektirdiği bazı farklılıklar zuhur edebilir. Meselâ, şartlar öyle gerektirir ve bir devlet sizin devletinize savaş açar. Sizin küçük çapta ve aksi istikametteki irade ve gayretleriniz buna engel olamamıştır. O zaman siz yine dininizin belirlediği şekilde, savaş hukuku adına ortaya koyduğu disiplinlere göre hareket edersiniz. Hareket etmek mecburiyetindesiniz daha doğrusu. Bu o dönemin yükümlülüğüdür. Fakat şunu unutmamak lazım, savaş kişilerin ve kurumların değil ancak devletin/devletlerin karar vereceği bir hâdisedir.

Bir diğer önemli konu da; bir gerçeği ortaya koyma, hakkını teslim etme mevzuunda siz ve sizin dışınızda birileri bu süreçte rol alanlara bir isim koyuyorsa mübalâğa etmemeliler. Bahsi edilen sürece öncülük yapanlara “fikir mimarlarımız, geleceğin fikir işçileri, barış kahramanları” vs. gibi şeyler denirken mübalâğa edilmemesi lazım.

Evet, isterseniz tekrar başa dönelim ve tekrarlayalım; artık bu sürecin kuralları ortaya konmuş ve yaklaşık on yıldır işlene işlene bir yere gelmiştir. Bu bir ibdâ (öncesi olmadan yeni ortaya konmuş bir şey) değil, ihyadır. Sıfırdan inşa değil kullanılmaya kullanılmaya körelmiş kuyulardaki suyu tekrar gün yüzüne çıkartma gibi, kullanılmaya kullanılmaya bize yabancı olmuş, hakkında “yok” hükmü verilmiş ama aslında zatında mevcut olan bir şeyleri yeniden ortaya çıkarmadır. Diyorsunuz ki, “İnsan hayvan değildir. O ne bir hayvan-ı nâtıktır (konuşan hayvan), ne bir hayvan-ı hassas (hisseden), ne hayvan-ı mâşî (yürüyen), ne de hayvan-ı müteharriktir (hareket eden). O insandır. Konuşan, duyan ve hisseden, yürüyen, hareket eden ve her şeyin şuurunda olan, aklıyla muhakeme yapan, bugünü yarınla beraber mukayese eden, kendini yarınlara göre hazırlayan, çok geniş ve engin ufuklu hatta ufku kâinatları da aşıp nâmütenâhîye ulaşan, fiziğin, kimyanın kurallarının geçmediği yerlerde dolaşan, ta Allah’a, ‘esmâ-i ilâhiye’ye, ‘sıfât-ı sübhaniye’ye kadar varan, ulaşan bir varlıktır. Öyleyse buna göre davranışımız farklı bir çizgide olmalı, farklı kıstaslar ihtiva etmelidir. İnsanlarla olan münasebetlerimiz de elbette insan olma esprisine bağlı cereyan edecektir.”

Pekâlâ, hiç mi yoktu sizden evvel bunları telaffuz edenler? Elbette vardı; vardı ama bugün olduğu kadar yaygınlaşmamıştı. Fikir planında ortaya konan, kitap sayfaları arasında kalan, geniş uygulama alanı bulamayan düşüncelerdi onlar. Bilemem belki bu yüzden yakın ve uzak dost çevrelerden bunu anlamayan, anlamamakta ısrar eden kişiler oldu. Belki hasetten, kıskançlıktan, kendileri bu işe öncülük yapmadığı için olumsuz mülâhazalar ile yaklaşanlar oldu, hâlâ da var. “Gâvurlaşma” saydılar bu girilen süreci.

Fakat her şeye rağmen girilen bu yolda veya yukarıdaki yaklaşımımız içinde neticede alacağı veya bizim vereceğimiz isim, unvan ne ise işte onda mesafenin

yarısı katedilmiştir. Motor çalışmış, araç harekete geçmiştir, geriye dönülmesi artık mümkün değildir. Sadece şartlara, konjonktüre göre bir kısım koordinatların değiştirilmesi olabilir. Bunda da biraz sabırlı olmak ve beklemesini bilmek gerek. Elektrikle işleyen aletlerde veya elektronik sistemlerin harekete geçmesinde bile bir bekleme süresi var. Burada da bekleme süresine ihtiyaç duyulması gayet tabiîdir.

Yolun yarısı alınmıştır dedik; ama bu iş bundan sonra ters yüz edilemez, dağıtılamaz, kimse bozamaz iddiasında da değiliz. Her şeyden evvel biz Allah'ın inayetiyle kendimizi böyle bir tabiyede bulduk. Allah'ın inayetiyle geç kalmış olsak bile durumu iyi okuma, imkânları değerlendirme zemini bulduk. Ümidimiz yine Allah'ın inayetiyle bunun devam edeceğidir. Tek taraflı yani bizim canibimizden bir ahdi bozma olmazsa bu iş devam eder ama bizden bir ihanet olursa, Allah'a karşı münasebetlerimiz bozulursa, o da muamelesini değiştirir. Bir başka tabirle muhlisînden (ihlâslı kullardan) olmazsak Allah bugüne kadar meccanen (karşılıksız) verdiği lütufları çeker alır elimizden. Dua edelim, bizi ihlâstan ayırmasın, verdiği lütufları elimizden almasın. Çünkü dünyanın esasen bu türlü bir anlayışa, bu türlü bir mülâhazaya, eskilerin ifadesiyle eşedd-i ihtiyaç ile ihtiyacı var.

Sözün başında iki çevreden bahsettim. Bunların ikisi de dost çevredendi. Bir de düşmanlar var. Düşman demek de istemiyorum; istemiyorum çünkü Allah tanımaz, Peygamber kabul etmez, mânevî veya kutsî kavramı içine girecek her şeye kapalı bir çevrenin dahi bu süreçte bir yeri var. Tıpkı Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâm) müşriklerle münasebetlerinde olduğu gibi. Ama onlar bu sürece karşı almış oldukları tavırlarla o ismi kendilerine kendileri veriyor ve "Düşmanız biz!" diyorlar. Sizden gelecek her türlü hayra ve iyiliğe "Hayır" diyorlar. Alabildiğine mütemerrit, kendi menfaatlerinin ötesinde ne milleti ne devleti ne de insanlığı düşünmeyen paranoyak bir çevredir bu.

Evet, bizim bunlara karşı bir yaptırım gücümüz yok; ama Allahımız var. حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ[4] نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ[5]'imiz var. لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ[6] gibi bir hazinemiz var. Dopdolu, hiç bitmeyen, kullandıkça artan bir hazine. Korkmayın, Allah yanınızda ise size kimse bir şey yapamaz. "Asrın Beyin Yapıcısı"nın sık sık vurguladığı gibi; "Endişe etmeyin kardeşlerim! Biz inayet altındayız."[7]

Bir serçe bir kartalı
Salladı vurdu yere
Yalan değil doğrudur
Ben de gördüm tozunu

diyor ya Yunus, öyle de gün gelecek kartal yuvarlanacak, serçe de gülecek. Çünkü küçüğe büyük şeyler yaptıran Allah'tır. Yeise düşmeyin. Yeis "mâni-i her kemâldir". Bir bataktır o. Âkif'in ifadesi ile düşerseniz boğulursunuz. Azminize sımsıkı sarılın; sarılın çünkü önünüzde katedeceğiniz yol daha çok uzun. Geçilmesi gereken derin sular var. Yine Yunusça diyelim:

Bu yol uzaktır
Menzili çoktur
Geçidi yoktur
Derin sular var.

Fakat o sulardan boğulmadan geçen, öteki vadiyi, öteki kıyıyı kendilerine yurt edinmiş, hâlden sıyrılmış, sahib-i makam olmuş o kadar çok insan var ki. Siz niçin bunlardan birisi olmayasınız?

Çatlayan Rüya

Yıllar önce yazdığım bir yazıda, insanlık adına sadece Allah'ın rıza ve rıdvanını gözeterek yapılan faaliyetlere karşı gösterilen tavırların hâsıl ettiği neticeye "Çatlayan Rüya" demiştim; demiştim ama şimdilerde böyle düşünmediğimi rahatlıkla ifade edebilirim.

Evet, bu yolda canhıraşane gayret gösteren insanların rüyasıydı devlet-millet bütünlüğü içinde el ele geleceğimize emin adımlarla yürümek. Asırlardır izmihlal üstüne izmihlal yaşamış insanımıza nefes aldırmak. Ülkemizin, milletimizin, devletimizin bayrağını hemen her sahada şerefle göndere çekmek.

Fakat bunu anlamayan ve bir türlü anlamak istemeyen kişilerin planlı ve organize karşı çıkışları ile bu rüya çatladı. Karşı taraf –kaç defa dedim bu tabiri kullanmak istemiyorum diye, çünkü bizim bakış açımız ve inancımıza göre yüzlerce binlerce ortak paydamızın bulunduğu kişilere, gruplara karşı taraf demek her şeyden önce işin tabiatına ters, ama onlar almış oldukları tavırlarla hatta açıktan sözleri ile bu tabiri hak ediyorlar– musallah, doludizgin, bütün hazırlıklarıyla üzerimize geldi. Ezip geçme niyetiyle çarptılar bize. Fakat bu çarpmalar hiç beklemedikleri, arzu etmedikleri istikamette yeni genişlemelere, yeni ilerlemelere vesile oldu.

Gerçekten güçlü ve kuvvetlilerdi. Ellerinde her türlü maddî imkânları vardı. Birtakım ulusal ve uluslararası güç odakları arkalarındaydı. Ama Allah'ın inayeti, lütfu ve keremi ile o güne kadar bu harekete destek verenlerin yerinde sabit kadem duruşları oyunu bozdu. Belki birkaç dost tereddüt etti, geri durdu; hepsi o kadar. Bu kadar geniş bir dairede birkaç kişinin farklı istikamette hareket etmesini bence tabiî karşılamak lazım.

İşin aslına bakarsanız bizim böyle bir imtihana ihtiyacımız da vardı. Muafiyet kazanmamız içindi bu imtihan. Hani muafiyet sistemi tam anlamıyla çalışmayan insanlar minicik mikrop ile yatağa düşer. Muafiyet sistemi çalışanlar ise daha zararlı mikropları ayaklarının altına alıp, âdeta üzerlerinde dans ederler. Aynen öyle de şimdi veya gelecekte karşılaşılması muhtemel sıkıntılar adına böyle bir imtihana ihtiyaç vardı.

Fakat, “Çatlayan Rüya”da da ifade etmiştim, benim bu süreçte “kayıp” diyebileceğim şeyler oldu. Farklı dünya görüşlerine sahip nice kesimlere elimizi uzatıyorduk. Onlar da mukabelede bulunuyordu. Herkes inancından, ideolojisinden taviz vermeden ortak paydalar etrafında buluşabiliyor ve bu milletin geleceği adına nice faaliyetlere imza atıyorlardı. Ama bazı kimseler bir aralık yerlerini kaybettiler. Tıpkı top güllesinin bir yere düşmesi karşısında durdukları yerden ayrılıp sağa sola dağılan, sonra da nerede durması gerektiğini bilemeyen, o yeri bulmakta zorlanan insanlar gibi.

Bu arada bir de fırsat kollayan insanlar vardı; içlerinde çekememezlik, haset, kıskançlık ve bağy olanlar. Birileri ile doğrudan temasa geçtiler bunlar, gammazlamaya başladılar. Mektuplaşmalar, haberleşmeler, gizli gizli buluşmalar hepsi oldu bunların.

Her neyse, rüya bunlarla sadece “çatlamıştı”. Ya bütün bütün dağılsaydı! O gün bugün devam eden çatlağı yapıştırma gayretleri müspet neticeler veriyor. Eski dostlar dostluklarını bir kere daha gösteriyor. Yeni kazanılan dostlar da yürekten destek veriyor ve sanki hiçbir şey olmamış gibi kervan yoluna devam ediyor.

Ne zülfüyâre ne de ağyâre dokunan bir şey yok zannediyorum bu dediklerimde. Tarihe not düşme açısından bu “çatlamış rüya” hakkındaki eski-yeni mütalaalarımın “kırılmış bir testi”nin içine konulmasının yararlı olacağını düşünüyorum.

Hicretin Dünü ve Bugünü

Sahabe-i kiram hazretlerinin önce Mekke’den Medine’ye daha sonra da dünyanın dört bir tarafına yaptıkları hicretleri hakkında öteden bu yana çok çeşitli şeyler söylenmiştir. Ben bunlara yeni bir şey ilave edecek değilim; ama bunlar arasında önemli gördüğüm bir iki hususun dün ve bugün perspektifinde yeniden değerlendirilmesinin yerinde olduğunu düşünüyorum.

Sahabe-i kiram, her şeyden önce Mekke’de dinî hayatlarını yaşama imkânı ve ölümüne deyip girdikleri o kutsî hakikatleri muhtaç gönüllere duyurma zemini bulamadıkları için hicret ettiler. Buraya bir şey ilave edebilirim: Bunun

yanı sıra, bana göre onlar hicrete alışmak için hicret ettiler, gitmeye alışmak için gittiler. Çünkü Medine'ye yaptıkları bu hicret ve bu gitme, bir ilk olsa da son olmayacaktı.

Tabakat kitapları –ihtilaflı da olsa– Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ettiğinde yüz bin sahabe olduğunu kaydediyorlar. İbn Hacer *el-İsabe* isimli eserinde on bin insandan bahsediyor; ama o günkü toplum telakkileri açısından kadın ve çocukların pek çoğunun bu rakama dahil edilmemiş olacağını hesaba katmak lazım. Kaldı ki o günkü toplumda kadınların sayısı erkeklerden az değildi, belki daha da çoktu. Çünkü savaşlarda büyük ölçüde ölenler erkeklerdi. Bugün yine tarihçilerin tespitlerine göre Medine mezarlarında on bin insan bulunuyor. Bu demektir ki yaklaşık doksan bin insan dünyanın değişik yerlerine din-i mübin-i İslâm'ı anlatmak üzere çıkmış ve bir daha geri dönmemiş.

Müthiş bir ruh, heyecan ve inancın göstergesi bu: Doksan bin insan ve dini i'lâ adına hicret... Bakın ülkemizin şanlı misafiri Ebâ Eyyûb el-Ensarî Hazretlerine. Yezid döneminde, yetmiş yaşını aşmış iken, at sırtında Medine'den İstanbul önlerine gelmiş. Hayatı boyunca o cepheden bu cepheye koşmuş, memalik-i hârrede (sıcak memleketlerde) pişmiş bu insan o uzun yola çocuklarının itirazına rağmen seve seve çıkıyor. İhtimal bu uzun yolculukta hastalanıyor ve İstanbul surları önünde vefat ediyor; ediyor ama vefatı öncesi tabakat kitaplarının kayıtlarına göre; "Beni elinizden geldiğince İstanbul içlerine doğru götürün. Götüremediğiniz yerde beni gömün. Ben Allah Resûlü'nden buranın mutlaka bir gün fethedileceğini duydum. İşte O'nun haber verdiği kahramanların, yiğitlerin kılıç seslerini, at kişnemelerini duymak istiyorum!"[8] diyor.

Binlercesi içinden sadece bir örnek bu. Benim inancıma göre hakikî mânâda hicreti, hicret derken kasdettiğimiz o ulvî ve yüksek değeri gerçek hayatta temsil eden, canlandıran sahabe-i kiram olmuştur. Hatta bu hicret düşüncesi, inancı ve heyecanı onların içinde öyle bir seviyeye ulaşmıştı ki hicret ettikleri yerden geriye dönmeyi ihanet saymışlardır. Sadece ziyaret için ülkelerine, vatanlarına, memleketlerine döndükleri zaman orada ölmeye hicretlerini iptal edecek endişesi ile yaklaşmışlardır. Tarihte örneği var bunun. Mekke'den Medine'ye hicret eden ve Veda Haccı sırasında Mekke'de vefat eden Sa'd b. Havle'nin kaderi başkaları için hep endişe kaynağı olmuştur. Aynı hac esnasında ciddî şekilde rahatsızlanan Hz. Sa'd b. Ebî Vakkas bu endişesini kendisini ziyarete gelen Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) bildirince Efendimiz, O'na ihbar-ı gayb nev'inden; *"Sen daha yaşayacaksın. Allah senin elinle bazılarını aziz, bazılarını zelil yapacak."*[9] buyurmuş ve Hz.

Sa'd'ın endişesi izale olmuştu.

Sahabe sonrasına gelince; o günden bu yana farklı seviyelerde ve şekillerde de olsa hicret hiç kesintiye uğramamıştır. Gerçi Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke fethinden dönerken; لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَلٰكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ *"Mekke fethedildikten sonra hicret yoktur; fakat cihat ve niyet vardır."* [10] buyurmuştur. Ama bu o ilk kutluların gerçekleştirdiği Mekke'den Medine'ye olan hicrettir. Dolayısıyla yukarıda belirttiğimiz gibi farklı şekil ve seviyelerde hicret hiç durmadan devam etmiştir. Zaten bu hicretler olmasaydı İslâm'ın dünyanın dört bir yanına ulaşması mümkün olur muydu? Demek tarih boyunca Müslümanlar Peygamberlerinden tevârüs ettikleri o hicret düşüncesini koruma, yaşama ve yaşatmada fevkalâde hassas hareket etmişler.

Ben zannediyorum ki aynı duygu ve düşünce bir yönüyle günümüzde de yaşanıyor ve yaşatılıyor. Benim birçok yerde kutsîler kadrosu dediğim bu insanlar dünyanın dört bir yanına arkalarına dönmeden gidiyorlar. Pekâlâ, gayeleri ne? Mensup oldukları milletin, devletin, kültürün ve dinin değerlerini muhtaç gönüllere duyurmak. Evet, bu gaye uğrunda dünyevî nice imkânları terk eden ve tıpkı sahabe misali bir daha geriye dönmeyi düşünmeyen, geriye dönmeyi döneklik sayan sayıları meçhul nice insanlar var bugün.

Fakat hiç kimse bunu kendinden bilmemeli. Kendinden bilme, her şeyden önde Allah'a karşı ciddî bir saygısızlıktır. Zira akılları bu istikamette ikna eden O, gönülleri bu ruh ve heyecanla dolduran O. Eğer O'nun ilkâ buyurduğu bu inanç, bu duygu, bu düşünce olmasaydı; bir his ve heyecan tufanı hâlinde onların gönüllerinde esmeseydi bu tablo gerçekleşir miydi? Bizler bu inanç ve heyecanı onların gönüllerinde hâsıl edebilir miydik? Rica ederim, siz böyle küllî bir hâdiseyi falanın filanın konuşmasına, onun bunun yönlendirmesine bağlayabilir misiniz? Kendi nefsini ikna edemeyen insanın/insanların başkalarını ikna etmesi mümkün mü? Kendi kaprisleri, arzuları, his ve hevesleri karşısında günde birkaç defa kalıp ezilen, âdeta preslenen insanların yol göstericiliği ile olur mu bu iş?

Demek ortada bir sevk-i ilâhî var, sevk-i ilâhînin insiyakları var ve gidenler, dönmemek üzere gidenler, sahabenin anladığı ve yaşadığı mânâda hicret edenler, işte bu sevk-i ilâhîye mazharlar. Keşke ben de defalarca iç geçirdiğim, sürekli hayalini kurduğum, zaman zaman sözünü ettiğim, hatta söz verdiğim hicreti yapabilseydim! Meselâ çok çetin bir yer olan Pekin'e gitseydim; gitseydim de öteler ötesinde, muhtemel "Sen bu muhacirlerle beraber olamazsın. Çünkü sen hicret etmedin!" cümlesine muhatap olma endişesinden kurtulabilseydim. Keşke!...

Keşke diyoruz; ama kader cebr-i lütfi ile bizi başka yerlere getirdi. Hastalıktı, havalar şiddetliydi derken kaldık buralarda. Babamın şiirinde dediği gibi “Ecelde müddet var.” demek. Babam bunu Erzurum zelzelesinde söylerdi de benim hafızamda sadece bir kıtası kalmış. Soğuk bir kış mevsiminde binalar sürekli sarsılıyor; içeriye giriyoruz evler vahşî vahşî bakıyor bize, dışarıya çıkıyoruz siddetli kış ve insan boyu kar. Manzum cümlelerle Cenâb-ı Hakk’a tazarruda bulunuyordu babam:

Dışarıya çıkarız şitâ şiddetli
İçeri gireriz evler hiddetli
Eceller gelmiş, vâde müddetli
Sabırlar buyur, Gufrana bağışla bizi.

Her neyse, biz hicret edemedik; ama hicret edenlerin duygu, düşünce, hissiyatlarını paylaşıyor, onlarla beraber oturup kalkıyoruz. Hadiste ifade buyurulduğu gibi لَا يَشْقٰى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ *“Onlarla beraber olan şaki olmaz.”*[11] İnancım o ki bahsi geçen hicret ufkunu yakalamış, onu hayata geçirmiş kişilerle bu dünyada beraber olan bir insan, öbür tarafta bahtsız olmaz. “Haydi, sen de geç!” derler ona da.

Evet, keşke dünyanın dört bir yanında idbarımızın ikbale dönmesi için hicret edilse! Keşke bu uğurda anne ve babalar ikna edilebilse! Keşke hicret edilen yerlerde kültürümüze, milletimize, ülkemize hizmet edilebilse! Keşke bin bir gadre uğramış o güzelim dilimiz dünya dili hâline getirilebilse!

Şimdilerde yaptıkları eğitim faaliyetleri ile milletimizin adını duyurmaya çalışanların tutuşturdukları meşaleler etrafı aydınlatmaya başladı. Gönüllüler kadrosunun gerçekleştirdiği, değişik yerlerdeki, bu büyük-küçük hizmetlerin hüsnükabul görmesi, bana milletimize ait çok derinlerden gelen bir kısım hususiyetlerin bulunduğunun göstergesi gibi geliyor. Gerçi “O mâhiler ki deryadadırlar, deryayı bilmezler” fehvâsınca belki bizler farkında değiliz, kendimize ait kültürümüzün rengini, tadını, şivesini tam bilemiyoruz, farklılığı kavrayamıyoruz; fakat başkaları bunun farkında, o farkı görebiliyor. Komşuluk münasebetlerini, aile yapısındaki rasâneti, sosyal münasebetlerdeki yumuşaklığı ve sıcaklığı kavrayabiliyor. Eğitim alanındaki fedakârca çalışmaları görüyor ve takdir ediyorlar. Kaldı ki bunlar bizim kendimizi ifade yollarımız.

Hâsılı; bizim dünyamızda sahabe ile başlayan hicret, onları takip eden kutlular tarafından devam ettiriliyor. Özü aynı. Fark sadece şekilde. Dolayısıyla bu ayrılıkta bir gayrılık olduğu söylenemez. Ne mutlu onlara!

Şartların Hesaba Alınması

Her dönemin mimar ve fikir işçileri gibi bizlerin de içinde bulunduğumuz dönemin şartları ve gereklerini iyice ihata etmemiz gerekir. Çok bilmemiz, çok okumamız, çok dolaşmamız; eğer içinde bulunduğumuz dünya şartlarını hesaba katmıyorsak, onları derin tetkik ve analizlere tâbi tutup hareket ölçülerimizi belirlemiyorsak bir anlam ifade etmez. Meselâ her birimiz günümüzde Ebû Hanife dahi olsak, ama içinde bulunduğumuz şartları hesaba katmadan onun kendi döneminde hareket ettiği gibi hareket etsek, çalışmalarımızın falso ile neticeleneceği muhakkaktır.

Şimdi dünya küçüldü, moda tabirle "global bir köy" hâline geldi. Eskiden ulaşım ve haberleşme vasıtaları bu ölçüde gelişmiş değildi. Âdeta bir adem-i merkeziyet hâkimdi. Tabir caizse, herkes ve her toplum belli bir stoplazma içindeydi. Ama şimdi öyle mi? Dünyanın bir yerinde olan bir hâdise başka yerlerde anında duyuluyor ve bazıları itibarıyla hâdise mahallindekinden daha fazla ses ve gürültü çıkartıyor, tesir icra ediyor. Mükebbiru'l-asvatlar (sesleri, gürültüleri çoğaltanlar) da var günümüzde. Geneli itibarıyla kimin amaçlarına hizmet ettiği malûm-u meçhul o medya, ister ideolojik isterse ekonomik çıkarlar istikametinde dünya kamuoyunu rahatlıkla yönlendirebiliyor.

Bu arada çeşitli zamanlarda ısrarla üzerinde durduğum bir husus var; dünyanın neredeyse tamamına yayılmış bir gönüllüler hareketi, bir eğitim ve öğretim seferberliği... Din, dil, ırk, yaş, cinsiyet ayırt etmeksizin akıllara durgunluk veren fedakârlıklarla çalışan bir kitle var ortada. Dünyanın bir yerinde elde ettiğiniz fevkalâde bir başarı, bunları çekemeyenlerin gıpta ve düşmanlık damarlarını tahrik edecekse, o başarı başka yerlerdeki hizmetler adına olumsuz tesir yapabilir, şartların aleyhte ağırlaşmasının nedeni olabilir. Ortaya çıkacak olumsuz hava, yukarıda bahsini ettiğimiz medya aracılığı ile bütün dünyaya mâl edilebilir. Onun için bütün zamanlardan daha fazla dikkatli olunması gerekir.

İş bu safhaya gelse elinizden bir şey gelir mi? Elbette hayır? Yapacağınız bir tek şey olur; müspet harekete devam. Siz her zaman olduğu gibi numune-i imtisal sayılacak müspet hareket örneklerini sergilemeye devam eder, onların bir kısır döngü içinde dönüp durduklarını anlayacakları, böylece yanlış davranışlarından vazgeçecekleri zamanı beklersiniz. Yani bir zaman kaybı olur. Belki çeyrek asır, belki de daha fazla.

Görüldüğü gibi bir taraftan kendimizi koruma, diğer taraftan insanlığa hizmet götürme oldukça zor. Onun için kendi içimizde sıkı durmamız, gevşemememiz, saflardan saf yaşayış şeklimizi devam ettirmemiz lazım. Evet, hem kendi iç

âlemimiz hem de şartların ve çevrenin getirdiği yenilikler karşısında hepimizin sürekli fikrî rehabilitasyona ihtiyacı var. Madde ile mânâyı aynı zaviyeden müşâhede edebilecek, rehber bakışlara, rehber değerlendirmelere ihtiyacımız var. Aksi hâlde toplum, his ve heyecanları aklının ve mantığının önünde toy delikanlılarla maceraya sürüklenir. Böyle insanların yaptıkları şeyler güzel görünebilir, hüsnüniyetli de olabilir; ama çok defa bu türlü şeylerin içine riya, şöhret, fahr ve gurur karışır. Bunların olduğu yerde, karıştığı işlerde lâhutiyet mülâhazası yoktur. Dolayısıyla onların öncülük ettiği faaliyetler muvakkaten semere verse de, Allah alır daha sonra o semereleri. Ve işin en acı tarafı, kim bilir belki de hislerine kapılarak yapmış oldukları şeylerden dolayı, sorumlu bile tutabilir o insanları.

Peygamberâne Azim

İçinde bulunmaya gayret ettiğiniz, yolunda yürümeye çalıştığınız yolda niyetinizde hep "O" olursa, masmavi renge bürünmüş Cennet'e ait büyüleyici kokuları geçtiğiniz her güzergâha yayarsınız. Evet, mü'minin niyeti çok önemlidir. Niyet, sıradan işleri ibadet hâline getirdiği gibi, o gerektiği gibi muhafaza edilmediği zaman ibadetler ibadet olmaktan çıkar. Bozuk bir niyetle namazın çehresini burada kirletirseniz, orada karşınıza hortlak gibi, gulyabânî gibi bir şey çıkar. Öte yandan Allah Resûlü'nünkine (sallallâhu aleyhi ve sellem) benzeyen yatış şeklinin bile ibadet olduğunu belirtmiyor mu İslâm uleması?

Niyet bu kadar önemli olunca, sürekli Allah'la, sürekli i'lâ-yı kelimetullahla oturup kalkmanız sizi çok aşkın kılar. İşin aslı, kendini O'na, O'nun adının yüceltilmesine kilitleyenlerin belki de öyle çok derin mülâhazaları, derinlemesine bir ibadet ü taatleri yoktur; ama sürekli bir teveccüh içinde bulunma niyet ve gayretleridir onları aşkın kılan. Bu öyle bir debi kazandırır ki onlara, artık kişi yerken, içerken, yatarken, kalkarken hep "Bu hakikatleri nasıl anlatırım?" ızdırabıyla yaşar. Bu da Cenâb-ı Hakk'a sunulan en büyük duadır.

Peygamberlerin peygamberliği malûm. Peygamberlik Allah'ın takdiri; ama neden bizler de onlar gibi olmayalım, onların yaptığını yapmayalım? Peygamberâne bir azimle peygamberce bir cehd içinde olabiliriz. Eğer ruhumuzdaki yabancı hülyaları ruhumuzdan söküp atabilirsek, bizler de peygamberâne mülâhazalar içinde ızdırap insanı olabiliriz. İslâmî heyecanı hayatımızın her karesinde duyabiliriz. Böyle bir ızdırabı duymanın zor olmadığı kanaatindeyim.

Bir de Allah bazılarına "vüdd" (sevgi) vaz'ediyor.[12] Kime el atsa hemen

kıvama eriyor. Bu, kim bilir belki de Allah'ın bize bir fırsat verdiğinin şahididir. Öyleyse vakit fevt etmeden bizden beklenen şeyleri yerine getirmeliyiz.

Bu yolda yürürken önümüze bazen engeller çıkabilir. Birileri önünüze çıkıp size zarar vermek isteyebilir; ama peygamberlere de birçok engeller çıkmamış mıdır? Öyleyse bunu hayatın ve bu yolun bir realitesi olarak kabullenmek lazım.

Bir de toprağa atılan her tohum çıkmaz. Bazılarını kuşlar yer, bazıları çürür gider. Öyleyse himmetini âli tutup elindeki bütün tohumları bir an önce toprağa gömmeye bakmalısın. "Şöyle olsun, böyle olsun…" deyip gözünü neticeye dikme, Allah'la pazarlıktır ve yanlıştır. Vazifemizi yapıp neticeyi O'nun takdirine bırakmamız gerektir.

Işığın Göründüğü Ufuk

Bazen ışık görünür. Aradan on sene geçer, yirmi sene geçer, ışık hâlâ göründüğü ufukta durur, bir santim ilerleme kaydetmez. Neden? Çünkü insanların azmi, kasdı, kararlılıkları ve planlarının ciddiyeti, uygulanabilir oluşu şart-ı âdî planında müessir şeylerdir. Eğer bunlarda bir eksiklik ve aksama söz konusu ise, ışık göründüğü yerde görünedurur; fakat siz yürümenize rağmen bir türlü tünelin öbür ucunu bulamazsınız. Bununla beraber, ışığın göründüğünü kabul etmelisiniz. O zaman ya "Ne yapalım! Işık biraz erken görünmüş" ya "Biz ışığa doğru yürürken âhesterevlik ediyoruz" ya da "Atâ-i ilâhî burada ayrı bir cilve ortaya koyacak" diyeceksiniz.

Bu çerçevede bir hususu tekrar hatırlatmak isterim: Bazen dünyanın herhangi bir yerindeki muvaffakiyet, başka yerlerde muvaffakiyete giden yolu tıkayabilir ve sistemi felç edebilir. Cüz'î dairedeki tekevvün "hepten"in önünü kesebilir. Zira o muvaffakiyet başkalarının gıpta damarlarını harekete geçirmiş, haset duygularını kabartmış, düşmanlık yapmalarına zemin hazırlamıştır. Mesele, dininizi anlatma, hakkı başkalarına duyurmadır. Dinimizi anlatma istikametindeki bir başarı, başka bir yerde kendilerine rakip kabul etmeyenlerin harekete geçmesine sebebiyet verebilir. Öyleyse, bir yerde doğum yaptırtıp diğer yerlerde kısırlaşmaya, kısırlaştırmaya sebebiyet vermeyin. Unutmayın, hâmile olan bütün analar doğum yaptığı zaman başkalarının yapacağı bir şey kalmamış demektir.

Herkes Tarafından Sevilme

Soru: *Herkes tarafından sevilme Cenâb-ı Hak tarafından sevilmenin de*

işareti olabilir mi?

Cevap: Hakikî mânâda inanmış, muhlis mü'minler tarafından sevilme, Allah tarafından sevilmenin emaresi sayılabilir. Bunun mânâsı, إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا[13] âyetinin mantukunca onun için "vüdd" (sevgi) vaz'edilmiş demektir. Ama inkâr ehli tarafından beğenilmenin, sevilmenin hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur. Onların bizi sevmesi, beğenmesi çok defa bizim temellüklerimizden, onlara karşı zilletlerimizden, kendi onur ve izzetimizi ortaya koyamamadan ötürü olmuştur. Onun için muhlis mü'minlerin sevmesine, Allah'ın mükerrem ibadının duyduğu alâkaya bakmak lazım. Allah tarafından sevilmenin esası ve delilidir bu.

Yalnız insan buna aldanmamalı. Muhlislerin sevmesini istidraç saymalı. "Ben kendimi biliyorum, başkasının tarifine gerek yok." demeli. Onların sevmesini, takdir etmesini, kabulünü, teveccühünü Allah'ın mekri, istidracı olarak kabul etmeli. سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ[14] sırrınca o teveccühlerin kendisini farkına varmadan baş aşağı bir çukura düşüreceği ihtimalini gözden uzak tutmamalıdır.

Fakat aynı şeyi dine hizmete kendisini adamışlar adına söyleyemem. *"Benim ümmetim dalâlette ittifak etmez."*[15] fehvâsınca, milyonlarca insan belli bir noktada birleşti, uzlaştı ve anlaştı ise, dünyanın dört bir yanında aynı gaye uğrunda bir araya geldiler, gelebildilerse onlar hakkında hüsnüzan etmeye binler defa mecburuz. Biraz önce "vüdd"den bahsettik. Kutsî bir hadiste Allah Teâlâ, Cibril'e buyuruyor ki; *"Ben falanı seviyorum, sen de sev."* O da gökte durup sema ehline sesleniyor: *"Allah falanı seviyor, ben de seviyorum, siz de sevin!"*[16] Bu bir ses değildir, bir söz de değildir; bu bir soluktur, bir esintidir, bir meltemdir. Ruhları saran lâhutî dalga boylu bir meltem. Kime ulaşırsa o meltem, içinde sevgi hâsıl olur. O sevgi evvelen ve bizzat o zâta aittir. Kaldı ki o zât kendini şahs-ı mânevî içinde erimiş, eriyik bir unsur hâline gelmiş kabul ediyor. Sonra da şahs-ı manevîye aittir. Yani şahs-ı manevîye bir teveccühtür. Dolayısıyla şahs-ı manevîden kopan, kendi kendine bir şey yapmaya çalışan, kendine göre bir şey yapıyor gibi görünen insanlar, Allah'ın, Cibril'in, sema ve yer ehlinin bu teveccühünden mahrum kalırlar.

Hâsılı, Kur'ân'a hizmet mesleği içinde bulunanlar kendilerine çok dikkat etmeliler. Zira bu mesleğin esası "yok ve var"dır. Hem yok olmak hem var olmak... Hem kendini nefyedecek hem onu isbat edecek... Hem "Lâ" diyecek, hem "illâ"ya ulaşacak... İsbat-nefy tenakuzunu aynı anda yaşayacak. Hem konuşacak hem de "Konuşan yalnız hakikat ve hakâik-i Kur'âniye'dir!" diyecek. Hem yazacak hem de "Said yok, Said'in şahsiyeti de yok!"[17] diyecek.

Yani oldukça zor bir mesele.

Bunları söylemek bana düşmez; ama siz sorunca "düşmüş" zannediyorum ve konuşuyorum. Allah muinimiz ola!

1 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.54, 64..

2 Bkz.: et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/491; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 16/266; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* 2/381.

3 Bkz.: İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 16/279.

4 *"Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!"* (Âl-i İmrân sûresi, 3/173)

5 *"O ne güzel mevlâ, ne güzel yardımcıdır!"* (Enfâl sûresi, 8/40)

6 *"Hareket ve güç, ancak yüceler yücesi ve pek büyük olan Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi ile olur."* Bkz.: Buhârî, *meğâzî* 38, *daavât* 51, 68, *kader* 7; Müslim, *zikir* 44-46.

7 Bediüzzaman, *Şualar* s.481 (On Dördüncü Şua).

8 Bkz.: İbn Hibbân, *es-Sikât* 3/102; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/518.

9 Buhârî, *cenâiz* 37; Müslim, *vasiyyet* 5.

10 Buhârî, *cihâd* 1; Müslim, *imâret* 86.

11 Bkz.: Buhârî, *daavât* 66; Müslim, *zikr* 25.

12 Meryem sûresi, 19/96.

13 Meryem sûresi, 19/96.

14 A'râf sûresi, 7/182; Kalem sûresi, 68/44.

15 İbn Mâce, *fiten* 8; Abd İbn Humeyd, *el-Müsned* s.367.

16 Buhârî, *bed'ü'l-halk* 6, *edeb* 41, *tevhid* 33; Müslim, *birr* 157.

17 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.75; *Tarihçe-i Hayat* s.669.

Muhasebe Kuşağı

Serzeniş

Etrafımıza bir bakalım, her tarafta şuurlu bir şekilde din-i mübin-i İslâm'a yapılan saldırılar var. Bu manzara karşısında kalbine bıçak saplanmış gibi yara aldığını hissetmeyen, hatta ölmeyen insanın diniyle kalbî irtibatını gözden geçirmesi lazım. "Allah onlara firsat vermez ki?" deyip kenara çekilenlere, gamsız ve dertsiz lâubalîce hayat sürenlere sormak isterim; siz bu sözlerinizle Allah'a tevekkülünüzü mü ifade ediyorsunuz? Bence hayır; çünkü Cenâb-ı Hakk'ın, bu lütfu ihsan buyuracağı seviyenin insanı böyle demez. Ne yaptık şimdiye kadar O'nun için? Gecelerimizde kaç damla gözyaşı var seccadelerimizde? Kaç defa inledik, âh u vâh ettik din-i mübin-i İslâm için? Kaç defa yüreklerimizi deldik Allah aşkına?

Allah, sonsuz hikmeti icabı, kendi varlığını inkâr edenlere bile imkânlar verir. Bolluk ve refah içinde hayat sürmelerini murad edebilir. Onlara bakıp "Bize de versin." demek hem Allah'a hem de mensubu olduğumuz dine ve dinî düşünceye karşı saygısızlıktır. Biz kendimize bakalım; bakalım ve O'na lâyık, O'nun lütuf ve ihsanlarına lâyık kul olmaya çalışalım.

Hem biz bozuk olduktan sonra devletler muvazenesinde hâkim unsur olmuşuz olmamışız ne ifade eder ki? Yarım yamalak Müslümanlıkla bir yere varılamaz. O yarım yamalak Müslümanlar değil mi Osmanlı'yı batıran? Hakperest olmalı; Allah'tan güzel şeyler istemeden önce, o güzelliklere lâyık olmayı dilemeli. اَللّٰهُمَّ أَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا *"Allahım! Bütün işlerimizde akıbet ü encamımızı güzel eyle."*[1]

İnanmıyorum ben bizim samimi olduğumuza. Her tarafımızdan riya dökülüyor, her davranışımız gösteriş... Nefsanî bir sürü açığımız var, zaaflarımız diz boyu. Tevbe kapısı, sûrun üfleneceği âna kadar açıktır ve Allah'ın affetmeyeceği günah da yok. Öyleyse halimizi düzeltmek, kötülüklerden nedamet duymak, "Bir daha tövbeler tövbesi…" demek, kendimizi istikamete zorlamak, kendimize rağmen istikamette yaşamak için ne bekliyoruz? Niçin nefsanîliğe açık pencerelerden ağyar yüzüne bakıyoruz? Niçin nifak emareleri taşıyoruz?

Nefsim için söylediğimi zannetmiyorum bu sözleri. Çünkü nefsim için kavga etmiyorum ben. Ama hakikat-i imaniyeye karşı lâkaytlığı hazmedemiyorum. Neden imanda derinleşme gibi bir mefkûremiz yok? Neden elimizin altında hazine gibi eserlere yabancıyız? Neden onları okurken yabancılar gibi ağzımızda geveliyoruz? Neden ibadet ü tâatimiz bizim gafletimizin gölgesinde cereyan ediyor? Neden okumayı, düşünmeyi, evrâd-u ezkârı angarya gibi kabul ediyoruz? Neden bazen yaptıklarımıza riya karıştırıyoruz? Neden husûf ve küsûf yaşıyor kalblerimiz? Neden, neden?... İşte bu "Neden?"lere cevap bulamıyorum ben.

Bu can sıkıntısı beni çok meşgul ediyor. Çoklarınızın idrak boyutunun üstünde hassas ve fazlasıyla duyarlı bir insanım. Yüzüne vurmasam bile birinin riyası beni bir gün rahatsız eder. Meselâ birisi yok yere sesini yükseltiyorsa namazda, tesbihatta. Biliyorum ki gönlü yok sesinin içinde. Amelinin üzerine kezzap döküyor, farkında değil. Ama söyleyemiyorsun. Söylememe iradî, fakat hissetme ve anlama gayriiradî. Ve olan bana oluyor.

Bir özenti, bir imrenme, bir taklit, bir yabancılaşma düşüncesi, bir mâsiyet hissi, küçük bile olsa günahı kâle almama, hareketin haysiyetini düşünmeme, gayriciddî, lâubalî davranma almış başını gidiyor. Yara bunların hepsi. Zahirî yara ise bunlar zamanla geçer, ama ya batınî ise? Ya kalbde oturmuş ise? İşte böylesi basit müdahaleler ile geçmiyor, çok güçlü ameliyat-ı cerrahiyeler istiyor. Üstad buyuruyor ki, "İçimizi dışımıza çevirseler Hz. Eyyub aleyhisselâmdan daha dertli olduğumuz görülecektir."[2]

Mâsiyeti hafife alanlar var. Mesâvî ahlâk üzerine bir tortu gibi oturmuş. Para zaafı var kimilerinde. Kimilerinde yeme içme gibi oldukça basit cismanî zaaflar var. Bazılarında daha başka nefsanî arızalar var. Ve daha ilerisinde, Allah'ın haram kıldığı münasebetlere "Keşke meşru olsaydı!" diyenler. "Keşke küfrün mahsuru olmasaydı!" demek gibi şeyler bunlar.

Hâlbuki insan kendi zaaflarını bir şekilde görebilir, görmelidir de. Efendimizle (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashab-ı kiramla, her dönemde davranışlarını örnek aldığı insanlarla kendini kıyas ederek boşluklarını görebilir. Aksi hâlde bu zaaf ve boşluklar farkında olmadan tabiat hâline gelebilir. Bu da kalbin tab'ına (mühürlenmesine) vesile olur. Şeytanın durumu da böyledir. Yoksa şeytan bilmiyor değildi hak ve hakikati. Allah hakkında malûmata sahipti. "Senin ululuğuna kasem ederim ki Sen galipsin." diyor şeytan, Allah'a. İzzetine yemin ediyor O'nun. Fakat Kur'ân'a karşı asi, Allah'ın emirlerine karşı isyankâr... Işığın yanında zulmet gibi koruyor kendisini. Şeytan böyle davranıyor çünkü, tabiatına öyle mâl olmuş. Öyle bir noktada tutuyor ki

kendini, oradan ayrılması mümkün değil. Âdeta kilitlemiş kendisini. İnsan da böyledir, bir şeye kilitlenirse, ona zıt olan en yumuşak şeylere bile tepki verir. İşte şeytan da küfre böyle kilitlenmiş ve günah işlemek tabiatı hâline gelmiş.

Evet, Allah içimizi dışımız gibi, dışımızı da içimiz gibi biliyor. Onun için bu zaaf ve boşluklar tabiat hâline gelmeden terbiye edilmesi, izlerinin silinmesi gerekir. Bunun için de kişinin kendisini iyi terbiyecilerin terbiyesine teslim etmesi lazım. Bu arada şeytanın sağdan yaklaşmasına izin vermemek lazım. İnsan belli şeylerden, meselâ namaz gibi ibadetlerden sebebini bilmeden zevk alır. Fakat bu mekr-i ilâhî (imtihan) olabilir. Hissettiği o fevkalâdelik insanın kendi nefsine güvenmesine sebep olur ki bir mekr-i ilâhîdir bu, dolayısıyla bir istidraçtır. İşte çokları bu şekilde aldanıp gitmiştir.

Kâfirlerdeki istidraç da böyle bir şeydir. Düşünün, Deccal'de ispritizma (insanları etkileme gücü) gibi büyüleyici bir şey var. Atmosferine girenleri büyülüyor ve isteseler de çıkamıyorlar o daireden. Bir kuvve-i kudsiyeye sahip olmalılar ki kurtulsunlar. Onun için insan kendini müzekkâ (tertemiz, yanılmaz-aldanmaz) zannetmemeli ve her türlü fevkalâdeliği sahiplenmeyerek O'na vermeli; vermeli ve Allah'a karşı samimiyet soluklamalı. Zira insan yüreği samimiyet hisleri ile dolu değilse, kulluğunun içine başka şeyler karıştırıyorsa, ihsan edilen o güzellikler aslında bu riyakâr ve münafığı batırmak içindir. Yarım yamalak, sûrî (görünüşte) bir imanı vardır; liyakati yoktur; üzerine giydiği üniformanın hakkını veremiyordur; dolayısıyla da Allah elinden alır o imanı.

Güzel şeyler gibi fenalıklara karşı da böyle hissettiğimiz; ama isim koyamadığımız şeyler vardır. Aniden, hiçbir sebep yokken insanın içini fena şeyler kaplayıverir. Gördüğünüz bir nesne sizi birdenbire öyle bir noktaya, öyle bir mülâhazaya iter ki batabilirsiniz orada. İnsanı alıp başka rıhtımlara, geriye dönemeyeceği sahillere götürür bunlar. Onun için Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) meâlen *"Sizi fenalığa çağıran bir tedaî ile karşı karşıya kaldığınızda kendinize gelin, hemen tevbe edin."* buyuruyor. Psikolojide de yeri vardır bunun; psikologlar bu durumlarda hal ve tavır değişikliği yapmayı öneriyor.

Evet; "İsyan deryasına yelken açmışım/Kenara çıkmaya koymuyor beni." İsyan deryasına yelken açmalar hep böyle başlar. Başlangıçta açı çok dardır, farkına varamaz insan. Ayağında parmak ucu kadar bir yer tutar, fakat zamanla ayak izine ulaşır. Sonra adım genişliği, derken gözünün kestiremeyeceği kadar bir açı meydana gelir. Durması gerektiği yerden o kadar uzaklaşır ki geriye dönmek istese de dönemez.

Bundan daha tehlikelisi de böyle bir insan belli bir seviyeden sonra farkına varamaz neyin ne olduğunun. Gayrimeşru bir şeyin kendisini nereye sürükleyeceğini bilemez. Dolayısıyla gözünü kaçırması, kulağına pamuk tıkaması, ağzını kapaması gerekli şeyleri fark edemez. Hissiyat-ı nefsaniye adına konuşur konuştuğunda, Allah'ın gazap ettiği şeyleri görür gözünü açtığında, şeytanî melodilerle dolar kulakları bir şey dinlediğinde...

Allah hepimize aff-ı mütemadi (sürekli bir af), mağfiret-i amîka (kuşatıcı bir bağışlama), rahmet-i kâmile (eksiksiz bir rahmet) lütfeylesin. Namazında, niyazında, orucunda olduğu hâlde "lemem"i (küçük günahlar) önemsemeyen insanlara akıl, fikir ve insaf versin. لَا صَغِيرَةَ مَعَ الْإِصْرَارِ ، وَلَا كَبِيرَةَ مَعَ الْاِسْتِغْفَارِ *"Israr edilirse küçük günahlar büyük günah olur, tevbe edildiğinde büyük günahlar affedilir."*[3] fehvâsınca esas büyük günah, ısrar edilen küçük günahlardır. Çünkü büyük günah, büyüklüğü bilindiği sürece büyük değildir. Büyüklüğünü bilirse günahın, tevbe kurnalarına koşar, istiğfar eder, sıyrılır o hâlden insan çünkü. Fakat bilmezse onun lemem olduğunu ya da bilir de önemsemezse, "bir tane, bir tane daha, bir tane daha ve son defa" derken kısılır kapana. Şeytanın stratejisidir bu: Mesaviyi süslü gösterir, nefsi aldatır. Sûre-i Yusuf'ta [4]بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ buyrulduğu gibi tesvil yapar (günahları süsler), hipnoz edip gözlerini bağlar insanın. Hâlbuki insan bu kadar küçük şeylere kurban gidecek kadar aşağılık bir mahlûk değildir. Ahsen-i takvîme mazhardır o, dünyalara yeten bir mahiyete sahiptir. Dolayısıyla latîfelerini bu kadar küçük şeylerde batırmamalıdır. Matlubu, maksudu Allah olmalı onun. Veya şöyle diyelim; mademki onun yaratılışı itibarıyla nefsanîliği var, nefsanîliğini meşru dairedeki zevklerle, lezzetlerle tatmin etmeli, onun dışına çıkmamaya çalışmalı, dişini sıkmalı, dilini ısırmalı, "la havle" çekmeli.

Sakın ha "Ben boğulmam!" demeyin. Zira nefs-i emmare bir devvar-ı gaddardır (zalim bir çark). Nice şahları, nice Heraklitleri dize getirmiştir. Hz. Yusuf gibi bir peygamber bile إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ *"Şüphe yok ki, nefis kötülükleri emredicidir."*[5] diyerek ona itimat edilmeyeceğini bildirmiyor mu?

Evliya menkıbelerinde anlatılır: İki kardeşten biri şehirde diğeri dağda yaşıyor. Şehirde yaşayan ismetini, iffetini, kulağını, gözünü, ağzını, dilini; –hani camilerde denilir ya– "cemî-i cümle azalarını" koruyor günahtan. İhtimal o, şehirde yaşarken kendini kutsî bir hizmete adadığından dolayı Allah sıyanet ediyor ya da dine hizmet mülâhazası tüm benliğini sardığından "Bana yakışmaz bu türlü şeyler." diyor ve kendini koruyor. Bunun kapısının önünde bir su tulumu asılıdır. İçi su dolu; ama gariptir tulum hiç su damlatmıyor. Dağda halvette yaşayan ve sürekli Allah'la münasebet içinde bulunan diğer kardeş bir

gün şehre ziyarete geliyor. Onun da su tulumu var dağda iken hiç damlatmayan. Gelince o da asıyor tulumunu kardeşinin tulumunun yanına. Birkaç dakika geçince başlıyor tulum su damlatmaya. İşte hüner burada. Şehirde, yani en tehlikeli yerlerde, kendini salmadan, Allah'la münasebetini bütün samimiyetiyle devam ettirmede.

Evet, alabildiğine müsait ortamlarda, günahlardan uzak, münzevi bir hayat yaşarken, orada sadece ibadet ü taatle meşgulken bile şeytan gem vuruyorsa insanın ağzına; kulak deliğinden, göz deşiğinden yol bulup giriyorsa günahlar; nefis her gün ayrı bir gayyaya sürüklüyorsa onu; o insan tehlikeli noktalarda hiç ayakta duramaz ki, devrilir gider!

Demiri sıcak yanından tutan Demirci Babalar, hamur eline yapışmayan Somuncu Babalar gibi, bir şeyin babası olmak lazım. Gelin siz de bu kutsî mesleğin babası olun ve zirvelere tırmanın mesleğinizde. Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri, Şam'da caddede yürürken darağacında berdar edilen (asılmış) birini görür. Etrafındakilere suçunun ne olduğunu sorar. "İçki, zina, adam öldürme... Hepsini işledi ve gün geldi, derdest edilip asıldı." derler. Hazret koşar ve ayaklarını öper şakînin, kendi mesleğinde zirveye çıktığı için. Bize de böyle olmak düşmez mi? Yani mesleğin babası olmak ve zirveye çıkmak.

Hâsılı, bu denli serzenişe benim hakkım var mı? Siz bunu hak ettiniz mi? Bilmiyorum, ama isterseniz bunu benim huşûnetime ve boşalma ihtiyacıma verin. İsterseniz de her gün yapmanız gereken muhasebe ve murakabenizde mihenk taşı olarak kullanın ve bu kantara çıkarak tartın kendinizi...

Beklentisiz Olmak

İnsan, kendisine tevdi edilen vazifeleri, sahip olduğu şuura göre yapar. Bununla birlikte, evvel ve ahir tavsiyem şudur: Dine, vatana, millete, devlete ve insanlığa hangi seviyede hizmet yaparsak yapalım, karşılığında hiçbir şey beklememeliyiz. İnsan, yaptığı hizmete karşılık olarak hayalinde birtakım beklentiler içine girerse, beklediklerini bulamayınca –hafizanallah– küsüp gidebilir. Ben duâlarımda sürekli "Yâ Rabbi, beni arkadaşlarımla, arkadaşlarımı da benimle mahcup etme!" diyorum. Zira dünya genelinde belirli bir bakış ve kabulleniş var ve bizler onu korumak zorundayız. Evet, insan yapacağı murakabeler ile kendisinin mânen "sıfır" olduğu sonucuna mutlak ulaşmalı, kendini buna inandırmalı ve büyük veya küçük yaptıklarına kat'iyen sahip çıkmamalıdır. "Bediüzzaman'ın bile kendisini bir 'memerr' (Bu, 'bazı iyiliklerin uğrağı' demektir.)[6] olarak gördüğü yerde biz kim oluyoruz ki?" demelidir. Aksi takdirde hayalî düşünceler ve beklentiler içinde boğulup

gidebiliriz.

Kıvam Problemi

Bundan elli altmış yıl önce, bugüne kıyasla alabildiğine az sayıdaki insanın peygamberâne bir azimle bu milletin geleceği için –Allah'ın izniyle– yaptıkları şeyler, bugün milyonlara varan insanın yaptıklarıyla mukayese edilmeyecek kadar büyük ve azametli idi. Gördüğüm şu ki, sonrakilerin çalışmalarında öncekilerde var olan canlılık, heyecan ve helecan yok. Gerçi sun'î bir canlılık var; var ama debisi çok dar ve sığ. Sadece bazı yerlerde sun'î su birikintileri göze çarpıyor. Bu da bana göre günümüz Müslümanındaki "kıvam problemi"ni gösteriyor.

Bence günümüz Müslümanlarının oturup bir kere daha kıvamlarını gözden geçirmeleri gerekiyor. Ben mevcut kıvamla bir yere varılacağına çok inanamıyorum. Duruşlarda ciddiyetsizlik var, iyi örnek olunamıyor, tevârüs edilecek genel ahlâk lâubalice... Meselâ, günümüz anne babalarında çocukların dikkatini çekecek, çocukları cezbedecek bir mânâ, bir mehabet yok. Aksine duruş bozukluğu var ve ciddiyetsizlik diz boyu! Ananın babanın namazı niyazı ve sözleri çocuklara bir şey ilham edemiyor. Kısacası fertlerde olduğu gibi ailede de kıvam problemi var. Daha önce "kültür Müslümanı" tabirini kullanmıştım. İsterseniz burada da "görenek Müslümanı" diyelim. Görenek Müslümanlığıyla derin olunması, kıvamın yakalanması mümkün değildir. Derinlik, derinden tevârüs eder. Bugün ise mat ve solgun bir tevârüs söz konusu. İnsanın şöyle diyesi geliyor: "Sen kendine merhamet etmiyorsun, hiç olmazsa çocukların için ciddiyete yönel de onlara merhamet et." Aksi takdirde onlar yakın bir gelecekte şekil değiştirip farklılaşacaklar.

İlk tercih kolaydır; ama o işi devam ettirebilmek çok zordur. İnsanın bir arı gibi her gün çiçek çiçek dolaşıp kovanını balla doldurması lazım. Her gün yeni bal yapması, bunun için de her gün ayrı bir çiçeğe konması gerek. Yoksa o güne kadar yaptığı balı yer bitirir ve elinde hiçbir şey kalmaz. Bunun için insan dini her gün yeni duyuyormuşçasına yaşayabilmeli, her gün yeni bir imana ulaşabilmelidir. Evliya, asfiya, mukarrabin bu sırrı çok iyi kavramış; kavramış ve ona göre bir hayat yaşamışlardır. İmam Şazelî, Nakşibendî, İmam Rabbanî her gün ayrı ve farklı ufuklara açılmazlarsa, elde ettikleri makamlarda durmalarının zor olacağını biliyorlardı ve o makamın hakkını veriyorlardı.

Evet, kendinizi iman adına sürekli besleme ve sürekli rehabilite etmelisiniz. Ciğerinize aldığınız oksijen gibi devamlı yeni ve taze hava peşinde koşmalısınız. "Ben biliyorum bu meseleyi" diyerek kitaba bağlı kalırsanız ve amelde sürekli derinleşmezseniz sonunda elinizdeki mevcudu da yer

bitirirsiniz. Bu iş, sürekli yenilenmek ve kaybederim korkusuyla tir tir titremek istiyor. Onun için Rabb'e teveccühte inkıta olmamalıdır.

Bir de nefsin tabiatında var olan sürekli mazeretler üretme ve onlara sığınma tavrından kaçınılmalıdır. İnsan mazerete sığınmak yerine ne yapıp edip cürmü kendinden bilmeli, dahası buna kendini inandırmalıdır. Herkes acz ve fakr yolcusu olmalı ve Allah'ın acziyet ve fakriyete şefkatle teveccüh edeceğinin şuurunda bulunmalıdır. Bu çeşit bir i'mal-i fikir engin bir şefkate kavuşmanın ilk adımıdır. Evet, eğer siz soluduğunuz havada, içtiğiniz suda, yediğiniz yemekte acz ve fakrınızı hissediyorsanız, o engin şefkat kaynağından taşıp taşıp gelen nimetlere şükürle hamdetmiş olursunuz. Bir başka tabirle; "Biz hem âciziz hem de fakir. Bunları bize bir şefkat Sahibi ihsan etmekte." diyebiliyor ve bunu vicdanınızda duyabiliyorsanız şükürle O'na yönelmişsiniz demektir. Bugünün insanının pek çoğunun arz ettiğim bu hususta problemleri var. Allah'ın engin şefkat ve merhametinin tezahürü olan şeyleri kendilerinden biliyorlar. Öyleyse biz de bu problemli insanlara dem ve damarlarına dokundurmadan söz konusu ettiğimiz şefkat esintilerini hissettirme ve onları tefekküre salabilmenin gayreti içinde olmalıyız.

Ve bunlara bağlı son husus; bugün İslâm dünyası kendi içinde renk atmış, matlaşmış ve köhnemiş bir görüntü sergiliyor ve yıllardır bunun sıkıntısını çekiyor. Ferdî planda Müslümanlığı yaşayanlar var; ama topyekün şuurlu bir İslâm dünyası yok. Bu durumun düzelmesi için bir Hz. Musa, bir Hz. Harun gibi uğraşmak lazım. Aksine dışta kalır, bu yapının düzelmesi, salaha ermesi için bir gayrette bulunmaz, "Bana ne?" der gibisinden tavırlar içine girerseniz sizi hasım gören dünya tarafından bütün bütün dışlanırsınız ve kendi sonunuzu hazırlarsınız.

Bu çağ bencilliğe açık bir çağ, materyalist düşünce İslâm dünyasını işgal etmiş. Kimseyi inkisara ve yeise sevk etmemeli bu söylediklerim; sevk etmemeli, ama bu durumun üzüntüsünü de duyup bir an önce kendimize çeki düzen vermeye başlamalıyız. Heyecansızlık ve duyarsızlık çarpar bizleri sonra. İnsan bu tablo karşısında bence en azından şu civanmertliği yapmalıdır: Ellerini Rabbine kaldırmalı ve "Allahım günahlarımdan dolayı beni mahvetsen bile, ümmet-i Muhammed'i mahvetme!" diye dua etmeli ve kendinden, çoluk çocuğundan ziyade ümmet-i Muhammed'in felahını gönülden istemelidir; istemelidir ki mevcut perişaniyet ve derbederlik karşısında ızdırap duyduğunu izhar etmiş olsun.

Evet, yaşamak için değil, yaşatmak için yaşama bir mânâ taşır. Yoksa abes yer işgal eder ve bu dünyada boşu boşuna gölge yaparsınız. İnsanlığa bir faydamız yoksa bu dünyada ne diye duracağız ki? Bizim bu dünyadaki tavrımız

askerin askerlik müddetince kışlada durması gibi olmalı; olmalı ve yaşadığı sürece de vazifesini eksiksiz yerine getirmeli. Vicdanına sık sık bakmalı, kendini sorgulamalı ve sormalı kendine: “Ben ne için duruyorum burada? Acaba beni bu dünyada tutan çoluk çocuk mu, mal mülk mü, makam mansıp mı? Yoksa Rabbim adına ruhumun heykelini dikmek mi?!”

Tevhid-Şirk Dengesi

Bazen elimde olmadan öyle şeyler kafama takılıyor ki kendi kendime “Beyhude havanda su dövüyoruz” diyorum. Ben imana ve Kur’ân’a hizmet etmeyi hayatlarının gayesi bilenlere karşı ümidimi hep korudum. En yakın daireden en uzak dairede bulunan büyük küçük her ferdin bu örfâneye karınca kararınca iştirak edeceği kanaatimi muhafaza edegeldim. Girdikleri bu reh-i sevdadan ölünceye kadar vazgeçmeyeceklerini, peygamberlerle temsil edilen, ilâhî kitaplarla belirtilen esaslardan taviz vermeyeceklerini düşündüm. Fakat bazen oluyor ki etrafta İslâm’ın şeklinde, kalıbında takılıp kalmış, bir türlü onun ruhuna, özüne inemeyenlerin çokluğunu gördükçe ümidim tükenir gibi oluyor. Bu mevzuda yapılan tahşidatın hiçbir fayda sağlamadığını müşâhede edince kahroluyor ve “Acaba Cenâb-ı Hak dinine hizmet etmeyi bizlere müyesser kılmayacak mı?” diye kendi kendime soruyorum. O’nun dinine hizmet etmeyi istemek belki hakkımız değil, ama O’na hizmet etmek için liyakat kazanmak ve onu korumak vazifemiz. Evet, çok küçük, cüz’î bir hâdise çok dokunuyor bana, onu bir tefessüh etme başlangıcı gibi görüyorum.

Hemen her gün ve her fırsatta defalarca söyledim, bir kere daha tekrar etmek istiyorum; insan kim olursa olsun yapılan, kazanılan, başarılan şeyleri kat’iyen kendisine mâl etmemeli. Bu apaçık bir şirktir. İnsan bunları kendisine mâl etmekle aslında hem kendisini hem de yapılan, kazanılan şeyleri esas kuvvetinden, o kuvvetin kaynağından koparmış olur. Kuvvet kaynağından kopan o şeyler bu defa kendi kuvvet zeminine dikilir ki o zeminin kuvve-i imbatiyesi onları büyütmeye kâfi değildir. Onlar ancak لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ kuvve-i imbatiyesinde boy atar ve gelişir. İnsanların sun’î, yapmacık müdahaleleri ise onları kurutur. Onun için kat’iyen “ben” dememeli, “yaptım” dememeli, Allah’ın kudretiyle olan şeylere sahip çıkmamalı. Bu türlü şeyler kazaen aklına geldiğinde hemen istiğfar etmeli: “Yâ Rabbi! Her fiili yaratan Sensin. Ben onu nefsime nispet eder gibi oldum, bir bulut gibi kafamdan geçti. Bununla Sana şirk koştum. Eğer Sen de ona şirk diyorsan ben muvakkaten dahi olsa müşrik oldum. Sana sığınırım. اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أُشْرِكَ بِكَ شَيْئًا وَأَنَا أَعْلَمُ ، وَأَسْتَغْفِرُكَ بِمَا لَا أَعْلَمُ *“Allahım, bilerek bir şeyi şirk koşmaktan*

Sana sığınırım. Bilmeden yaptıklarım için de Senden bağışlanma dilerim."[7]

Evet, bazı başarıların, yapılıp edilen şeylerin nefse nispet edilmek suretiyle çürütüldüğü, karartıldığı, renk attırıldığı ve tozlu dumanlı hâle getirildiği kanaatindeyim. İşte bunlar çoğu zaman zıpkın gibi sineme saplanıyor. "Aman Allahım! Ne deniliyor, ne yapılıyor?" diyorum. Tevhid derken, onun bayraktarlığını yaparken acaba şirke mi giriliyor, endişesini atamıyorum zihnimden. Bu türlü yaklaşımlar melâike-i kiramın, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve evliya-yı izamın ruhlarını rencide ediyordur gibi geliyor bana. Bunlarla benim gibi mübtedi bir adamın bile bir gece uykusu kaçıyorsa; benim gibi bir adam bile bencillikten, egoizmadan, gururdan, çalımdan rahatsızlık duyuyorsa; her şeyini Allah'a vermiş, Allah'ta fâni olmuş, Allah'ta görmüş, Allah'ta bilmiş bu insanlar, şirkten, küfürden tiksindikleri gibi tiksinti duyarlar bunlardan. Ehlullah'ın tiksinti duyduğu bir hareket ise iflah olmaz.

Şimdilerde genel kültürümüze o kadar çok aykırılıklar var ki bunları ifadede zorlanıyorum. Aslında Türk milleti tarih boyunca kendi kültürüne, inancına, örf ve âdetine ters şeylere karşı direnç göstermiş bir millettir. Fakat şimdilerde asimilasyona açık gibi geliyor bana. Çin'e, Maçin'e, Japonya'ya giden birisi beş altı ay sonra neredeyse Çinli, Maçinli, Japon gibi çıkıyor karşınıza.

Hâlbuki bağımlı olan bir insan, müstakil ve hür insan gibi hizmet edemez. Bağımlılığınız ne kadar çoksa hürriyetiniz o kadar elinizden gitmiş demektir. Bir mü'min hiçbir şeyin bağımlısı olamaz/olmamalı. Yeme içme gibi tabiî, zarurî ihtiyaçların bile bağımlısı olamaz. Yiyeceklerini kifaf-ı nefs miktarınca yer.

Yuva insanın zarurî bir ihtiyacıdır. O yuvada eş, olmazsa olmaz hayat arkadaşıdır. Ahirete giden yolda yol arkadaşımızdır bizim o. Bazen biz yolda yürürken kubbedeki taşlar gibi kol kola, omuz omuza dayanırız. Ama yuvaperest değiliz. Öyle olursa bağımlı hâle gelir insan. İstenilen performansı koyamaz ortaya, gereken aktiviteyi gösteremez. Bağımlılık aslında ruh yapısındaki zaafın ifadesidir, bir boşluktur o. İnsan icabında eşi de olsa, annesi babası da olsa –bunların hukukuna riayetin yanında– hürr-ü mutlak olduğunu ifade etmeli. "Ben sadece Allah'ın kuluyum!" demeli. Allah'ın kulu O'nun emir ve yasakları haricinde hiçbir kayıtla mukayyet değildir.

Bunlar bizim genel kültürümüzün tezahürleridir. Bir başka yerde bulunmakla başkalaşıyorsak şayet, daha değişik bir yerde daha değişik bir başkalaşma ihtimali de vardır. Yani bir çeşit başkalaşan her türlü başkalaşabilir. Asimilasyona gelince o kuyûttur (kayıtlar, bağlılıklar), takyittir (kayıt altına girme). Takyitlerle mukayyet olan insan hür değildir, esirdir o. Esir olan ise

Allah'a tam mânâsıyla kul olamaz.

Bütün bunlar, müşâhedelerimden sızan şeyler. Bazen kan gibi damlıyor içime, bazen de bir iğne gibi batıyor kalbime. Rahatsız oluyorum tavırdan, referanstan, mimikten, bakışlardan, Allah'ı sadece dudaklarla söylemekten, gönülden gelmeyen seslerden, ses adına ortaya çıkan hırıltılardan. Gerçi "Herkes yahşi ben yaman. Herkes buğday ben saman" prensibim; ama nasılsa yine de göz yaman şeylere ilişiyor. Bence Müslümanlığı yaşıyorsak onu Allah'ın istediği tarzda yaşamamız lazım.

Evet, إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ *"Muhakkak ki mallarınız ve evlatlarınız sizin için imtihandır."*[8] İmtihan... Bu dünyada kaybeden anne babalar ve evlatlar var; kazanan anne babalar ve evlatlar var. Kazanan toplum var, kaybeden toplum var. Kazanan mücahit var, kaybeden mücahit var. Kazanan muhacir var, kaybeden muhacir var. Bir ibtila, bir imtihan. Değişmeye gelince, biz değişirsek, seyr ü sülûk-i ruhanîde değişen insanlar gibi değişmeliyiz. Bizim için başka türlü değişme olmaz/olmamalı. Başka türlü değişme dönekliktir, Kur'ân'dan mülhem ifadesiyle "tezebzüb"tür. Bir oraya, bir buraya dönme; bu, münafıkça bir davranıştır. Yalnızca bir kere değişmeli insan. Bundan sonraki her değişim bir adım daha O'na yaklaşma şeklinde olmalı. "Ben boynu tasmalı, O'nun azad kabul etmez kölesiyim." demeli. Eğer insanın bir kıymeti varsa, buradadır zaten.

Evet, zaman ahir zaman. Zuhur eden de alâmât. Medet yâ Rab!

Yitirilen Yürek

Problemler

Bazen hayatınızın gayesi edindiğiniz, hayat programınızı ona göre ayarladığınız meselelerle alâkalı ciddî denebilecek ölçülerde problemlerle karşı karşıya kalıyor ve hemen gerekli tavrı alıyorsunuz. Ama bazen oluyor ki sizin o problemlere bakış açınız ve duruşunuzla en yakın çevrenizdeki insanların bakışı ve duruşu arasında seradan Süreyya'ya kadar fark oluyor. Siz geceyi gündüze katıp o problemlere çözüm ararken etrafınızda hiç beyin sancısı yaşamayan, sen ağlarken gülebilen insanları görüyor; görüyor ve kahroluyorsunuz. "Neden böyle yaparlar, neden böyle düşünürler?" diye kendi kendinizi yiyip bitiriyorsunuz.

Aslında hepimiz imtihan oluyoruz. Duyarlılığımız ile de duyarsızlığımız ile de. Asıl beni bu düşüncelere iten problemlere gelince, onlar, kaderin hükmünü icra ettiği yolda ya çözüme kavuşuyor ya da çözümsüzlüğe mahkûm oluyor. Evet, her şey O'nun elinde. Zaman O'nun elinde, mekân O'nun elinde ve hüküm

sadece O'na ait. Olan ve olmayan her şey O'nun meşîetinin eseri. Sebeplere gelince hiç ehemmiyeti yok denecek kadar bir role sahipler.

Evet, bazen öyle hâdiselerle karşılaşıyorum ki "Kolum kopsaydı da bunu duymasaydım!", "Allah benim canımı alsaydı da bunu görmeseydim!" diyorum. Belki bazılarınıza garip gelir; ama ben bunu derken çok rahatım. Çünkü benim dünyada bulunuş gayem bu. Dert edindiğim şeylerde bir tıkanıklık olduktan sonra ben yaşamışım yaşamamışım, yatmışım kalkmışım, sıhhatliymişim hastaymışım hiç umurumda değil. Zira ne kadar küçük olursa olsun tıkanıklıkları yakın veya uzak gelecekte bozgunlara sebebiyet verebilecek şeyler olarak görüyorum ben.

Bozgun

Bozgun deyip geçmeyin. Bir milletin kaderini değiştirir bozgunlar. Meselâ, Viyana önlerinde yaşadığımız bozgun… Kaç defa kendi kendime söylenmişimdir; "Keşke! Viyana'da Osmanlı'ya bozgunu yaşatan askerlerin hepsi Merzifonlu ile beraber kollarını kanatlarını verselerdi, lime lime doğransalardı da Türk milletini bozgun ile tanıştırmasalardı; ona bozguna uğrama nedir duyurmasalardı o askerler." Çünkü o vakte kadar bu millet bozgun nedir bilmiyordu. Çanakkale'dekiler gibi davranmalıydılar: "Mermim yok, topum yok; ama süngüm var, tüfeğimin dipçiği var ya!" demeliydiler. Zira böyle kader-denk noktalarında "Ya devlet başa, ya kuzgun leşe…" felsefesi ile hareket edilir. Ama ne Merzifonlu ne de askerler bu firaseti gösterebildiler.

Bence, günümüzde karşı karşıya kaldığımız problemlere küçük veya büyük, bugün veya yarın bu türlü bozgunlara öncülük edecek şeyler olarak bakmalı ve ona göre tavır almalı. Onların çözümü uğrunda her şeyi göze alacak bir yüreğe sahip olmalı. Yoksa bana göre o yüreği taşımamalı. Zira o yürek değil, bir et parçasından ibarettir.

Bana diyebilirsiniz burada; "Bu türlü oldukça sert sayılabilecek şekilde insanları sorgulamaya hakkın var mı?" İtiraf edeyim ki bu sorunun cevabını bilmiyorum. Ama ben kendi ölçümü ortaya koyuyor, o ölçümle yaşamaya gayret ediyor ve onu sizinle paylaşmak istiyorum. Daha önce söylediğim gibi, dert edindiğim şeylerin ötesinde başka türlü düşüncelere yer vermeyen bir inancım, kanaatim ve felsefem var. Bu felsefe benim benliğime hâkim ve tabir caizse benliğimi o yönlendiriyor. Beynimdeki nöronlar, kalbim, hislerim hep onun emrinde. Gözümde başka bir sevda yok yani.

Bir misal vereyim: Benim babama, anneme ne kadar büyük saygım olduğunu herkes bilir. Mevizeler hariç babamın yanında konuştuğum cümleler sayılıdır. Doğru veya yanlış; ama yetiştiğim muhitteki babaya saygının gereği olarak

yaptım ben bunu. Babamın da annemin de gölgelerine ayağımı basmamışımdır. Fakat dert edindiğim meselelere ait bir tıkanıklık karşısında, annemin babamın şahsî dertleri ve üzüntüleri bana çok küçük gelir.

Ne Yapmalı?

Bu açıdan varlık gayesi olarak belirlediğiniz şeyleri duyma, hissetme çok önemlidir. Vatanım, milletim, devletim, dinim ve insanlık adına bir şey yapabiliyorsam, dünyada yaşamamın bir anlamı vardır, yoksa "Abes yaşıyorum" demeli, diyebilmeli insan. İşte bu felsefeye sahip olduğum için belki bu türlü sorgulamalar içine giriyorum.

"Her şey O'nun elinde. Sebeplere gelince hiç ehemmiyeti yok denecek kadar bir role sahipler." dedim yukarıda. Bu doğru, ama bu demek değildir ki sebeplere hiç riayet etmeyelim, atasözünde ifade edildiği gibi; "Saldım çayıra, Mevlâm kayıra!" felsefesi ile hareket edelim. Elbette hayır. Çünkü insanlar akıllarının erdiği, güçlerinin yettiği kadarıyla sebeplere riayet etmekle mükelleftirler. Bir başka ifade ile; ne kadarına akılları eriyor ve ne kadarına güçleri yetiyorsa o kadarını kullanmakla mükelleftirler. Aklının erdiği, gücünün yettiği sahada sebepleri kullanmamışsa insan sorumlu olur.

Ama burada ben bir açmazla karşı karşıyayım. Acaba insanlar problemlerin çözümü için hakikaten güçlerinin yettiği, akıllarının erdiği bütün sebepleri kullandılar mı? Eğer kullanmadılarsa iki vebali var bunun: Bir, Allah'ın sebepleri vaz'ediş hikmetine aykırı hareket ediyorlar. İki, akidemiz açısından sebeplere riayet etmeme cebriliktir ki bunun dalalet olduğunda şüphe yok. Bundan dolayı "Şunu da yapabilirdik, bunu da yapabilirdik…" dendiğinde sebeplere tam anlamıyla riayet etmediğimiz kanaati hâsıl oluyor bende. Şahsî, küçük meselelerimize kafalarımızı zorladığımız, onlara çareler aradığımız kadar, bu meselelere çare bulmak için beyin sancısı yaşamadığımız ortaya çıkıyor. Hâlbuki burada hiçbir şeyi fevt etmemek, arkada "keşke" diyecek bir boşluk bırakmamak lazım.

Hâsılı, şu soruyu sormalı herkes kendine: "Nerede ve nasıl bir problem olursa olsun, onu çözüme kavuşturmak için âdeta burnumdan kan gelircesine bütün gayretimi ortaya koydum mu?" Bu içtihat mahallinde vazifemi yaptım mı? Malûm "içtihad" insanın takatini sonuna kadar kullanması demektir. "İçtihad" kelimesi "cühd" kökünden gelir. Anlamı itibarıyla "cühd" ise "cehd" gibi sadece maddî gücü kullanmayı değil; malik olduğu his, duygu, düşünce gibi insanın mânevî cephesinde bulunan her şeyi içine alır.

Bu fasılda zikredilebilecek üçüncü husus "dua"dır. Bir Müslüman'ın en güçlü, en vurucu özelliği Allah'a olan teveccühü, tazarruu ve niyazıdır. Rabb'i

karşısında kusurlarını idrak etmesi, nefsini sorgulaması ve kendini istiğfara salmasıdır. Kur'ân; وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ buyuruyor. Yani; *"Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizin yaptığı işler yüzündendir. Allah işlediklerinizin birçoğunu affeder."*[9] Demek başımıza musibet televvünlü ne gelirse gelsin bu bizim kendi elimizle yaptığımız şeylerden dolayıdır. Burada en önemli nokta, insanın kendini problemlerin kaynağı görmesidir. Çünkü bir insan; "Bu problem benim kusurumdan kaynaklandı." demiyor, hâdiselere bu perspektiften bakmıyor, bakamıyorsa Allah'a tazarru ve niyazda bulunmaz. Onun için bir yerde falso olduğunda oradakiler bu falsoyu kendi günahlarına bağlayacak kadar basiretli davranmalılar; davranmalılar ve hemen ellerindeki en önemli koza yani duaya, tazarruya, niyaza koşmalılar.

Evet, yapılan işlerin ahenkli gidebilmesi, meyelân-ı hayrın (hayırlara meyil) sürekli güçlendirilmesi için her işin başında, ortasında, sonunda Cenâb-ı Hakk'a tazarru ve niyazda bulunmak şarttır. Belki bu çerçevede hayatının yarısı münacatla geçmelidir. Mevcut çıkmazlar, açmazlar, problemler karşısında "Benim yüzümden oldu." deyip sabahlara kadar başını secdeye koyup tevbe ve istiğfar etmek icap eder. Bir gün yetmezse ertesi gün bir daha, ertesi gün bir daha...

Bütün bunlar hiç yapılmıyor mu? Yapılmıyor dersem suizan etmiş olurum. Ama yapılıyor demeye de cesaret edemiyorum; edemiyorum çünkü inandırıcı bir tablo göremiyorum. Genel tavırlar yapılıyor hissini uyarmıyor üzerimde. Aslında bunu daha geniş açıdan ele aldığımda âlem-i İslâm için de aynı şeyi düşünüyorum ben.

Gördüğünüz gibi benim derdim, açmazlarım, problemlerim, en yakınımdan İslâm âlemine uzanan çizgide yakın ve uzak çevrem karşısındaki mülâhazalarım, düşüncelerim, endişelerim bunlar. Suizanna girmemeye çalışarak meselenin içinden sıyrılmaya çalışıyorum. Yeise kapılmıyorum. Etrafıma hep ümit neşideleri, ümit kasideleri söylüyorum. Fakat beri taraftan da bu düşünce ve endişelerden kendimi alamıyorum.

Yeis Yok!

Ye's öyle bataktır ki düşersen boğulursun,
Ümmide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!

Âkif böyle söylemiş, ben de aynı şeyleri söylesem rencide olur musunuz?

Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;
Me'yus olanın ruhunu, vicdanını bağlar.

....

Ey dipdiri meyyit! İki el bir baş içindir
Davransana... Eller de senin, baş da senindir!

......

Kurtulmaya azmin, niye bilmem ki süreksiz?
Kendin mi senin, yoksa ümidin mi yüreksiz?

Hâsılı; "Benim yüzümden oldu." diyecek yürekli insanlar istiyor. Kafdağı'nın arkasında Ankâ kuşuna bir şey olmuş; "Benim yüzümden oldu." diyecek. Oysaki ne Kafdağı var, ne de Ankâ... Bu, Müslümanların yitirdiği yürektir.

Enaniyet ve Aidiyet Hisleri

Bediüzzaman Hazretleri işlenecek günahlarla insanda var olan bazı latîfelerin söneceğinden veya öleceğinden bahsederek Lem'alar'da şöyle der: "Hem senin mahiyetine öyle mânevî cihazat ve latîfeler vermiş ki, bazıları dünyayı yutsa tok olmaz; bazıları bir zerreyi kendinde yerleştiremiyor. Baş bir batman taşı kaldırdığı hâlde, göz bir saçı kaldıramadığı gibi; o latîfe, bir saç kadar bir sıklete, yani, gaflet ve dalâletten gelen küçük bir hâlete dayanamıyor. Hatta bazen söner ve ölür."[10]

Her latîfenin bir gaye-i hilkati vardır. Hilkat gayesine uygun biçimde o latîfenin kullanılmaması elbette onun dumûra uğramasına veya ölmesine neden olacaktır. Burada işin en önemli noktası, söz konusu latîfelerin tekrar dirilip dirilmeyeceği veya daha doğru bir tabirle Allah tarafından tekrar diriltilip diriltilmeyeceğidir. Kanaatim o ki, eğer Allah'ın fevkalâdeden bir lütfu ve inayeti olmazsa onların tekrar dirilmeyeceği ve diriltilmeyeceğidir. Bu açıdan Bediüzzaman'ın, Lem'alar'daki aynı yazının devamında söylediği "Hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork; bir lokma, bir kelime, bir dane, bir lem'a, bir işarette, bir öpmekte batma. Dünyayı yutan büyük letaiflerini onda batırma!"[11] nasihatine kulak kesilmek gerek.

Ancak iman başta olmak üzere mârifetullah, muhabbetullah, mehafetullah ve zevk-i ruhanîye erip, hakikat yolcusu insanın asıl hedefi olan rıza-yı ilâhîye ulaşabilmesi adına verilmiş olan latîfeler eğer küfür ve dalaletle ölüyor ve bir daha dirilmiyorsa, sonradan hidayete eren insanlar hiçbir yere varamazlar. Oysaki, mühtediler içinde seyr ü sülûkta nice mertebeleri katetmiş insanlardan söz etmek mümkün olduğu gibi, cahiliyye insanlarından mucize denilebilecek bir toplum da çıkmıştır. Demek burada Allah'ın hususî bir iltifatı, fevkalâde bir

inayeti var.

Bizim hamuru Müslümanlıkla yoğrulmuş insanlar olarak, inayete güvenmekle beraber, irademizi esas alarak davranışlarımızı ayarlamamız gerekir. Zira âdet-i ilâhî günahlara girme durumunda o latîfelerin sönmesini ve ölmesini netice veriyor.

Bu çerçevede iki önemli tehlikeye dikkatlerinizi çekmek istiyorum: Çoklarımızın içki, kumar, hırsızlık türü günahlar kategorisi içine girmediği için belki dikkat etmediği; ama işin aslına bakılırsa birçok latîfelerin ölmesine neden olan iki yanlış histir bunlar. Aslında ikisini bir başlık altında da toplayabiliriz: Enaniyet. Ama biri şahsî enaniyet, ikincisi yaptığı yararlı işlerle başarılı gözüken ve halk nezdinde öyle kabullenilen bir cemaate mensup ve ait olmanın verdiği cemaat enaniyeti.

Birincisi, şahsî enaniyet. Şahsî enaniyet az veya çok, küllî veya cüz'i herkeste vardır. Günümüzdeki Kur'ân mesleği, Bediüzzaman Hazretlerinin enfes tespitleri içinde acz, fakr, ihtiyaç, şevk, şükr, tefekkür ve şefkat gibi umdeler üzerine müessestir.[12] Bu hasselerin her biri bir bütünün parçaları olmasının yanı sıra, aynı zamanda birbirinin lazımıdır. Dolayısıyla zincirde halka veya halkalar eksik kalacak ve insan kâmil mertebeye hiçbir zaman çıkamayacaktır. Şimdi hem bu halka içinde bulunup hem bu Kur'ân mesleğine intisap edip hem de onun gereklerini bilmeme ve kurallarını uygulamama, insanı farkına varmadan daireden uzaklaştırır. Onun için meslek kurallarını bilme ve onlara riayet etme, o meslekte başarılı olmanın yegane yoludur.

Evet, benlikte öyle bir özellik var ki, insanı merkezden, kendisinden uzaklaştırır, مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوٰيهُ *"...kendi heva ve heveslerini Tanrı edinen kimse..."*[13] sırrınca anlatılan derekeye düşürür. Sadece kendini, kendi yaptıklarını beğenen bir seviyeye, daha doğrusu böyle bir seviyesizliğe düşürür insanı. Bazen de başkalarının güzel yaptıkları şeyleri, sırf kendisi yapmadığı için çirkin bulur böyleleri.

İkincisi ise, bir cemaate mensup olmanın verdiği bir başka türlü enaniyet. Çok açık ve net bir ifade ile "Kahramanlar yaratan bir ırkın ahfadıyız"a bedel, "Dünyanın dört bir yanında eğitim öğretim faaliyetleri ile ülkemizin adını bayraklaştıran, saadet asrı hariç İslâm ve belki de insanlık tarihi boyunca eşi menendi görülmemiş bir hızla faaliyet alanını genişleten, insanlığın geleceği adına asırlardır ihmal edilen ahlâkî temelleri atan bir hareketin gönüllü fertleriyiz." şeklinde bir yaklaşım. Hâlbuki bizleri bu yola hidayet eden de, o yolları lütuf ve ihsan eden de sadece Cenâb-ı Hak. M. Âkif'in deyişi ile, bugün biz neye malik isek hepsi O'nun vergisi ve biz sadece O'na medyûnuz. Üstad

Hazretleri ne güzel söyler: “Bilmeyerek bu yolda istihdam ediliyoruz.”[14] Kendisini sorguladığı bir başka yerde; “Hem deme ki ‘Ben mazharım. Güzele mazhar ise güzelleşir.’ Zira, temessül etmediğinden, mazhar değil, memer olursun. Hem deme ki, ‘Halk içinde ben intihap edildim. Bu meyveler benimle gösteriliyor. Demek bir meziyetim var.’ ”[15] Aynı hakikati diğer bir misal içinde şöyle anlatır: “Hem nasıl ki yeryüzünde bulunan parlak şeylerin, güneşin akisleriyle parlamaları ve denizlerin yüzlerinde kabarcıkların, ziyanın lem’alarıyla parlayıp sönmeleri, arkalarından gelen kabarcıklar yine hayalî güneşçiklere aynalık etmeleri bilbedâhe gösteriyor ki, o lem’alar, yüksek bir tek güneşin cilve-i in’ikâsıdırlar.”[16] Yani senin güneşle irtibatın budur. Güneşe müteveccih olman ondandır diyor. Yirmi Altıncı Söz’de de “Sen, ey riyakâr nefsim! ‘Dine hizmet ettim’ diye gururlanma, إِنَّ اللّٰهَ لَيُؤَيِّدُ هٰذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ sırrınca, müzekkâ olmadığın için, belki sen kendini o racül-i fâcir bilmelisin. Hizmetini, ubûdiyetini, geçen nimetlerin şükrü ve vazife-i fıtrat ve farîze-i hilkat ve netice-i sanat bil, ucb ve riyadan kurtul.”[17] diyor.

Evet, bu zât, –hâşâ– “estağfirullah”a yatırım yapmıyor, kendine nasıl bakıyorsa öyle konuşuyor, mazhariyeti söylemiyor, hatta ona memerriyet diyor. Kendini vahdet-i vücutçulardan farklı olarak bir ayna misali tecellîgâh olarak görüyor. Onlar malûm, tüm varlığı cansız akisler olarak kabullenir. Camî gibi bazıları açıktan açığa evham ve hayalat der varlığa. Yani bakış açınıza göre değişiyor eşyanın mahiyeti. Netice itibarıyla insanın bu şekilde bakması lazım kendine. Hâlbuki biz tam aksini yapıyoruz, Cenâb-ı Hak lütfediyor, biz kendimize mâl ederek söylüyoruz. Ve bazen meseleyi, karşı tarafı aldatmak için inşaallah ile, maşaallah ile süslüyor ve besliyoruz. Bunlar da riyanın koruyucu serası, mahfazası, kabuğu oluyor. Bana göre bu Allah adına yapılan gizli bir saygısızlık. Yani “Ben yaptım, ben ettim…” deme açık, “Allah’ın izniyle, inşallah, maşallah…” gibi koruyucu seralar içinde konuşma tarzı da gizli saygısızlık. Tabiî bunlar gerçekten kalbde yer bulmayıp, sadece dilin ucundan zahiri kurtarmak için söylenen sözlerse.

Bu açıdan Kur’ân dairesi içinde bulunan herkes ciddî bir tehlike sath-ı mailinde bulunuyor. Onun için herkesin bir muhasebe ve murakabe ile nefsin oynadığı bu oyundan sıyrılması, bunun için de başkaları ile konuşurken, kendi kendine düşünürken, yazarken, çizerken hâsılı sürekli O’nun kudretini, O’nun inayetini, O’nun riayetini, O’nun hıfzını, O’nun kelaetini, O’nun vekâletini öne çıkarması lazım.

Evet, ferdî enaniyet, cemaat enaniyetine inzimam edince kırılmaz bir hâl alıyor. Aslında herkesin malûmu olduğu üzere eserlerde “ene”(ben)yi kırmak

için “nahnu (biz)”ye müracaat etmek tavsiye ediliyor.[18] Ama burada “nahnu” da işe yaramıyor. Onun için “nahnu”yu da aşıp “Hüve”(O)ye sarılmak gerektiğine inanıyorum. Zira, hepimizin sürekli rehabilitasyona, nasihate; bu ölçüleri zihnimizde canlı tutmaya ihtiyacımız var. Harun Reşid’in defalarca Fuzayl b. Iyâz’ın dizlerinin dibinde hıçkıra hıçkıra ağladığını biliyoruz biz. Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin İzz b. Abdüsselâm’ın dizlerinin dibine kapanıp ağlaması da az değildir. Ya Zembilli’nin yanında hıçkırıklara boğulan koca sultan Yavuz Selim’e ne demeli…

Evet, وَالْمُخْلِصُـونَ عَلٰى خَطَرٍ عَظِيمٍ deniliyor hadiste. Yani *“...İhlâsa erenlere gelince, onlar da büyük tehlike içindedir.”*[19] Menkıbe kitaplarında anlatılır, Hz. Musa, Cenâb-ı Hakk’a diyor ki; “Yâ Rabbi! Hayret ediyorum, Sana gelmiş, ulaşmış insanlar nasıl oluyor da başka mülâhazalara kapılıyorlar.” “Yâ Musa!” diyor Cenâb-ı Hak; “Onlar Bana gelip ulaşanlar değil, yoldakiler.” Allah hepimizi muhlisîn basamağını da aşıp muhlas olanlar, yani ihlâsa erdirilmişler zümresine ilhak eylesin.

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْمُخْلِصِينَ الْمُخْلَصِينَ الْوَرِعِينَ الزَّاهِدِينَ
الْمُقَرَّبِينَ الرَّاضِينَ الْمَرْضِيِّينَ الصَّافِينَ الْمُحِبِّينَ الْمَحْبُوبِينَ.

Mebdede Yenilik, Müntehada Derinlik

Hemen her hareket, her cereyan mebde’de saflığı ve duruluğuyla, münteha’da da kemmî derinlikleriyle tarih boyunca tekerrür edegelmiştir. Sahabi saflığı ve duruluğu bu çizgide gösterilebilecek en iyi misaldir. İslâm tarihinin ilerleyen dönemlerinde hemen her alanda tecdit hareketleri olmuştur; ama ne devlet yapısı ne mektep medrese sistemi ne de değişik düşünce ekolleri bakımından İslâm’ın o ilk dönemine ait safvet ve duruluk yakalanamamıştır. Belki gönül hayatının yoğun olarak yaşandığı tekye ve zaviyelerde kısmen bu safvet duyulmuş olabilir.

Mebde’de insanlar içtenlik ve candanlıklarından olsa gerek genelde boşluklarının farkındadırlar. Kendi güç ve kuvvetlerine güvenmezler, dayanmazlar, onlara bağlı olarak iş görmezler. Boşluklarını sadece Cenâb-ı Hakk’ın nâmütenâhî kudreti ve kuvvetiyle doldurmaya çalışırlar. “Kudret-i Nâmütenâhî”ye sonsuz itimatları, güvenleri vardır. Bu birinci husus...

İkinci bir husus olarak, din adına her şeyi başta duyuyor olmanın orijinalitesi vardır onlarda. Yenidir her şey onlar için; meselâ Kur’ân, yenidir. Dolayısıyla o yenilik bir şekilde onların hayatına akseder. Eski düşünceler, inançlar bu yenilik karşısında nakavt olmuştur. Artık farklı bir hayat yorumuna, dünyaya

değişik bir bakış açısına sahiptirler. Her şeye o gözlükle bakarlar. Allah'ın kâinat düzeninde kendisini bu şekilde ifade ettiğini ilk defa duyar ve hissederler. "Bak biz bunları hiç düşünmemiştik!" der ve kendilerinden geçerler. Sonra da uzun zaman bu duyuş ve hissedişin neşvesini yaşarlar.

Üçüncü husus insibağdır. Değişik vesilelerle arz ettiğim bu insibağ, "Huzur-u risalet-penâhî"de oturanların ancak anlayabileceği, hissedebileceği ve hakikî mânâ ve muhtevasıyla yine ancak onların anlatabileceği bir keyfiyettir. Ona ister mücerred huzurda bulunma deyin, ister teveccüh deyin, isterseniz nazar deyin –ki bu daha ziyade sofîlerin iç, vicdanî sezişlerinin karşılığıdır ve bana uygun gelen mânâ da budur– bugünkü Müslümanların mahrum olduğu bir özelliktir bu.

Hâsılı, mebde'deki insanlar her an bir mâide-i semaviyenin yere konduğuna şahit olur, kabiliyetleri nisbetinde o sofradan istifade ederler ve o istifadelerini hemen tavırlarına aksettirirler. Yerinde bir teşbih olur mu bilemiyorum; ama hani bilim kurgu filmlerinde birisi bir şey yiyor ve hemen ardından birden mahiyet değişikliğine uğruyor, aynen öyle bu semavî mâideye el uzatan herkes birdenbire iç yapısı itibarıyla bir mahiyet değişikliğine uğruyor; potansiyel insan olmadan hakikî insan olmaya yükseliyor; duyguları ve düşünceleri inkişaf ediyor.

Meseleye bu zaviyeden bakınca mebde'deki insanlar çok şanslı; şanslı çünkü hemen her gün o güne kadar bilmedikleri, akıl ve vicdanlarının da reddedemeyeceği, orijinal ve sürpriz şeylerle karşı karşıya kalıyorlar. Meselâ semadan bir haberin gelmesi, sürpriz bir hâdise onlara göre. Biz hâlâ sırrını kavramış değiliz; bizim gibi etten kemikten bir insanın semalar ötesi, ötelerin de ötesi varlıklarla münasebete geçmesini, bir yönüyle kelâm teatisinde bulunmasını; "Şöyle dedim, şöyle dedi; şöyle istedim, şöyle cevap verdi…" demesi. Bunları anlayabilmiş değiliz henüz.

Şöyle düşünün, o güne kadar ne sözlerinde, ne tavırlarında, ne de davranışlarında, olduğunun dışında bir şey görmedikleri bir insan, Allah hakkında diyor ki; "O isimleri ve sıfatlarıyla muhattır, zâtıyla ihata edilemez. Bu sebeple O'nun âsârını düşünün, ef'âli üzerinde i'mal-i fikir edin; ama Zât'ı hususunda düşünmeyin. Çünkü mütenahi bir varlık nâmütenâhiyi idrak edemez." Bunlar, ulûhiyet meselesine put ve putperestlik perspektifinden bakmış insanlar için o kadar orijinal şeyler ki. Hatta tek başına bir "nâmütenâhî" sözü bile fevkalâde orijinal onlar için.

"Allah'ın binlerce ismi vardır. Bu binlere binler daha ilave etsek ve ardından O'nu yâd etsek yine O'nun namına bir şey söylemiş olamayız."

Meselâ bunun lâl-i güher-i Nebevî'den bir söz olduğunu, onların önlerine inciler, mercanlar gibi saçıldığını hayal edin. Gören gözleri kamaşır, başları döner onların. Ben şahsen cahiliyye yaşamamış insanların bu sözlerdeki orijinalliği sezeceğine ihtimal vermiyorum.

Bir başka örnek de ezandır. Ezan onların bildikleri kelimelerden oluşuyor; ama o kelimeler böylesine yerli yerinde hiç ifade edilmemiş. "Allahu Ekber (Allah büyüktür, büyüklük O'na mahsustur. Şehadet ederim ki O, Ma'bûd-u bi'l-hak ve Maksûd-u bi'l-istihkaktır.)" Öyle bir yenilik ki bu, işte bu yenilik onların ruhlarına siniyor; siniyor ve bu mülâhazalarla camiye koşuyorlar.

Bu defa camide imamın arkasında yeni, esrarengiz şeyler duyuyor ve hissediyorlar. Tahiyyat öyle, selâm öyle. Tabir caizse her gün semadan bir sofra-i cedide iniyor, o sofradan istifade ediyor, yepyeni, terütaze hislerle, fevkalâde zinde ruhlarla, yeniliğe doymuş, ülfetten fersah fersah uzak bir hâletle evlerine dönüyorlar. Ve bu vetire burada bitmiyor, hiç son bulmuyor. Ertesi gün yine semavî yepyeni sofralar onları bekliyor.

Bakın Ümmü Eymen Validemize; Hz. Üsame'nin annesi, Resûlullah'ın hizmetini gören mübarek bir kadın. "İnsanlığın İftihar Tablosu"nun ahirete irtihalinden sonra Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ömer onu ziyarete gidiyorlar. Görüyorlar ki Ümmü Eymen ağlıyor. Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefatından dolayı ağladığını zannedip teselli etmeye başlıyorlar. Ümmü Eymen onların sözünü keserek diyor ki; *"O'nun vefatıyla vahiy kesildi, vahyin bereketinden mahrum kaldık, ben ona ağlıyorum."*[20] Basiretli kadın... Şimdi her gün, her zaman önünüze inen böyle bir sofranın kesilmesine nasıl ağlamayacaksınız ki?

İnsibağa gelince; peygamberlik daire-i kudsiyesine mahsus bir şey o. Bu yüzden onun kendi ulviyet ve enginliği içinde kabullenilmesi; müteâl (aşkın) olduğunun, dolayısıyla ulaşılmazlığının idrakinde olunması gerektiğine inanıyorum. Bununla beraber şunu ilave edelim; peygamber olmayan insanların da insibağları vardır. Meselâ, Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali, Hazreti Hasan, Hazreti Hüseyin, Zeynelabidin Hazretleri... Hemen hepsinin huzurunun kendine göre bir insibağı vardır. Ebû Hanife Hazretlerinin ya da Bediüzzaman'ın huzurunda oturma imkânı olsaydı, huzurun insana ifaza ettiği insibağın, sizin çehrenize uhrevîlik adına çaldığı boyanın ne demek olduğunu, sizi uhrevîlik adına nasıl plâstize ettiğini görecektiniz, duyacaktınız. İç âleminizde meydana gelen değişikler itibarıyla belki de kendi kendinize hayranlık duyacaktınız.

Evet mebde'ye geri dönelim. Bana göre her mebde'de aynı şey vardır.

Bundan seksen yıl öncesini düşünün. İslâm yeni bir ses ve solukla, yeni bir felsefe ve mantıkla anlatılmaya başlanmış. İnsanlar birilerinin etrafında halelenmiş. Sahabe misal ak alınlı, aydınlık yüzlü, gönül insanları hayatlarını koymuş bu işe. İleriye matuf, şahısları adına değil; ama din adına, bir kısım beklentileri olmuş.

"Yakinim var ki; istikbal semavât u zemîn-i Asya-bâ/Hem olur teslim yed-i beyzâ-yı İslâm'a",[21] "Ümitvar olunuz, şu istikbal inkılâbâtı içinde en yüksek ve gür sadâ İslâm'ın sadâsı olacaktır."[22] gibi sözler onların beklentilerini körüklemiş. Bir beklenti, bir ümit cemaati olmuşlar. Müjdesini, beşaretini aldıkları "Allah'ın adının her tarafa duyurulması" hakikati adına her gün güneşin doğuşuyla farklı şeyler hissetmişler. Bir katrede, bir reşhada beklentilerini görmeye, hissetmeye, küçükte büyüğü okumaya çalışmış, basit sözlerde büyük mânâlar aramışlar. Büyüklüğü ve kerameti kendilerine ait, küçük mev'izeleri bile büyük hâle getirmişler. Onların ruh hâletlerini iyi bir psikolog değerlendirseydi veya mahir bir psikiyatrist, psikanaliz yapsaydı ruh portrelerini elvan elvan ortaya çıkartırdı. Başlarındaki zât vefat edince kimi inanamamış; kimileri de O'ndan sonra, yalancı dahi olsa çiçek açan her dikenli gülün arkasından koşmuşlar.

Fakat herkes de böyle yapmamış. Allah'ın yüce ve yüksek adının bütün dünyaya duyurulması beklentisi ve ümidi içinde olan bazıları bu uğurda vazife bildikleri şeyleri dur durak bilmeden yapmaya devam etmişler. Meselâ, "Bir yerde birisi vaaz ediyormuş." diye her hafta çok uzaklardan, kilometrelerce yolu katederek o camiye koşanlar olmuş. Konuşan şahıs değilmiş önemli olan onlar için. "Bizim arkadaşlardan birisi varmış, vaaz ediyormuş, genç biriymiş." deyip âdeta nefes almaya gelmişler oraya. Şahsen ben Kestane Pazarı Camii'nin avlusunu öyle görürdüm. Öğle namazı biterdi de ikindiye kadar sarmaş dolaş olma bitmezdi. Birbirlerine sarılırlar, el sıkışırlar ve hasret giderirlerdi âdeta. Ben de o tahta kulübeme çekilir, penceresinden temaşâ ederdim bu manzarayı. Bana da yeter ve artardı bu. Mebdede çalınan ve hemen tutan bir boya gibiydi bu manzara. Bir de bunun yanında bir boşalma zemini teşkil ederdi orası. O günkü insanlar belli bir derinliğe açılmaya hazırlardı. Ufukları derindi. Büyük şeylere dilbesteydiler. Yüksek mefkûreleri vardı. Her hareket, her kıpırdayıştan kendilerine göre çok büyük anlamlar çıkarıyorlardı.

Ayrı bir husus; güzellik paylaşması olurdu camide. Bakışlardaki anlamlılık bana çok tesir ederdi. Bazen o anlamlı bakışlar, tabir caizse bir matkap gibi içimi oyan o bakışlar bana daha önce planlamadığım çok şeyleri söylettirirdi. Âdeta "Şunu da de, bunu da söyle…" der gibi yüzüme bakarlardı. Tamamen onlara ait ve yine tamamen o döneme ait bir hususiyetti bu.

Bu sözlerim yadırganmamalı. Siz de bir yerde, yeni bir ruh ve heyecanla ciddî bir sorumluluk yüklenirseniz, Kafdağı'ndan daha ağır mesuliyetleri omuzlarsanız, yeniliği iliklerinize kadar duyarsanız, yeniliği duyan insanlarla yüz yüze gelirseniz, her gün birisine bir şey anlatma aşk, iştiyak ve şevkiyle canlı kalırsanız, "Acaba bu insanın gönlüne nasıl aksam, nasıl bir ışık olsam da kalbine damlasam!" mülâhazaları ile sabahlar ve akşamlarsanız, siz de böyle olursunuz.

Bu sözlerde bugünü tahkir yok. Çünkü bazı şeyler ancak onları meydana getiren şartların bütününün bir araya gelmesi ile gerçekleşir. Bu külliyet ve tamamiyet yoksa bu seviyeye ulaşmanız imkânsızdır. Nağmeleri sûzişîn, size elli defa konuşmasını öğretecek bir adamı alır kürsüye korsunuz, zaman öyle bir zaman, zemin öyle bir zemin, cemaat öyle bir cemaat değilse ve onlar öyle bir beklenti içinde değillerse hiçbir şey olmaz; olmaz çünkü balansı yapılmamış kalbler, hafife alıcı bakışlar, beklentisiz ruhlar kürsüdekinin ağzına diline fermuar vurmuştur. Dediğim gibi kimseyi ne tahkir ne de tezyif var burada. Sadece şartların bütünüyle meydana gelemeyebileceğini anlatmaya çalışıyorum. Eğer bu bir vaizin kerameti olsaydı, dün yaptığını bugün de yapardı da, olur biterdi.

Şimdi günümüzün şartlarına göre yeni yollar bulmak gerekiyor. Belki bugüne kadar bildiğimiz sabâyı, hicazı, rastı değiştirmemiz, kim bilir belki de günümüz insanının genel hissiyatını nazar-ı itibara alacak mürekkep makamlar bulmamız gerekiyor. Genelin zevkine hitap eden enstrümanlar ve farklı sesler kullanmamız gerekiyor. Ama bunları fantezi için değil, içinde yaşadığımız zamanın çocuğu, tasavvufçuların ifadesiyle "ibnü'z-zaman" olma şuuru içinde beklentiler ufkuna ulaşmak için yapmamız gerekiyor.

Hâsılı; yeni zeminler arayın, aşk u şevkinizi bileyin, Cenâb-ı Hak'la münasebetinizi yeniden gözden geçirin, bütün dünyevîlikleri kafanızdan sökün atın. "Yâ Rabbi! Yeni bir sesle burada Seni bir de biz duyurmak istiyoruz!" deyin. Bakalım nasıl olacak!

Zaruriyat ve Fuzuliyat

Günümüzde birçok şey gibi, insanın dünya ve ukba hayatı adına değer vermesi gerekli olan şeyler de maalesef olması gereken konumda değil. Her nedense insanlar en çok düşünmeleri gerekli olan şeyleri en az düşünüyor, en önemli şeyleri en sonda bir yere koyuyorlar. Fıkıh usûlü diliyle ifade edilecek olursa, "zaruriyat" gerilerin gerisinde, "hâciyat" onun önünde, "tekmiliyat" ve "tahsiniyat" kadem kadem hâciyatın önünde ve işin en garibi "fuzuliyat"

hepsinin önünde. Öte taraftan onlar bu gerçeği fark etmiyor, fark etmeme bir yana yaptıklarına mutlaka bir bahane, bir neden bulup bu düşüncelerini, inançlarını ve onlara bağlı olarak yaptıkları amellerini meşru bir mekâna oturtmaya çalışıyorlar.

Hâlbuki önemli olan Allah'ın öncelikleridir, O'nun bize önem verin dediği şeyleri yine O'nun sıralaması içinde kabullenmedir. Bu sıralamaya önem vermek, Allah'ı tazim demektir. Onun için âyette buyurulur ki; *"... Kim Allah'ın şeâirini tazim ederse, şüphe yok ki bu, kalblerin takva duygusundandır (yani Allah ile olan irtibatındandır.)"*[23] Takva kelimesi "vikâye"den gelir ki bu "Allah'ın himayesine sığınma" demektir. Demek bu sıralamaya önem vermeme, yerlerini değiştirme Allah'ın himayesinden çıkma mânâsını taşır.

Evet, kanaat-i âcizanemce biz her şeyi altüst ediyor, kendi heva ve hevesimize bağlıyoruz. Din yine ortada aslî hüviyeti ile duruyor; ama bizim bu terk-i mevkilerle (durulması gereken yerleri terk etmekle), izhar ettiğimiz dindarlığın murad-ı ilâhîye uygun olduğunu söylemek çok zor olsa gerek.

Dinde halk arasında imanın şartları olarak bilinen altı esasa inanmak temeldir. Bu temeller üzerinde fazla teferruata dalınması, aralarında siyah-beyazı yansıtacak ölçüde derin ve farklı yorumlara girilmesi çok doğru değildir. Yalnız bu demek değildir ki, farklı yorumlar olmayacak. Hayır, olabilir. Meselâ Zât-ı Ulûhiyet'le alâkalı tasavvufçuların bir kısım farklı mütalaaları, hakikî ulûhiyet telakkisine dokunmuyorsa onlar mazur olabilirler. Veya Fahreddin Râzî ve İmam Gazzâlî örneğinde olduğu gibi haşir mevzuunda küçük yorum farklılıkları her zaman olabilir; ancak bir tek şartla: "Temellerin sarsılmaması". Fakat temel esaslara taalluk ettiği zaman her ne kadar küçük de olsa söz konusu farklılıkları ve tartışmaları bazı ulema dalâlet kategorisi içinde saymışlardır. Çünkü imana müteallik meseleler, nazarî de olsa inanılması, öylece kabul edilmesi lazım gelen şeylerdir. Bunlar olmazsa olmaz hakikatlerdir, yani zaruriyattır.

Hâciyat olan şeylere gelince –ki bunlar bir ölçüde dini sıyanet adına dış kale, dış surlar gibi şeylerdir– bunlarda iş biraz daha esnekliğe müsaittir. İnsana geniş sayılabilecek ölçüde düşünme alanı tanınmıştır burada. Meselâ sıfât-ı sübhaniye, esma-i ilâhiye mevzularında, onların hakikatleri ve yeryüzündeki tecellîleri hakkında mütalaada bulunma gibi. Yalnız bu alanda dahi olsa yorumlamalarda bulunurken takınılacak tavır çok önemlidir. Kaldı ki bu tavır ilgili kişinin imanı ile doğrudan alâkalıdır. Biz selef-i sâlihînden, bırakın bir âyet hakkında yorum yapmayı, o âyete kendini muhatap gördüğü için okuduğu an kendinden geçen ve sonra da farklı mütalaalara kapalı kalıp bir

türlü ikna olmayan yüce ruhları biliyoruz. Muselâ bunlardan birisi, وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا *"Sizden hiç kimse yoktur ki Cehennem'e varmasın. Bu Rabb'inin katında kesinleşmiş bir hükümdür."*[24] âyetini okuyunca tir tir titremiş ve âyetin gerisini okuyamamış. Çevresindekiler; "Devamı var bunun" deyip âyeti okumuşlar: ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا *"Sonra Allah'tan korkup fenalıklardan sakınan müttakileri kurtararak zalimleri diz üstü çökmüş vaziyette orada bırakacağız."*[25] Ama tavrı değişmemiş. اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ *"İman edip imanlarına zulüm bulaştırmayanlar var ya, işte korkudan emin olma onların hakkıdır, doğru yolda olanlar da onlardır."*[26] âyeti söz konusu olduğunda da aynı tavrı sergilemişler çokları. Bu âyeti okuyan sahabeler Efendimiz'e gelmişler ve tahassür içinde "Hangimiz zulme bulaşmamıştır ki?" demişlerdir. Zira, zulüm geniş bir kavram: Nefsine zulmetme, mahiyetine zulmetme, zamanına zulmetme, Allah'ın tayin ve takdir buyurduğu hayata zulmetme vs. Haddini bilmemek, ona tecavüz etmek, aşırı gitmek de zulmün başka göstergeleri. "Şimdi zalim miyim ben? Aşırı gidiyor muyum? Zalim olmadığıma, aşırı gitmediğime kim teminat verecek?" demişlerdir. Buna karşılık Efendimiz âyetteki zulümden maksadın şirk olduğunu beyan ederek onları rahatlatmıştır.[27]

Kur'ân'da Allah'ın azap ve tedip ile alâkalı ortaya koyduğu meseleler küllî şeylerdir. Meselâ; يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ۝ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ۝ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ۝ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ *"İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve evlâtlarından bile kaçar. O gün onlardan her birinin başından aşkın derdi ve tasası vardır."*[28] veya يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ۝ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ *"Gün gelir, bütün gizli haller ortaya dökülür. O gün insanın ne bir kudreti, ne de bir yardımcısı kalır."*[29] âyetleri bu hakikate iki küçük örnek. Fakat şu da unutulmamalı; hiçbir umumî hüküm yoktur ki onun içinden hususî bir şey istisna edilmiş olmasın. Dolayısıyla yukarıdaki âyetler kâfir-mü'min ayırt etmeksizin herkesi içine alır. Ancak istisnaî mahiyette –enbiyâ-i izam gibi– Cenâb-ı Hakk'ın sıyanet buyurduğu bazı kimseler olabilir. Zira onlar masum ve aynı zamanda masûndur. Ama buna rağmen onların da meselenin küllîliği karşısında endişe taşıdıklarını görüyoruz. Kıyamet sahnelerini anlatan hadis-i şeriflere bakın. Bütün enbiya-i izam mahşerde[30] اَللّٰهُمَّ سَلِّمْ ، سَلِّمْ... diyorlar. Sıratta aynı şeyi söylüyorlar. Cennet'e adımlarını atacakları âna kadar bu duayı tekrar ediyorlar.

Demek meseleyi umumî olarak kabul ediyorlar.

Evet, ahirette herkes bu hakikati şöyle ya da böyle duyacak. Nitekim bir hadis-i şerifte Cenâb-ı Hak kulunu karşısına alır, günahlarını itiraf ettirir. “Şunu, şunu yaptın; ama bunları ketmettin, fâş etmedin. Yani fasık u facir değildin, günahlarının hicabını yaşıyordun” der. “O gün sen setrettin, ben de bugün seni affediyorum.”[31]

Bununla beraber Cenâb-ı Hakk’ın kahrı, tedibi, lütufları adına, istisnaları olabileceğini hatırdan çıkarmadan meseleleri küllî olarak ele almak lazım. Onun için her mü’min “Ben de o müstesnalardan biri olabilirim.” ümidini taşımalıdır. Tıpkı hadiste anlatılan insan örneğinde olduğu gibi: Bir zât Cehennem’e çok yakın bir yerde durduruluyor. Yüzü Cehennem’e müteveccih. “Yâ Rabbi! Yüzümü bir döndür de Cennet’e bakayım.” diyor. “Daha ötesini istemeyeceğine dair söz ver bana.” diyor Cenâb-ı Hak. Yüzü çevrilince; “Yâ Rabbi! Az yaklaştır.” diyor. Yine söz alıyor Allah (celle celâluhu) başka bir şey istemeyeceğine. Az yaklaşıyor oraya. İçeriyi müşâhede ediyor kapıdan. İçerde baş döndüren güzellikleri, hadisin ifadesiyle مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلٰى قَلْبِ بَشَرٍ *“...gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hiçbir beşerin aklından bile geçirmediği”*[32] güzellikleri bütün ihtişamıyla, gözleri kamaştıracak şekilde görünce; “Yâ Rabbi! İçeriye koyar mısın?” diyor. Çünkü tahammül edilecek gibi değil. Bir tarafta dünyanın binlerce sene mesûdâne hayatının, dakikasına mukabil gelmediği bir Cennet hayatı, beri tarafta Cehennem var. Hadisin ravisi olan Hz. Ebû Hureyre diyor ki: “Cenâb-ı Hak, ‘Pekâlâ, sen de gir içeri!’ der ve tebessüm eder.”[33] Tebessüm, Allah’ın münezzehiyeti, mukaddesiyeti, mübecceliyeti, muazzamiyeti içinde bir tebessüm.

Evet, herkes “Bu istisna ben olabilirim.” demeli. Çünkü kat’iyen ihraz edeceğimiz yerler hakkında rahmet-i ilâhîye ve onun hakkındaki recamızın dışında hiçbir sermayemiz yok. Kaldı ki Cennet istihkak alanı değildir. O Cenâb-ı Hakk’ın fazlıdır, ihsanıdır. Cehennem’e gelince orası istihkak alanıdır. İnsan yaptığı amelleri ile hak eder orayı. Dolayısıyla herkes Cehennem’le yüz yüze geleceği gerçeğini hatırından çıkarmamalı. O günün, o anın endişesini taşımalı ve korkmalı. Korkmuyorsa bir insan, öyle bir endişesi yoksa akıbetinden endişe edilir onun. İçinde duygularına hâkim böyle bir korku yoksa korkulur ondan. Gerektiği gibi inanmamıştır denebilir bu tip insanlar için. Bir başka ifadeyle bunlar, أَسْلَمْنَا çerçevesinde dolaşıyor, اٰمَنَّا ufkuna ulaşamamış demektir.

Bu ufka ulaşmak ise bilmeye bağlıdır. İnsan bilgisi ölçüsünde umar, beklenti

içinde olur. Yine bilgisi ölçüsünde korkar. Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا *"Benim bildiğimi bilseydiniz az güler ve çok ağlardınız."*[34] diyor. Sahabinin derciyle, *"Yumuşak yataklarınızı terk eder, dağlara çı kar, yırtılırcasına ağlardınız."* diyor. Demek ki lâubalîliğimiz, kendimizi salıvermemiz, bilmediğimizden, cehâletimizden kaynaklanıyor. Fakat bu öyle bir cehalet ki affedilir gibi değil. Fiziği, kimyayı bilmemekle insan dünya adına bazı şeyler kaybedebilir, fakat bu, ahiret adına bir kayıp sayılmayabilir. Ama Allah'ın murad ettiği şeyler çok daha önemlidir. İnsan bu mevzuda bilmesi gerekli olan şeyleri mutlaka bilmeli ki hayat dengelenebilsin. İnsanın ahiretle alâkalı hayatının dengelenmesi o mevzudaki malûmatıyla mebsûten mütenasiptir. Ne kadar biliyorsa o kadar dengeli yaşar, tavırlarında ve hareketlerinde Allah o kadar nümâyân olur, her hâlinden Allah'a ait mânâlar dökülür.

Takıntılar

Dinimiz adına problemlerin üst üste yığıldığı bir dönemde bazılarının küçük küçük meselelere takılıp olmayacak beklentilere girmelerine, bunların kavgalarını vermelerine bir türlü mânâ veremiyorum. Bence kâmil mü'min şöyle düşünmeli: "Karşımda öyle dehşetli bir yangın var ki bu felâket karşısında gerekirse eşimin adını bile unutmalıyım."

Evet, bana çok dokunuyor, inanan insanların bu yangını, bu felâketi görememeleri. Yangın etrafı sarmışken her meseleyi kalkıp kendilerine bağlamaları, çadırın orta direği gibi görmeleri, beklentilere takılıp kalmaları, başkalarına hayat hakkı tanımamaları bana çok ama çok dokunuyor. Bundan dolayı olsa gerek, beklentimiz ölçüsünde inayet olmuyor, bereket kesiliyor.

Bana göre inanan insanlarda ciddî ölçüde mantık, his ve düşünce inhirafı var. O'nun icraatına karşı sorgulayıcı tavır almayı başka nasıl izah ederiz ki? Kendimize göre kesip biçmeleri, hükümler verip insanların işlerini bitirmelerini nasıl izah ederiz? İşin "Sahib-i Hakikî"sini ve O'nun takdirini hep göz ardı ediyoruz gibi geliyor bana. İhtimal içine düştüğümüz bugünkü duruma müstahak oluşumuzun nedeni de bu.

Bir dönemde Osmanlı cepheyi bırakarak rahat ve rehavete girmişti. Fatih ve Yavuz gibi ön cephede yer almayıp, ölmeyi göze almayanlar/alamayanlar, askerin önüne geçemeyenler, saraylarda yan gelip yatmayı tercih etmişlerdi. Hâlbuki kahramanlık cephede, serhat boylarında olur, sarayda değil. Cepheyi tercih etmeyenler kahraman değil bâği olurlar. Kuvvetlerini kullandığı yerde bâğilik yapar, zalim ve gaddar olur. Zayıf olduğu dönemlerde de sünepeleşir,

zelil ve rezil olurlar.

İnananlar takıntılarını bir kenara bırakıp maddî-mânevî bütün güçlerini bugün meyyit olan bir milleti ihya etmeye sarf etmeliler. Mesleğine âşık bir hekim heyecanıyla yapmalılar bunu. Ölü bedeni diriltme gayreti içinde bulunmalılar. Aksi takdirde cesedin üzerinde akrepler cirit atar; kargalar, akbabalar, kartallar etrafta uçuşur.

Abes Yaşama

Nefis muhasebe ve murakabemi yaparken bazen oluyor ki tarifini yapamayacağım ölçülerde hayattan iğrenme geliyor içime. O zaman diyorum kendi kendime "Leş gibi bir hayat yaşamışız!" Ardından hemen öbür tarafa gitme arzusu beliriyor; beliriyor ve "Al Allahım beni kurb-u huzuruna!" dememek için kendimi zor tutuyorum; zira böyle söylemeyi saygısızlık olarak görüyorum. "Zaten burada tembel tembel yaşamışsın, bir de bu yanlışlığına başka yanlışları ilave etme!" diyorum kendi kendime. Fakat gel gör ki her zaman dengeyi koruyamıyor, öte tarafa olan şevk ve iştiyakımın önünü alamıyorum.

Evet, insan abes yaşamamalı bu dünyada. Bir işe yaramalı dini adına, diyaneti adına. Başkalarının ebedî kurtuluşuna vesile olmalı. Milyonlarca, milyarlarca insan var "İnsanlığın İftihar Tablosu"nun mesajlarını bekleyen. Onların beklentilerini boşa çıkarmamalı, bekleyişlerinde inkisara uğratmamalı onları; acele davranmalı, âhesterevlik etmemeli.

Mü'minlere Karşı Zillet, Kâfirlere Karşı İzzet

Soru: *Bir âyet-i kerimede mü'minlerin vasfı olarak zikredilen "mü'minlere karşı zillet, kâfirlere karşı izzet"*[35] *içinde bulunmayı izah eder misiniz?*

Cevap: Genel bir değerlendirme yaparak başlayalım isterseniz. Öncelikle bir hususun bilinmesi gerekir: Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i sahiha bu türlü ifadeleriyle aslında ideal mü'minin vasıflarını söylüyor ve bizler için hedef gösteriyor, tabir caizse "Böyle olmalısınız" diyor. Ardından bu noktaya ulaşmak için imandan amel-i sâlihe, ahlâk-ı hasene ile mütehallık olmaktan nefis ile mücadeleye kadar değişik yollar ve yöntemler gösteriyor.

Kur'ân ve Sünnet'in genel anlamda gösterdiği bu prensipler tarih içinde değişik İslâmî ekollerde değişik formlar kazanmış. Meselâ, tarikatlarda bu mesele bir mürşidin vesayetinde olmalı denilmiş, mürşid her safhada müridine yol göstermiş. Sahabe mesleğini meslek edinen topluluklarda ise bu daha

değişik formüllerle hayata konulmuş. Burada insanın tefekkürü, Allah karşısındaki durumu, Allah'ın insan üzerindeki şefkati misali, başkalarına aynı şekilde muamele etmesi, âcizliğini ciddî olarak mülâhazaya alması, ihtiyaçlarının sonsuzluğu ile fakirliğini müşâhede etmesi gibi hususlar ön plana çıkmış. Bütün bunlarla aslında insanların arzu ettikleri ortak bir nokta vardır; izafî ve hakikî anlamda kâmil insan olma.

Evet, her bir insan için izafî veya hakikî insan-ı kâmil olma muhtemel ve mukadderdir. Ama günümüz insanı, bu pencereden bakıldığında acınılacak bir hâldedir. Tasavvuf terbiyesi ya da sahabe mesleğinin ölçüleri günümüz insanının gündemine bile girmemiştir. Ne tefekkür, ne acziyet ve zaafiyet, ne mürşidin vesayetinde bulunma... Bunlar bizim hayatımızda yok bugün. Bütün bunların olmaması, olmayacağı anlamına gelmemeli. İnsan ümidini yitirmemeli, inkisara düşmemeli ve her zaman kâmil insan mertebesine ulaşma azim ve gayreti içinde bulunmalıdır.

Yalnız unutulmamalı ki, bu seviyeye sabahtan akşama ulaşılamaz. Uzun ince bir yoldur bu. Sağlam bir niyetten sonra seçilen yolda sürekli temrinat ister. Bir seviyeye ulaştıktan sonra da aynı çizgide fasıla vermeden devam ister. "Şu noktaya ulaştım, benim işim bitti." diyemez insan, dememeli. Zira bu yolda bugün yapılan şey, yarın yapılacak şeyin başlangıcıdır. Öncekiler sonrakilerin derinlik kazanmasının hem nedeni hem de sonucudur.

Şöyle düşünmeli insan; "Elhamdülillâh, ben şu mevzuda nefsini tezkiye etmemek suretiyle bir tezkiye duygusuna ulaştım. Demek ki devamlı öyle yapmam lazım. Nefsimi sıfırlamak suretiyle sıfırın kıymetsizliğini anladım. Sıfırın kıymetsizliği ise beni sonsuzun kıymetini kavrama ufkuna ulaştırdı. Öyleyse ben bu hâli, bu bakış açısını muhafaza etmeliyim."

Evet, insan kendini sıfırlamadan sonsuza açılamaz. Allah'ın üzerindeki mevhibelerinden herhangi birisini nefsine isnat ettiği zaman çok yüksek bir kulenin başından çok derin bir kuyuya düşer. Bu düşünce yapısına sahip bir insanın terakki etmesi de mümkün değildir. Defalarca ifade ettiğimiz gibi, insan başını kaldırıp İsrafil'in azametli heykelini bile görse kendisini bir kuyunun dibinde sukût etmiş olarak görmüyorsa baş aşağı düşüyor demektir. Bu açıdan sürekli bir operasyona, sürekli bir muameleye –ki ehlullah kulun Allah ile münasebetine "muamele" demişler– ihtiyaç var.

Mü'minin aziz ve zelil görünmesi gereken yerler vardır. Âyet bu hususu genel olarak mü'min ve kâfir olarak belirtmiş. Mü'minlere karşı zillet ve tevazu, kâfirlere karşı izzet ve azamet... Buna göre mü'min cephede, düşmanlarına karşı aziz görünür. Aziz görünmek mecburiyetindedir. Bu tür bir

atmosferde aksi bir tutum ve davranış dış çevrelerde yenilmiş hissini uyarır. Bu da mü'minin Allah'a olan nisbetine dokunur. Bir diğer ifadeyle "Allah'ın kulu ve kölesiyim." diyen birinin düşmanlara karşı göstereceği zillet, Efendimiz'e (aleyhissalâtu vesselâm) raci olur. Hâlbuki mü'minin O'na olan intisabı O'nun başını her daim dik tutmasını gerektirir. Dolayısıyla diyalog adına girilen süreçte de Müslümanlar tavırlarını izzet-i İslâmiyeden taviz vermeyecek şekilde ayarlamak zorundadırlar.

Evet, her zaman küfür düşüncesine karşı dimdik olmamız lazım. Sırtımızda taşıdığımız Müslümanlığımızdan utanmamamız lazım. Ne tarz-ı telebbüsümüzden ne selef-i sâlihînin yürüdüğü caddede yürümekten utanmamalıyız. Fakat bana öyle geliyor ki bizler daha ziyade mü'minlere karşı aziz, kâfirlere karşı zelil davranıyoruz. Özellikle azıcık okumasını-yazmasını ve konuşmasını bilen insanlar, başkalarına tepeden bakmaya başlıyor. Çok büyük şeyler keşfetmiş gibi âlemi hor ve hakir görüyorlar. Kendisini Gazzâlî'ye, Şah-ı Geylanî'ye eşit görmeye başlıyor. Büyük insan görmemişliğin getirdiği boşluk bu. İnanıyorum onlardan birkaçını görseydik, Allah'la münasebetlerinde nasıl tavır takındıklarına şahit olsaydık utancımızdan yerin dibine girerdik.

Diğer taraftan kâfir/kâfirler karşısında, onların gücü karşısında zillet yaşıyoruz. Birer minare olmamız gereken yerde kuyu oluyor, kuyu olmamız gereken yerde de dimdik minare gibi görünüyoruz. Günümüzde böyle bir terslik var; ümidim o ki, bu terslik bazı terbiye yuvalarının eski dönemde bizlere verdiği terbiyeyi elde etmemiz ölçüsünde dengelenecektir.

Üstad'ın "Hakikat Çekirdekleri"nde verdiği bir ölçü var. Buna göre hayat-ı içtimaiyede herkesin görmek ve görünmek için bir penceresi vardır. Boyu uzun olanlar pencereden görünmek için tekavvüs ederler, boyu kısa olanlar da görünmek için tetâvül ederler.[36] Büyük olmanın Allah indinde gerçek emaresi yüzü yerde olmaktır. İnsanın şeklî dahi olsa en büyük anı secdedeki anıdır. Dolayısıyla Allah'a en yakın olduğu an da o andır. أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ buyuruyor Allah Resûlü; öyleyse: فَأَكْثِرُوا فِيهَا الدُّعَاءَ *"Secdede çok dua edin."*[37] Ama boşsa bir insan, aşağılık duygusuyla, belli komplekslerle hareket ediyorsa, kimin ne dediğini bilmiyor, sadece nasara-yensuru demesini öğrenmişse o boşluğunu başkalarına çalım çakarak kapatmaya çalışır.

Evet, bu bir ölçüdür. Kim açıktan açığa kendinden, yaptıklarından bahsediyorsa, öksürükleriyle kendini duyurmak istiyorsa, çeşitli beklentiler içindeyse, âlemin kendi başarıları(!) karşısındaki alâkasızlığından rahatsızlık

duyuyorsa o boş bir insandır. Hususiyle Allah'la münasebeti açısından kopuğun tekidir.

Safvet ve İç Kargaşa

Yeryüzünde inanan insanlar inançlarına uygun hareket etse, bütün dünyaya yeniden yön verebilirler. Evet ben, inanan her insanın inancının gereklerini yerine getirmesi ve inancı ölçüsünde bir duruşta bulunması durumunda dünyada çok şeylerin değişeceğine inanıyorum. Eğer şu anda bu değişiklik olmuyorsa, bunun sebebi iman alanında yaşanan boşluktur, safvetin kaybedilmesidir. Safvetin kaybedilmesinde en önemli unsur ise iç ihtilaftır. Bu açıdan günümüzde iç ihtilaf ve buna sebebiyet verebilecek dış kaynaklı plan ve programlara karşı uyanık olmak zorundayız.

İslâm tarihine bu gözle baktığımızda Hz. Ebû Bekir dönemindeki irtidat hâdiselerinin, Hz. Ömer döneminde tohumu ekilen kargaşaların, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şehadetiyle son bulan karışıklıkların hepsinin planlı şeyler olduğunu görürüz. Evet, o dönemin insanlarının beşerî hissiyatları akıllarının, daha doğrusu Kur'ânî aklın, Kur'ânî mantığın çok önündedir. Özellikle Haricîler "Başka inanç ve düşünceler ya bizim dediğimiz gibi olur ya da olmaya hakları yoktur; yıkılmaya, yok edilmeye mahkûmdur." zihniyetine sahiptir. İşte bu zihniyetin itikadî ve siyasî etkisi bazı alanlarda günümüze kadar devam eden birçok karışıklığın sebebi olmuştur.

Bence biz tarihî hâdiseleri kendi tarihsellikleri içinde bırakıp kendimize dönelim, Kendi dönemimiz içinde üzerimize düşeni yapalım. Nedir üzerimize düşen şeyler? En genel mânâda rehavete düşmeme, zevk ü sefaya dalmama, yaşatma zevkiyle yaşamadan vazgeçme... Meselâ, en basitinden alışkanlıklarımızı bir gözden geçiriversek. Alışkanlıklar insanı esir alır ve hayatî zarureti olmayan şeylere hayatî ve zarurî damgasını vurdurur. İnsan genelde alışkanlık sebebiyle gayr-i zarurî şeylere önce zaruret damgası vurur, ardından onun esiri olur. Gördüğüm kadarıyla alışkanlıklar ciddî enerji kaybına yol açıyor, aslî vazife dediğimiz hususlarda gevşeklikler devreye giriyor. Onun için insan alışkanlıklarını gözden geçirmeli, Kur'ân ve Sünnet çizgisinde onları yeni baştan düzenlemelidir.

Bizim yaşamaktaki gayemiz, başkaları için yaşama olmalıdır; zira, yaşamanın mânâsı aslında budur. Evet bu düşünce ve inanca sahip insan kendini, yuvasını, makamı mansıbı tâli derecede düşünür. Böyle inanan ve hayatını buna göre dizayn edenin önünü ise kimse alamaz. "Yürü, top senin çevgân senin!" derler ona. Laboratuvarda ise, her şey mahz-ı mârifet olur akar o insanın kafasına. Ticaret erbabı ise sular seller gibi dökülür bütün imkânlar önüne.

Aksi hâlde, insan kendi ruhundan uzaklaşır, içte kadavralaşmaya girer. Tahakküm etmeye başlar etrafina. Her şeyi bir istibdat, bir dayatma vesilesi olarak kullanır. Aklî ve mantıkî temeli olmayan maceralara girer ve etrafindakileri de sürükler o maceraya. Belki gün gelir azgın bir güce kavuşur; kavuşur ama gün gelir o azgın güç onu da yer bitirir.

Üstad "Eski hal muhal, ya yeni hal ya izmihlâl!"[38] buyurmuş. Evet, eski döneme ait şeyleri aynıyla ihya etmek mümkün değil. Onun için Üstad'ın dediği gibi bir yenilenme, bir tecdit şart. Nitekim bunu sadece o dile getirmemiş. M. Âkif'ten, Sezai Bey'e kadar pek çokları ömür boyu hep diriliş deyip durmuşlar. Fakat kime nasip kime kısmet.

Evet, sistemi geriye işletip tashih edemezsiniz. Yenilenme yapacaksanız başlangıçta sıkı durmanız lazım. Meselenin rahat ve rehavet düşkünlüğüne hiç tahammülü yok. Bakın tarihe, kocaman Devlet-i Âliye'yi tenperverlik yıkmıştır, rahat tutkusu, çalım ve caka yıkmıştır. Belli bir devreden sonra orduların önünde kimse yoktur, büyük komutanlar cephede değildir. Sanki onlar ölse gitse dünya yıkılacak. Kadavralaşma dönemimize ait utandıran fotoğraflar bunlar. Hâlbuki Alparslan'dan Selâhaddîn'e, Murad Hüdâvendigâr'dan Yavuz'a kadar herkes cephededir, askerlerinin önünde, ölüm kuşağında düşmanla karşı karşıyadır.

Bence kadavralaşmamak için işi sıkı tutmak, beslenme kaynaklarını şuurluca okumak, beyin fırtınası yapmak, müzakere etmek şart. Meşru olsa da gereksiz alışkanlıkları azletmek, kapıdan kovmak ayrı bir şart. Bir ölçüde kendi hayatını daraltmak demektir bu, ama yaşatmak için başka çare yok. Öncekiler de hep böyle davranmış. Kitaplarımızda da böyle okuyoruz: Meselâ, Sav Köyü'nde bin kalem eserleri yazıyor, teksir ediyordu. Elleri saban, pulluk, yaba, orak tutan bu insanlar boş zamanlarında ellerine kâğıt-kalem alıyor, önlerine koydukları şablona bakıp bakıp yazıyorlar. Ne acayip bir azim, bir kararlılık, bir heyecan, bir aşk bu. Katışıksız, dupduru bir safvet bu. Sahabe ile karşılaştırılınca belki yarı safvet dönemi. Yarı safvet; ama anilmerkez hareketin hızının kesilmediği, Bediüzzaman'ın suya attığı taşın halkalarının dalga dalga yayıldığı dönem. Zor şartların yaşandığı bir dönem. Evlerin kapılarının önünde sürekli polislerin gezdiği, bu yetmiyormuş gibi karşı caddelerden evlerin kiralanıp ajanların yerleştirildiği, haftada bir baskınlarla herkesin derdest edilip götürüldüğü bir dönem.

Hâsılı; Allah bize liyakat ihsan eylesin. İç kargaşalardan korusun. Alışkanlıklarına esir olanlar gibi değil de safvet dönemi insanları gibi bir hayat yaşamayı nasip eylesin!

1 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/181; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/33.
2 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.9 (İkinci Lem'a, Birinci Nükte).
3 Bkz.: el-Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb* 2/204; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 6/394.
4 Yûsuf sûresi, 12/18.
5 Yûsuf sûresi, 12/53.
6 Bediüzzaman, *Sözler* s.244 (On Sekizinci Söz, Birinci Makam, Birinci Nokta).
7 Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 1/60, 62; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 7/112.
8 Teğâbün sûresi, 64/15.
9 Şûrâ sûresi, 42/30.
10 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.169 (On Yedinci Lem'a, On Dördüncü Nota, Üçüncü Remiz).
11 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.169 (On Yedinci Lem'a, On Dördüncü Nota, Üçüncü Remiz).
12 Bediüzzaman, *Sözler* s.518 (Yirmi Altıncı Söz, Zeyl).
13 Furkan sûresi, 25/43; Câsiye sûresi, 45/23.
14 Bediüzzaman, *Mektubat* s.418 (Yirmi Sekizinci Mektup, Yedinci Risale Olan Yedinci Mesele).
15 Bediüzzaman, *Sözler* s.244 (On Sekizinci Söz, Birinci Makam, Birinci Nokta).
16 Bediüzzaman, *Sözler* s.115 (Onuncu Söz, Zeylin İkinci Parçası, Otuzuncu Lem'a, Beşinci Nükte, Dördüncü Remiz).
17 Bediüzzaman, *Sözler* s.515 (Yirmi Altıncı Söz, Hatime).
18 Bediüzzaman, *Mektubat* s.479 (Yirmi Dokuzuncu Mektup, Altıncı Risale Olan Altıncı Kısım).
19 Bkz.: el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 3/414, 4/179, 362; *Meâricü'l-Kuds* s.88; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/415.
20 Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 103; İbn Mâce, *cenâiz* 35.
21 Bediüzzaman, *Sözler* s.755 (ed-Dâî); *Şuâlar* s.739.
22 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.126 (İlk Hayatı).
23 Hac sûresi, 22/32.
24 Meryem sûresi, 19/71.
25 Meryem sûresi, 19/72.
26 En'âm sûresi, 6/82.
27 Buhârî, *îmân* 23, *enbiyâ* 8, 41, *tefsîru sûre* (6) 2, (31) 1, *istitâbe* 1, 8; Müslim, *îmân* 197.
28 Abese sûresi, 80/34-37.
29 Târık sûresi, 86/9-10.
30 Bkz.: Buhârî, *rikak* 52; Müslim, *îmân* 299.
31 Buhârî, *mezâlim* 2; Müslim *tevbe* 52.
32 Buhârî, *bed'ü'l-halk* 8, *tefsîru sûre* (32) 1, *tevhid* 35; Müslim, *îmân* 312, *cennet* 2-5.
33 Buhari, *ezan* 129, *tevhîd* 24; Müslim, *îmân* 299.
34 Buhârî, *küsûf* 2; Müslim, *küsûf* 1.
35 Mâide sûresi, 5/54.
36 Bediüzzaman, *Mektubat* s.536 (Hakikat Çekirdekleri); *Sözler* s.791 (Çekirdekler Çiçekleri); *Münâzarat* s.64
37 Bkz.: Müslim, *salât* 215; Ebû Dâvûd, *salât* 148; Nesâî, *mevâkît* 35, *tatbîk* 78.
38 Bediüzzaman, *Münazarat* s.54.

Nefis ve Vicdan Mekanizması

Günah ve Latîfe-i Rabbâniye

Soru: *Küfre giren veya şeytana uyan bir insanın, his, irade ve şuur gibi latîfe-i rabbâniyeleri o esnada ölüyor mu; yoksa, bunlar mahiyet değiştirip şeytanın kullanabileceği şeyler hâline mi geliyor?*

Cevap: Evvelâ, affınıza sığınarak sorudaki bir hususu açmak istiyorum. His, irade ve şuur için "latîfe-i rabbâniye" denmesi doğru değildir. Onlar da birer nimet olduğu için mevhibe ve nimet mânasına "latîfe" denebilecek olsa da, ıstılahî olarak "latîfe-i rabbâniye" dendiğinde his, irade ve şuurdan farklı bir şey anlaşılır. İnsanın cismanî varlığına yönelik hususları "âlem-i halk"; irade, vicdan, şuur, his gibi mânevî yönleri de "âlem-i emir" içinde mütalaa edilir. Ayrıca bu dört temel esas haricinde latîfe-i rabbâniye ve onun içinde önemli birer yer işgal eden sır, hafî ve ahfâ da yine âlem-i emir içinde değerlendirilir.

Her türlü şehevî arzu ve kaprisler, kin, nefret, öfke, inat gibi belli hikmet ve gayeler için insana verilen duygular nefis mekanizmasını meydana getirirler. Kalb, ruh, sır, hafî, ahfâ, âlem-i emre ait rabbanî latîfeler, irade, idrak, şuur, his ve duygular da vicdan mekanizmasını meydana getirir. Bu iki mekanizma çoğunlukla birbirinin aleyhine işler. Şu kadar var ki, vicdan mekanizmasının galebesi hâlinde, nefis mekanizması da müspete dönüşür ve insanın yücelip yükselmesine hizmet eden bir sistem hâline gelir.

Küfre girme veya günah işleme sırasında o latîfeler baskı altına alınır ve tesir icra edemez duruma düşerler. Hem letâif-i rabbâniye hem de his, şuur ve irade baskı altına alınır. Mâhiyet-i insaniye fenalıklara açık olunca, cismaniyete ait hususların tesirinde kalınca; şehvet, gazap, hiddet, hırs gibi duygular geçici tesir icra ederler. Bazen de insan tamamen bunların tesirinde kalır. Bunların yönlendirmesiyle, vicdan mekanizması dermansız düşer.

Bazı latîfeler ruh ve kalbin direği, esası durumundadır. Cenâb-ı Hakk'ın engin rahmetindendir ki, bunların pek çoğu pörsüyüp solsalar da ölmezler. Dolayısıyla belli günahlar neticesinde sararan, kurumaya yüz tutan bu latîfeler, tevbe mevsiminde tekrar yeşerir, çiçek açar ve meyve verirler. Bazı latîfeler ise, işlenen birtakım günahlar neticesinde ebediyen kurur, söner ve ölürler. Ama öyle anlaşılıyor ki bu latîfeler, insanın ruhî ve kalbî hayatı adına asıl hayat

kaynağı olan latîfelerden değildirler.

Evet, insan, günahlara girdikten sonra bile onları aşıp belli bir terbiye ve rehabilite ile kendi özüne yönelirse, kalbî hayatın asıl kaynağı olan latîfeler yeniden canlanır; nefis mekanizmasının baskısından kurtulur. Hani bazı yerlerde omur kayması, bir kıkırdağın oynaması başgösterince sinir sistemi zamanla baskı altına alınıyor. Sinir sisteminin baskı altına alındığı yerlerde kısmî felç yaşanıyor. Bu baskının ağırlığı, şiddeti ölçüsünde, o felcin ciddiyeti de değişiyor. Aynen öyle de, insanı insan yapan değerler ve vicdan mekanizmasının rükünleri kendilerine zıt işleyen bir mekanizmanın baskısı altında kalınca bu sistem de artık işlemez oluyor. Şeytan ve nefis de işlemeyen bir sisteme karşı taarruzlarını rahatlıkla yapabiliyorlar.

Günah-İrade Münasebeti

Soru: *Günah esnasında insan, iradesiyle değil de hevâsıyla mı hareket ediyor? Günaha karşı duruş nasıl olmalı?*

Cevap: İradenin karşısında iradesizliği, kendini salmayı kullanmak lazım. Hevâya karşılık da Hüdâ kullanılmalı. Bir şey, ya Cenâb-ı Allah'ın rızasına muvafık olarak âsâr-ı Hüdâyladır veya tesir-i hevâyladır. Hevâ; heves, arzu, nefse ait şeylere olan düşkünlük, nefsî zevkler demektir ve esasen disiplinsizliğin, emir ve nehiylere karşı duyarsızlığın, prensipsiz yaşamanın ayrı bir unvanıdır. Ancak, işlenilen günahlar hevâya uyularak işlendiğinden dolayı günah deyince hep "hevâ" hatıra gelmektedir. Leyla Hanım da öyle der: "Hevâ-yı nefsime uydum, pek çok günah ettim / Huzura hangi yüzle varayım yâ Resûlallah!" Evet, günah işlenmişse, hevâ-yı nefse uyularak işlenmiştir; yani, nefsin istekleri, arzuları, ölçü içine girmeyen ve disipline edilememiş, kıstas ve kriter kabul etmeyen kaprisleri arkasına düşülerek günaha girilmiştir.

Söz hevâda bitince sapıklık mukadderdir, günah kaçınılmaz olur. Kur'ân-ı Kerim'de meâlen, *"Baksana şu kendi hevâ ve heveslerini tanrı edinen kimseye!"*[1] denilerek doğru yoldan ayrılan insanın zamanla kendi hevâsını ilâh gibi görmeye başlayacağı ifade edilmiştir. Zaten, bir hadis-i şerifte de, *"Gök kubbe altında Allah'tan başka tapılan şeyler içinde hevâdan daha dehşetlisi yoktur."*[2] buyurulmaktadır.

İnsan kararlı olmazsa, yerinde sağlam durmazsa; yani, Allah Teâlâ karşısında sürekli rükûya, secdeye kapanmazsa ve kendini hakirlerden hakir görmenin yanı sıra "Aman kopmayayım!" diye sürekli letâif-i rabbâniyesini koruma hususunda bir nöbettar gibi durmazsa hemen kırılabilir, kalbî hayatında çok çabuk çatlama olabilir. Bazen insan öyle hatalara düşer ki, bir dakikalık gaflet onu sarar,

nefsindeki fena duyguları harekete geçirir. Ve insan bir hareketle, bir hamleyle hemen bu atmosferden sıyrılmazsa dönemeyeceği bir noktaya sürüklenebilir. Bundan dolayı, kul öyle bir hevâîliğe girdiği zaman hemen Hüdâ'ya yönelmeli; nefsine rağmen "Aman yâ Rabbi!" demelidir.

Bazen de fevkalâde bir inayet insanın imdadına yetişebilir. Tam fenalığa adım atacağı zaman dizinden tekme yemiş veya ayağına bir şey saplanmış gibi olur. Hemen geriye döner, o içine gömüldüğü kötü hâlden sıyrılır, tehlikeli bölgeden uzaklaşır. Fakat böyle harikulâde bir halas her zaman söz konusu olmaz. Allah muhafaza, nazarlarımız yanlış bir yöne kayar; o şaşılık, fasit bir dairenin ilk halkasını teşkil eder. O alır bizi ikinci halkaya götürür. Üçüncü halka, dördüncü halka… Derken halkaların sayısı ve derinlikleri arttıkça artar. Öyle bir noktaya gelir ki insan, tamamen boğulacağı bir derya bulur karşısında ve tutunamaz, boğulur gider dalgalar arasında. Nice serv-i revân canlar, nice gül yüzlü sultanlar, hiç farkına varmadan o deryada boğulup gitmişlerdir.

Bu sebeple, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), sıhhat derecesiyle alâkalı işaretin ne olduğunu bilemediğim bir hadis-i şerifte, *"Ruhunuzu hevâîlik sardığında hemen o hâlden uzaklaşmaya bakın."* buyurmaktadır. Yorganı başınıza çektiğinizde, bir yerde tek başınıza kaldığınızda veya bir ikinci arkadaşla gaflete gömüldüğünüzde, hemen o atmosferi parçalayın ve uzaklaşın oradan. Geri dönemeyeceğiniz bir noktaya çekilmeden kaçın o atmosferden.

Günahlar ve günaha çağıran davetçiler tıpkı öykülerdeki gulyabânîler gibidir. Bir tepe, iki tepe, üç tepe... Nerede karşınıza bir peri kızı gibi çıkacakları veya bir ifrite dönüşüp sizi perişan edecekleri belli olmaz. Karşınıza çıktıkları zaman da işiniz bitmiştir artık.

Gözlerimin dibinde, kılcallarda serum sızması var. Bir kere dikiş attırdık, bir kere daha attırmaya gittik, "Şimdilik gerek yok." dediler. Bazen göz, Allah'ın izniyle, kendi kendini tamir ediyor. Fakat bazen de bir müdahalede bulunulması gerekiyor. O sızmalar, aletsiz edevatsız hissedilip görülecek hâle gelince, sebepler planında artık tedavi mümkün olmuyor. Ben de serum sızmasını anlamak için bazen bir gözümü yumup öbürüyle, daha sonra da onu yumup diğeriyle bakıyor, kontrol ediyordum. Yusuf Bey'e "Ben bunu emâresiyle nasıl sezebilirim?" dedim. Dedi ki, "Hocam! –hafizanallah– sezdiğiniz zaman zaten iş işten geçmiş demektir." Anlıyor musunuz?! Hata, günah ve yanlış yöne atılan bir adım öyle bir noktaya çıkar ki, orada iş işten geçmiş olur.

Evet, yine tıpkı uyuşturucuya benzeyen günahlar vardır. Onlarda bir temâdî

söz konusudur. Bir kere alışınca, insanın o meretten yakasını kurtarması çok zordur. Bir kere başladıktan sonra bırakmak, ilkine karşı direnmeye oranla on kat daha güçlü bir irade ister. Ama diğerlerine gelince, onlar anlık meselelerdir. Fakat onlar da insanı boğabilirler. Böyle anlık ruh haletleri içinde verilmiş nice kararlar vardır ki, insanın mânen ölümüyle sonuçlanır. O ruh hâleti içinde karar verirsiniz, fakat bitersiniz.

"Hayır! Gerçek öyle değil! Asıl onlardır ki yapmaya alıştıkları kötü işler, gitgide kalblerini paslandırdı da, onun için ahireti inkâr ederler." [3] âyetini açıklama sadedinde Resûl-i Ekrem (aleyhi ekmelüttehâyâ) şöyle buyurmuştur: *"Kul bir günah işlediği vakit, kalbinde siyah bir nokta oluşur. Eğer tevbe edip vazgeçer, af dilerse kalbi yine parlar. Ama tekrar günaha dönerse, o leke büyür, nihayet bütün kalbini ele geçirir. İşte, Kur'ân'da Yüce Allah'ın 'Yapmaya alıştıkları kötü işler, gitgide kalblerini paslandırdı.' âyetinde bildirdiği pas budur."*[4]

Evet, mânevî hayatımızda meydana gelen öyle bir leke veya pas, Allah'tan gelen tecellîlerin mahiyetimize tam aksetmesine mâni olur, orada bir körlük oluşturur. Her bir günah, ikinci bir günaha çağırıcıdır. Bir hata, ikinci hata için bir davetiyedir. Bir kere düşme, insanın ikinci kere ciddî olarak düşmesinin mukaddemesi sayılabilir. Bir kere kayınca toparlanmaya muvaffak olursanız, o mekânda kayıldığını ve yine kayılabileceğini düşünerek oradan uzaklaşmanız iktiza eder. Fakat yine yürümeye devam ederseniz, biraz da sarsılma psikolojisi ile kayıp tekrar düşmeniz mukadderdir.

Aslında, daha baştan, öyle bir atmosfere hiç girmeme; sürekli tedbirli, temkinli yaşama; tasavvuftaki teyakkuzun baktığı ufukta dolaşma; yani, sürekli ona ait duyguların feverânını, feyezânını hissetme ve insanı hep onun huzuruna çekecek bir çevrede bulunma çok önemlidir. İnsan, veli bile olsa, kat'iyen nefsine güvenmemeli. İyi bir yol arkadaşı seçmeli. Gözleri hep üzerinde olacak, arkadaşının gözleri onun üzerinde oldukça da bir başka nazarla asla çarpılmayacak bir hayırhah bulmalı. Onun gözleri de diğerinin üzerinde olmalı. Muayene diyebiliriz buna; yani, karşılıklı bakışma, iki dostun gözlerinin birbirini desteklemesi. Böyle bir irtibatta iki göz arasına bir üçüncüsü girip çarpamaz, Allah'ın inayetiyle. Böylece o iki arkadaşa da nazar değmez.

Maslahat-ı mürsele olarak, sofîlerin ortaya koydukları riyazât gibi şeyler bu mülâhazaya matuftur. Onda bir tecrit, belli bir süre bir alıştırma ve temrin vardır. Kırk gün, insanı tehlikeli atmosferden uzak tutma, yeni bir havaya alıştırma söz konusudur. Sâlik, ilk kırk günde tam motive olamazsa, o havayı tabiatının bir yanı hâline getiremezse, yeniden bir kırk gün daha dener. Olmazsa

bir kırk gün daha... Neticede insan az yemeye, az içmeye, az konuşmaya, az uykuya ve biraz da halvet hayatına alışır.

Bunu yapamayacak olan bir insan, başka türlü bir yolla kendini meşgul etmeli; Cenâb-ı Hakk'ın teyidine vesile başka bir atmosfer içinde bulunmalı ve nereye giderse gitsin, hangi işe teşebbüs ederse etsin, sürekli birilerine hakikati anlatıp, onları o noktada derinleştirme mülâhazası içinde olmalı. Gördüğü her insan hakkında, "Şunun ruhuna mutlaka bir şey duyurmalıyım, şu insana dinimi tanıtmalıyım, şuna da dalâlete düşmemenin yollarını anlatmalıyım." demeli. Mü'min bunun dertlisi ve hatta hastası olmalı. İşte, bu şekilde, oturup kalkarken hep bunları düşünüyorsa, böyle bir riyazâta ihtiyacı olmadan Allah (celle celâluhu) karşısında iki büklüm ve kendi ubûdiyeti adına da dimdik durabilir, Allah'ın izni ve inayetiyle.

Hata, nisyan ve günah deyip geçmemek lazım; bunlar insanın insanlığını zamanla aşındırabilirler. Eğer, hata, nisyan ve günah yüzde bir ihtimalle bile olsa hakikaten bir gulyabânî gibi insanı ölüm noktasına çekecek ve tehlikeye atacaksa, böyle bir ihtimalden insan çok korkmalı ve titremelidir. Meselâ, size deseler ki, "Gel, kalb ameliyatı ol; göğsünü yaracaklar; ama neticede rahat nefes alacak, daha kolay bir ömür süreceksin." Fakat bu teklifle beraber, yüzde bir ihtimal de olsa, ameliyat masasından kalkamama ve ölüm riski de bulunduğunu söyleseler; önemser misiniz, önemsemez misiniz? Şimdilerde, kalb doktorları, ciddî rahatsız olanları teselli etmek için, birkaç sene önce yüzdelerle ifade edilen ölüm oranlarının bindelere çekildiğini; eskiden bir anjiyoda bile ölüm nispetinin yüzdelerde olmasına rağmen günümüzde ancak bindelerde kaldığını iddia ediyorlar. Ama böyle bir ihtimalden dolayı doktor, masadan kalkamamanızdan korkuyor ve ameliyat etmeden önce size ölüm riskine razı olduğunuza dair imza attırıyor. "Ben böyle bir meselenin sonucundaki riski üstleniyorum." diyor ve imza atıyorsunuz. Doktor öyle korkuyor, siz de ameliyat odasına korkuyla gidiyorsunuz. Ameliyattan sağ salim çıkarsanız, herkes size "Geçmiş olsun" diyor. Çünkü siz, bir ölüm riski atlatmış oluyorsunuz.

Acaba insan, mânevî hayatının ölümüne sebep olabilecek şeytanî ve nefsânî tuzaklara karşı neden aynı hassasiyeti göstermez? Kaldı ki, mânevî hayat adına gulyabânîlerin ağına düşme riski, bir kalb ameliyatındaki gibi yüzde birle, binde birle de değil, çok kavî ihtimallerle ifade ediliyor. Bazen onda bir ihtimalle bile insan, kendisini helâkete, felakete atabilecek bir yola girebiliyor. Meselâ, yalnızlık bu istikamette atılmış çok yanlış bir adımdır. İki kişinin bir arada kalması bile yine yanlış bir adımdır. Çünkü, iki kişi arasında da şerde mutabakat sağlamak kaviyyen muhtemeldir.

Bazen bir televizyonun düğmesini çevirme, karşınıza çıkacak çirkin bir görüntü açısından, bu istikamette atılmış yanlış bir adımdır. Hatta mânevî hayat adına bu durumlardaki tehlike ihtimali çoğunlukla "ikide bir"e kadar çıkmakta, iki sahneden birinde ruha bir hançer vurulmaktadır. Bu açıdan biz, bu işin sonucunu hesaba katarak tehdit edici bir akıbetle karşı karşıya kalmamak için çok dikkatli olmalıyız. Bir farz veya bir vecibenin edası söz konusu değilse, gereksiz yere çarşıya çıkmamalı; boş boş gezmemeli; kalb ve ruhumuzda yaralar açabilecek herhangi bir hâdise ile karşılaşmamak için gözümüze, kulağımıza, adımlarımıza dikkat etmeliyiz. Meselâ, bir internet sitesinde kaçta kaç ihtimalle insan çirkin bir manzara görür? Eğer o riski yüzdelerle ifade ediyorsanız bence çok tehlikeli bir zeminde yürüyorsunuz. Bu tehlikeyi düşünüp ona göre davranmanız teyakkuzdur, temkindir.

Bir farz, bir vacip söz konusu değilse niye kalbimin bozulacağı yere gideyim, niçin gönlümü yaralayacak sahnelere bakayım, neden sayfalar dolusu çer çöple ruhumu bulandırayım ki? Böyle risklere girmem için tekvînî ya da teşriî emirler açısından bir vecibe olması gerekir. Meselâ, kalb krizi geçirmişsiniz, ambulansa koyup götürmüşler sizi hastaneye. Bu, tekvînî açıdan bir vecibedir. Diğer taraftan, vaaz-u nasihat edeceksiniz, tebliğ ve temsil vazifenizi yapacaksınız; o zaman da gideceğiniz yere gitmelisiniz. Çünkü, bu da teşriî bir vecibedir. Şu kadar var ki, arabaya bindiniz, çarşıdan geçtiniz… Her adımınıza dikkat edecek ve levsiyattan elden geldiğince uzak kalacaksınız. Ancak, bu durumda üzerinize sıçrayan çamur ve kirler, umumî ve kaçınılması güç sıkıntılardan (belvâ-yı âm) sayılır ve mazur kabul edilirsiniz. Aksi hâlde, bir adımın, bir duyuşun, bir bakışın hesabı vardır ötede. Sadece ötede mi? Hayır, burada da batmamanız mevzuunda sık sık karşılaştığınız inayet inkıtaya uğrar; artık inayet-i ilâhiye kesilir, yüzüne bakılmaz, elinden tutulmaz bir kaçkın olursunuz. Rahmân ve Rahîm, böyle bir akıbetten hepimizi muhafaza buyursun.

Oysaki, düşeceğiniz bir yerde, sürçtüğünüz bir anda bile çoğu zaman bir inayetle, bir riayet ve kilâetle kurtuluyorsunuzdur. Meselâ, nefis atına binmiş bir günaha yürüyorsunuzdur; hiç beklemediğiniz bir yerden bir dostunuz çıkıverir karşınıza. "Gel, bir çay içelim" der. Bir bardak çay içecek kadarlık bir sürede, ruhunun ilhamlarını boşaltır sizin sinenize. Allah söyletir, o da sizin kalb hastalıklarınıza çareler söyler. Ve ondan ayrılırken bakarsınız ki, içinizde günaha karşı bir azim kalmamış, sevap mahalli arama iştiyakı hâsıl olmuş gönlünüzde.

Fakat böyle bir himaye ve inayet için siz, size ait olan zeminde kalmalı, sınırı aşmamalısınız. Şüpheli bölgeye yaklaşmamalı, oraya kilometrelerce uzak durmalısınız. Siz, size ait sınırlar içinde kalmaya çalışırsanız; elinizde

olmayarak öbür tarafa girme söz konusu olduğu durumlarda o kilâet, o vekalet, o hıfz, o riayet ve o inayet hiç beklenmedik bir şekilde karşınıza çıkar ve sizi, yürümesini bilmeyen çocuk düşeceği zaman annenin, babanın arkadan, iki omuzundan tutup onu kurtardığı gibi kurtarır. Görürsünüz, iliklerinize kadar hissedersiniz bu himayeyi. Ama siz önce kendi sınırlarınız içinde, melikin hudutlarına riâyetkar olarak kalmalısınız.

Evet, kulluk kıldan ince, kılıçtan keskindir. Varıp onun üstünde ev yapanlar da vardır, onun üzerinde duramayarak yuvarlanıp helâk olanlar da.

Maalesef, insanların görme ve idrak ufku çok dar. Dar olduğu için de hata, nisyan ve günahların kendilerine neye mâl olduğunu bilmiyorlar. Bazıları inkâr etse ve "Peygamber neden görüyor da ben görmüyorum?" diyerek maddeperest bir tavır sergilese de görebildiğimiz âlemin, şu buudların dışında, daha pek çok âlem, pek çok buud var. Görülebilecek çok şey var daha. Peygamber, vazifesi ve misyonu icabı farklı donanımıyla, sizin görme ufkunuzun üstünde çok daha farklı şeyler görüyordu. Sadece peygamber de değil; ben çehrelerde mânâ okuyan, içten geçeni duyan, dinleyen, birinin ellerine baktığı zaman onun hakkında hükmünü veren insanlar gördüm. Bunlar objektif olmayabilir; ama Allah duyurursa onlar duyar, gördürürse görür, okutursa okurlar.

Hz. Osman'ın (radıyallâhu anh) böyle bir firasetinden bahsederler. Camiye gelirken bir sokaktan geçme esnasında gözü harama ilişen bir sahabiyi üslûbunca ikaz ettiğini anlatırlar. Zaten, mü'min, Allah'ın nuruyla, basiret ve firasetle bakmıyor mu etrafına? Aranızda öyleleri vardır ki, sizin gözünüzden üç yüz mânâ okurlar. Fakat başkaları kendi görmeleri sınırlı olduğu için onun okumasına bir mânâ veremezler; o da Allah'ın sırrını vermemek için saklar kendini. Eşyanın melekûtuna açık gözler kim bilir daha ne kadar şey okuyor insanın gözünde, ağzında, kulağında, burnunda, yürüyüşünde ve duruşunda?

İşte, âh bir görülse, hata, nisyan ve günahlar ne yaralar açıyor gönüllerde!... Ah bir bilinse, bu gulyabânîler ne katliamlar yapıyor kalb ve ruh ufkunda!...

"Ben Değişmem, Benim Fıtratım Bu" Mazeretleri

Soru: *Bazılarına yanlışlıkları gösterildiğinde "Ben değişmem, ben buyum. Benim fıtratım bu!" şeklinde mazeretler ileri sürüyorlar. Bu mazeretlerin doğruluk payı var mıdır?*

Cevap: Öncelikle, "Ben değişmem, ben buyum!" diyen kimse hiç değişmez. Çünkü değişmeye niyeti yoktur. "Ben değişmem, ben buyum!" sözü bir bakıma doğrudur. İnsanlar hiçbir zaman bütün bütün değişmezler. Çok ciddî presten geçseler bile kendi hususiyetlerini hâlâ üzerlerinde barındırırlar. Yani, üzümün

şırası, üzüm şırası olur; kayısınınki kayısı şırası... Arpanınki de boza olur. Hepsi de sıvıdır, hepsinin ekşi, az buruk tatları vardır. Birbirine benzerler; ama yine de kendilerine ait bazı hususiyetleri vardır. İşte bu söz "Herkes kendidir." mânâsına bir bakıma doğrudur. O kastediliyorsa, bu, insanın ruh hâletiyle, psikolojik durumuyla alâkalıdır.

Fakat insanlar hiç değişmez de değildir. "Hiç değişmez" derseniz, peygamber gönderilmesinin bir anlamı olmadığını da iddia etmiş olursunuz. Çünkü onlar, potansiyel insanı mükemmel insan seviyesine çıkarmak için gönderilmişlerdir. İnsanın içindeki bir kısım istidatları ateşleme, fitilleme maksadına matuf gönderilmişlerdir. Onlar, insanları terbiyeye tâbi tutarlar. Rehabilite ederler. Böylece sadece dış görünüş itibarıyla, zahiren insan görünen fertler, hakiki insan hâline gelir. Ama herkes kendi istidadı çerçevesinde kalır; kendi kemâlât arşına ulaşır; daha ötesine gidemez. Herkes bir ölçüde yine eskilerin heyulâ dedikleri kaderî programa –kaderî çerçeve, kaderî kalıp demek daha uygun– göre şekillenir, ona göre kalır, değişmez; ama belli ölçüde işe yarayacak hâle gelebilir.

Evet, her fert terbiye ile işe yarayacak hâle, Cennet'e ehil keyfiyete gelebilir. Her insan Cehennem'den kurtulabilecek seviyeye yükselebilir. Herkes, insanlara faydalı olabilecek dereceye çıkabilir. Enbiyanın gönderilmesi buna delalet eder. Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de değişik yerlerdeki emirleri, fermanları onu gösteriyor. İnsan potansiyel olarak ahsen-i takvîm (en güzel suret) üzere yaratılıyor. Fakat âlâ-yı illiyyîn ile esfel-i sâfilîn arasında mahiyet-i insaniye ibresinin oynaması söz konusu. O, arada bir yerde durabilir. İşte o durma meselesi de, insanda şart-ı âdî mahiyetinde kabul edilen insan iradesine bağlanmıştır.

Meşîet-i sübhâniye esas olsa bile Matüridî'ce bir mülâhazayla yaklaşıyoruz meseleye; insan iradesine Allah (celle celâluhu) o kadar değer veriyor ki, bu kâinatları var eden o müthiş, o muhteşem, baş döndüren kudret ve iradesini bir yönüyle ona göre hareket ettiriyor. İnsan iradesine değer verme... İster siz ona Üstad'ın Kader Risalesi'ndeki yaklaşımıyla bir meyelân deyin, isterseniz meyelândaki tasarruf deyin (iki tarafı eşit olan iki noktadan bir tanesi hakkında seçiminizi kullanma şeklinde bir tasarruf).[5] Onu o küllî iradesinin tecellîsine ve illet-i tâmme diyebileceğimiz şeyin tezahürüne vesile yapmış. Onunla insan â'lâ-yı illiyyîn-i kemâlâta çıkar. Ahsen-i takvîme hakikî mazhariyetini gösterir. Bu şekilde, potansiyel olarak ahsen-i takvîme mazhar olan insan, realite planında da ahsen-i takvîme mazhar olur.

Bu durumda yukarıdaki sözü, onu söyleyen insanın durumuna, karakterine, hâline göre değerlendirmek lazım. Fakat genel mânâda "Ben değişmem,

mahiyetim bu, Allah beni böyle yaratmış!" diyen insan kendine mazeret arıyor demektir ve bu söz kat'iyen doğru değildir. Ama "Herkes kendi karakterinin gereğini ortaya koyar." şeklinde bir anlayışı seslendiriyorsa, bu doğrudur. Şâh-ı Geylanî de büyüktür, Muhyiddin İbn Arabî de. Hasan Şazelî de büyüktür, İbn Beşiş de. Diğer aktâb-ı kirâm efendilerimizin hepsi de çok büyüktür. Fakat herkesin mahiyeti, bir yere kadar o kimseye yol verir. O şahıs da kendi arş-ı kemalatına kadar; kendi varış ipini göğüslediğinden daha ilerisinin olmadığını zannederek, "Dahası yok" diyebileceği noktaya kadar yükselir ve öyle der. Ve artık sanır ki, onun yükseldiği noktadan daha ileri giden olmamıştır.

Dava-yı nübüvvetin vârisleri belli ölçüde pâyelerini bilirler; çünkü onlar pek çoğu itibarıyla, mahviyete kilitlendiklerinden dolayı "Benim üstümde daha çok mesafe var!" derler. Onlar hakkında ikrâm-ı ilâhî ve ihsân-ı ilâhî, Allah'ın nasip ettiği pek çok lütfu gizli tutması, ikramları ketmetmesi şeklinde tecellî ettiğinden; şu zamanda yaşayan bir arkadaşımızı Şah-ı Geylanî'nin yanına koysalar, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzurunda aynı rahle-i tedriste oturtsalar, yine o der ki; "Benim önümde çok yol var; ben yolun başındayım." O hep mebdei (başlangıcı) görür. Allah onu müntehâya (neticede varılan son noktaya) muttalî kılmaz. Hatta bazen öyle bir ıttılâ olsa bile o "Bu galiba benim için bir imtihandır." der. Mesleğimiz itibarıyla böyle olması da gereklidir.

Bu "Hiçbir mazhariyetleri yoktur" demek değildir. Belki mazhariyetlerin aldatmayanı vardır. Hele hususiyle günümüzde pek çok insanın öyle rüyalarla, yakazalarla aldandığı bir dönemde bence en büyük ihsân-ı ilâhî odur: İnsanın kendini sürekli mebde'de görmesi. İnsanın kendini yolun başında, başlangıçta görmesi, onda daimî gerilim hâsıl eder; tırmanma azmini coşturur, şahlandırır. Aynı zamanda onu fahirden, kendini beğenmeden, bir şey olma mülâhazasından da uzak tutar. Böylece o, başka şeylere de talip olmaz. Allah (celle celâluhu) onu müşîr (general) yapar; fakat o hiç farkında değildir; kendini nefer olarak görür. Önüne bazen ekstradan çerezler saçılan bir nefer gibi görür. Hâlis olduğu zamanlar da "Ben bunları istemiyorum." der.

İnsan her zaman ihlâsa bağlı olmasa bile, bazen çok hâlisane zamanlar yakalayabilir. Öyle ki insan, dünyada verilebilecek en büyük pâyelere karşı dahi kapanır ve "O'nun rızası dışında hiçbir şey istemiyorum, hiçbir şey…" der. Cennet'in kapılarını açsalar, hurileri gösterseler de "İstemiyorum!" der. Bunu, bizim gibi mübtedîler bile bazen hissedebilir. Çünkü vicdan bunları hissedebilecek mahiyette yaratılmıştır. Tamamını, her türlü dünyevî renk ve desenin dışında kavrama müntehîlere mahsustur.

Ben halimden memnunum. Mübtedîlik hoşunuza gidiyorsa siz de dilekçe

verir orada kalırsınız. Dualarınız birer dilekçe olsun. “Allahım! Mebdede, müntehadakilere mahsus hâlisane amele bizi muvaffak eyle; fakat bahtına düştük, bizleri kalben hep mebde’de tut.”

Kabz Hâlinde Yapılabilecek Hususlar

Soru: *Mânevî hayatımızdaki bir sıkıntı ve kabz hâlinde ne yapmalıyız; kitap mı okumalıyız, evrâd u ezkârımızı mı artırmalıyız, nafile namaz mı kılmalıyız?*

Cevap: Belki bunların hepsini belli nispetlerde yapmak icap eder. Her şeyden önce bir değişiklik, psikolojik tavır ve durum değişikliği gerekir. Psikologlar, insanın kendini yenilemesi ve üzerindeki sıkıntı hâlini atabilmesi için bir hâl, tavır ve durum değişikliğini tavsiye etmektedirler. Bazen insan ağır ve bunaltıcı bir kabz hâli yaşayabilir. Öyle bir durumda Cenâb-ı Hakk’a çok ciddî teveccüh etmesi iktiza eder. Tevbe ve istiğfar ile O’na yönelmesi gerekir. Bazen gönlün bir halvete girmesi, bir yere kapanıp yakarışa geçmesi, içini Rabbine dökmesi lazım gelir. Bazen de insanın arkadaşlarıyla oturup kendi durumunu ortaya koymasına, başkalarının düşüncelerini de yanına almasına, kendisi olarak ayakta duramayacağı düşüncesiyle başkalarına dayanmasına ihtiyaç vardır. Bazı şeyleri müzakere etmeli; lahûtîliğe açılmalı; biraz gönlünün sesini dinlemeli; ruhu sıkan o dış sâikler biliniyorsa dıştan gelen seslere, gelip çarpan gürültülere karşı biraz daha kapanmalı; vicdanda bazı şeyleri görmeye, duymaya ve hissetmeye çalışmalıdır.

Eskiden kulaklarımızı iki yandan da kapadığımız zaman duyduğumuz gürültü ve uğultunun Kevser’in sesi olduğunu söylerlerdi. Espriyle karışık söylenen bu sözün bence derin bir mânâsı vardır. Dıştan gelen ses ve gürültülere karşı kapandığınız zaman kalbinizin kan pompalamasını, vücudunuzdaki gürül gürül kan deverânını duyarsınız. Oysaki normal durumda o sesi fark etmezsiniz. Parmaklarınızın ucunu kulaklarınıza ne kadar sıkı tıkarsanız, o sesi o kadar net duyarsınız. İşte imkân varsa insanlar, içlerindeki sesi duyabilmek için bir ortam hazırlamalılar; içlerine kulak vermeli, kendi özlerini dinlemeli ve oradaki Kevser çağıltısına ulaşmalılar.

Ayrıca bir kabz hâlinde yapılması gereken şey, şahıstan şahısa, durumdan duruma da değişebilir. Önce ruhun sıkılması, kalbdeki heyecanın pörsüyüp solması, ruh dünyasının matlaşması arkasındaki sâikler düşünülmeli ve mücadele o sâiklere uygun bir plan dahilinde verilmelidir. Ruhtaki matlaşmayı açma, onu yeniden yeşertme yolları bulma, o hâli hazırlayan sebepler gözetilerek ele alınmalıdır. Her insan, dış yüzü itibarıyla hasta görüntüsü

sergileyebilir. Eğer meselenin üzerine sadece bir hastalık şeklinde gidilirse tedavi zorlaşır. Oysa meseleye hastalık değil de "hasta" açısından yaklaşılırsa, daha isabetli teşhis konulup uygun tedavi yolları bulunabilir. Değişik münasebetlerle tekrarladığım "Hastalık yok, hasta var." prensibiyle her şahıs fert fert düşünülmeli, "Bu şunun, bu da şunun hastası." şeklinde o ferdin durumuna uygun bir tedavi yolu takip edilmelidir.

Öyle insan vardır ki, ondaki donuklaşma, duraklama, bıkkınlık, yılgınlık ve yorgunluk hâli size ait meselelerden dolayı olmuş olabilir. Küçük bir latîfe ve bir nükte ile o kilitlenmeyi açmak gerekir. Yerinde alıp bir tenezzühe çıkarmak, tenezzüh ufku itibarıyla ona bazı şeyler anlatmak iktiza eder. Bazen açıp bir kitap okumak, bir başka zaman da bazı şeyleri müzakere etmek faydalı olur.

Meselâ, insanda ibadet ü tâate karşı bir ülfet hâsıl olmuşsa ve bu hâl kalbde bir sıkıntı meydana getirmişse, o noktada zorlamamak, muhatabın o durumda kaldıramayacağı şeyleri söylememek gerekir. O durumda daha yumuşak, ümit verici ve reca duygusunu canlandırıcı bir üslûp kullanmak uygun olur. Hani ashab-ı kiram efendilerimiz, Kur'ân-ı Kerim'in ard arda gelen emirlerinin yüklediği mesuliyet karşısında çok etkilenmiş, kendi duyuşları ve hassasiyetleri ölçüsünde âdeta kemikleri birbirine geçmişti de o sırada Yûsuf sûresi nazil olmuştu. Ahsanü'l-Kasas (en güzel beyan) olarak nazil olan bu sûre, çok büyük hikmetler ihtiva ediyor, Hakîm ve Alîm isimlerinin gölgesinde enbiyâ-i izamla alâkalı bir serencâmeyi anlatıyor, ailevî ve içtimâî hayat için önemli dersler veriyordu. Veriyordu, fakat bütün o önemli dersler bir kıssa çerçevesinde anlatıldığından dolayı hem sahabe rahat bir nefes alıyor hem de ilâhî beyanın kendilerine verdiği mesajı kavrıyorlardı.

Evet, kabz halinin sâikleri farklı farklı olabilir. Bir insan bir günah işlemiş ve uzaklaşmıştır; bir başkası çok yakın olma fırsatı bulmuş, yakınlığın hakkını verememiş ve dolayısıyla uzak muamelesi görmüştür. Çok yakınlara celbedildiği hâlde, yakınların yapması gereken şeyi yapmadığı için uzaklara düşmüştür. Dolayısıyla o da kendini çok uzak görür. Böyle bir insanın içinde bulunduğu o ruh hâleti mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Bilinmelidir ki; Allah'ın izin ve inayetiyle her kapalı ve kilitli insanı bir şekilde açmak mümkündür. Fakat bir mürşide ihtiyaç vardır. Tasavvuftaki mürşidlik mânâsında demiyorum, az da olsa insanların genel ufkunu kavrayan bir rehberi kastediyorum. Bazen bir insan, birdenbire bütün duyguları dumura uğramış gibi, olumsuz, nâmüsait bir ortamda yapraklarını salan çiçekler gibi kendini salmış olabilir. Böyle bir durumda onu iyi dinlemeniz gerekir. Gücünüz yetiyorsa, gayet tatlı ve mülâyim bir eda ile onu dinlemek, bir psikanalize tâbi tutmak, içini okumaya çalışmak ve sonra da içinde bulunduğu ruh hâletine uygun

bir üslûpla o sıkıntılı durumunu gidermesine yardımcı olmak iktiza eder. Bu mevzuyu Ziya Paşa'nın sözüyle şimdilik bitirelim:

Bil illeti, kıl sonra müdâvâta tasaddî,
Her merhemi her yâreye derman mı sanırsın.
En ummadığın keşfeder esrar-ı derûnun,
Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın.

İstidâtların Hızlı İnkişafı

Soru: *İman eder etmez harbe giden ve çok geçmeden de şehit olan bir sahabiden bahsediliyor. İstidâdın çok hızlı inkişaf etmesi mümkün mü?*

Cevap: Cenâb-ı Hak, bazı kullarına bu türlü fevkalâde ihsanlarda bulunabilir. Bir insan, iradesini kullanma imkânı bulduğu zaman dilimlerinde onun hakkını verirse kendine düşen vazifeyi yapmış olur ve o dilimlerin uzunluğuna kısalığına da bakılmaz. Muhyî ve Mumît olan Allah, bazılarına çok uzun bir ömür takdir buyurur, bazılarını da daha onlar gençliğin baharında iken ötelere çağırır. Önemli olan ne kadar yaşarsa yaşasın, insanın kendisine verilen fırsatı değerlendirmesidir. Dolayısıyla, çok dar bir zaman aralığında bile o iradeyi hayra kullanma ve vazifenin hakkını verme hâsıl olabilir; çok kısa zamanda kulun istidâdı inkişaf edebilir.

Zaman dediğimiz şey itibarîdir; onun hakikî vücudu yoktur. O, mekânla alâkalı itibarî bir buuddan ibarettir. Cenâb-ı Hak murad buyurursa, insana bir bast-ı zaman nasip eder; ona imanını inkişaf ettirecek öyle bir dakika verir ki, o tek dakika başkalarının senelerine müsâvî olur.

İşte, o sahabi efendimiz de kendisine verilen tek atımlık oku tam hedefine isabet ettirmiş, fırsatı iyi değerlendirip iradesinin hakkını vermiş ve ruhunu Allah'a teslim ettiği o anda, senelere müsâvî gelecek bir bast-ı zamana girmiştir. (Allahu a'lem.)

Cennet ve Cehennem bugün de vardır. Fakat bugün nüve hâlindedir ve an be an inkişaf etmektedir. Bir telkih (aşılama) vetîresine benzer şekilde, insanın amelleri de bir embriyolojik süreç içindedir; yapılan her hayırlı iş Cennet meyvesini vermek üzere aşılanmaktadır. Bazen, milyonlarca spermden sadece birisi aşı tutsa doğum meydana geldiği gibi; insanın binlerce amelinden biri hedefine ulaşsa onun için de Cennet kapıları açılır. Bahsi geçen sahabide olduğu üzere bazen şehitlik gibi bir tane amelle aşılanma gerçekleşir ve Cennet meyvesi elde edilir.

Bazıları, kavî iman eder; ama amel etme imkânı bulamaz. Cenâb-ı Hak, lütf-u ilâhî olarak onları da amel etmişler arasında haşruneşr edebilir. Fakat amel

etme imkânını bulduğu hâlde, o fırsat ve imkânı değerlendirmemiş olanlar, amele terettüp eden inkişaftan mahrum bırakılırlar. Çünkü, *"İnsan, emek ve gayretinin neticesinden başka şey elde edemez. Sa'y u gayretinin semeresi ileride ortaya çıkacaktır. Emeğinin karşılığı kendisine tamı tamına ödenecektir. Elbette son durak Rabbinin huzuru olacaktır. O'dur güldüren ve ağlatan; O'dur öldüren ve yaşatan."*[6] (Allahım, bütün işlerimizin neticesini hayırlı eyle ve bizi dünyada rezil rüsvay olmaktan ve ahiret azabından koru.)

Cehennem'den herkes korkmalı. İnsan, ateşe itikadî ve amelî yırtıklardan dökülür ve yanar. Yoksa, itikadında kırıklık ve amelinde yırtıklık olmayan bir insanı Cehennem'e koysalar; vücudun, dışardan gelen yabancı bir cismi dışarı atması gibi Cehennem de ona "Çabuk çık git buradan, ateşimi söndürüyorsun." diyecektir. Bundan dolayı, bir hadis-i şerifte ifade buyurulmaktadır ki, bazı insanlar Sırat'tan geçerken nurları Cehennem'e aksedince Cehennem, *"Çabuk geçin, ateşimi söndürüyorsunuz."*[7] diye feryat edecektir.

İmkânı olduğu hâlde, imanın aksiyon boyutundan mahrum kalan amelsiz birisi, Cehennem'in yakıtı gibidir. Bir kul, ne yapıp edip iman ve amel zırhını giymeli ve bu suretle ateşten korunmalıdır. İşte, sizin vazifeniz, insanlara öyle bir zırhı giydirme vazifesi olduğundan, dünyada bütün vazifelerin üstündedir. Meselâ, deseler ki; büyük bir yangın çıktı, her tarafı alevler sardı ve ateş sizin evinize de düşmek üzere. Fakat amyant ötesi bir şey icat edildi; bunu giyer, evinizin duvarlarını onunla döşerseniz, yangın değil bomba bile atılsa hiç etkilenmezsiniz; eviniz yanmaz, siz de ölmezsiniz. Eğer aklınız ve şuurunuz yerinde ise, böyle bir durum ve bu türlü bir teklif karşısında elinizdeki bütün imkânları değerlendirir ve o maddeyi, ondan yapılmış elbiseyi satın alırsınız. İşte, Cehennem alevlerine karşı amyant ötesi madde, iman ve ameldir. Sizin vazifeniz de insanlarda iman ve amel şuurunu uyarmaktır.

İnsanın Kapasite ve Sınırı

Soru: *Bir insan "Benim kapasitem ve sınırım bu kadar!" diyebilir mi?*

Cevap: Eğer mevzu, Cenâb-ı Hakk'ın teklif dairesi içinde bir husus ise, böyle bir söz doğru değildir. Allah Teâlâ, insana takatini aşan hiçbir şey teklif etmemiştir. Beş vakit namaz, hac ve zekât gibi ibadetler nefse ağır gelebilir. Fakat usûlcülerin dediği gibi bunlar, beşere yüklenebilecek, onların da taşıyabileceği türden vazifelerdir. Tıpkı bir merkûbun (bineğin) belli kilogram yük taşıma kapasitesi olduğu ve üzerine o ölçüde yük vurulduğu gibi, insanın ne kadar yük taşıyacağını bilen Hâlık-ı Kerim, onu fıtratına uygun bir kısım sorumluluklarla mükellef kılmıştır.

Teklif dairesinde insanların hevâ ve hevesleri ölçü değildir; beşeri yaratan "Yüce Kudret" onu en iyi bilendir ve onun yapısına, tabiatına ve takatine münasip şeyleri ondan ister. Meselâ, namaz kılmak, hususiyle de sabah namazına kalkmak, bazılarına çok zor geliyor olabilir. Oysa, ne sabah namazı ne de diğer namazları kılmak bir yük, bir zorluk ve kulun sırtında bir sıklettir. Bilakis, insan onu fıtrat hâline getirdi mi, namaz bir haz kaynağı, bir ferahlık vesilesi, bir güç ve kuvvet menbaı olur. Fakat bazen insana yerinden kalkmak bile ağır gelebilir. Sabahtan akşama kadar sırtüstü yatan, salondan kalkıp mutfağa gitmeyi bile çok yorucu bir iş bildiğinden televizyonun karşısına meşrubat dolapları koyan, borular döşeten günümüzün zavallı insanı ıtrahâtı dahi bir angarya ve çok ağır bir iş görüyorsa, namazı da ruhunu ezen bir yük ve altından kalkılmaz bir teklif olarak görebilir. Ama onun çarpık anlayışı ve tembelliği ölçü değildir.

Eğer sorumluluklarımızı Allah (celle celâluhu) yüklemişse, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) tebliğ ve tahmil etmişse, onlar hakkında "Bizim takatimizi aşan şeyler." diyemeyiz. Bu söz yalan olur. Bize takatimizin üstünde hiçbir sorumluluk teklif edilmemiştir. Nereye kadar? Ölmeye kadar, çoluk çocuğumuzu kaybetmeye kadar, –Allah uzak etsin– evimizin yanmasına, hicret için yurdumuzu yuvamızı terk etmek zorunda kalmamıza kadar... Bunların hiçbirisi "teklif-i mâ lâ yutak" değildir. Ama tembelliğe, rahata ve dertsizliğe alışmış olanlar; bunları, altından kalkılması çok zor olan ağır yüklerin insanın sırtına yüklenmesi gibi görebilirler.

Felâket günlerimize destan yazan merhum Âkif der ki;

Viranelerin yascısı baykuşlara döndüm.
Gördüm de hazânında bu Cennet gibi yurdu.
Gül devrini bilseydim onun, bülbülü olurdum.
Yâ Rab beni evvel getireydin ne olurdu!

Zannediyorum, hepimiz Fatih'le beraber İstanbul surlarına çıkmayı arzu ederiz. Hepimiz Yavuz Selim'in yanında "Kutlu Nebî"nin kılavuzluk ettiği seferde bulunmak isteriz. Fakat ben merhum şairin bu sözlerini her hatırladığımda diyorum ki, "Yâ Rab! İyi ki bizi evvel getirmemişsin, kim bilir ne olurduk!" Çünkü, o günlerde her on haneden ikisine iki tane şehit düşerdi; her gün vatanın dört bucağından feryad-u figan yükselirdi. Şimdilerde –Allah tek bir acıyı da göstermesin– bir askerimiz şehit düşüyor, yüreğimiz yanıyor, ağlıyoruz. O günlerde ise binlerce insan ölüyordu. Biz sadece Çanakkale'yi biliyoruz; ama o savaşların hiçbirinde binden az insan ölmemiştir ve her savaşta binlerce aileden feryat kopmuştur. İşte, o zor günler, meselâ, bir İstiklâl

Harbi de “teklif-i mâ lâ yutak” değildir. Fakat günümüz şartlarında düşünürsek, o günler bizim için katlanılması imkânsız zaman dilimleridir.

Bazı şeyler de vardır ki, bunlar dinin emretmediği, şahsın kendi kanaat ve kararının bir sonucu olan hususlardır. Meselâ, nefsini dizginleme yolları arayan bir insan, “Ben günde bir öğün yemek yiyeceğim.” diyebilir ya da “Bir yabancı memlekette, vatanıma hasret yaşasam da, dört beş sene Rabbimi anlatacağım.” diye kendi kendine söz verebilir. Cenâb-ı Allah’ın, o insanın söylediği şekilde bir teklifi yoktur; öyle bir vazife tahmil etmemiştir kuluna. İnsan, bunları, o şekilde yapmazsa sorumlu olmaz; fakat yaparsa, fedakârlığının karşılığını görür. Bu fedakârca bir davranıştır.

Kezâ, insanın mânevî hayatı adına bir derinleşme mevzuu ve ilme’l-yakîni ayne’l-yakîn seviyesine yükseltme, kabilse onu hakka’l-yakîn sınırına götürme hususu da insana teklif edilen şeylerden değildir. Fakat bir insan bunların arkasında olursa; Allah indinde, derinleşmesinin mükâfatını görür.

Bir toplum da, “teklif-i mâ lâ yutak” olmamak üzere bazı hususlarda aralarında mütabakat sağlarsa; meselâ, “Ülkemizin dört bir yanında eğitim faaliyetlerine katkıda bulunalım. Her birimiz millî kalkınmanın gönüllü erleri olarak çalışalım. Yarının ümidi nesillerimizi seviyeli yetiştirelim.” der ve bunun gereklerini yerine getirirse; bu duygu, karar ve salih amel her türlü takdirin üstündedir. Fakat bu da güç yetirilmez bir işin omuza yüklenmesi demek değildir.

Dinimizde, “Bu ağır yükü götüremiyorum” denebilecek hiçbir mesuliyet yoktur ve böyle bir sözü söylemek sadece bir mazeret ve bahaneden ibarettir, yanlıştır.

Takvanın İki Buudu

Soru: *Üstad Hazretlerinin “Sanmayın ki Müslümanlar dünyayı bilmiyorlar” ifadesini ve bazı insanların bunu böyle zannetmelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Cevap: Evet, Üstad Hazretleri, “On Yedinci Lem’a”da “Ey divane baş ve bozuk kalb! Zanneder misin ki, Müslümanlar dünyayı sevmiyorlar veyahut düşünmüyorlar ki fakr-ı hâle düşmüşler ve ikaza muhtaçtırlar, tâ ki dünyadan hisselerini unutmasınlar?”[8] buyuruyor.

Müslümanların dünyayı bilmediği söylenemez. Ne var ki, onlar, dünyayı kendi akîdelerine ve Kur’ân’ın ölçülerine göre değerlendirirler. Dünya ve ahiret arasında bir denge gözetirler. Ellerindeki imkânları ahireti kazanmaya sarf ederlerken dünyadan nasiplerini de unutmazlar. Dünyanın “esmâ-i

ilâhiye"ye bakan yönünü ve ahiretin bir mezrası olması veçhesini çok sever, onu sadece insanın nefsine ve şehvetine bakan yönüyle kerih görürler. Ben malûmunuz olan bu meselede uzun boylu durmayacak, başka bir hususa dikkatlerinizi çekeceğim.

Bizim dünyamızda, belli bir dönemde, tekvînî emirlerin okunması ve onların da dikkate alınması ihmal edilmiş. Takvanın çok önemli bir buudu saydığımız "tekvînî emirleri gözetme" ve "Kur'ân'dan istifade etmede de mühim bir faktör olan kâinat kitabını okuma" esaslarını iptal edince, onlara gereken değeri vermeyince kaybetmiş ve ezilmişiz. Dahası, Batı'nın muvaffakiyetini dünyayı çok iyi okumalarında ve hatta her şeyden kat-ı nazar ederek onun üzerine yoğunlaşmalarında görmüşüz. Batı'nın ilerlemesini ve başarısını, dünyaya im'ân-ı nazar etmelerine bağlamışız. Bu defa da, "Kevnî kanunları okuyacak, değerlendirecek ve onlara yetişeceğiz." demiş; ama çok garip bir şekilde, kendi elimizdeki mukaddes bildiğimiz değerleri bir kenara atarak işe başlamışız.

Geçenlerde bir tanesi –hâşâ– "Allah, fay may işine karışmaz ki!" diyor. Bakıyorsunuz, baştan dalâlete gidilmiş. Bir başkası, felaketli günlerimizde yazdığı bir kitapta, "Meseleleri dua ile falan halledeceğinizi zannetmeyin!" diyerek ibadetle, iyi mü'min olmakla problemlerin hallolmayacağını söylüyor ve mânevî dinamiklerimizi bütün bütün gözardı ediyor.

Oysa, iyi mü'min olmak çok önemli bir şeydir ve kâinat kitabını doğruca okumak ve tekvînî emirleri gözetmek de iyi mü'min olmanın bir gereğidir. Siz tekvînî emirleri okumayı, ilmî ve teknolojik gelişmeleri ele alırken, o mevzudaki ihmali giderme iddiasına girerken, beri tarafın ne kusuru var da kendi değerlerimizi tamamıyla bir kenara atıyorsunuz? Zannediyorum, karşı tarafın hokkabazlığı ve illüzyonu bizim insanımızı da tuhaf tuhaf konuşmaya sevk ediyor, çok farklı düşündürüyor.

İnanan insanlar söz ve ifadelerine dikkat etmeli. Meselâ, bir onkoloğun bir hastası kansere yakalanmış, metastas olmayan yeri kalmamış. O doktora düşen, yine de kestirip atmamak, tedbirli konuşmaktır. Demelidir ki, "Esbab açısından şöyle görünüyor. Ama eskiden beri en kötü durumlarda bile söyleyegeldiğimiz üzere, Allah'tan ümit kesilmez." Evet, öyle bir durum olur ki, her şeyin bittiğini zannetiğimiz bir anda adam döner, elini kolunu sallaya sallaya geriye gelir. Temkinli, dikkatli konuşmak lazım. Yoksa hiç farkına varmadan sebeplere tesir-i hakikî vermiş oluruz. Müsebbibü'l-Esbab'ın güç ve kudretini her yerde ve her vesileyle hatırda tutmamız lazım geldiği gibi, orada da hatırlamalı ve zikretmeliyiz.

Bu konuda, Cenâb-ı Hak için "müdahale" sözünü kullanmak yanlıştır;

“müdahale” demek beni çok rahatsız ediyor. Çünkü, müdahale, ara sıra bir şeye el uzatma, parmak sokma demektir. Oysa, biz her zaman her şeyimizle Cenâb-ı Hakk’ın kudret elindeyiz. Hatta bu hususa iyi uyanmış bir şuur, “Biz var mıyız, yok muyuz?” meselesinin münakaşasını yapar. Mustafa Sabri Efendi, cebr-i mutavassıta dönmeden önce bile bir kitabında, Haşim Nahit’in Musa Bigiyef’i göklere çıkardığı *Türkiye’deki İ’tila Yolları* adlı kitabına verdiği cevapta diyor ki; “Bir mübtedînin Kaderî, Mutezilî olmaması ve bir müntehînin de Cebrî olmaması mümkün değildir.”

Evet, eğer kalbinizin atışlarında bile Cenâb-ı Hakk’ın elini görüyorsanız nasıl “Ben” diyebilirsiniz ki? O kalb atışını, damarlara, adelelere nasıl bağlarsınız ki? Şimdilerde, maalesef, natüralizm ve rasyonalizm öylesine öne çıktı ki; pek çokları bir mânâda, bir ölçüde tam bir determinist gibi düşünüyor ve konuşuyor.

Az önce de ifade ettiğim gibi, tekvînî emirlerin iyi okunmaması, yani takvanın o yanının ihmal edilmesi, Müslümanların zillete maruz kalmasını netice veriyor. Bu defa da, bir taraftan Müslümanlar aşağılık duygusu içine giriyor ve başkalarını taklide başlıyorlar. Bir fasit daire oluşuyor. Bir diğer taraftan da, başkalarına söz dinletmek zor oluyor. Batılı, bize tepeden bakıyor. Sanki ilmî ve teknolojik başarı, konuşmanın minberi, mihrabıymış gibi davranıyor. O minberde değilsen kimseye bir şey anlatamazsın. Aşağıdan bağırdığın sürece, söylediğin sözler Hz. Mesih’in solukları bile olsa yukarıda kimseye tesir etmez. Bu açıdan tekvînî emirlerin iyi okunmasının zaruret ve lüzumuna inananlardanım. Bu meselede ısrar ediyorum ve Üstad’ın işaretine de fevkalâde itimadım var.

Ancak unutulan bir şey daha var ki, her şey bu dünya demek değildir. Yenik olsanız ne olur? Ömrünüz zindanda geçse ne olur? Hiç başarılı olmasanız ne olur? Hz. Zekeriyya (aleyhisselâm) başarılı mı olmuş! Hz. Yahya (aleyhisselâm) başarılı mı olmuş! Meseleyi sadece dünyevî başarı ve muvaffakiyete bağlamak doğru değildir. O, Allah’ın bileceği bir husustur. Biz bir imtihan dünyasındayız. Burada seni ezer, öbür tarafta Cennet’ine kor. Ölçü, şu kısacık dünya hayatındaki üstünlük, başarı ve rahat bir hayat değildir; burayı bir tarla gibi değerlendirip ahirette Cennet meyveleri dermektir.

Bu mevzuyu da, daha önce arz ettiğim bir latîfeyle bitireyim. Yahya Efendi, Niyazî-i Mısrî’yi devrin padişahına şikayet edince, Niyazî-i Mısrî bir adaya sürgüne gönderilir. Belli bir süre sonra Yahya Efendi de aynı adaya sürgün edilir ve üstelik, altlı üstlü aynı binaya düşerler. Şu kadar ki, Yahya Efendi üstte, Niyazî-i Mısrî alttadır. Niyazî-i Mısrî, Yahya Efendi’ye, “Ne haber, sen de sürgüne geldin?” deyince, beriki, “Öyle; ama ben üst kattayım!” der. Bunun

üzerine, Niyazî-i Mısrî de şu cevabı verir: “Ne fark eder? Tebbet de İhlâs’ın üstünde!”

Şükür-Kulluk Münasebeti ve Hz. Davud (a.s.)

Soru: *Efendim, Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Davud’un ailesi şükre çağrılırken* [9]اِعْمَلُوا اٰلَ دَاوُدَ شُكْرًا *denmesindeki hikmet nedir?*

Cevap: Evet, söylediğiniz âyet-i kerime meâlen, *“Ey Davud hanedanı, şükür gayreti içinde olun. Kullarımdan gereği gibi şükredenler çok azdır.”* [10] şeklindedir.

Âyet-i kerimede, pek çok nimete mazhariyeti itibarıyla, başta Hz. Davud olmak üzere, onun soyundan gelen insanlar şükretmeye çağrılıyor. İsrailoğulları, Hz. Davud zamanında en parlak dönemlerini yaşamışlardı. Davud (aleyhisselâm) Kudüs’ü fethetmiş, onu kendisine başkent yapmıştı. O, hem hükümdar hem peygamberdi. İsrailoğullarını kırk yıl idare etmişti. Hz. Davud’un yerine oğlu Hz. Süleyman (aleyhisselâm) geçmiş ve o da peygamberlikle yüceltilmişti. Hz. İbrahim’le işaret edilen, Hz. İshak’la üzerinde durulan, Hz. Yakub’la rüya hâline gelen ve sonra ta Hz. Davud ve Hz. Süleyman (aleyhimüsselâm) döneminde bir devlet hâline gelen bir ideal gerçekleşmişti.

Peygamberler, özel donanımlı, hususî insanlar olduğundan ve vazifeleri nazara alındığından, onlara dâhi denemeyeceği gibi; peygamberlerin yaptıkları işlere de dâhiyâne ve hedefledikleri şeylere mefkûre denemez. Ziya Gökalp, idealin yerine mefkûreyi kullanmıştı. Çünkü, yaptıkları şeyler kendi düşünceleri değildir. Bu yönüyle, onların hedeflerine bir gâye-i hayal demek daha uygundur ki, Üstad Hazretleri de o tabiri kullanmıştır. Gâye-i hayal; yani, inanmış bir insanın gönlünde kurgulayabileceği, tasarlayabileceği, tasavvur edebileceği, Allah’ın rızası gibi, i’lâ-yı kelimetullah gibi, iyi insan olma gibi mefkûreler, düşünceler, beklentiler ve hedefler halitasından meydana gelen bir yüksek hedef...

İşte, çok güzel bir sesi olduğu, kendisine verilen Zebur’u okumaya başlayınca, dağların ve kuşların onu dinlemek üzere etrafında toplandıkları, bir gün oruç tutup diğer gün iftar ettiği bildirilen Hz. Davud döneminde o gâye-i hayale ulaşılmıştı. Sadece “emri bi’l-maruf nehyi ani’l-münker” vazifesini yapma değil, arzu ettikleri “Arz-ı Mev’ud”da oturma da değil, aynı zamanda “Arz-ı Mev’ud”da devam ve sebatı sağlayabilecek bir güç de lütfedilmişti. Hem öyle bir güç ki, Hz. Süleyman (aleyhisselâm) Sebe’den gelen elçiye *“Sen dön ve onlara de ki; biz onların üzerine, karşı koyamayacakları ordularla*

yürüyeceğiz. Onları yurtlarından mağlup ve zelil olarak çıkaracağız."[11] diyebiliyordu.

Kur'ân'da, Hz. Süleyman'ın asla kâfir olmadığı vurgulanmakta ve Allah'ın (celle celâluhu) ona vahyettiği açıklanmaktadır. Hidayet ve nübüvvete kavuşturulduğu; adaleti tatbik konusunda babasını dahi geçtiği; kendisine ilim verildiği; kuşların dilini anladığı; cinlerden, insanlardan ve kuşlardan ordular topladığı bildirilmektedir. Hz. Süleyman'ın en önemli hizmetlerinden biri, "Sebe Melikesi"nin onun maiyyetinde Müslüman oluşudur. Rüzgârın Hz. Süleyman'ın emrine verildiği; erimiş bakır madenlerinin onun için sel gibi akıtıldığı; cinlerden bir kısmının onun emrinde çalıştığı gibi hususlar Kur'ân'dan öğrendiğimiz hususlardır. Hz. Süleyman'ın daima Allah'a yöneldiğini; imtihan edilmesi üzerine, Rabbinden bağışlanma dileğinde bulunduğunu ve kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlığı Rabbinden istediğini de yine Kur'ân'dan öğrenmekteyiz.

Evet, ister mefkûre, ister gâye-i hayal deyin; isterseniz de "Allah'ın, vaadettiği şeyi o insanlara verdiği imkânlarla tahakkuk ettirmesi" deyin, onlara pek çok şey lütfedilmiştir. Bundan dolayı, sadece Hz. Davud değil, onun diğer çocukları ve hususiyle de onun yerine geçen Hz. Süleyman (aleyhisselâm), hem peygamberlikle şerefyâb kılınmışlar hem peygamberlerin hayalindeki bir hülyayı, bir rüyayı gerçekleştirmiş, Rabblerinin adını her tarafta duyurmuşlar ve hem de o işi teminat altına almış, sarsılmaz bir güce sahip olmuşlardır. Ayrıca, milletleri de onlardan memnun kalmış; şuradaki buradaki hırgür, güftugû kesilmiştir. İşte, bütün bu nimetlere mazhar olan, Cenâb-ı Hakk'ın apaçık mevhibeleriyle nimetlendirilen insanlara hitap edilirken deniliyor ki; *"Ey Davud hanedanı, şükür gayreti içinde olun."*[12] Yani, sizin sürekli yaptığınız bir ameliniz, bir işiniz de şükür olsun.

Aslında şükür kelimesinin, namaza, oruca, zekâta ve hacca da taalluku vardır. Çünkü, fikrî, zikrî ve amelî şeklinde gruplandırabileceğimiz şekilde fikirle, zikirle ve amelle yapılan şükürler vardır. İnsan düşünerek de şükredebilir; nimetleri derince duyar, onlar karşısında bazen ezilir, bazen iki büklüm olur, bazen hicap içinde buruklaşır, bazen اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ , اَلشُّكْرُ لِلّٰهِ sözleriyle coşar, bir başka zaman da nasıl şükredeceğini bilememenin aczini yaşar ve "Sana hakkıyla şükredemedik ey her türlü şükürle, hamd ü senâyla anılması gereken Meşkûr!" der ve kendini ibadet ü tâate verir, başını yere kor, O'na karşı içinde beslediği minnet duygusuyla inler. Fakat âyette sadece *"şükür"* kelimesinin kullanılması, umumî ubûdiyete çağrıyı hâsıl edeceğinden, daha yerinde ve daha mâkuldür. Yani, Allah'tan (celle celâluhu) gelmiş ve

onlara ulaşmış nimetlere karşı kavlen, hâlen ve fiilen mukabelede bulunma mânâsına gelen şükür sözü, tâlî olarak başka mânâları çağrıştırsa da, o andaki mazhariyetler itibarıyla bu kelimenin seçilmesi en mâkul ve münasip ifade tarzıdır. (Allahu a'lem)

Hakikî Şükür ve Süleyman'ın (aleyhisselâm) Şükür Talebi

Soru: *Efendim, Süleyman'ın (aleyhisselâm), şükre muvaffak kılması için Cenâb-ı Allah'tan yardım istemesini kendi adımıza nasıl değerlendirmeliyiz?*

Cevap: Neml sûresi, Süleyman'ın (aleyhisselâm) şükredebilmek için yardım istemesini ve o duasına vesile olan hâdiseyi meâlen şöyle anlatır: *"Günün birinde, Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları toplanmış, hepsi birlikte, düzenli olarak kendisi tarafından sevk ediliyordu. Derken Karınca Vadisi'ne geldiklerinde, onları gören bir karınca 'Ey karıncalar, haydin yuvalarınıza girin! Süleyman ve orduları, sizi fark etmeyerek ezip çiğnemesinler!' diye seslendi. Onun sesini işiten Süleyman tebessüm ederek 'Yâ Rabbi!' dedi, 'Beni nefsime öyle hâkim kıl ki, gerek bana gerek ebeveynime ihsan ettiğin nimetlere şükredeyim, seni razı edecek güzel ve makbul işler yapabileyim. Bir de lütfedip beni salih kulların arasına dahil eyle!"*[13]

Hz. Süleyman aleyhisselâm, babası Davud (aleyhisselâm) aracılığıyla kendilerine şükür emredildiğini; verilen onca nimete aynı ölçüde mukabelede bulunmanın da sadece Allah'ın yardımıyla mümkün olacağını biliyor ve "Sen bizi tutar, destekler, teyit buyurur ve kalbimizi, ruhumuzu, hissimizi açar, bir lisanla bin türlü şükretme imkânını bahşedersen Sana ancak o şekilde lâyıkıyla şükredebiliriz." mânâsına gelen bir talepte bulunuyor.

Hani insan ister ki, evliyâullaha müyesser olduğu gibi öyle bir tesbih çeksin, bir tesbihe binlerce "Sübhanallah"ı sığdırsın; bir defa desin, ama binlerce tesbihi birden demiş gibi kalbi açılsın. Bu hâl mümkündür ve o çok büyük, engin bir kalbe vâbestedir. İşte Süleyman Nebi gibi peygamber efendilerimiz ve ehlullahtan bazı Hak erleri zerrât-ı kâinatı âdeta tesbih tanesi gibi kullanır; bir tesbihle binlerce "Sübhanallah"ı seslendirirler. Allah'a karşı şükürde bulunacaklarsa, bir kapıdan "Şükür!" der; ama şükür sesini, hamd sadâsını yüz kapıdan birden yükseltir; fakat yine bunu da az görürler. Çünkü onlar, nimetlerin farkındadırlar. Farkında olmak, o nimette bir enginlik hâsıl eder onların gönlünde. Yapıp ettikleri fiilî, kavlî ve fikrî hiçbir şükrü yeterli görmezler ve "Ben bu nimetlerin şükrünü eda edemem." der şükrü daha iyi eda

edebilme yolları ararlar.

Onlardaki bu hâli şöyle düşünebilirsiniz: Biz, bir sofrada yemek yer, ellerimizi kaldırır, dua ve şükrederiz. Dua ve şükrümüz, bir yönüyle sadece yediğimiz yemek etrafında döner. Oysaki, kalbimiz engin olursa, biz yediğimiz o yemeği, dün yediğimiz, ömrümüz olursa yarın yiyeceğimiz yemekle ve aynı zamanda sevdiğimiz insanlara lütfedilen rızıklarla, bütün mü'minlerin yemekleriyle beraber duyar, Rezzâk-ı Kerim'in topyekün varlığı rızka boğmasını hisseder ve kendimizi çok azim bir nimet sofrası önünde buluruz. Buluruz da, sadece o an soframıza konan nimetleri değil; bütün varlığa bahşedilen lütufları tahayyül eder, ağzımız kuvve-i zâikasıyla o nimeti tattığı, gözlerimiz onlardan ayrı bir zevk aldığı, kulaklarımız bambaşka bir haz zemzemesi duyduğu ve letâifimiz apayrı bir lezzete açıldığı gibi herkese verilen bütün rızıkları nazara alarak bütün zerrelerimizle şükrederiz. İşte, sadece mevcut nimetlere "Elhamdülillâh" deme başkadır; engin gönüllü insanların geniş bir kapı aralayıp bin dille şükretmeleri başkadır. Birisi kalıplar arasında sıkışmış, çok dar bir teşekkür; öbürüyse binlerce dille seslendirilen geniş bir şükürdür.

Evet, şükre esas teşkil edecek, ister doğrudan doğruya, isterse de şöyle böyle şahsımızı, insanî hislerimizi alâkadar eden, bizde bir ilgi uyaran başka varlıklara ait ne kadar nimet varsa onların hepsini birden nazar-ı itibara alarak Cenâb-ı Hakk'a teveccühte bulunup اَلشُّكْرُ لِلّٰهِ demek, o lisanlar sayısınca birbirini çağrıştıran ve nâmütenâhî keyfiyete bürünen bir şükür olur. Fakat böyle bir şükür dahi, Zât-ı Ulûhiyet'in büyüklüğüne uygun değildir. İşte Süleyman (aleyhisselâm) bunun idrakıyla *"Yâ Rabbi!"* diyor, *"Beni nefsime öyle hâkim kıl ki, gerek bana gerek ebeveynime ihsan ettiğin nimetlere şükredeyim."*[14] Cenâb-ı Hak'tan kendisini teyit etmesini, ona zahir olmasını istiyor. Ayrıca, salih amel hususunda da Allah Teâlâ'nın inayetine sığınıyor. Ve dahası, salih amel isterken de Rahmân u Rahîm'in rızası hangi amel ve hangi yönde ise ona muvaffak kılınmayı, O'nun rızasına ermeyi talep ediyor.

Soru: *Efendim, Süleyman (aleyhisselâm) "Sebe Melikesi"nin tahtını bir anda kendi yanında bulunca hemen onun da Allah'ın bir ihsanı olduğunu söylüyor zannediyorum.*

Cevap: Evet, Neml sûresinin kırkıncı âyetinde bu şükran hissi ifade ediliyor. Âyet-i kerime meâlen şöyledir: *"Ama nezdinde kitaptan ilim olan bir zât da 'Ben, sen gözünü açıp kapamadan onu (tahtı) getirebilirim.' der demez, Süleyman, kraliçenin tahtının yanıbaşında durduğunu görünce 'Bu, Rabbimin lütuflarındandır. Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlerden mi*

olacağım diye beni sınamak içindir bu nimet. Şükreden sadece kendi lehine olarak şükreder, nankörlük eden ise bilmelidir ki Rabbim onun şükründen müstağnidir, onun şükrüne ihtiyacı yoktur, O'nun ihsan ve keremi boldur.' dedi."[15]

Hz. Süleyman'ın oturduğu Filistin ile Sebe arasındaki mesafe iki bin kilometreden fazlaydı. Cenâb-ı Hak ona, bir mucize olarak, o mesafeden kraliçenin tahtını getirme imkânı vermişti. Bir kuvve-i kudsiye ile onun yetiştirdiği, ledünniyâta vâkıf bir zât, eşyanın naklindeki sırrı çözmüş, bugünün ses ve görüntü naklinin çok ötesinde –tabir caizse– bir teknolojiyle, bir mucize olarak eşyayı aynen nakletmiş, göz açıp kapayıncaya kadar kilometrelerce ötedeki taht onun yanına gelivermişti. Hz. Süleyman tahtı yanında görür görmez هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي *"Bu da Rabbimin lütuflarından biridir."*[16] demişti. Bu söz, kendini bilme ve Rabbini tanımanın ifadesiydi; "Bu mucize iş benden değil, vesile olan o şahıstan da değil, bu da Allah'ın bir lütfudur, bu nimet de Rabb-i Kerimimdendir." demekti. Kutlu nebi bu sözüyle Cenâb-ı Hakk'a karşı minnetini ifade ediyordu. Yanındaki insanlar, bu seviyede bir ruh hâletini paylaşmıyorlarsa onları da ikaz ediyor ve ins ü cinne de ders veriyordu.

Evet, hayatın merkezine rızık konmuş ve o da şükre bağlanmıştır. Açıktan açığa değişik nimetlere mazhariyetleri itibarıyla Hz. Davud ve Hz. Süleyman'la (aleyhimesselâm) alâkalı konularda şükür kelimesine çok rastlamak mümkündür. Onlar hem pek çok nimete mazhar olmuş hem de şükür üzerinde derince düşünmüş, her nimetin çehresinde Cenâb-ı Hakk'ı görmüş ve sürekli şükür atmosferinde yaşamışlardır.

Başarı ve Mağlubiyet Karşısında "İnanmış İnsanın Nitelikleri"

Soru: *Hocam, "İnanmış İnsanın Nitelikleri" başlıklı yazınızdan iki cümle okumama müsaade eder misiniz? Şöyle buyuruyorsunuz: "Kazandıkları ve başarıdan başarıya koştukları zaman, bir taraftan imtihan geçiriyor olma endişesiyle tir tir titrer; diğer taraftan da şükran hisleriyle iki büklüm olur ve sevinç gözyaşlarıyla boşalırlar. Kaybettikleri zaman sabretmesini bilir, azimle gerilir ve bilenmiş bir irade ile 'Yeni baştan…' der yola koyulurlar. Ne nimetler karşısında küstahlaşır ve nankörlük ederler ne de mahrumiyetlere dûçâr olduklarında yeise düşerler."*

Cevap: Cenâb-ı Hak, aklımıza getirmiş ve söyletmiş; hamd O'na, minnet O'na. Evet, esas olan da odur; ne Rabbimizin lütuflarını hafife almalı, hiç olmamış gibi görmeli ne de onlara sahip çıkıp nefse mâl etmeli. Üstad

Hazretleri ne güzel ifade ediyor; “Meselâ, nasıl ki murassâ ve müzeyyen bir elbise-i fâhireyi biri sana giydirse ve onunla çok güzelleşsen, halk sana dese, ‘Maşaallah, çok güzelsin, çok güzelleştin.’ Eğer sen tevazukârâne desen, ‘Hâşâ, ben neyim? Hiç! Bu nedir, nerede güzellik?’ O vakit küfrân-ı nimet olur ve hulleyi sana giydiren mahir sanatkâra karşı hürmetsizlik olur.”[17]

Gördüğünüz gibi, dinimizin ölçüleri çok sağlam; ne var ki, anlayışlar sağlam olmayınca bazen çarpık anlamalar, yanlış yorumlar duyuluyor.

اَلْحَمْـدُ لِلّٰـهِ هٰـذَا مِـنْ فَضْـلِ رَبِّي Ama israf yapıyorsak ve hakkını vermiyorsak!... Fakat zannediyorum hepsinden böyle birer parça tadıp, o nimette, öbüründe, bir başkasında, yani teker teker her nimetin çehresinde Cenâb-ı Hakk’ın mührünü görmek; ihsanlarının nümâyân olduğunu müşâhede etmek; neticede şükür hissini coşturmak ve O’nu senâ etmek için tatmaya izinliyiz. Ama tıka basa yeyip o nimeti israf etmeye izinli değiliz.

Nimetin kadrinin daima bilinmesi, onun nimet olduğunun sürekli hatırda tutulması, ona karşı göz yumulmaması için tıka basa olmamak lazım. Varlık içindeyken ölçüyü korumak lazım. İnsanın elinde yoksa, fakirse zaten ancak yaşayacak kadar yer. Fakat asıl takdire şâyân olan, elde imkân varken, zenginken iktisatlı olmak ve israfa kaçmamaktır. Bu, tıpkı güçlü iken affetmeye benzer. Gerçek af, cezalandırmaya muktedir birinin affıdır. İnsanın zaten gücü yetmiyorsa ve muhatabına karşı mukabelede bulunmak elinden gelmiyorsa, “Haydi git, seni affettim.” demesi abes bir söz olur. İşte, önemli olan nimetin içindeyken onun kadr-i kıymetini bilmek, şükretmek ve israfa girmemektir.

Nimet içinde nimeti bilmemek ne fena şey. Nikmet içindeyken de onun bir nikmet olduğunu bilememe, onu nimet sayma ondan da fena ve ne kadar büyük bir felâket! Küfür, dalâlet ve onlardan rahatsız olmama, ne bitirici ve ne helâk edici bir nikmet!...

“Kişisel gelişim” Adlı Programlar ve Kitaplar Üzerine

Soru: *Günümüzde kişisel gelişim programları adı altında öz güven, başarıdan başarıya koşma, “Ben yaptım” deme, kendine güveni artırma gibi tabirler çokça kullanılıyor. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Cevap: Benlik ve enaniyetlerin dizginlenemez olduğu bir dönemde öz güven ve “Ben yaptım” deme gibi değişik tabirlerin gölgesinde nefislerin ukalâlaştığını ve küstahlaştığını düşünüyorum. İnsan karakteri, kabiliyet ve istidatları ortaya çıkarılmalı, onların gelişmesine tabiî ki gayret gösterilmelidir. Fakat böyle bir neticeyi elde etmek için kullanılacak üslûp, ferdi şımartacak ve

onu bencillik girdabına düşürecekse, ondan uzak kalınmalıdır. Çünkü, meseleyi şahsın dar imkânlarına, sınırlı iktidarına ve güçsüz iradesine bina etmek her şeyi daraltma ve zayıf bırakma olur. Her meselede "Ben" diyen insan, artık nefsini merkeze koyar, onu esas kabul eder, yaptığı her iş ve elde ettiği her başarıyla enaniyetini biraz daha besler. Nefis merkezli ve kendine çok güvenen öyle bir insan, azıcık sürçüp düştüğü bir yerde ise bütün bütün ümitsiz kalır; tutunacak yer bulamaz ve bir daha da doğrulamaz.

Aslında, insan böyle bir vartaya düşmeden de öz güven sahibi bir kimseden beklenen şeyleri ortaya koyabilir. Her şeyden önce Allah Teâlâ'ya güvenip O'na sığınarak Cenâb-ı Hakk'ın kendisine verdiği kabiliyetleri kullanır, fakat başarıları kendi nefsine değil de "Yüce Yaratıcı"nın inayetine bağlar, onların Allah'tan (celle celâluhu) geldiğini bilip daha sonraki muvaffakiyetlerin de yine O'nun kudret elinde olduğuna can-u gönülden inanır. İnanır ve bu iman gücünü de yanına alır, onunla hedefe yürür ve Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ettiği her nimete karşı mutlaka şükür mukabelesinde bulunur ve bu şekilde yeni nimetlere de davetiye çıkarır. Kendi nefsinden ziyade Allah'a güvenir ve öz güvenle hareket edenlerin çok ötesinde bir moralle çok büyük başarılara imza atar. Böyle bir insan da güçlüdür; ama güç kaynağının "Kudret-i İlâhî" olduğunun farkındadır. O da zengindir; ama rahmet hazineleriyle beslendiğinin şuuru içindedir. Dünyalara meydan okuyacak cesarettedir; ama "İman hem nurdur, hem kuvvettir. Hakikî imanı elde eden adam kâinata meydan okuyabilir."[18] cümlesinin mâsadakıdır; لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ silahıyla savaşmaktadır.

Evet, insan Cenâb-ı Hakk'a güvenir, sa'ye sarılır, hikmete râm olur, kendi vazifesini eda ederse ve elde ettiği başarıları bir şükür vesilesi olarak değerlendirirse kendine güvenenlerin çok ötesinde bir performans gösterir; çok büyük başarılara ulaşabilir. Fakat her başarı, onu bir kere daha yeni bir şükür koridoruna sürükler; enaniyet ve bencillik bataklığına düşmekten muhafaza eder. Diğerlerinin geçtiği yollardan geçer; ama düşmeden, yarı yolda pes etmeden, nefsin hevâ ve heveslerine takılmadan...

Bencillik Girdabı

Soru: *Efendim, "bencillik girdabı" tabirini kullandınız...*

Cevap: Evet, bencillik tam bir girdaba, anafora ve ters akıntıya benziyor. Allah muhafaza, insan böyle bir girdaba bir defa yakalandı mı, ondan kaçıp kurtulması çok zor oluyor.

Şimdiye kadar pek çok usta yüzücü bile bir girdaba kurban gitmiştir. Orta Asya'da, oraya Türkiye'den giden fedakâr bir öğretmen kardeşimiz de

talebesini kurtarmak için kendini denize atmış, öyle bir girdaba tutulmuş ve boğulmuştu. O, inşaallah, girdabı bir Cennet koridoru gibi değerlendirmişti; ama neticede girdap onu da alıvermişti.

Nefis, enaniyet ve bencillik bazen bir girdap, bazen de bir hortum gibi olur. Hani, güneyden gelen rüzgârların Atlas Okyanusu'nda hususî ad ve unvanlarla değişik hortumlar meydana getirdiği oluyor. Geçen sene, bir tane geliyor, dediler, Atlanta gibi şehirleri boşaltmayı düşündüler. İşte bencillik de bazen bir hortum keyfiyetine bürünüyor ve insanın gönlünde ne kadar iyi duygu varsa hepsini önüne katıp sürüklüyor. Bir hortum gibi bütün güzel hasletlerin altından vurup üstünden çıkıyor, sel olup onları saman çöpü gibi oraya buraya savuruyor.

İnsanın Kendini Övmesi ve Nazar

Soru: *Hocam, insanın kendisini övmesi, kabiliyet ve başarılarını herkese anlatması da nazar değmesine sebep olabilir mi?*

Cevap: Malûmunuz olduğu üzere, "nazar" Arapça asıllı bir kelimedir; "bakma, bakış, göz, fikir, düşünme, mülâhaza, niyet, dikkat, iltifat, teveccüh" gibi mânâlara gelmektedir. Araplar, göz değmesini "isabetü'l-ayn" olarak isimlendirmişlerdir. Nazar kelimesi Türkçede "kem göz" mânâsına kullanılmakta ve "nazara gelme", "nazara uğrama" ve "nazar değme" gibi ifadelerle göz değmesi kastedilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim nazardan söz ederken açık ve kesin bir hüküm bildirmemekte, buna karşı hadisler, açık bir ifadeyle nazarın gerçek olduğunu haber vermektedir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Nazardan Allah'a sığınınız. Göz değmesi gerçektir."*[19] buyurmuşlardır. Esma Bint-i Umeys'den rivayet edildiğine göre, kendisi "Yâ Resûlallah! Cafer'in oğullarına cidden nazar değiyor, ben onlar için şifa dileğiyle okutturayım mı?" demiş. Resûl-i Ekrem de *"Evet, lâkin kader ile yarışan bir şey olsaydı, nazar onu geçerdi."*[20] diye cevap vermişlerdi.

Tefsircilerin çoğu, *"Rabbi onu seçip iyilerden kıldı. Doğrusu inkâr edenler, zikri (Kur'ân'ı) işittikleri vakit neredeyse gözleri ile seni yıkıp devireceklerdi. Bir de durmuşlar, 'O herhalde bir delidir.' diyorlardı."* [21] meâlindeki âyette geçen *"Gözleriyle seni yıkıp devireceklerdi."* sözünü "nazar" ile tefsir etmişlerdir.

Nazar ile kıskançlık arasında yakın bir münasebet vardır. Elmalılı Hamdi Yazır, bu münasebetle alâkalı şöyle der: "Kıskançlıklarından az daha Hz. Peygamber'i nazara uğratacaklar, aç ve kötü gözlerinin şerriyle ellerinden

gelse O'nu helâk edeceklerdi. Demek ki, öfkenin bedende bir hükmü bulunduğu gibi, gözlerin de karşılarındakine bakışlarına göre iyi veya kötü bir hükmü vardır. Kimi elektrik gibi dokunur çarpar; mıknatıslar ve manyetize eder. Kimi de aldığı teessürle, hasedinden bir gayza düşer, türlü türlü suikaste ve hilelere kalkışır ki, maddî veya mânevî hangisi olursa olsun hedefine vardığı zaman, isabet-i ayn veya nazar tabir olunur. Bunun hakkında uzun uzadıya sözler söylenmiş, inkâr edenler, ispat edenler olmuştur. Keyfiyeti ne olursa olsun isabet-i ayn vardır."[22]

"Nazarın hak olduğunu kabul ettiğimize göre ondan nasıl korunabiliriz?" denirse "Efendimiz'in yaptığı duaları yapmak suretiyle…" diye cevap verebiliriz. Ebû Said el-Hudrî'den (radıyallâhu anh) rivayet olunduğuna göre; Resûlullah, *"Cinlerin ve insanların nazarından Allah'a sığınırım."* gibi dualarla cinlerin ve insanların nazarından Allah'a (celle celâluhu) sığınırdı. Sonra Muavvezatân nazil olunca bu sûreleri okumaya başladı.[23]

Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Evinden çıkarken şu duâyı okuyan kişiye bu duâ kâfidir; o adam muhafaza altına alınır, şeytan da o adamdan uzaklaşıp bir kenara çekilir:* بِسْمِ اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ *"Allah'ın adıyla evimden çıkıyorum. Ben Allah'a tevekkül ettim. Güç ve kuvvet sadece Allah'ın lütuf ve ihsânıyladır."*[24]

Ümmü Seleme'nin rivayetine göre ise Efendimiz evinden çıkarken şöyle derdi: *"Allah'ın ismini zikrederek çıkıyorum. Ben Allah'a tevekkül ettim. Allahım hata yapmaktan, yolumu şaşırmaktan, zulmetmekten, zulme uğramaktan, cahillikle başkasına bela olmaktan ve başkasının cahilce davranışıyla karşılaşmaktan Sana sığınırım."*[25]

Osman b. Affan (radıyallâhu anh) da Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Bir kul her günün sabahında, her gecenin akşamında üç defa şu şekilde duâ ederse, o kişiye hiçbir şey zarar veremez:* بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ *"O'nun adıyla hareket edip O'na sığındıktan sonra yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceği Allah'ın ismiyle (sabahladım, akşamladım). O her şeyi işiten ve bilendir."*[26]

Ayrıca, Hz. Âişe Validemiz de *Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatağına girdiğinde İhlâs, Felâk ve Nâs sûrelerini okuduğunu, iki eline üfleyip vücudunu sıvazladığını rivayet etmiştir.*[27]

Bu genel malûmattan sonra sizin sorunuzdaki hususa gelecek olursak; eğer

Rabbimizle irtibatımız sağlam değilse, tam bir tevekkül ve teslimiyet içinde bulunmuyorsak, bu durum bizim için bir boşluk ve zırh aralığı demektir. Öyle anlarda, mânevî kalkanımızda delikler açılmıştır ve bir hain okun isabet etmesine karşı korunmasız kalmışızdır.

İnsanın kendini övmesi, yapılan işleri kendi nefsine mâletmesi ve bunu orada burada, kötü ruhlu insanların yanında anlatması, sır bilmemesi, konuştuğu şeylerin neler olması gerektiğini düşünmemesi onu çepeçevre saran mânevî kalkanda delikler açar. Böyle bir suistimal karşısında Cenâb-ı Hak, onu ya cezalandırır ve hizaya getirir ya da kadrini bilmediği ve abarttığı o nimetleri elinden alır. Böyle bir akıbete düşmemenin çare-i yegânesi, Allah'a sığınmak, yeniden dönüp tecdid-i biat etmek, tevbede, inabede bulunmaktır.

Allah'ın âdât-ı Sübhâniyesi, vaz'ettiği kanunları kimseye iltimas geçmez. Cenâb-ı Hak, Peygamberi'ne büyü yapılmasına bile müsaade etmiştir. Allah Teâlâ dileseydi, Peygamberimiz'e büyü yapan adam daha tarağın dişlerini işleyeceği an eli kururdu da Efendimiz'e sihir yapamazdı. Parmağının işaretiyle kameri parçalayan zâta sihir yapılıyor ve bize şu mesaj veriliyor: Bu hususta kendinize güvenmeyin. Gücünüz size kat'iyen yetmez. Devrilmemek için sürekli Allah'a (celle celâluhu) dayanın, O'na sığının. Çocukların annelerine sımsıkı sarıldığı gibi, O'na sarılma keyfiyeti nasılsa işte o şekilde, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetine sımsıkı sarılın. "Aman beni Kendinden uzaklaştırma! Sensiz edemem ben, ayakta duramam Sensiz!" deyin.

Zikrin Hakikî Mânâsı ve Zikirde Ölçü

Soru: *Allah'ı ne kadar zikretmeliyiz ya da zikir ne ölçüde olursa yeterli denebilir?*

Cevap: Zikir; anma, hatırlama, belli duaları belli bir sayı ve şekilde okuma, Allah'ı dil ve kalb ile yâd etme ve hayatı duyarak yaşayıp varlığın koridorlarında gezerken hemen her nesneden Allah'a ait bir mesaj alma demektir. Her ne kadar zikir dendiğinde, Esmâ-i Hüsnâ'dan bazılarını veya bir kısım duaları tekrar etme anlaşılıyorsa da asıl olan kalb ve latîfe-i rabbâniye'nin bu hatırlama ve anmaya bağlanmasıdır.

Dille yapılan zikirde özellikle Cenâb-ı Hakk'ın isimleri tekrar edilmektedir. Bir mürşidin irşadı ve gözetiminde, o "En Güzel İsimler"den bazıları belli bir sayıya göre söylenmektedir. Sayı mevzuunda Kitap ve Sünnet'te kat'î bir şey yoktur. Fakat selef-i salihînden bazıları, o mübarek isimleri ebced hesabındaki karşılıklarına göre çekmişlerdir. Meselâ, Allah lâfz-ı celâlinin ebced karşılığı 66'dır. Zikir sırasında bu lâfz-ı celâli bazıları 66 kez, bazıları da 66'nın katları

adedince tekrar etmişlerdir. Bununla beraber, Esmâ-i İlâhî'den hangisinin sizin üzerinizde galip ve hâkim olduğunu biliyorsanız, o isme devam etmenizi tavsiye etmişlerdir. Meselâ "Latîf" ismine mazhar olabilirsiniz. O zaman her namazdan sonra onu 129 defa söylersiniz; çünkü bizim bildiğimiz iki ebced hesabından birine göre Latîf ismi 129'a denk düşmektedir.

Zikir adına bazıları لَا مَوْجُودَ إِلَّا اللّٰهُ bazıları لَا مَشْهُودَ إِلَّا اللّٰهُ ya da لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ ve bazıları da لَا 'dan sonra bütün esmâ-i ilâhiyeyi birden mülâhaza ederek إِلَّا اللّٰهُ demişler ve böyle küllî bir şuur ve küllî bir mülâhaza ile "kelime-i tevhîd"e devam etmişlerdir. Tekyelerde zikir dendiğinde çoğunlukla لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ çekme anlaşılmıştır. Bu zikir "O'ndan başka Mâbudu bi'l-Hak, Maksûdu bi'l-istihkak yok; sadece O var." mânâsını ifade etmesi açısından kâmil bir zikirdir. Hemen hemen bütün değişik tasavvuf yolları veya tarikat versiyonları لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ 'ta birleşir, onu çeker, sonra da مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ 'la zikri bağlarlar.

Aslında zikir daha şümullü düşünülmelidir; yani anma, unutan bir insanın hatırlaması olarak değil de hatırlamanın sürekli olması, her fırsatta O'nu bir kere daha yâd etme ve bunun insan tabiatının bir yanı hâline gelmesi şeklinde anlaşılmalıdır. Bu zaviyeden namaz, oruç, zekât, hac ve tefekkür de bir zikirdir.

Meselâ, namaz, zatında potansiyel olarak hatırlatıcı bir güce sahiptir. Kur'ân-ı Kerim, *"Beni hatırlamak için namaz kıl!"*[28] âyetiyle bu hakikati nazara verir. *"Gündüzün her iki tarafında ve gecenin saçaklarında (gündüze yakın olan saatlerinde) namaz kıl! Muhakkak ki, iyilik kötülükleri giderir. İşte bu, (Allah'ı) ananlar için bir hatırlatmadır."*[29] âyeti de bu hususu ifade eder. Bu âyetten anlaşılan şey, kılınan her namazın, yekün bir hasenât teşkil etmesi ve bu hasenâtın seyyiâtı silip süpürüp götürmesidir. Ayrıca, âyet-i kerimenin sonunda, *"İşte bu, Allah'ı ananlar için bir hatırlatmadır."* denilerek, namazın hatırlatıcı gücü bir kere daha nazarlara verilmektedir.

İşte zikri, Esmâ-i Hüsnâ'dan bazı isimleri çokça tekrarlama, Cenâb-ı Hakk'ı anma; hatırlamayı namaz, oruç gibi ibadetlerimizle sürekli hâle getirme ve bu yâd etmeyi tefekkürle iyice derinleştirerek bütün benliğimize mâl etme çerçevesinde anlamak lazımdır.

Zikirde zirve nokta başta "latîfe-i rabbâniye" olmak üzere vicdanın bütün rükünleriyle Allah'ı yâd etmek, yâni varlık kitabında sürekli parlayıp duran ve her an bize ayrı ayrı şeyler fısıldayan ilâhî isim ve sıfatları düşünmek; enfüsî ve âfâkî yollarla varlığı ve varlığın perde arkası sırlarını araştırmak; her zaman bir nabız gibi atan varlığın O'na şahitlik edişine dair mülâhazalarla oturup

kalkmak şeklindeki kalbî zikirdir.

Zikrullahın muayyen bir vakti yoktur. Zikretme, zamanın her diliminde serbest dolaşıma sahiptir ve herhangi bir hâl ile de mukayyet değildir. *"Onlar Allah'ı ayakta, oturarak, hatta yanları üzerinde yatarken de anarlar."*[30] fehvâsınca ne zaman ne de hâl itibarıyla zikrullaha tahdit konmuştur.

Ayrıca, Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de *"Ey iman edenler! Allah'ı çok zikredin, sık sık anın. O'nu sabah akşam takdis ve tenzih edin."*[31] buyurmaktadır. Bu, bize gösterilen bir hedef, yakalamamız gereken bir ufuktur. Cenâb-ı Hakk'ı bize bahşettiği nimetler ölçüsünde anmaya çalışmamız gerekir. Ne var ki, hiçbir zaman Rezzâk-ı Kerim'in nimetlerine gereğince karşılık veremeyiz. Veremeyiz, zira her gün binlerce defa O'nu ansak, nimetlerine şükretsek de bu Cenâb-ı Allah'ın üzerimizdeki nimetlerine karşı çok az bir şükür sayılır. Çünkü *"Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız sayamazsınız!"*[32] fehvâsınca O'nun sayılamayacak kadar çok nimeti vardır üzerimizde.

İlim-Bencillik ve İrfan

Bilen insan çok; fakat bildiğini temsil eden insan çok az. Bilginin irfana dönüşüp onun da davranışlarımıza aksetmemesi bizim eksikliğimiz.

"Menkıbelerde asla değil de fasla bakılır." prensibinden yola çıkarak ifade etmek istiyorum: Cenâb-ı Allah, Hz. Musa'ya "Bana mahlûkatın en hakîrini bul, getir." diyor. O da çirkince bir kelp bulup tasmayı kafasına geçiriyor ve yola revân oluyor. Yolda nebî firasetiyle birden irkiliyor; tasmayı köpekten çıkarıp kendine takıyor ve öylece huzura varıyor. Cenâb-ı Allah, "Ya Musa! Önceki hâlde gelseydin seni helâk ederdim." buyuruyor.

İmam A'zam'ın meclisinde bazılarının ifadesine göre elli bin müçtehit vardı. Hadi o kadar olmasın, biz beş bin diyelim. Düşünün, hepsi müçtehit bu insanların. İşte, İmam A'zam bunlarla her meseleyi müzakere ederdi. Koca İmam'ın önce "Şöyledir" deyip sabaha kadar düşündükten sonra ertesi gün "Sizin görüşünüz doğruymuş, ben görüşümden vazgeçtim." dediği zaman pek çoktu. Diyebilirim ki, konuştukları meselelerin yüzde altmışında bu durum cereyan etmiştir.

Bir insan dâhi olabilir, ancak normal zekâya sahip olsa da danışarak iş yapan ondan daha başarılı olur. Bazıları öyle bencil ve egoisttir ki, kesinlikle danışmazlar. Kendi sığlıkları belli olmasın diye de çevrelerinde hep çukur insanları bulundurur; etrafında kabiliyetli insanlara hakkı hayat tanımazlar.

Birkaç İnci

Bazen, sırf mütevazi görünme niyetiyle yapılan tevazu, kibirden daha tehlikeli ve daha öldürücü olabilir.

***

Sosyal ve başarılı olmayı takdir ederim. Fakat mahcup ve edepli olmak daha çok hoşuma gider.

***

"Ateş düştüğü yeri yakar" sözünden iğreniyorum. Eğer mü'minsem, niçin her yere düşen ateş beni de yakmıyor! Muzdarip insan ne kadar da az!... Dünya yansa dertsizin bir tutam otu yanmıyor.

***

Her bir günah, kendinden önceki bir günahın çocuğu, kendinden sonraki birisinin de annesidir.

***

Öyle bir "Sultan"a kul olacaksın ki, Fatih Sultan Mehmet ile bir farkın kalmayacak, Yavuz Sultan Selim ile aynı çeşmeden testini dolduracaksın.

***

Edebin asıl menşei sünnet-i seniyyeye ittiba etmektir; vicdan değildir, kalb değildir.

***

Ağlamak da, tebessüm de kalbin çehreye yansıyan rengi olmalıdır.

***

Dine hizmet etmiş insanlara saygı, dine saygının gereğidir.

***

O koca koca deryalar da, engin çağlayanlar da göklerden gelen mini mini damlalardan oluşur. Daha rüyanın başında deryayı görmek isteyenler, ömür boyu hep rüya görür dururlar.

***

Kolektif şuura bağlanarak da olsa, bir heyetin her şeyi yapacağına inanma Allah'a karşı saygısızlıktır ve küllî bir enaniyettir. Bu şekildeki "ene" (benlik), "nahnu" (biz duygusu) içinde beslenir ve büyür. Diğer insanlara ve topluluklara tepeden bakma olur. "Bir cemaate giren kurtulur" inancı ise çok tehlikelidir.

Cemaate güven değil, Allah'ın rahmetine recâ beslemek esastır. Kinleri, nefretleri ve hasetleri olan bir cemaati Allah (celle celâluhu) muvaffak kılsa, onların dünyaya bırakacağı miras kin, nefret ve hasettir. Allah dünyayı böyle Müslümanlarla niye kirletsin ki!

***

Hırs hiçbir durumda tecviz edilemez. Ancak, Allah'ın rızasını kazanmada, hayır ve hasenât yolunda, O'nun adını dünyanın dört bir tarafına ulaştırma gayreti hususunda hırs caiz, hatta matluptur.

***

Namazda iki şahıs arasında boşluk kalmamalı. Bu konu büyük bir hassasiyetle ele alınmış ve sahabe efendilerimiz onu titizlikle uygulamış. Omuzlarını, topuklarını birbirlerine yapıştırmışlar. Topuklar birleştirilirken insanın kendi ayakları arasında bir boşluk oluşsa da bu önemli değildir. İster namazda, ister namaz dışında kişinin kendi boşluğundan daha önemli olan şey, kardeşleri ile arasındaki boşluktur. Çünkü o *"fürucat li'ş-şeytan"*[33] dır.

***

Merhum Bekir Berk'den bir hatıra: Hür Adam gazetesinde bir yazı çıkıyor. Bu yazıda herkesin yeis içinde olduğu, hatta Üstad'ın bile ümitsizliğe kapıldığı anlatılıyor. Bekir Berk hemen bir yazı yazıyor ve gazeteye gönderiyor. Yayınlanan yazıda Üstad'ın hiçbir zaman yeise düşmediğini ifade ediyor. O gece bir rüya görüyor. Rüyada, kendisi bir yolun kenarında bekliyor. Uzaktan bir fayton geliyor ve yanında duruyor. Faytondan Üstad uzanıyor, onun omuzlarını kavrıyor ve alnından öpüyor. Tam bu sırada telefon çalıyor ve uyanıyor. Rüyası kesildiği için kızgın kızgın telefonu kaldırıyor. Telefonun öbür ucunda Sungur Abi diyor ki; "Bekir Bey, Üstadımız yanımda. Seni alnından öpüyor!"[34]

***

Ramazanın son on gününde itikaf yapmalı, elden geldiğince geceleri yatmamalı ve teravihleri uzun uzun kılmalı. Üstadımız da Ramazan-ı şerifin son on gecesinde talebelerini uyarır, o mübarek zaman dilimini en iyi şekilde değerlendirmelerini istermiş.[35]

1 Furkan sûresi, 25/43.
2 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 8/103.
3 Mutaffifîn sûresi, 83/14.
4 Tirmizî, *tefsîru sûre* (83) 1; İbn Mâce, *zühd* 29.
5 Bediüzzaman, *Sözler* s.508 (Yirmi Altıncı Söz, İkinci Mebhas, Altıncısı).
6 Necm sûresi, 53/39-44.
7 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 22/258; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 9/329.

8 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.152 (On Yedinci Lem'a, Yedinci Nota).
9 Sebe sûresi, 34/13.
10 Sebe sûresi, 34/13.
11 Neml sûresi, 27/37.
12 Sebe sûresi, 34/13.
13 Neml sûresi, 27/17-19.
14 Neml sûresi, 27/19.
15 Neml sûresi, 27/40.
16 Neml sûresi, 27/40.
17 Bediüzzaman, *Mektubat* s.416 (Yirmi Sekizinci Mektup, Yedinci Risale Olan Yedinci Mesele, Dördüncü Sebep).
18 Bediüzzaman, *Sözler* s.334 (Yirmi Üçüncü Söz, Birinci Mebhas, Üçüncü Nokta).
19 İbn Mâce, *tıp* 32; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/239.
20 en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 4/365, 9/348; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 24/142.
21 Kalem sûresi, 68/50-51.
22 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili* 8/5305.
23 Nesâî, *istiâze* 37; İbn Mâce, *tıp* 33.
24 Tirmizî, *daavât* 34; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 3/104.
25 Ebû Dâvûd, *edeb* 102; Nesâî, *istiâze* 30, 65; İbn Mâce, *dua* 18.
26 Tirmizî, *daavât* 13; Ebû Dâvûd, *edeb* 100; İbn Mâce, *dua* 14.
27 Bkz.: Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 15, *tıp* 39; Tirmizî, *daavât* 22; Ebû Dâvûd, *edeb* 108.
28 Tâhâ sûresi, 20/14.
29 Hûd sûresi, 11/114.
30 Âl-i İmrân sûresi, 3/191.
31 Ahzâb sûresi, 33/41-42.
32 İbrahim sûresi, 14/34.
33 Ebû Davûd, *salât* 93; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/97.
34 Necmeddin Şahiner, *Hakkın Yılmaz ve Sarsılmaz Müdafii Bekir Berk* s.107-110.
35 Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler* 3/93 (Bayram Yüksel).

Bir Demet Sosyal Mesele

Deprem ve Rahmet-i İlâhî

En son Afyon depreminde de bu mesele beni çok tedirgin etti. Enkazın altında perişan olmuş, kış soğuğunda dışarıda, evsiz barksız, korku ve telaş içindeki insanlar yürekler parçalıyor. Onları görünce ben kendi dertlerimi unutuyorum, benim hastalıklarım çok hafif kalıyor. Şimdi zelzeleden sonra mağdur duruma düşen çok insan var. Mazlum gibi görünüyorlar. Öyle perişan, ayaklar altında, sefil... Bu manzara –Allah muhafaza– Zât-ı Ulûhiyet'e karşı farklı mülâhazaların doğmasına vesile olabilir. Aslında, maruz kalınan bu felâketler masum felâketzedelere çok şeyler kazandırıyor. Evet, keşke deprem hiç olmasaydı, o binalar iyi yapılsaydı, Rabbimizle münasebetimiz kavî olsaydı, el kaldırıp dua etseydik, o bizi sıyanet buyursaydı... Bunlar tamam; fakat başa gelmiş bir şey, bağırıp çağırma, şikayetçi olma hiçbir işe yaramaz ki artık. Aksine, Rabbimizle münasebetimizi zedeler. Bunun, aklî ve mantıkî bir kısım argümanlar değerlendirilerek mutlaka anlatılması gerektiğine inanıyorum.

İnsanlar Zât-ı Ulûhiyet'e karşı şikâyeti seslendirmeseler de içlerine böyle vesveseler gelebilir. Hani, Hz. Bediüzzaman "İkinci Cihan Harbinde o masum çoluk çocuğun ölmesi, günahsız insanların öldürülmesi çok rikkatime dokunuyordu. Bu mesele ihtar edildi." diyor ve bazı hususlar zikrediyor. O tür hisler herkesin içine gelebilir. Fakat meselâ o insanlara deseniz ki; "O gömülen masum insanlar şehittir. Onların zayi olan malları sadakadır. Arkada kalan kimseler, cephede şehit vermiş gibi kahramanlardır. Allah (celle celâluhu) indinde o dereceyle anılırlar."[1] El verir ki; Cenâb-ı Hakk'a tam bir gönülle teveccüh etsinler ve sarsılmasınlar. Bu dünya fânidir. İnsanların ömrü ne kadar ki! Ama inşaallah onlar ötede ebedî saadeti yakalayacaklar.

Bu hususta devleti suçlamaya, ona buna sataşmaya da gerek yok. Statik ve malzeme mevzuunda millet olarak hepimiz suçluyuz. Kültür hâline getirmemişiz bu mevzuyu, binalarımızın nasıl olması gerektiğine dair bir kültürümüz yok bizim. Hâlâ ülkemizde birçok kocaman ahşap binada yangın alarmı, tertibatı, söndürme sistemi yok. Hâlâ soba dumanından ölen bir sürü insan oluyor her sene. Yani, falanı filanı suçlamaya da gerek yok. Devlet de günah keçisi gibi. Bir zelzeleyi de ona yüklemek uygun olur mu? Yerin durumunu mu gelip

düzeltecekti? Faylara yeni mecra mı bulacaktı? Onu meskun yerlerin dışına mı kaydıracaktı? Evet, kimseyi suçlamadan, Rabbimizin icraatına karşı şikâyet hissi de taşımadan "Bu yarayı nasıl sararız, zor durumdaki insanlarımıza nasıl yardımcı olabiliriz?" meselesi üzerinde durmalıyız.

Hâsılı, Cenâb-ı Allah hakkında daima hüsnüzan edilmeli ve o hem çok sevilmeli hem de onu başkalarına sevdirmeli. Zaten Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) de öyle buyurmuyor mu: حَبِّبُوا اللّٰهَ إِلَى عِبَادِهِ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ *"Allah'ı kullarına sevdirin ki, Allah da sizi sevsin."*[2]

Filistin ve İntihar Saldırıları

Dünyanın çeşitli yerlerinde Müslümanlara yapılan eziyet ve işkenceler kalbimin ritmini bozdu. Filistin'deki masum insanlara revâ görülen eza ve cefa ise bütün bütün kolumu kanadımı kırdı. Duadan başka elimizden bir şey gelmemesi ruhumu derinden hırpaladı. Ve zaten büyük oranda damarları tıkalı olan kalb, bu kadar acıya tahammül edemedi. Arkadaşlar ambulans çağırıp hemen hastaneye kaldırdılar. Hastanede de çok sıkıldım. Hayli zor günler yaşadım. Fakat Cenâb-ı Hakk'a karşı hiç şekvacı değilim. Yaşım altmış dört; Allah Teâlâ bu yaşa kadar getirdi. Çok güzel insanlar, pek samimi ve hasbî dostlar tanıdım. Şimdiye kadar çok güzel günlerimiz oldu; milletimin vefasını hep yanıbaşımda gördüm. Bundan sonra ise, artık son günlerimi bu şekilde hasta olarak geçireceğimi kabullendim.

Şekerle beraber bir de kalb hastalığı olunca ve bunlara bazı diğer rahatsızlıklarım da eklenince gerçekten çok hırpalanıyor, cesedimi ruhumun sırtında bir yük gibi taşımak zorunda kalıyorum. Ama her şeye rağmen Allah'a sonsuz şükrediyorum. Dünyanın dört bir yanındaki insanların, meselâ Filistinliler'in çektiği ızdırapları düşününce kendi dertlerimi unutuyorum. Tanklar, bombalar altında ezilen mazlumların iniltileri bazen kendi kalb atışlarımı duymama bile mâni oluyor.

Ayrıca, din adına yapıldığı söylenerek içine düşülen yanlışlıklar da belimi büküyor. Meselâ, Filistin halkı her kesimiyle çok sıkıntılı günler geçirse bile intihar saldırıları doğru değildir. Hedefi ve kimin öleceği belli olmayan saldırılara girişmek; sadece öldürmek için üzerine bombalar bağlayarak hiçbir şeyden habersiz, masum çoluk çocuğun da bulunduğu insanlar arasında pimi çekmek Müslümanca bir hareket olamaz. İslâm, savaşın en kızıştığı noktada bile olsa "Nasıl ölünür, nasıl öldürülür, düşmana karşı nasıl mücadele edilir?" meselelerinde bazı kural ve kaideler koymuştur. Kadınların, çocukların ve savaşa bizzat katılmayan insanların öldürülmesi diye bir şey yoktur dinimizde.

Filistinlilerin çaresizliğini anlamakla beraber içine düşülen bu mücadele yanlışlığı ve bir kısım insanların tavrıyla İslâm'ın ve bütün inananların mahkûm edilmesi karşısında çok üzülüyorum.

Ama onun bunun yanlışlıklarını görme yerine bizler yine kendimize bakalım. Cenâb-ı Allah'la irtibatımızı gözden geçirelim. Nefsimize karşı her zaman savcı, diğer insanlara karşı da avukat gibi olabiliyor muyuz, bunun üzerinde duralım. Başkalarının sadece kelime-i şehadet getirmekle dahi kurtulabilecekleri ve Cennet'e girecekleri hakkında hüsnüzan edelim; ama kendimizi oraya hiç ehil görmeyelim; "Tam eda edemediğim bu namazla, hakkını veremediğim nimetlerle, yerine getirmekte geciktiğim şu hizmetlerle ben Cehennem'den nasıl kurtulurum?!" endişesini taşıyalım.

Allah Teâlâ ile irtibatta olmanın yerini hiçbir şey tutamaz. İnsan için en güzel nimet O'na karşı kulluk vazifesini tastamam yerine getirebilme gayretidir. Her an,

Bulduğumu Sende buldum,
Bâtıl şeylerden kurtuldum;
Gelip kapında kul oldum;
Rabbim Sana döndüm yüzüm!

Dünyalar Seninle Cennet,
Nimet Senden kime minnet?
Gel kuluna merhamet et!
Rabbim Sana döndüm yüzüm!

diyerek acz-u fakr şuuruyla O'na yönelmek, O'nun rahmetinin enginliğini duymak, O'nunla doymak, O'ndan gayrı hiçbir şeye gönül vermemek Allah'ın bir kula bahşedeceği en büyük lütuftur. İşte daima bu duyguyu yakalamaya çalışmak, yapılan iyi işlerde kat'iyen kendine pay çıkarmamak, kendi nefsini yok saymak ve şahsî kredi peşine düşmemek Müslümanın şiarı olmalıdır.

Kültürler Ağında Yeni Nesil

Bugünkü nesiller, özellikle de buradaki (Amerika) gibi yabancı bir ülkede yetişen çocuklarımız değişik din, kültür ve anlayışların arasında kalıyor. İslâmiyete ait bazı hususiyetleri görüp tanıdıkları gibi Hristiyanlık, Yahudilik ve hatta Brahmanizm ve Budizmle alâkalı bazı şeylerle de karşılaşıyorlar.

Evvelâ belirtmeliyim ki, Batı dünyası İslâm'a muhtaçtır ve dinimizden, kültürümüzden alacağı çok şey vardır. Bizim de dinimizin kurallarına göre mahzursuz olan bazı şeyleri onlardan almamız tabiî ve mümkündür. Zaten bu

alışveriş tarih boyu hep olagelmiştir. İslâm'a giren milletler kendileriyle beraber geçmişten getirdikleri çok şeyi de onun içine sokmuşlardır. İslâm'ın vize verdiği ve mahzursuz gördüğü hususlar olmuştur. O milletlerin örf, âdet, an'ane ve gelenekleri içinde öyle şeyler vardır ki, bunlar dinin yasaklarına girmediğinden, insanlarla beraber Müslüman olmuştur.

Meselâ, Asya steplerinde yaşayanların kendilerine göre âdet ve gelenekleri vardı. Onlardan Kur'ân'ın ve Sünnet'in "Hayır" demediği hususlar aynen kalmıştı. Bunlar, usûl-i dinle alâkalı şeyler değildi; yani, âmentünün şartlarıyla alâkalı değildi; namaz için abdestin lüzumu gibi İslâm'ın esaslarıyla alâkalı şeyler de değildi. Teferruata ait meselelerdeki farklılıklardı. Ve örfler belli bir ölçüde ahkâma medar ve esas olmuştu. Zaten Hint Müslümanlığı, Türk Müslümanlığı, Arap Müslümanlığı vb. denilirken de esaslardaki farklılık değil; kültür farklılığından doğan hususlar kastedilmektedir.

Günümüzde de müşterek bir kültür doğabilir. Meselâ, buradaki çocuklar birbirlerinden farklı düşünebilir; fakat herkes birbirini kabul eder. Onlar kalkar danseder, hoplar, zıplarlar; bu bizim kültürümüzde olmadığından dolayı bizim çocuklarımız bir yanda oturur. Onlar da, meselâ, namaz kılarken bizimkileri normal kabul ederler. Bu, bir kültürün doğması demektir.

Ben bu durumu bazı şartlarına riayet edebilirsek bizim için kârlı görüyorum. Aksi hâlde, onlar bir Hristiyan kültürü ve serbestliği içinde, ibâhiyye düşüncelerine bağlı olarak kendilerinin dışındaki herkesi ve her şeyi garip bulurlar. Dolayısıyla, ta'n-u teşnide bulunur, karşı tarafı ayıplarlar. Bizimkiler de onları öyle görünce çok lâubalî ve gayr-i ciddî bulurlar, onlar da karşı tarafı tuhaf görür, ayıplarlar. Bu kutuplaşma da, aradaki anlayış köprülerinin yıkılmasına sebep olur.

Bizim İslâmiyet gibi şaşmaz, şaşırtmaz bir dinamiğimiz var. Onu çocuklarımıza iyi öğretir, kendimiz de dinimizin gereğini yaşar ve onu temsil etmiş olursak başka kültürden insanlarla aynı atmosferi paylaşmak Allah'ın izin ve inayetiyle kat'iyen bizim lehimize olacaktır. Problemler, hem fert hem de aile planında, bizim inançlarımızın hayatımıza aksetmemesinden kaynaklanmaktadır. Anne babalar, çocuklarını kendi din ve kültür şemsiyemiz altında büyütürlerse, yeni doğacak ortak kültürde kendimizi daha iyi ifade etme ve Rabbimizi herkese duyurma fırsatları bulabiliriz. Fakat kendi değerlerimizi unutur ve çocuklarımızın Batı kültürüne esir olmasına göz yumarsak, Allah muhafaza onların ve kendi geleceğimizin hüsranını hazırlamış oluruz.

Hüsnüzan ve İhtiyat

Bir Müslüman, başkaları hakkında kötü şeyler düşünmemeli, ulu orta konuşmamalıdır. Onun, diğer Müslümanlar hakkında söylenenlere, uydurulan haberlere inanmaması, ihtiyatlı davranması lazımdır. Başkaları "Falan şöyle yaptı, böyle etti" dese, hak hukuk gözetmeyen bazı gazeteler bunu yazsa da bir mü'min aceleci davranmamalı, dedikodulara ve gıybetlere girmemelidir. Eşyada ibâha esas olduğu gibi, insanlarda da masumiyet esastır. O hâlde insan, aslından emin olmadığı iddialarla başkalarını hemen mahkûm etmemelidir.

Günümüzde, haberdar olma hakkı, haber alma hürriyeti gibi bahanelerle insanların iffetlerine ve şahsiyetlerine saldırılıyor. Kim vermiş ki iffetlerle, ismetlerle oynama hakkını? Kur'ân'da mı yazıyor, Sünnet mi söylüyor bunu? Bize iffetleri, ismetleri sıyanet düşer. Hukuk açısından bakıldığında da, bir cürüm delilleriyle sübût bulacağı âna kadar maznun, masum sayılır. Cenâb-ı Allah bizleri insanların hata, kusur ve günahlarını ortaya çıkartmak için görevlendirmedi. Bilakis, tecessüsü, insanların gizli hâllerini araştırmayı yasakladı. İnsan kendi nefsini daima sorgulamalı, fakat başkaları hakkında da hüsnüzan kapılarını ardına kadar açık bırakmalıdır.

Allah (celle celâluhu) insanlara, başkaları hakkında kötü düşünme; el âlemin eksiğini, kusurunu görme şeklinde bir sorumluluk yüklememiştir. Efâl-i mükellefîn (bir Müslümanın yapması gereken fiiller) arasında "Falan şahıs –özür dilerim– zina etmişti, hırsızlık yapmıştı, neden bunu teşhir etmediniz, gidip şahitlik yapmadınız, gidip adamın canına okumadınız?" diye hesap sorulacak bir yükümlülük yoktur. Zina, hırsızlık ve benzeri suçlarda suçluyu bulma ve cezalandırma ancak devletin yapacağı bir iştir. Devlet denen, toplum denen müesseseler vardır; onlara karşı cinayet işleniyorsa bu amme hakkıdır. Amme hakkı, Allah hakkı demektir; bu hakla alâkalı yapılacakları da sorumlu, vazifeli kimseler yaparlar.

Malûm hadis-i şerifte geçen "elle veya dille müdahale"[3] meselesi de sadece "emr-i bi'l-ma'ruf nehyi ani'l-münker" hususunda umum için geçerlidir. Belki belli ölçüde anne baba kendi evlatlarına, muallim kendi talebelerine bu hadis zaviyesinden müdahalede bulunabilir. Fakat elle müdahalenin asıl mercii devlettir. Dille müdahale herkes için söz konusu olabilir; ama orada da üslûp çok önemlidir. Kimse dinden soğutulmamalı, kaçırılmamalı, rencide edilmemeli; herkesin konumuna, durumuna, seviyesine uygun şeyler anlatılmalıdır. Hadis-i şerifte kalbden buğz etme maddesi de vardır ki bunu, yapılan bir kötülüğe katılmama, kalben taraftar olmama, kötülüğü yapanla alâkayı kesme şeklinde anlayabiliriz. Kendini insanlığın hidayetine adayanlar kalbî müdahaleyi dua etme, "Keşke şu insan hidayete erse, kötülüklerden vazgeçse!" diye içinden geçirme şeklinde de anlayabilirler.

Berika'nın müellifi Konyalı İmam Hâdimî, "Bir mü'mini zina hâlinde bile görsen, yanlış gördüğünü düşün. Dön bir kere daha 'O mu?' diye kontrol et. O ise, 'İhtimal yine yanlış gördüm.' de. Sonra da, 'Yâ Rabbi! Onu bu çirkin hâlden kurtar, beni de böyle bir şeye düşürme.' deyip çek git." diyor. Hz. İmam'a çok hürmetim var; ama o sözünü fazla buluyorum. Bence, gördün ki bir mü'min bir yerde böyle bir hâldedir; tecessüs etmeden sırtını dön; "Allahım! Günahkâr kullarına hidayet et, beni de affeyle." de ve gördüğünü unut.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bizzat itiraf edene dahi *"Dön, git, tevbe et. Allah'ın affetmeyeceği günah yoktur."*[4] buyuruyorken insanlara ne oluyor ki, başkalarının en mahrem hâllerini araştırıp teşhir ediyorlar! Acaba onların kendi ayakları kaysa, aynı duruma düşseler, haklarında nasıl muamele yapılmasını arzu ederler? Hata ve kusurlarının ortaya dökülmesini, sırlarının açılıp saçılmasını mı isterler?

Evet, en çok zikredeceğimiz isimler Gaffâr ve Settâr olmalı; günahlarımızı bağışlasın ve bizi utandıracak şeyleri setretsin, mahşerde bizi rüsvay eylemesin! Kalbimizden geçen şeylerden dolayı dahi bizi sigaya çekerse ne yaparız? Yunus gibi "Senin ismin Gaffâr iken ya ben kime yalvarayım!" deyip O'na iltica etmeli.

Sadaka ve İslâmiyet'in getirdiği İncelik

Bizim toplumumuzda, dinimizin güzelliklerinden kaynaklanan bir sadaka kültürü de vardır; eşi görülemez bir incelikle örgülenmiş harika bir kültür… Müslümanlar zekât ve sadakayı verirken öyle mâkul verir ve sadakayı alacak insana öyle güzel şeyler anlatırlarmış ki, alan verenden daha faziletli bir konumda görünürmüş; yed-i süflâ, yed-i ulyânın üstüne çıkarmış; yani, sadakayı alan alttaki el, onu veren üstteki elin üstüne çıkarmış. Sadaka veren, meselâ, şöyle dermiş: "Allah senden razı olsun. Ben de üzerimdeki bu borcu ne yapayım ne edeyim, diye düşünüyordum. Vazifemi yapmama, büyük bir vebalden kurtulmama vesile oldun. Allah da seni ahiret sıkıntılarından korusun."

Kur'ân-ı Kerim, verilen zekât ve sadakayı başa kakmayı, alan insanı minnet altında bırakmayı ve bu şekilde ona eziyet etmeyi yapılan işin sevabını iptal edecek bir sebep olarak zikrediyor. Bir âyette şöyle buyruluyor: *"Ey iman edenler! Sadaka verdiğiniz kimselere minnet etmek, onları incitmek suretiyle o sadakalarınızı boşa çıkarmayın. Allah'a da, ahirete de inanmadığı hâlde sırf insanlara gösteriş yapmak için malını harcayan kimsenin durumuna düşmeyin. Onun durumu, üzerinde toprak bulunan kaypak bir kayaya benzer*

ki, şiddetli bir yağmur olur olmaz toprağı kayıverir, cascavlak kalır. Öyleleri işledikleri hiçbir şeyden sevap ve mükâfat elde edemezler. Zira Allah inkârcılar gürûhunu buna muvaffak eylemez."[5] Ve Kur'ân yine, *"Verdiğini çok bularak minnet etme!"*[6] diyor. Minnet ederek yapılan hayrın bâd-i heva gideceğini belirtiyor. Bundan dolayı, mü'minler öylesine hassas alışmışlar ki, sağ taraflarındaki bir insana sadaka vermişlerse, bundan sol taraflarındaki adamın dahi haberi olmamış. Yaptıkları hayırları gizli tutmuşlar. Sadece, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) de hayat-ı seniyyelerinde birkaç defa yaptığı himmetlere başvurma anlarında başkalarını teşvik için açıktan açığa infakta bulunmuşlar.

Ayrıca, selefimizin, şehrin değişik yerlerine sadaka taşları koyduğunu; onları, zenginlerin para bıraktığı, muhtaç olanın da ihtiyacı kadar aldığı yardım sandukçaları olarak kullandığını biliyoruz. İşte bu, hayrı gizleme ve minnet altında bırakmama hâli, sevabı kat kat artıyor. Yardıma muhtaç olan insan da kendini minnet altında hissetmeden, "Cenâb-ı Hak, bu insanın vazifesini yapmasına beni vesile etti." düşüncesiyle meseleye yaklaşıyor, o insanın veren eli ötesinde "Rezzâk-ı Hakikî"yi görüyor.

Sosyal Çalkantılar ve Alternatif Düşünce

Sosyal çalkantılar, insanlarda alternatif düşünme melekesini geliştirir; beyin fırtınalarına müsait zemin, fikrî bir dinamizmin ateşleyicisi olur. Bu dinamizm doğurgandır. Yani Rönesans'ın gölgesi veya gerçek bir Rönesans bu tip dönemlerde ortaya çıkar. Meselâ, bizim tedvin dönemimiz, asırlarca bizi ayakta tutacak –ki hâlâ geçerliliklerini sürdürüyorlar– Kelâm ve Fıkıh başta olmak üzere düşünce akımlarının doğduğu bir dönemdir. Bu dönemin en büyük özelliği toplumda sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel çalkantıların yaşanıyor oluşudur.

Tedvin devri adını verdiğimiz bu zaman diliminde, bir araya getirilmesi imkânsız, aynı kaynakların esas alınarak istinbat edildiğine inanılması zor, birbiriyle kıyasıya savaşan yorumlar, düşünceler ortaya atılmıştır. Basra Mektebi, Kûfe Mektebi ile; İmam A'zam Ebû Hanife, devrindeki diğer imamlar ile hatta kendi rahle-i tedrisinde oturan talebeleri ile ciddî fikrî münakaşalar içine girmiştir. Ama bu vetirede hiç kimsenin başı yarılmamış, burnu kanamamıştır. Bu süreklilik arz eden ciddî fikir jimnastikleri sonucu girilen hicrî üçüncü asırda –ki zamanın altın çağlarından biridir o– dünyanın en mükemmel insanları yetişmiştir. Kaynağını ilâhî beyandan alan, belki de dünyanın en uzun soluklu içtihatları ortaya konmuş, düşünceleri üretilmiştir.

Batının bizim tedvin dönemine benzer Rönesans'ına baktığınızda şunu görürsünüz: Evet, bir Rönesans yaşanıyordur; ama Batı ve batılı bunalım içindedir, barbardır, yobazdır. Haçlı Seferlerinden bıkmış yorgun askerdir. Bu yorgunluk onu kendi içine döndürmüş, kendini yeniden gözden geçirme imkânı sağlamıştır. Grek felsefesine, Roma düşüncesine, Hristiyanlık esaslarına yönelme bu dönemde olmuştur. Daha sonraları meydana gelen münferit ve müteferrit tecdit hareketlerinde de aynı sosyal ortamı görmek mümkündür.

Şu an içinde yaşadığımız zaman diliminde de bizdeki tedvine, Batı'daki Rönesans'a benzer bir zemin var. Fakat burada bir tehlikeye dikkatlerinizi çekmek istiyorum; bazen bu türlü dönemlerde bazıları gölge kurtuluş yolunu gerçek ve nihaî kurtuluş yolu zannedebilir. Bu zannın ve inancın gereği olarak o uğurda kavga ve mücadele verebilir. Bunlar bazen başarılı da olabilirler. Hâlbuki bu tam anlamıyla bir yanılmadan ibarettir. Aslında gerçek, sahih ve kalıcı viladetlerin önünü alan başarılardır bunlar.

Bu yüzden diyorum ki, Cenâb-ı Hak bazı alanlarda bize geçici olan muvaffakiyetleri çok göstermesin. Ta ki biz sürekli metafizik gerilim içinde olalım, doğurgan olalım, sürekli beyin fırtınaları yaşayarak tedvin dönemine benzer, bizi bugünümüz ve geleceğimiz adına yıllarca, asırlarca idare edecek esasları üretelim. Evet, Müslümanlığın çok yeni şeyler doğurması lazım. Aksi takdirde geleceğe yürüyemez, bu hâliyle de yaşayamaz. Bediüzzaman ne güzel der; "Eski hâl muhal, ya yeni hâl ya izmihlâl."[7]

Sosyal Hareketler ve Tabiî Süreçler

Bütün bir toplumu ve belki de gelişme seyrine paralel olarak bütün insanlığı kucaklayan, onlara hizmet götüren hareketlerde birbirini izleyen, izlemesi gereken tabiî süreçler vardır. Bu tabiî süreçlerin başında hiç şüphesiz iman, ardından da icmalî ve tafsilî ilim gelir. Herhangi bir düşüncede eğer ilim önemli bir konuma gelmiş ise bu demek değildir ki iman ihmal edilebilir. Hayır. Bu çok ciddî bir yanılmışlık ve aldanmışlık olur. Bu, o düşünceyi sosyal oluşumların tabiî seyrine bırakmak anlamına gelir. Onun için toplum içinde fikrî önderlik yapanlar iman mevzuunda sürekli canlı tutacak esaslar bulmak, metodlar ve sistemler üretmek zorundadır. Bu yönlendirme olmazsa rehavet devreye girer; "Allah'a şükür, yıllardır başarıdan başarıya koştuk, artık zaman rahata erme zamanıdır." demeler söz konusu olur. Bu safhadan sonra o düşünce adına yaşama, hayatını onun gereklerine göre düzenleme bir tarafa, insan Rabbine karşı yapmakla mükellef olduğu ibadetleri bile kültürel bir aktivite olarak görmeye başlar. Artık bu tip kimseler için dün aşk, vecd ve heyecanla yapılan, gözyaşları ile süslenen ibadetler kültürel bir aktivitedir. Cuma da,

bayram da, hac da bir kültürün dışa yansımasından ibarettir.

Fakat iman kendi kıvamında, kendi tazeliği içinde ve ilk dönemdeki orijiniyle korunabilse bu türlü vartalar içine girilmez. Onun için iman, hiç ara verilmeden sürekli insanlara telkin edilmeli, ısrarla onun üzerinde durulmalı. Onu insanların gönlünde, kalbinde, kafasında sürekli canlı tutacak sistemler icat edilmeli ve gerekirse insanlar bu mevzuda zorlanmalı. Aksi hâlde karbonlaşma başlar orada. Bediüzzaman Hazretleri bu sebeple iman üzerinde ısrarla durur.

Evet, aksiyonda süreklilik inancını, insanların gönlüne, kafasına, ruhuna ve vicdanına duyurmalıyız. Şahsen ben insanların kalblerinde sürekli ve hiç doyma bilmeyen oburlukla "Müslümanlığı âleme duyurma" his ve heyecanını uyarmak gerektiği kanaatindeyim. Bunun havarilerini yetiştirmeliyiz. Her insanı bu ufkun potansiyel havarisi görmeliyiz. Kâmil insan yetiştirme, milletine hizmeti gaye edinenlerin hareket yörüngesi olmalı. Bu arada yetiştirilmesi konusunda ihmal gösterilmiş ve yanlış yollara sapmış insanlarımızla da ciddî bir şekilde ilgilenilmeli. Onların aktif hâle gelmesi için elden gelen her şey yapılmalı, her gayret ortaya konmalı. Öyle bir sistem ortaya konmalı ki tek ferdin bile zayi olmasına fırsat vermemeli. Şu anda toplumumuzda böyle bir sistemin ortaya konduğu söylenemez. "İşin tabiatı icabı" falan deyip işin içinden sıyrılmak isteyenler olabilir; ama bence böyle düşünmek yanlış. Biz Allah'a gönülden inanmış insanların canlılığına süreklilik kazandıracak, herkesin işin başındaymış gibi ciddî bir gönül iştiyakıyla, havariler misali hareket etmesine müsait zemini hazırlayamıyoruz. Kafalarımız yetmiyor o işe veya o mevzuda bir araya geldiğimizde ciddî beyin fırtınaları meydana getiremiyoruz. Ben, Üstad o meselenin inkisarı içinde ölmüştür diye düşünüyorum. Benim inkisarım ise beni öldürecek kadar değil, çünkü o bir gönül meselesi.

Evet, zorlamayla dahi olsa insanları o mevzuda yönlendirebilecek bir sistem kurulmalı, tıpkı fabrikada çalışan işçilerin sistemi gibi. Hani işini yapmayan birine sistem hemen müdahale eder; ama şefi, ama arkadaşı, ama ustabaşı... İşte öyle, herkes durduğu yerde, bulunduğu makamda mutlaka o sistemin genel işleyişinin hem bir parçası hem de kontrolcüsü olmalı. Anlatıldığı kadar kolay değil bu iş biliyorum. Çünkü her bir insan bu dünyada bambaşka bir âlem. Dolayısıyla her biri apayrı bir âlem olan insanların teker teker istihdamı göründüğü kadar kolay değil. Allah inayet ede.

İnayet dedim de, Cenâb-ı Hakk'ın fevkalâde inayeti başımızın tacı. Biz O'nun nihayetsiz inayetinin her zaman beklentisi içindeyiz. Fakat irademiz de var ve Allah bizi irademiz sebebiyle muhatap almış. Öyleyse bizim de bu

meseleyi o zaviyeden ele almamız gerekir. Bir başka ifade ile O'nun fevkalâde inayetleri, ihsanları, lütufları ve keremlerini vesile-i şükür yapar ve onları artırması için Allah'a teveccühte bulunuruz. Ama dünyada kaldığımız süre içinde planlarımızı, bize ait gibi gördüğümüz; ama aslında âriye olarak bize verilen benliğin, iradenin rükünlerini kullanarak yaparız, yapmaya çalışırız.

Evet, bir taraftan bilme, isabetli hareket etme; diğer taraftan heyecan ve helecanlarını sürekli koruyup azimli ve kararlı olma, küheylanlar gibi yerinde dururken bile sürekli hareket etme, yerinde oynayıp durma, bana çok önemli geliyor. Bunun çok kolay olduğunu zannetmiyorum. Fakat "yapılamaz" demek suretiyle de inkisar hâsıl etmek istemiyorum.

Hâlihazırdaki şartlar ve mevcut durum, aşk u heyecan adına önemli ve elverişli bir ortam sayılabilir. Şahsî kanaatim, bugün yaşayanlar gelecekteki nesillerden daha avantajlı sayılırlar. Kendi canlılıkları, başkalarına hayat üflemeleri, iç kokuşmalara karşı sıyanet içinde bulunmaları gibi hususlar adına daha şanslı, daha avantajlı sayılırlar. Fakat şu da unutulmamalı ki günümüzün nesilleri kendilerini ayakta tutacak esaslardan, dinamiklerden uzaklaşıyor, onları ihmal ediyor. Farkına varmadan, yavaş yavaş, aheste aheste gelen ve ruhunun içine yerleşen öldürücü faktörlerin farkına varmıyor. Hepsinden kötüsü bunları tabiî gelişmenin bir neticesi olarak kabulleniyor. "Bu bir vetire; dün öyleydi, bugün böyle, yarın başka türlü olacak." diyor. Tabiî görüyor mânâ adına, ruh adına çürümeyi, solmayı. Ve bu hepimiz için söz konusu. Gerçi Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine büyüklük bahşettiği insanlar hayatlarının her karesinde aşmışlar bu vartaları ve değişmemişler hiçbir zaman. Bakın o tabakat kitaplarına; niceleri bütün bir ömür boyu bir yere çardağını kurmuş, atını bir kenara bağlamış, zaman gelmiş sağda solda hadis-i şerif toplamış; zaman gelmiş "Savaş var!" denildiğinde savaşa koşmuş; zaman gelmiş devlet "Sana şurada ihtiyaç var." deyince, çardağını söküp bineğinin sırtına bağlamış ve oraya gitmiş. İşte bir ömür boyu, değişmeden, bunu aynı çizgide devam ettirme çok önemli bir mesele; Allah'ın bir lütfu bu. Fakat bu aynı zamanda o hareketin ani'l-merkez gücünü de gösteriyor. Hatta o Havâric ve Nevâsıb hareketinde bile ben çok önemli bir dinamizm görüyorum. Sadece orada basiretli dimağlar meseleyi yönlendirmede kusur ettiklerinden dolayı, o çağlayanı zararlı hâle getiriyorlar. Aslında orada coşkun bir iman, müthiş bir heyecan, bir şeyler yapma azmi ve bâtıla baş kaldırma var. Ama dinlemeleri gerekli olan insanı veya insanları dinlememe kusuru onlara ait. Hz. Ali'yi dinleselerdi, birçok ciğersûz hâdise olmayabilirdi.

Bugün de olabilir bunlar. Doğruluk, iyilik, güzellik adına iyi şeyler yapmak için bir araya gelenler, gelecekte birbirini yiyebilirler. Siz bunları bugün

sarmaş dolaş görebilirsiniz; fakat firasetiniz varsa, o tipleri, dişlerinin yapısından, tırnaklarının uzunluğundan, pençelerinin vahşice durmasından anlayabilirsiniz. Bu olumsuz dalgaları kırabilir miyiz? Elbette... Bu, bizim yerimizde sağlam durmamıza bağlı.

Hâsılı, zor şeylerden bahsettik. Benim ciddî endişelerim var. Başarının ve zaferin öldürücülüğü beni, yolda yürümeye devam ederken başarılı olacak mıyız, olmayacak mıyız düşüncesinden daha çok korkutuyor.

Tecdit-Teceddüt ya da Yenilenme ve Yenileşme Fantazisi

Tecdit ve teceddüt hakkında değişik zamanlar değişik vesilelerle düşüncelerimi dile getirmiştim. Her şeyden önce tecdit/yenileme ameliyesi tarihî geçmişimizde mevcut olan bir şeydir. Tecdit hareketleri, tecdit dönemleri bu süreci ifade için kullanılan terimlerdir. Tecdit, yenileme işini gerçekleştiren müceddidin hem kendini hem de toplumu yenileme hamlesine verilen isimdir ve bu teceddütten yani yenilenmeden hatta yenileniyor görünmeden –ki ben buna "yenilenme fantezisi" diyorum– bütün bütün farklıdır.

Ebû Dâvûd'un Sünen'inde Allah Resûlü bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyuruyor: إِنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ لِهٰذِهِ الْأُمَّةِ عَلٰى رَاْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا *"Her yüz senede bir, bu dini tecdid edecek bir insanı Allah gönderir."*[8] İslâm âlimleri hemen her asırda bu hadisin mânâ ve muhtevası üzerinde ısrarla durmuşlardır. Hatırladığım kadarıyla en ciddî ve en geniş duran İmam Süyutî, ondan sonra da İmam Rabbanî Hazretleridir.

Hadiste geçen "ba's" tabirini hadisin umumî muhtevasını nazara alarak şöyle yorumlamak uygun olur zannediyorum: Allah, dipdiri bir insanı ölü bir toplum içinde neş'et ettirir ve onun eliyle o toplumu yeni bir dirilişe mazhar kılar. Bu diriliş bazen geniş bazen de dar alanlı olur. Nitekim "İnsanlığın İftihar Tablosu"nun irtihal-i dâr-i bekâ buyurmasından günümüze kadar bütün tecdit hareketlerine bakıldığında bazılarının dar, bazılarının çok geniş olduğunu görürsünüz.

İlk müceddit, kimilerine göre Hz. Ebû Bekir'dir. Ben şahsen bu görüşe katılmıyorum. Hatta bu yaklaşımın gereksiz bir inat uğruna, başka birine müceddit dememek için ortaya konduğunu zannediyorum. Esasen Hz. Ebû Bekir'in vazife yaptığı dönem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yeni vefat ettiği bir dönemdir. Sahabe aynı sahabe, toplum aynı toplumdur. Bu açıdan Hz. Ebû Bekir'in yenileyeceği bir şey yoktur. Onun için Hz. Ebû Bekir'e müceddit demek yerine "Allah Resûlü'nün getirdiği dinî esasları bütün

yeniliği, taraveti, halaveti ve canlılığı ile korumuştur; –eskilerin ifadesiyle– çok iyi derpiş etmiş birisidir." dense daha doğru olur. Hulefâ-yi Raşidin arasında illâ birine müceddit denecekse bence o seyyidinâ Hz. Ömer olmalıdır. Fakat genel kabul, ilk müceddidin Ömer b. Abdülaziz olduğudur. O, iki buçuk sene süren iktidarında, kendinden önceki, Haşimilere ve Efendimiz'in Ehl-i Beyt'ine karşı olan Emevî hıncını, kinini, nefretini durdurmaya çalışmış; dinin haysiyet ve onuru için mücadele etmiş bir insandır. Minberlerde Hz. Ali dahil "Raşid Halifeler"in adlarının okunmaz hâle geldiği o dönemde her cuma minberden إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ[9] âyetini okuyup adalet, istikamet ve ihsanla hareket etmiş ve devlete bütün suistimallerin önünü tıkayan bir yapı kazandırmıştır. Öyle ki, Velid döneminde on bin dinar alan halasının tahsisatını bile kesmişti Ömer b. Abdülaziz. "Yeğenim, on bin dinar alıyordum, sen kestin bunu!" diyen halasına, "Halacığım!" diyor, "Nereden bulup vereyim? Hazinenin –ki milletin malıdır– durumu ortada. Bu durumda iken ben sana on bin dinar veremem ki!" Sonra da her zaman yaptığı gibi kalkıp biraz zeytinyağı getiriyor biraz da ekmek ve "Halacığım, biraz yemek istemez misin?" diyor ve ekmeği yağa banıp yiyor. Tefessüh etmiş bir devlete zühd ve yeniden Muhammedî bir ruh kazanma düşüncesini getiriyor. Onun döneminde insanlar ilk defa resmen "hadis tedvin"ine açılıyorlar.[10]

Daha sonraları sırasıyla olmasa da müceddit olarak İbn Süreyc, İbn Dakiku'l-Îd, İmam Gazzâlî, Fahreddin Razî, İmam Nablusî, İmam Rabbanî sıralanıyor. Bunlar, umumiyet itibarıyla müceddittlikleri İslâm âlimleri tarafından kabullenilen insanlar. Yoksa müceddittler elbette bunlarla sınırlı değil. Evet bu isimlerin hepsi çeşitli zamanlarda dar ya da geniş alanlı tecdit hareketlerinin öncülüğünü, temsilciliğini yapıyorlar. Bu faaliyetlerle insanlar dini yeniden, bir kere daha taptaze semadan inmiş gibi bütün taravetiyle duyuyor ve hayata taşıyorlar.

Değişik zamanlarda ifade ettiğim gibi, aslında herkesin hem de her sabah gözlerini açarken yeni bir günün idrakiyle, dinini yeniden bir kere daha duyması lazım. Bugünkü ruhta, kalbde, histe duyulan din, dünkü olmamalı. Yarın da bugünkü olmamalı. Öbür gün de yarınki olmamalı. Her gün, ama her gün farklı olmalı. Böylece Zât-ı Ulûhiyet'i farklı delillerle vicdanınızda duymalısınız. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"İki günü müsavi olan aldanmıştır."*[11] beyanı bu açıdan çok önemlidir. Buna göre iki günü eşit olan inanç mevzuunda da, İslâm mevzuunda da, ihsan mevzuunda da aldanmıştır.

Bir misalle açalım: İnsan, hayatı boyunca bir minareye tırmanıyor gibidir ve öyle olmalıdır. Minarenin şerefesine ulaştığı an ise onun ölüm anıdır. Onun için

insan şerefeye ulaşıncaya kadar sürekli hep bir basamak merdiven atlamaya bakmalıdır. Hep daha yukarı, daha yukarı, daha yukarı demelidir. Bir başka tabirle o bir *"Hel min mezîd?"* kahramanı, devamlı araştıran, ilerleyen, tahkikatta bulunan, ilimde, fikirde, mârifette derinleşen, ama bir türlü doyma bilmeyen bir yolcu gibi olmalıdır. Tıpkı Âyetü'l-Kübra'daki seyyah gibi. Çünkü bizim bu tür yenilenmeye ihtiyacımız var. Herkesin, ilim erbabının da, erbab-ı tarikatın da ihtiyacı var.

Burada bir hakikatin unutulmaması lazım: Dinî duygu, düşünce ve pratiklerimiz de her şeyin aslına, yani dinin temel kaynaklarına, edille-i şer'iyyenin esaslarına dayansa da –ki bunlar "Kitap", Sünnet, bir mânâda icma, bir mânâda fukahanın hâlisane yaptığı içtihatlardır– şartların ve konjonktürün meseleyi sunma açısından müessiriyeti inkâr edilmemeli. Zira şartlar ve konjonktür insanın üslûbuna aksettiği gibi, insanın karakteri, tabiatı da ulaşılan sonuçlarda ciddî rol oynar. Meselâ teknolojik gelişmeler müceddidin dimağını etkiler. Dolayısıyla müceddit kendi çağının davetçisi ya da bir "nezir-i üryan"ın her çağdaki izdüşümüdür.

Teceddüde gelince; yenilenme fantezisi, yenilenme havası içinde bulunma tekellüflü tevillerle bir farklılık ortaya koyma, kendini âlemden farklı olarak ifade etme çabasıdır. Yabancı bir kelimeyle ifade edilecekse "reform" ya da "reformasyon"dur teceddüt. Asıl-fasıl ayırt etmeksizin dinin bütün meselelerini yeniden gözden geçirme, çağa uydurma gayretidir. Problemleri çağa ve insanlara değil de Kur'ân'a yükleme, Efendimiz'e izafe etme söz konusudur. Güya, temel nasslarda yapılacak oynamalar ile problemler ortadan kalkacaktır. Meselâ, Kur'ân'ın asıl hedefi güzel ahlâk, insan ve toplum hayatının disipline edilmesidir. Namaz, neden ve niçin demeden insanların Allah'a yaptığı kulluğun adıdır. Hayatı disipline eder, insanın güzel ahlâka ulaşmasını sağlar. Ama bu çağda farklı şekillerde de kulluk yapılarak aynı sonuca ulaşılabilir, illâ namaz olması şart değil. Oruç yerine farklı bir diyet ikame edilebilir. Zekât ve hacca bedel başka şeyler devreye girebilir. Ve daha nice ipe sapa gelmez, hiçbir aklî ve dinî temele dayanmayan düşünceler...

Bu tür fantastik şeyleri ortaya atanlara müceddit değil, müteceddit denilir. Onlara reformist demek daha uygun. Aslında bunların yaptıkları dinin ruhunu hırpalamaktır. Diğerleri ise dinin esasına, usûlüne, ümmehatına dokunmadan, muhkemata sadık kalarak onu yeniden, terütaze duyurma peşindedirler. Yani aradaki mesafeleri aşarak, –Üstad'ın Reşahat'ta dediği gibi– Asr-ı Saadete gidip, O "Zât"ı vazife başında görerek, icraatına bakarak, O'nu yeniden hissetme. Çünkü yenilenme ihtiyacı olan din değil insanlardır.[12]

Evet, fertler her gün farklı bir menfezden dinî hakikatleri temâşâ etmeliler;

etmeliler ve her gün ayrı bir neşve duymalı, ayrı bir huzur soluklamalılar. Sofîlerin de, Üstad'ın da yaptığı ve yapmak istediği şey budur. Ama onların halefleri yenilenme vetiresini gerektiği gibi yakın takibe almış mıdır, bunun her zaman münakaşası yapılabilir.

Geçim Standardı

Televizyon haberlerinde dönem dönem dört kişilik ailenin aylık geçim standardı adına rakamlar veriliyor. Esas alınan ölçüler nelerdir tam bilmiyorum; ama verilen rakamlara bakınca görülüyor ki bu standartları, hele bizim ülkemizdeki insanların yakalaması çok zor. Bununla beraber bu rakamların sürekli tekrarı, haberdeki üslûbun tam olarak ayarlanamaması insanları şükürsüzlüğe, kanaatsizliğe itiyor. Ben hatırlıyorum çocukluğumda insanlar sadece yoğurtla kahvaltı yapıyorlar; ama tarlada, bağda, bahçede hamarat bir şekilde de çalışıyorlardı. İnanın, hiç mübalâğa etmiyorum; çünkü ben de onlardan biriydim. Yoğurtla kahvaltı ediyor, akşama kadar hayvanları güdüyordum. Sabun bulamıyorlardı insanlar, kil ile çamaşırlarını yıkıyorlardı. Bit salgınından kırılıyordu millet. Veba salgını geldiğinde yediden yetmişe birçok insan ölüyordu. Çokları bir öğün yemek yiyordu. Evet –Allah o günleri bir daha yaşatmasın– şartlar çok zordu; ama hiç kimse de hâlinden şikayet etmiyordu.

Hayır hayır, yanlış yaptığımız kanaatindeyim. Bu haberlerle, daha doğrusu bu yaklaşımla milleti şükürsüzlüğe sevk ediyoruz. Allah'a karşı şikâyete yönlendiriyoruz. Yeni bir üslûp bulmalıyız haberlerin veriliş tarzında. Hem yalan olmamalı, gerçekleri yansıtmalı, halkı doğru bilgilendirmeli hem de bulduğuna kanaat etmeli, nankörlüğe girmemeli insanlar. Aksi takdirde ne verirseniz verin, isterseniz iki üç milyar verin doyuramazsınız siz onları.

İsraf... Bütün insanlığın iktisadî anlamda belini büken bir kanser o. Geçenlerde sordum arkadaşlara banyolarda kullandığımız kâğıt havluların fiyatlarını. Bir rakam söylediler, ucuz veya pahalı önemli değil, önemli olan onun tam tekmil kullanılması, israf edilmemesi. Bilmem medâr-ı fahr olur mu; ama örnek olması açısından söylemekte mahzur görmüyorum; burada mecburiyetten dolayı kullandığımız kâğıt havluların her bir parçasını üç dört kere kullanıyorum ben. Önce elimi yüzümü siliyorum, sonra ayaklarımı kuruluyorum, sonra da banyo tabanını siliyor, ondan sonra atıyorum. İsraf olur, diye lüzumsuz yanan ışıkları hemen söndürüyorum. Ama aynı hassasiyeti her yerde göremiyorum. Yemeden içmeden tutun, giyinmeye kadar her şeyde israf hâkim hayatımıza.

Bediüzzaman Hazretlerinin İktisat Risalesi'nde ortaya koyduğu düsturlara bakın. Hapishanelerde işkenceler, sıkıntılar, açlıklar, susuzluklar ve bunların karşısında sarsılmaz bir iman, ahirete bakış, kadere rıza... Ve sonra bakıyorsunuz, o sıkıntılara maruz kalan insan sürekli şükürle, Allah'a hamd ü senâyla dimdik ayakta. Bizim de aklı başında, iyi yetişmiş, maksadını güzel ve takılmadan ifade eden insanlara ihtiyacımız var. Ta ki çıksınlar televizyon programlarına bu örnekleri dile getirsinler, girsinler halkın içine mazhar olduğumuz Allah'ın lütuflarını nazara versinler, insanları nankörlükten kurtarsınlar, onun bize olan lütuf ve ihsanları karşısında tam bir kulluk sergilememiz gerektiğini anlatsınlar.

Bazıları benim Amerika'da dört senedir sürgün olduğumu söylüyor. Ne sürgünü Allah aşkına?! Asıl inançsızlık hesabına hareket eden insanlar yapayalnız, tecrid-i mutlak yaşıyorlar ya da yaşamışlar. Meselâ; Troçki'yi düşünün. Meksika'da tecrid-i mutlak içinde, bahçeli büyük bir villanın arkasındaki kulübecikte yaşamış yıllarca. Stalin'in korkusundan dışarı çıkamamış. Fakat kaderin garip tecellîsi, o kulübecikte de bulmuşlar ve öldürmüşler adamı.

Evet, Allah bir gurbet yaşatıyor burada bize, size ve hepimize; ama bu gurbet ahirette bir kurbet (yakınlık) vesilesi olabilir. Öyleyse niye şikâyet edeceksin ki? İnsanî hisler, vatan, memleket, eş dost, akraba diyorsanız, elbette… İnsanın bunları özlemesi kadar tabiî bir şey olamaz. Ama bunları özlerken Allah'ın sağnak sağnak üzerimize gönderdiği lütuf ve ihsanlara karşı nankörlük yapmamamız lazım. Biz hiçbir zaman mahrumiyet denilen şeyi kâmil mânâda yaşamadık. Meselâ Bediüzzaman Hazretlerinin çektiğinin onda birini ne ben çektim ne de siz. Baksanıza şu ifadelere; "Yirmi sekiz sene çekmediğim eza, görmediğim cefa kalmadı. Seksen küsur senelik hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum."[13] diyor; deyip vak'ayı rapor ediyor; ama hâlinden hiç şikâyetçi değil. خُذْ مَا صَفَا دَعْ مَا كَدِرَ "Safâ vereni al, keder vereni bırak." diyerek her şeyin iyi ve güzel yanını görüyor. Bardağın boş değil, dolu tarafına bakıyor.

Hâsılı, Allah'ın nimet ve ihsanlarına karşı şükürle mukabelede bulunmak zorundayız. Elimizdeki bütün imkânları hep onu anlatmaya, onu sevdirmeye, onu takdir etme ve ettirmeye matuf kullanmak mecburiyetindeyiz. İnsanların içlerinde her hâlukârda memnun olma duygusu uyarmalıyız. Hastalık-sıhhat, ızdırap-rahat, zenginlik-fakirlik... Her hâlükârda... İşin özü; insanların iniltilerinde bile şükür nağmesi, şükür terennümü duyulmalı.

Askerlik Çok Önemlidir

Soru: *Askerlik mesleği için "Millî seciyemizin önemli bir rüknüdür." değerlendirmesinde bulunuyorsunuz. Bir başka yerde de "Şimdi askere çağrılsam seve seve giderim." diyorsunuz. Günümüzdeki ordu-iktidar ilişkileri, Irak'a asker gönderme ve benzeri konular etrafında cereyan eden tartışmalar da nazara alındığında hâlâ aynı düşüncelere sahip misiniz?*

Cevap: Mutlak ve genel anlamda askeriyeyi, temsil ettiği hakikat itibarıyla mazi ruhu veya şuuru ya da millet ruhu veya millet şuuru diye adlandırabiliriz. Yıllardan beri artık sabitleşen, âdeta şuuraltı müktesabatım hâline gelen düşüncelerim içinde "medrese-tekye-kışla" sacayağının –ki bir milleti millet yapan dinamiklerin hepsini içine alır bu üçgen– önemli bir parçası olan askeriye, yeri başka bir şeyle dolmayan/doldurulamayan bir konuma ve role sahiptir. Bunu alternatifi olmayan bir kurum şeklinde de ele alabilirsiniz. Evet, nasıl bir dönemler tekye İslâm'ın ruh ve gönül hayatını temsil ve tedris etmiş ve medrese, pozitif ve dinî ilimleri sırtlanmışsa, kışla da, iç dünyada disiplin, dış dünyada da açılım ve her türlü tehlikeye karşı devleti, milleti, millî ruh ve düşünceyi muhafaza etme vazifesini üstlenmiştir. Kışlanın asırlar boyu yapageldiği bu hizmetler onu milletin karakteri ile bütünleştirmiştir. Zaten başka türlüsü de düşünülemezdi; zira o bu milletin bağrından çıkan bir kurumdu. İşte bu düşünceler bana yıllar önce sizin soruda işaret ettiğiniz cümleyi söyletmişti: "Askerlik mesleği, millî seciyemizin önemli bir rüknüdür."

O günden bugüne söz konusu düşüncemi değiştirmeme neden olacak hiçbir şey olmadı; dolayısıyla şimdi de farklı düşünmüyorum. Bakın, bu millet tarihte çeşitli devletler kurarken onu âdeta bir orta direk yapmış, devletini, devlet düşüncesini, devlet sistemini onun etrafında kurmuştur. Kışla, kendisini temsil edenlerin adil olduğu dönemlerde sadece iç dünyaya değil, dış dünyaya da hatta o günün şartları hesaba alınarak ifade edilecek olursa bütün dünyaya adalet dağıtmış, devletler muvazenesinde adaletin yegâne temsilcisi olmuştur. İşte bu durum millî kabulün zeminini oluşturmuş ve kışla-millet bütünleşmesi gerçekleşmiştir. Bugün birileri şu ya da bu sebeple kışladan, kışla düşüncesinden kaçıyorsa söz konusu millî kabulün ve millî şuurun farkında değiller. Veya şöyle de diyebilirsiniz; genlerinin, yani militarist bir geçmişten geldiklerinin farkında değiller. Bugün yüzümüzü ak, alnımızı açık eden şanlı tarihimizin, askerlerin omuzlarında bayraklaştığını unutmuşlar. Şahsen ben onların bu kaçışlarını gafletlerine veriyorum. Bunu kendi millî kimliğinden, millî şuurundan kaçma seklinde değerlendiriyorum.

Burada bana, “Her şey güllük gülistanlık mı, hiç menfiler ve menfilikler yok mu?” diyebilirsiniz. Uzak ve yakın geçmişimize ait bir sürü örneği de peşi peşine sıralayıp yukarıdaki düşüncelerimden dolayı beni sorgulayabilirsiniz. Ama ben bu çerçeveye girecek örnekleri özel anlamda ele almanın gerekliliğine inanıyorum. Parçalardaki yanlışlıkların bütüne ve genele mâl edilmesini doğru bulmuyorum. Sizin anlayacağınız toptancılık anlayışına karşıyım. Çünkü her kurumda, her zaman genel yapıyı, genel gidişatı zorlayan, genelin aksine kendine bir yön belirleyen ve dolayısıyla ferdî düşünen, ferdî hareket eden insanlar çıkmıştır; şimdi de çıkıyordur; gelecekte de çıkacaktır. Fakat bunlar bu milletin bağrından çıkmış bir kurum hakkında genel ve menfi bir hükme varmayı haklı kılmaz. Zira, birbirinden ayrı meseleler bunlar.

Şimdi Askere Çağrılsam Seve Seve Giderim

Fıtratım itibarıyla bende bazı şeylere karşı hassasiyet çok fazladır. Yaratılışımdan kaynaklanan bu duyarlılığımdan dolayı baskıya ve tahakküme hiç tahammülüm yoktur meselâ. Aslında böylesi bir fıtratın askeriyenin genel geçer kaideleri ile kolayca uyum sağlaması oldukça zordur. Çünkü askeriyenin niçinini, nedenini ve hikmetini kavraması zor, yer yer imkânsız kaide ve uygulamaları vardır. Sözü geçen kaideleri, aklî ve mantıkî ölçülerde bir yere oturtmak ancak bilge kişilerin veya askerî alanda uzman olanların işidir. İsterseniz bunu halk arasında söylenen mesel ile izah edelim: Şeytanın aklı her şeye erdiği hâlde askerliğe bir türlü ermemiş. Anlayamamış, kavrayamamış onu. Dolayısıyla âteşîn bir fıtratın, hayatının en delikanlı döneminde bu yapı ile uyum sağlaması çok zordur.

Bunlara, yirmi yaşında bir genç de olsa sahip olduğu inanç; o güne kadar almış olduğu inanç ağırlıklı eğitim ve öğretim; akıl, mantık ve hikmet telakkisi ve hepsinin ötesinde hayat felsefesi ve yaşama şeklini ilave ederseniz bu gencin askeriye ile ortak paydası neredeyse yok denecek kadar azdır.

Ama bütün bu gerçeklere rağmen ben askerlik sürem içinde hiçbir şeye itiraz etmedim, hiç şikâyette bulunmadım. Zor gelmedi diyemem; ama hiç yılmadım, küsmedim, darılmadım. Bir vaaz sonrası, komutanım terhisime bir ay kala beni yanına çağırdı ve “Seni terhis ediyorum.” dedi; dedi ama ben sevindiğimi hatırlamıyorum.

27 Mayıs sonrasının o çok sıkıntılı dönemlerine rast gelmişti askerlik zamanım. Şiddet, hiddet, öfke... Ne ararsan var. Komuta kademelerinde el değiştirmeler oluyor. Mamak’ta iken farkında olmadan Talat Aydemir’in askeri oluyorsunuz. Yedek subay okulu, radyo evini teslim almak için harekete

geçiyor. Harp Okulu bir yönüyle Yedek Subay Okulu ile müşterek hareket ediyor. Karda kışta günlerce nöbet bekliyorsunuz. Bazı subaylar muhalif subayları teslim alıyor. Üzerinizde uçaklar uçuyor, hem de bombardıman niyetiyle. Eğer teslim olmazsak bombardıman yapacaklar. Tüfeklerinizin mekanizmalarını alıyorlar. Hâsılı sıkıntı üzerine sıkıntı. Bütün bunlara rağmen ben asker ocağından şikâyette bulunmadım. Aksine orayı âdeta bir laboratuvar gibi gördüm. Her gün farklı yerler keşfettim, farklı dünyalara açıldım, farklı insanlar tanıdım. Ben o kutsî ocakta öğrendiğim şeyleri, elde ettiğim tecrübeyi ne ailede ne de okulda öğrenebilir veya kazanabilirdim. Sokakta öğrenmem zaten imkânsızdı. Ama kışlada insan ister istemez bir kalıba giriyor. Umumî bir yerde, birçok insanla beraber kalıyorsunuz. Yüzde yüz düşüncenize ters, anlayışınıza ters insanlarla birlikte oluyorsunuz. Dinleneceğiniz zaman birileri kalkıp bağırıp çağırıyor, hopluyor, zıplıyor. Aslında bütün bunlar insanı rahatsız edici faktörler. Fakat ben o günden bugüne rahatsızlık izi bırakmış hiçbir şey hatırlamıyorum, sanki güllük gülistanlık bir yerde yaşamışım gibi...

İşte onun için demiştim "Şimdi askere çağrılsam seve seve giderim." diye. Yine de diyorum: Altmış altı yaşıma basıyorum, bugün çağırsalar koşa koşa giderim asker ocağına. Sadece bir ricada bulunurum; o da şu: "Kalbimin üç damarı tıkalı. Onu zorlayacak emirler vermeyin. 'Marş marş' demeyin meselâ. Yat kalk diyerek yormayın. Ama yirmi beş kişilik koğuşlarda, ranzalarda yatmaya gelince seve seve. Bin kişinin yemek yediği gürültülü yemekhanelerde yemek yemeye âmenna." Ruh hâletim benim bu ve bunu ifade etmeyi kendi hesabıma bir borç biliyorum.

Bu düşüncelerimi dile getirmemin sebebi merak edilebilir. Bazen insanın içinde bulunduğu konum onu bazı şeyleri söylemeye mecbur ediyor. "Bu inancını, bakış açını, düşüncelerini, yorumlarını söylemelisin." diyor. Eğer senin gözünün içine bakan dünya kadar insan varsa, sana göre tavır alacaklarsa, düşüncelerini kendine saklamanın ne anlamı olabilir ki? Onun için kutsal bildiğim bir müessese hakkındaki düşüncelerimi ifade etmem yadırganmamalı. Askere giderken hacca, umreye gidiyor gibi gidilmeli. Tıpkı Osmanlılar gibi. Bazı dönemlerde Osmanlılar umreye de hacca da gitmemişler; gitmemişler zira İslâm âleminin karakolluğunu yapmışlar. Birçok mütefekkir; "Âlem-i İslâm'ın şimalinde Türk milleti olmasaydı bugün yeryüzünde İslâm olmazdı." diyor.

Yeri gelmişken istidradî bir düşüncemi arz edeyim: Bedelli askerlik peşinde olmayı –halk tabiriyle– askerlikten kaytarma olarak yorumluyorum. Şu kadar var ki devlet bir taraftan ekonomik sıkıntılarını aşmak, bir taraftan ihtiyaç fazlası gençleri eritmek düşüncesi ile bedelli askerliğe evet diyorsa, ona bir şey demem; bunlar devlete ait işlerdir, karışmam. Fakat gençlerimizin bedelli

askerlik peşinde koşmasını istiskal ediyorum, içimde bu düşünceye ve böyle düşünenlere karşı rahatsızlık duyuyorum. Bizim zamanımızda en az iki seneydi askerlik. Ve biz arımızla, namusumuzla o iki seneyi doya doya yudumluyorduk. Bundan kaçmamak lazım. Askerlikten kaçmak ruhta dalâlete işaret eder. Önceden belirttiğim gibi, bu durum millî şuurun, millî ruhun farkında olunmadığını, bu milletin üç temel unsurundan birinin hafife alındığını gösterir. Bu benim felsefem. İster kabul edin, ister etmeyin.

Yurt Dışına Asker Gönderme

Irak'a asker gönderme meselesine gelince. Bunlar sivil irade ile askerlerin birlikte oturup karar vereceği şeyler. Ama genel mânâda şunları söyleyebilirim; temenni demek belki daha uygun bu sözlerim için; eğer devletimiz devletler muvazenesinde önemli bir konumda bulunsaydı, günümüzde Amerika'nın üstlendiği rolü üstlense/üstlenebilseydi, yeryüzünde hakkaniyetin takipçisi, mazlum milletlerin kendisine sığındığı bir melce, mağdurlar için bir sera olsaydı, zaten askerimiz aktif askerlik yapma mecburiyetindeydi. Bir başka tabirle hâdiseler onu aktif asker olmaya zorlayacak, dünyanın dört bir yanında değişik haksızlıklarla müdahale edecekti. Osmanlı'nın bir zamanlar yaptığını yapacaktı. Malum Osmanlı, tarihi boyunca sulh ve sükûnetin, adalet ve hakkaniyetin temsilcisi ve muhafızı olmuş, zulmü engellemiş, tagallübe karşı çıkmış, tahakküme baş kaldırmıştı.

Ama devletimiz bu konumunu kaybetmiştir ve buna paralel olarak askerimiz de maalesef o güçte değildir şu anda. Bununla beraber son zamanlarda sadece Güneydoğu'da memleket içi asayişin teminiyle alâkalı mini müdahalelerimiz oldu. Ama esas Türk askerinin genel misyonu –hatırlatma bana düşmez– dünyadaki genel dengesizlikler ve ahenksizlikler karşısında sorumluluk duygusu içinde davranmaktır. Fakat bunu da yaparken usûlünce yapmak çok önemlidir. Zira bazı şeyler konjonktüreldir. Nasıl davranılacağını şartlar belirler. Onun için iyi düşünmek, devleti ve milleti maceraya atmamak gerekir; gerekir çünkü bu maceraların acı ve ağır faturalarını hep birlikte ödüyoruz. Bana göre, İttihatçıların devleti yıkmakla neticelenecek şekilde kalkıp Rusların donanmasına bomba atıp Birinci Cihan Harbine girmemize sebebiyet vermesi bir maceradır. Bazı küçük yanlışlıklarla Balkan ve 93 Harbine girmemiz de maceradır. Bu maceraların bedellerini bizler aradan geçen onca seneye rağmen hâlâ ödemeye devam ediyoruz. Dolayısıyla bugünkü ve yarınki nesilleri ile bütün bir millete fatura edilecek, onun yakın ve uzak sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel geleceğini etkileyecek bu gibi önemli hususlarda, devletin sivil-asker hemen her kademesindeki kurumlar çok sıkı iş birliği yapmalı, sıcak dirsek

teması hâlinde bulunmalı, askerî tabirle “yanaşık düzen” içinde pozisyon almalı ve daha dikkatli, daha temkinli bir biçimde karar vermelidirler.

Asker[14]

Askerlik yüksek bir pâyedir, Hakk’ın katında da, halkın katında da... Ona denk yüce bir topluluk ve gördüğü vazifeye denk yüksek bir vazife yoktur şu fâni âlemde. Yüklendiği iş itibariyle, zaman onda başkalaşır, muammalaşır ve bir sır hâline gelir. Saati seneler sayılır askerin. Talimiyle, terbiyesiyle ve serhat boylarında nöbetiyle geçirdiği saati...

***

Onu “vatanın bekçisi” diye anlatırlar. Bence, ona topyekûn mukaddeslerin; mazinin, harsın, hürriyet ve emniyetin en emin muhafızı demek daha uygun olacaktır. Zira, endişelerimiz ancak, onun mevcudiyetiyle zail olur. Huzursuzluğumuz onun türkü ve haykırışlarıyla huzura ve emniyete inkılâp eder.

***

Milletlerin ölüş ve dirilişinde büyük tesiri vardır askerin. Bütün kargaşalar, huzursuzluklar ve nihayet yıkılışlar, hep onun kendinde olmadığı zamanlara rastlar. Bütün irfana eriş, kendine geliş ve dirilişler ise, onun zinde ve canlı olduğu günlerde görülür. Çağlayanlar gibi akıp akıp gittiği; tepeleri düz, ovaları bereketli kıldığı günlerde...

***

1 Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.83.
2 et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 8/90, 91; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 24/72.
3 Bkz.: Müslim, *îmân* 78; Tirmizî, *fiten* 11; Ebû Dâvûd, *salât* 239.
4 Bkz.: Müslim, *hudûd* 22; Ebû Dâvûd, *hudûd* 24, 25.
5 Bakara sûresi, 2/264.
6 Müddessir sûresi, 74/6.
7 Bediüzzaman, *Münazarat* s.54.
8 Bkz.: Ebû Dâvûd, *melâhim* 1; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat* 6/324.
9 Nahl sûresi, 16/90.
10 Bkz.: Abdullah b. Abdülhakem, *Sîretü Ömer b. Abdülaziz* s.79-80.
11 ed-Deylemî, *el-Müsned* 3/611; es-Sehâvî, *el-Makâsıdü’l-hasene* s.631.
12 Bediüzzaman, *Sözler* s.248 (On Dokuzuncu Söz, Üçüncü Reşha).
13 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).
14 Bkz.: M.F. Gülen *Çağ ve Nesil* s.157-161 (Asker).

Ölüm ve Ölüm Ötesi Hayat

Sevgililer Diyarına Yolculuk

İnsan ölüme ve ahiret yolculuğuna her zaman hazır olmalı. Annesinin başörtüsü gibi içi dışı temiz bir şekilde öteden gelecek daveti beklemeli. Çünkü, ne zaman "Gel!" denileceği belli değil. Öyleyse her an temiz durmalı, saf kalmalı. Akıl, mantık, kalb, kafa, duygu ve düşünceleri daima berrak tutmalı ve gitmeye hazır durmalı.

Aynı otobanlar gibi, bu yolun da hususî bir çıkışı yok. Bu hayat yolunda da her yerde çıkış olabilir. Nasıl ki sağından solundan sağlam bariyerlerle çevrilmiş bir otobanda giderken bazen birden bariyerlerin açıldığını, dışarıya bir yol çıktığını ve bazılarının bu yolu takip ederek otobandan ayrıldığını görüyoruz; işte onun gibi hayat otobanında da yer yer çıkışlar vardır ve bizim çıkışımızın yolun her hangi bir bölümünde karşımıza çıkması muhtemeldir. O çıkışa hazır değilsek bir kazaya kurban gitmemiz de kaçınılmazdır.

Meselâ; birisinin içinden kendini beğenme hissi geçebilir. İşte tam o esnada "Gel!" derlerse, o zaman insan Allah'ın huzuruna bir firavun gibi düşer. Ömür boyu ibadet ü tâat içinde yaşamış; ama sonunda kaybetmiş Bel'am b. Bâurâ gibi birisi olarak düşer. Evet, hazır olmak lazım... Kendini rütbesiz bir nefer gibi görerek vazife yapma gayreti içinde hazır olmak lazım. İnsan, O'nun varlığının ziyasının gölgesinin gölgesi; O olmasa hiçbir şey ifade etmeyen bir varlık. Öyleyse iddia niye? Varlık O'ndan, her şey O'ndansa iddia niye?

Evet, bir hadis-i şerifte ifade edildiği gibi, مَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللّٰهِ كَرِهَ اللّٰهُ لِقَاءَهُ *"Allah'a kavuşmaktan hoşlanmayan kimseyle Allah da mülâkî olmayı istemez."* İşte, Allah'a kavuşmayı arzulama, ölüme hazır olma demektir; ahirete, haşre, yeniden dirilmeye kat'i inanma ve ebedî saadeti yakalama azm ü gayreti içinde bulunma demektir. Samimi bir kulun hâli de budur; o öteyi "sevgililer diyarı" ve "ebedî saadet yurdu" olarak bilir. Bilir de tertemiz olarak oraya gidip onlara kavuşmak için bu dünyada da hep saf ve duru bir hayat yaşayarak yolculuğa hazır, ötelere müştak bir tavır sergiler.

Bununla beraber, bazı büyük zatların zahiren bakıldığında ölümden korktukları zannını hâsıl edecek sözleri olabilir. Vazife ve misyon itibarıyla

yapacakları şeylerle alâkalı olarak, onların hayatta kalmalarına bağlı bazı hususların ihmali ve sarsılması endişelerini, bir korku şeklinde algılama muhtemeldir. Meselâ, “Ben ölürsem beni örnek alanlar, nasihatlerimi dinleyenler dağılır; vahdetlerini koruyamazlar. Yapılması gerekli olan şeyler aksar, kulluk vazifelerinde gevşeklik gösterebilirler.” gibi mülâhazalar olabilir.

Çok nadir insanların, Bediüzzaman gibi kimselerin varlığı, başka insanların varlığını toparlayıcı olur. Sebepleri, izzet-i azametine perde yapan Cenâb-ı Allah, Bediüzzaman gibi insanlara da bir misyon yüklemiştir. Onların fikdanında (yokluğunda) iftirak ve tereddütler olabilir. Dolayısıyla, onun gibi bir insanın ahireti istemesi kendi nefsi adınadır. Burada kalması ise, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) miraçtan nüzulü, tekrar aramıza dönmesi gibi dini adına olur. Bundan dolayı hayatına, sağlığına dikkat eder; yaşamak için değil başkalarını yaşatmak için dikkat eder. Oksijen insandır o. Yoksa, Allah’a, Peygamber’e, haşr u neşre inanmış insan için ölüm rahmettir. İşte, bizim büyük zevatın ölümle alâkalı endişe ifade ediyor gibi görünen sözlerini vazife ve misyonlarıyla irtibatlandırarak böyle yorumlamamız icap eder.

Dosttan, ahbaptan ayrılma yer yer bir hicran şeklinde kendisini hissettirebilir. Zayıf bir rivayette, *son günlerinde Resûl-i Ekrem’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashab-ı kiram efendilerimize bakarak duygulandığı anlatılıyor.* Dostlardan böylesi bir ayrılık askere gitme gibidir. Hani anne babalar evlatlarını askere gönderirken ağlarlar ya, işte bu da askere gitme gibi muvakkat (geçici) bir ayrılmadır. Sonradan dirilmeye inananlar, böyle inanır; hayatı bir askerlik, vefatı da bir terhis kabul ederler. Ayrılırken ağlayabilirler; fakat bu ağlama arz ettiğimiz mânâda olur.

Hastalık, Hastahane Mülâhazaları ve Ötelere Hazır Yaşama

Öteden beri kalb atışlarımda bir aritmi (düzensizlik) hissediyordum; ama bu son yaşadığım farklı bir şey. Son günlerde çok sıkılmıştım. Birkaç mesele oldu ki, âdeta belimi büktü. Her insanın bir duyarlılık ve hissetme seviyesi vardır. Her Müslüman, Allah’ın tanıtılması, Allah Resûlü’nün adının cihana duyurulması meselesinde dertlidir. Ben kendim için “dertli” diyemeyeceğim, şu arz ettiğim şeyleri bir fazilet olarak da söylemiyorum; fakat ümmet-i Muhammed’in çektikleri sineme bir hançer gibi saplanıyor.

Dünyanın dört bir tarafında ezilen, horlanan, mazlum ve mağdur durumdaki insanların hayali gözümün önünden bir türlü gitmiyor. Onların ızdıraplı hâli

yanında yüce dinimizi tanımayan insanların vaziyeti de içime dert oluyor. Belki her vakit gönlümden şu duyguları geçiriyorum: Herkes İslâm'ın nuruyla aydınlansın; her gün birkaç ihtidâ olsun; ihtidâ etmeyenler de, hiç olmazsa hoşgörüye, diyaloğa açık yaşasınlar. Bunları arzu ediyorum ve bu işin kolay olmayacağını da biliyorum. İşin tabiatını bildiğim hâlde bu duygumun aksine cereyan eden hâdiseler beni hasta ediyor.

Hatta bazen, "Benim en başta vereceğim bir canım var. Cenâb-ı Hak insanları barış içinde, diyaloğa açık, kendisine ve kullara karşı saygılı yapacaksa; bunun karşılığında da canımı alacaksa hemen alsın da o neticeyi hâsıl etsin!" diyorum. Izdırap bu olunca kantar ne kadar şeyi tartar hesap etmek lazım. Zannediyorum, herkes benden çok inanmıştır. Herkes dinin i'lasını ister; herkes her yerde nâm-ı celîl-i Muhammedî'yi duymak ister. Ama o güzel kullar "Dertliyim dersin, öyleyse belâ-yı dertten âh eyleme!" diyor ve dertlerini sinelerine gömüyorlardır. Benimkine gelince, o, sesli düşünce… Benliğimi saran ve beni hasta eden çığlık…

En kötüsü de, "iç sebb (kınama)" diyebileceğim bir hâle maruz kalıyorum ki, o da beni fevkalâde rahatsız ediyor. Başta kendim, daha sonra da çok sevip takdir ettiğim arkadaşlarım hakkında bazen "Biz bunca zamandır neden binlerce gönüle giremedik. Oysa, kalblere girerek Allah'ı kullarına sevdirmek yine Cenâb-ı Hakk'ın emri, O'nun muradı değil mi!..." Bu duygular benliğimi sarınca kendimi zorluyor ve "Biz ne yaparsak yapalım hidayet Allah'ın elindedir. Allah dilemeyince iman insanın kalbinde hâsıl olmaz. Bu işin tabiatı böyle." diyorum. Fakat yine içimde sebb başlıyor ve "Yahu! İnsanların samimiyetinin, iradesinin hiç mi payı yok? Bu hususta sahabeyi muzaffer ve muvaffak kılan şey neydi? Hz. İsa'nın havarilerini muvaffak kılan neydi? Öyleyse durumumuzu gözden geçirmek lazım. Neden onlar çok dertli ve insanlara iman nurunu taşımada o kadar hızlıydı ve neden biz böyle âheste davranıyoruz?" demekten kendimi alamıyorum. İşte böyle kafamda alıp veriyorum. Hayır, bu hâl mü'minler hakkında suizan değil, onlara olan hüsnüzannın meydana getirdiği bir beklenti...

Bir mesele daha var ki, ben de o aziz sultan gibi diyeyim:

Milletimde ihtilâf u tefrika endişesi
Hatta kûşe-i kabrimde bîkarar eyler beni
İttihad etmekken a'daya karşı çaremiz
İttihad etmezse millet, dağidâr eyler beni.

İnanan gönüller âşıkâne birbirine bağlı olmazsa; hasbî ve fedakâr olmazsa; işe yaramadığı ya da yaramıyor olduğunu zannettiği yerde kenara çekilmeyi

bilmezse... Off!... Öyle bir dert ki...

İşte bu gibi şeyler bana çok ağır geliyor. Yatıyorum, uyuyamıyorum. O gece de böyle oldu. Gece boyunca kıvrandım. Sabah kalkınca birden şiddetli ter boşaldı. Eskiden "İzordil" alınca o sıkışıklık geçiyordu. Yine "İzordil" aldım; ama geçmek ya da azalmak yerine kalb atışlarındaki düzensizlik iyice arttı. Gitmek istemesem de, arkadaşlar ambulans çağırmış, sedyeye koyup acilen hastaneye götürdüler.

Allah (celle celâluhu) değişik hâdiselerle bize kendisini hatırlatıyor. Bizi ikaz ediyor. "Soğukta durmayın üşürsünüz." diyor. O bizi zaten biliyor, hâdiselerle de bizi bize gösteriyor. Acı veriyor, canımızı yakıyor; ama neticede bizi kendisine celbediyor.

Kalbin ritmi çok bozulunca doktorlar elektroşok yapılması gerektiğini, elektroşokun tesirini azaltmak için de uyutmaları lazım geldiğini söylediler. O an "Tekrar uyanamama da var işin içinde…" diye aklımdan geçti. Son birkaç nefes kendisine bahşedilen bir insan ne demeliyse onu düşündüm. لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ dedim, uyumuşum. Hamdolsun, ölseydim de hiç olmazsa son sözüm yine "O" olacaktı.

Şu anda kendimi biraz daha iyi hissediyorum. Bir kere psikolojik olarak rahatladım; üzerimdeki kanı, alkollü ilaçları yıkadım. Teyemmüm yapıp öğle ve ikindi namazlarını cemederek kılmak zorunda kalmıştım. Şer'ân gerekli olmasa da, gönül huzuru için şimdi onları bir kere de kaza ettim. Diğer namazlarımı da kaza edeceğim.

Erzurumluların çok güzel bir duası vardır; "Az ağrı, âsan ölüm, tekmil iman-Kur'ân" ile dünyadan gitmeyi isterler. Ben bunun sonuna bir cümle daha ekliyorum: "İlâ yevmil kıyam, i'lâ-yı kelimetullah'a devam – Kıyamete kadar Allah'ın adını yüceltme vazifesine devam, diyorum. Başka bir isteğimiz yok bizim. Allah'tan istediğimiz bu. Ötelere yürüyeceğimiz âna kadar vifak ve ittifak içinde hizmete devam.

Bazen insan hayatı yaşar, bazen de onu sırtında taşır. Bazen hayatın sâlisesi, saniyesi, dakikası, Cennetleri alabilecek kadar pahalı şeylerle geçer. Bazen de insanın bütün bir hayatı, Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğu adına işe yarar ameller açısından ceviz kabuğunu doldurmayacak çer çöpten ibaret kalır. Sorsalar, "Sen Allah için ne yaptın? Bugün değil bütün ömrün boyunca ne yaptın?" Maalesef, bazılarının bu soruya verecek cevabı yoktur.

Onların yaşadığı; kin, nefret, iğbirar ve düşmanlıkla bulanmış acı bir vetire ve "Aman vermeyin, vurun, iflahlarını kesin!" çığırtkanlıklarıyla dolu, cismaniyet altında kalmış, ezilmiş, hayattan daha çok rezalet diyebileceğimiz

kâbus gibi bir rüya. Uyandıkları zaman anlarlar. Görününce işin öbür ucu; tecellî edince hayata terettüp eden; hayatın gerçek burcu… Ne türlü bir bayrak dalgalandığını görürler; şeytanın bayrağı mı, Hazreti Rahman'ın bayrağı mı? İşte hepsi o kadar.

Biraz değiştirerek o kutlu gibi diyeyim: Eyvah aldandık, şu hayat-ı dünyeviyeyi sabit zannettik. O zan sebebiyle bütün bütün zayi ettik. Evet, şu güzerân-ı hayat bir uykudur. Bir rüya gibi geçer. Şu temelsiz ömür dahi bir çay gibi akar, bir rüzgâr gibi eser. Önüne katıp sürüklediği de sizin hayatınızın hazan yemiş yapraklarıdır.

Yakınlarımdan bir tanesini vefatından sonra rüyada görüyorlar. Yine abdest alma tavrı gibi hoş bir hâli var. Diyorlar ki; "Sen ölmedin mi? Nasılsın?" "Vallahi ahiret çok kötü değil, hatta dünyadan daha iyi." diyor. "Peki sen Cennetlik misin, Cehennemlik mi? diye sorulunca, "İşte ona gelince, onu bilemiyorum." diyor. Bu hususu biz de bilmiyoruz; bildiğimiz bir şey varsa o da, akıbetimizden endişe etmemiz gerektiği ve ona hazırlık yapmamızın lüzumu.

Aslında, Cennetlik mi Cehennemlik mi olduğumuzu merak etmek değil de, o mevzuyu çok iyi bilmiş olmanın gerekleri nelerse onları yerine getirmek önemlidir. Meselâ, bilseydin ki iki alternatif var. Hayattan sonra ölüm var; daha sonra hayatın hesabını vermek, ebedî saadeti kazanmak ya da kaybetmek var. İşte bir haşr u neşrin, Cennet ve Cehennem'in varlığını bildikten sonra ne yapmak lazımsa onu yapmak önemlidir.

Hz. Ali'nin "Dehriyyun"a dediği gibi, "Siz diyorsunuz ki Cennet yok, öbür âlem yok, ebedî saadet yok; ben de diyorum ki bu inkâr ettiklerinizin hepsi var. Şimdi iş benim dediğim gibi ise, siz ne kaybettiğinizin farkında mısınız? Farz edelim ki; sizin dediğiniz doğru olsun. Ben ne kaybederim ki. Sadece hayatımı disiplin içinde geçirmiş olurum." İşte, basit bir ifade içinde yüksek bir mantığın seslendirilmesi.

Ölüm... Bir anlık bir mesele. Hiç gaflete tahammülü yok. Kalbde bir iğbirar, bir kendini beğenme, kibir, amelde başka mülâhazalara girme... Ya o gaflet anında bastırırsa ne yaparsın. O kopukluk içinde gelir çullanırsa ne edersin. Daha kötüsü de vardır; ama o buradaki arkadaşlardan fersah fersah uzaktır. İçki içip sarhoşken denize uçanlar; alkolden ölenler; birbirini bıçaklayanlar; fuhşiyât içinde gidenler… Bunlar meclisten dışarı şeyler. Hep dışarı kalsın, evlad u ıyalinizden de arz ve sema uzaklığında uzak kalsın.

Bir düzen kurulmuş; bu düzen tamamen ebedî âlem için işliyor, çarklar hep onun için dönüyor. O âleme ait ürünler hâsıl ediyor. Bu düzene uymayanlar düzensiz yaşıyorlar. Onlar da enerji sarf etseler bile anarşist enerji sarf ediyor,

aritmik yaşıyorlar. Ahiret buutlu bir ömür sürmeyenlerin çok huzurlu oldukları da söylenemez. İyi inansa insanın hiç kaybı olmaz. Ve inancın gereğini yaşamak Üstad'ın namaz için dediği gibi çok ağır bir şey de değildir.

Büyük bir tâli'sizlik; Allah'ı tanımama, ahireti bilmeme. Ne liyakatimiz vardı ki? O bize lütfetmiş. Azıcığını bile olsa; numunesini vermiş; "Bakın, tadın" demiş.

Evet, akıbet ve encam çok önemlidir. İnsan, hayatın bir noktasında öyle köpürür ki magmalar gibi, fakat hafizanallah bir inkıtaya girer, bir insilah (A'râf sûresi 175. âyette zikredilen şahısta olduğu gibi inanç ve itikadından yavaş yavaş sıyrılıp kopma) baş gösterir. Hiç farkına varmadan uzaklaşır, uzaklaşır, hiç duymamış, tatmamış gibi olur. Kupkuru, kaskatı bir ceset gibi… Encam çok önemlidir. O da ısrara bağlıdır. Kat'iyen kendi ameline, kendi mârifetine güvenmemeye bağlıdır. O'nun emrettiği şeyi katlayarak yapma; fakat asla kendine güvenmemeye…

Her şey Senden Sen Ganî'sin
Rabbim Sana döndüm yüzüm.

Acz, fakr, ihtiyaç, şevk, şükür mesleğinin gereği budur. İnsanın, sürekli kendisinin bir sıfır olduğu mülâhazasıyla yaşaması... Onun için Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor: اَللّٰهُمَّ أَحْسِنْ عاَقِبَتَنَا فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا وَأَجِرْنَا مِنْ خِزْيِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْآخِرَةِ *"Allahım, yapıp edegeldiğimiz bütün işlerimizin neticesini hayırlı ve güzel eyle. Bizleri dünyada rezil rüsvay olmaktan ve ahiret azabından koru."*[1] أَحْسِنْ عاَقِبَتَنَا *"Sonumuzu hayır eyle, akıbetimizi ihsan televvünlü eyle."* diyor. Yani, en büyük lütufta o zaman bulun bize, gözümüzü aç... Bizleri Sana kulluk yapıyor olma zirvesine ulaştır. Varlığını benliğimize bütün enginliği ile duyur. Ve başka şeylere ihtiyaç bırakmayacak şekilde Kendinle bizi doyur. Âmin!...

Keşke Toprak Olsaydım!...

Bediüzzaman Hazretleri ikindi vakti için "O vakit hem güz mevsimi hazînânesini ve ihtiyarlık hâleti mahzunânesini ve âhir zaman mevsimi elîmânesini andırır ve hatırlattırır hem o koca güneşin ufûle meyletmesi işaretiyle insan bir misafir memur ve her şey geçici, bîkarar olduğunu ilan etmek zamanıdır."[2] der. İşte, sonbaharı, ihtiyarlığı, ölümü ve topyekün kâinatın ölümü olan kıyameti hatırlatan bu vakitte biz namazdan sonra Nebe sûresini okuruz.

Bu sûre, adını ikinci âyetinde geçen ve "Mühim Haber" mânâsına gelen "En-

Nebeu'l-Azîm"den almıştır. Âyette meâlen, *"Onlar birbirlerine neyi sorup duruyorlar? Hakkında ihtilafa düştükleri o 'mühim haberi' mi?"*[3] denmektedir. Bu haberden maksat, ölümden sonra diriliş ve ahiret hayatıdır. İnsanların merak ettiği, sorup durduğu başları döndürecek, insanın aklını başından alacak hâdise öyle müthiştir ki, iman kalbine oturmamış kimseler bu hâdise neticesinde Cehennem azabının dehşetini görüp tadınca şaşıracak, dengesini yitirecek ve bu azap şoku karşısında toprak olmak isteyecektir.

İnsana dünyada bir şans tanınmış; o, bir turnikeye bir kere itilmiş, yayına ok konmuş ve ona "Ancak bir ok atma hakkın var; hedefe isabet ettirirsen kurtulacaksın, yoksa mahvolacaksın!" denmiştir. İşte o gün pek çokları hedefi yakalayamamışlığın ve "Mahvolacaksın!" kaziyesine mahkûm olmuşluğun perişaniyet ve dehşeti içinde يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا *"Ah ne olurdu, keşke toprak olsaydım!"*[4] diyecek; ayaklar altında, rüzgârla sağa sola savrulan toz toprak olmayı temenni edecektir.

Toprak, muhteva ve zenginliğine rağmen, hep tevâzu ve mahviyetin remzi olmuştur. Kalbi iman nuruyla aydınlatabilmek ve gönlü gül bahçesine çevirmek için toprak gibi olmak gerektiği; zira topraktan başkasının gül bitiremeyeceği hep söylenegelmiştir. Bundan dolayı bazı müfessirler *"Keşke toprak olsaydım!"* temennisini "Keşke dünyada gurur ve kibirden uzak yaşasaydım; alçakgönüllü olup Allah'a iman ve itaat etseydim." mânâsında mecâzî olarak anlamışlardır.

Fakat âyette geçen "toprak" kelimesini hakikî mânâsında kullanılmış olarak kabul edenler daha çoktur. Şöyle ki; ahirette hayvanlar, nev' hâlinde toprak olacaklarından dolayı dünyada insan olmanın hakkını veremeyenler, mesuliyetinin gereğini yerine getiremeyenler de o gün hayvanlar gibi toprak olmak isteyeceklerdir. Bir hadis-i şerife göre, Yüce Allah (celle celâluhu), o gün hayvanları da huzura getirecek, birbirlerinden haklarını alıp ödeştirecek ve sonra onlara, "Toprak olun!" buyuracak, hepsi toprak olacaktır. İşte bunu gören kâfirler de onlar gibi toprak olmayı isteyecektir.

İnsanî mevhibelerle donatılmış olarak dünyaya gelen, fakat insanca tavır ve davranışları yakalayamayanlar orada tabiatlarını seslendirecekler. Zaten bir tabiat deformasyonuna maruz kaldıklarından dolayı, tekrar "Keşke hayvan olsaydım" demeyecekler de, belağatta مَـا يَؤُولُ إِلَيْهِ şeklinde ifade edilen "doğrudan neticeyi söyleme" üslûbuyla hayvan olmanın hâsıl edeceği sonucu, yani toprak olmayı isteyecekler. Bu açıdan, onların bu temennisini dünya hayatı itibarıyla hayvan ya da toprak olmayı arzulama değil de, dünyadaki suistimalleri sebebiyle maruz kaldıkları cezadan kurtulma ve hiç olmazsa

hayvanlara tatbik edilen muameleyi isteme şeklinde anlamak gerekir.

Ah zavallı insanlar!... *Gözleri var; ama görmüyorlar, kulakları var; ama işitmiyorlar, sinelerinde "kalb" adını verdikleri bir et parçası taşıyor; ama onu işletmiyor, hissetmeleri lazım geleni hissetmiyor, duymaları gerekeni duymuyorlar.* Yani, donanım olarak insana verilen her şey kendilerine verilmiş; fakat onlar, o potansiyel gücü pratiğe dökememiş, kullanamamış, inkişaf ettirememişler. Sanki insanca donanımları yok gibi. "Mâ kâne (hâl)" itibarıyla yok, "mâ yekûn (gelecek)" itibarıyla da acı bir temenni var: *"Keşke toprak olsaydım!..."*

Maalesef, çokları bu müthiş haberi duymamış gibi yaşıyor; istikbalde onları bekleyen ve karşılaşmaları muhakkak olan o korkunç güne karşı kayıtsız ve kaygısız bir hal sergiliyorlar. Bazen hayret ediyorum; öyle büyük hâdiseler silsilesine karşı böyle lâkayt kalınır mı? Bir insan eğer ahirete inanıyorsa kalbi durmalı, en azından biricik okunu hedefine isabet ettirememe endişesiyle ürpermeli ve kontrollü bir hayat yaşamalı değil mi?

Bir Trafik Kazası ve Ölümün Gerçek Mânâsı

Soru: *Efendim, eğitim gönüllülerinden bir esnafın arabasıyla şarampole yuvarlandığını ve vefat ettiğini öğrenip çok üzülmüşsünüz. Bu ve benzeri ölümler bize neyi hatırlatmalıdır?*

Cevap: Çok zikrettiğimiz ve aramızda maruf olduğu üzere ölüm, bizim için, kulluk vazifesinden terhis mânâsına gelir; Cenâb-ı Hakk'ın "Haydi şimdi bütünüyle bana gel!" demesinden başka bir şey değildir. Onu gönülden tanıyıp sevenler için bu "Gel!" deyişin üslûbunda öyle bir iltifat ve öyle baş döndürücü bir teveccüh vardır ki; *"Ey gönlü itminana ve huzura ermiş ruh! Sen ondan, O da senden razı olarak dön Rabbine! Katıl has kullarıma ve gir Cennetime!"*[5] şeklindeki çağrıyı alan ruh, bir dakika bile burada kalmak istemez. Zira, bu çağrının mânâsı, *"Dünyanın sıkıntı, dağdağa ve boğucu havasından sıyrıl; yitirdiğin Cennet'e ve ruhun asıl yurduna dön!"* demektir.

Ölümü, bu mânâda bir iltifat çağrısı kabul edenler, dünyaya gelişi bir memuriyet ve askerlik, ondan ayrılışı da bir terhis, bir ikinci doğum ve bir ebedî varoluşa uyanma şeklinde anlar ve merdane yürürler kabre doğru. Aslında mü'min, ölüp mezara gömülmeyi, bir tohum gibi, sümbül vermek için toprağın bağrına saçılma olarak görür.

Ne var ki, toprağın bağrında bir Cehennem zakkumu olmaktan kurtulup Cennet tûbası hâline geliverme, imanla ölmeye bağlanmıştır. Ölümün gülen yüzünü görebilmek için imanla ölmek şarttır.

Hadis diye rivayet edilen ve büyük bir gerçeği ifade eden bir sözde *"Nasıl yaşarsanız öyle ölür ve nasıl ölürseniz öyle dirilirsiniz."*[6] denmektedir. Bir insanın hayat tarzı, onun şuuraltını meydana getirir ve besler. İnsanın şuuraltı birikimi, hem onun bütün hayatında hem ölümü esnâsında hem de kabirde Münker ve Nekir'e cevap verirken tesirini gösterir.

İmanla ölmek, hakkımızdaki ilâhî takdirin nasıl tecellî edeceğini bilemediğimizden dolayı elimizde olmayabilir. Fakat Müslüman olarak ölme yolunda bulunmak elimizdedir. Aksi takdirde, Kur'ân-ı Kerim'in *"Ancak Müslümanlar olarak ölünüz."*[7] emri bir "teklif-i mâ lâ yutak"; yani, "yerine getirilmesi mümkün olmayan bir teklif" olurdu.

İnsan, Müslümanca ölme yolunda olmak için, gittiği her yerde dünyevî işlerinin yanında küçük dahi olsa mutlaka dine ve millete hizmetle de meşgul olmalı; hayatını başkalarına faydalı olma dantelası üzerinde örmeye çalışmalıdır. Böyle bir niyet ve gayret neticesinde, dünyevî işler bile ibadet sırasına gireceğinden, insan Rabbiyle sürekli irtibat hâlinde olacaktır. Ve o irtibat varken gelen ölüm, nerede ve nasıl gelirse gelsin, bir şehitlik mülâhazasını da beraberinde getirecektir. Meselâ, insanın kavî bir imanı varsa ve yolda fuzulî şeylerle değil de, meâlîye ait meselelerle meşgul oluyorsa, trafik kazasında da ölse o şehit mertebesindedir. Evet, o şekilde vefat eden insan şehadet şerbeti içer; biz de acımızı şehitlik mülâhazasına sarıp sarmalar, ısıtır ve yumuşatırız, onunla teselli oluruz.

Diğer taraftan, kevnî kanunlar sabittir ve ihmallere karşı insafsızdır. İnsan kevnî kurallara uymazsa, kurallar onu affetmez, affediciliği yoktur onların. Yani meselâ, "Ben kendimi şu çukura bir atayım, ne oluyor bakayım." diyemez insan. "Şu uçakla yer çekimine bir gireyim" diyemez. Esbâb-ı âdiye açısından, Cenâb-ı Hak tekvînî emirleri izzet ve azametine perde yapmıştır ve onlar kimseye iltimas geçmeden vazifelerini eda ederler.

Bundan dolayı, meselâ, mevzu bir trafik kazası ise, trafik kurallarına mutlaka azamî ölçülerde uymak gerekir. O iş, kahramanlığa gelmez; Allah muhafaza, işin kaidesine, kuralına uymayan insan intihar etmiş gibi muamele görebilir ötede. Eğer uzmanlar, ben tam bilemiyorum, meselâ "Doksan kilometrenin üzerinde hız yapan şoför, direksiyon hâkimiyetini kaybeder." diyorlarsa, yüz elli kilometre hız yapmak bir intihara teşebbüs; ondan dolayı meydana gelecek ölüm de, intihar ve cinayet olarak mahşer meydanında insanın karşısına çıkabilir. Öyleyse, her şeyin kuralına, kaidesine uygun hareket etmek lazımdır.

Müthiş Bir Gün Var İnsanoğlunun Önünde...

Göklerin yarılıp parçalanacağı, Cehennem'in köpürüp alevleneceği ve kıyametten sonra bir kere daha üfürülen sûrla beraber bütün ölülerin diriltilip hesaba çekilmek üzere toplanacağı bir gün...

Her ferdin, yalın ayak, başı çıplak bir vaziyette kendi sırasının gelmesini dehşet ve korkuyla bekleyeceği; kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve oğullarından kaçacağı, kendi başının çaresine düşeceği; peygamberlerin dahi *"Nefsî, nefsî!"* diyeceği bir gün...

Kâfirler için hazırlanan zincirler, bukağılar ve çılgın alevlerin herkesi dehşete düşüreceği; pek çoklarının kapkara, ekşi ve asık bir suratla beklerken, âdeta bel kemiklerinin kırılacağı; burada kulluk vazifesini yerine getirmeyenlere *"Haydi yalanladığınız şeye doğru yürüyün! Yürüyün, gölgesi olmayan ve alevden korumayan üç buudlu (katmerli) Cehennem karanlığına!"*[8] denileceği ve müflislerin yüzükoyun sürüm sürüm ateşe sürükleneceği bir gün...

İşte, güneşin yaklaştırılıp her yanı kavuracağı, beyinlerin kaynayıp terin gırtlağa ulaşacağı ve sebeplerin bütün bütün iflas edip her şeyin insanın aleyhine döneceği o gün, insanlar altına girip gizlenmek, güneşin yakıcılığından azıcık korunmak için küçücük, ufacık da olsa bir gölge arayacaklar. Arayacaklar; ama o gün Hakk'ın himaye ve inayetinden başka gölge de olmayacak.

Seslerin kesileceği, canların gelip gırtlaklara dayanacağı, başların dönüp bakışların bulanacağı o gün, tek bir sığınak olacak; o da Allah'ın himayesinin gölgesi...

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allah yedi kimseyi, kendi zıllinden başka sığınak olmayan (kıyamet) gününde, zılli altında himaye buyuracaktır."*[9] diyor ve hem bu tâli'li insanların kimler olacağını haber veriyor hem onlardan biri olmamız için bizi ikaz ve teşvik ediyor hem de sağlıklı bir toplumun ancak o insanların sıfatlarını üzerinde bulunduran kimselerle meydana geleceğini bildiriyor.

Bu yedi grup insan şunlardır: Hak, adalet ve istikâmeti temsil eden idareci; ömrünü ibadet neşvesi içinde geçiren genç; mescidlere dil beste olan kimse; birbirlerini Allah için seven, bir araya geldiklerinde Allah için bir araya gelen, ayrılırken de Allah için ayrılan, Hak rızasını, Hak sevgisini mihrâb edinmiş muhabbet fedâileri; güzel ve zengin bir kadının talep ağında (nefsine başkaldırıp) "Ben Allah'tan korkarım." diyen adam; solundakine infak ettiği şeyden, sağındaki bir şey hissetmeyecek şekilde sadakasını gizli eda eden kahraman ve yapayalnızken Allah'ı (celle celâluhu) anıp da gözleri yaşlarla

dolan, yalnızlık anlarını tefekkür ve murâkabe ile buudlaştıran, yer yer gönlünde bestelediği duygularını yanaklarından süzülen yaşlarla seslendiren, gözyaşı kelimeleriyle “Dost”a içini dökebilen duygu ve gönül insanı.

Soru: *Hadis-i şerifte “vicdan toplumu”ndan kesitler gösteriliyor gibi…*

Cevap: Evet, yedi grup insandan oluşan bu tablo, hem ödleri koparacak olan mahşer gününde arşın gölgesine davet edilecek tâli’lilerin resmi hem de ideal bir toplumu, mükemmel bir milleti meydana getirebilecek insanların fotoğrafıdır.

İdeal neslin fotoğrafıyla alâkalı çok şey söyleyebilirsiniz. Bazen onları, beklenen bir mefkûre topluluğu olarak resmedersiniz. Bazen vicdan toplumu olarak dile getirir ve şöyle olması lazımdır, dersiniz. Bazen “Geleceğin mimarları ancak bu evsafta olan insanlardır.” düşüncesini seslendirirsiniz. Aslında, hepsinde de, değişik versiyonlarıyla aynı mülâhazayı işlemiş olursunuz; o da, Allah’ın marziyâtını hedeflemiş ve bu hedefe ulaşmayı da Cenâb-ı Hakk’ın mübarek nâm-ı celîlini bütün dünyaya duyurmaya bağlamış topluluk mülâhazasıdır.

Kabir Ziyareti

Kabirleri ziyaret etmek, genel olarak müstehabtır. Sâlih kimselerin, anne, baba ve yakın akrabanın kabirlerini ziyaret etmek mendup sayılmıştır. Kadınların kabirleri ziyaret etmesi ise, bağırıp çağırma, saçını başını yolma ve oralarda değişik bid’atlara girme gibi bir fitne korkusu olmadığı zaman câizdir. *Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), henüz kader inancının kökleşmediği ve câhiliye alışkanlıklarının devam ettiği bir dönemde kabir ziyaretini muvakkaten yasaklamış; fakat daha sonra serbest bırakmıştır.*[10]

Kur’ân-ı Kerim’e saygıdan dolayı, oraların nezih yerler olmaması yönüyle “Kabirlerde Kur’ân okunmaz.” diyenler olmuştur. Fakat günümüzde türbeler ve mezarlıklar temiz, bakımlı ve görümlü yerlerdir; hatta bazılarında yerlere sergi bile serilmiştir. Oralarda tazimle Kur’ân okumanın -Allahu a’lem– mahzuru yoktur.

Aslında mezarlarda Kur’ân okunacağına dair kesin bir dinî hüküm yoktur. Selef-i sâlihînden bazılarının kabir ziyareti sırasında Yasin ve Mülk sûrelerini okudukları rivayet edilir. On bir defa ihlâs okunabileceğini de *Hedyu’n-Nebî* gibi bazı kitaplarda görmüştüm. Oralarda insanları tembihe matuf genel manzara ve atmosferi değerlendirerek bir iki söz söyleme matlup olsa da, kabristanda konuşulacağına ve nutuk atılacağına dair bir şey de yoktur dinimizde. Günümüzde olduğu gibi nutuk atmalar, saygısızca bağırıp

çağırmalar, çığlıklar, dua yapıyorum diye millete Peygamber'in ağuşunda yer ayırmalar ve insanın en ciddî olması gerektiği yerde küstahlıktan başka bir şey ifade etmeyen çirkin davranışlar yoktur.

Peygamber Efendimiz'in zaman zaman kabir ziyaretinde bulunduğunu ve oradaki davranışını hadis kitaplarında görüyoruz. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, kabristana uğradığında mezarlara dönerek *"Esselâmu aleyküm (selâm üzerinize olsun) ey kabir halkı! Allah sizi de bizi de mağfiret buyursun. Sizler bizim seleflerimizsiniz. Biz de arkanızdan geleceğiz."*[11] buyuruyor.

Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz bir cenaze vesilesiyle Bakîu'l-Ğarkad'da idik. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm çıkageldi ve yanımıza oturdu. Biz de etrafında (halka olup) oturduk. Elinde bir çubuk vardı. Çubuğuyla yere bir şeyler çizmeye başladı. Sonra *"Sizden kimse yok ki, şu anda Cennet veya Cehennem'deki yeri yazılmamış olsun!"* buyurdular. Cemaat "Ey Allah'ın Resûlü!" dedi. "Öyleyse hakkımızda yazılana itimat edip ona dayanmayalım mı?" *"Çalışın"* buyurdular. *"Herkes kendisi için yaratılmış olana erecektir. Cennetlik olanlar, saadete götüren amelde muvaffak olacaktır. Şekâvet ehli olanlar da şekâvete götüren amelde muvaffak olacaktır!"*[12]

Sonra şu meâldeki âyeti tilavet buyurdular: *"Malını Allah yolunda harcayıp O'na saygı duyarak haramdan sakınan; o en güzel kelimeyi, kelime-i tevhîdi tasdik eden kimseyi, Biz de en kolay yola muvaffak ederiz."*[13]

Bir başka defa da, Efendimiz kabristana gidiyor. Mübarek simasında elem izleri beliriyor. Sebebi sorulunca kabirdeki iki kişinin azap görüyor olduklarını; bu azabın büyük bir şeyden değil de, birinin bevl ihtiyacını giderirken temizliğine dikkat etmemesinden, diğerinin de nemîmede (koğuculukta, söz taşımada) bulunmasından dolayı olduğunu söylüyor. Sonra yaş bir odun parçası alıyor, ikiye ayırıyor. Her kabrin başına birer tane dikiyor. Niye öyle yaptığının sorulması üzerine de "o ağaç parçaları kuruyana kadar kabirdeki o iki kişinin azaplarının hafifletileceğini ümit ettiğini"[14] ifade buyuruyorlar.

Bir başka kabir ziyaretini İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) şöyle anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yere çubukla, kare biçiminde bir şekil çizdi. Sonra, bunun ortasına bir hat çekti, onun dışında da bir hat çizdi. Sonra bu hattın ortasından itibaren bu ortadaki hatta istinad eden bir kısım küçük çizgiler attı. Resûlullah bu çizdiklerini şöyle açıkladı: *"Şu çizgi insandır. Şu onu saran kare de eceldir. Şu dışarı uzanan çizgi de onun emelidir. (Bu emel*

çizgisini kesen) şu küçük çizgiler de musibetlerdir. Bu musibet oku, yolunu şaşırarak insana değemese bile, diğer biri değer. Bu da değmezse ecel oku değer."[15]

Efendimiz'in ölümü ve eceli hatırlatışı sahabenin gözlerini yaşartmış, Hz. Osman gibi bazıları ağlamışlardı. Evet, orası ağlanacak bir yerdir. Kabir, insanın bir gün kendisinin de içine gireceğini düşünmesi gereken bir yerdir. Orası "Ya kurtulurum ya kurtulamam…" mülâhazasına bağlı olarak geçilmesi gereken bir mekândır.

İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) rivayet ediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: *"Ben size kabir ziyaretini yasaklamıştım; fakat artık onları ziyaret edebilirsiniz. Çünkü kabir ziyareti, dünya bağını kırar, ahireti hatırlatır."*[16] Hadis-i şerifte de görüleceği üzere burada hükmün menâtı (sebep ve hikmeti) dünyanın fâni olduğunun düşünülmesi ve ahiretin hatırlanmasıdır.

Maalesef, şimdilerde mezarlar pek çoklarına bir şey ifade etmiyor. Eğer hükmün menâtı ahireti hatırlamaya matuf ise, şimdi mezarlar ziyaret edilmese de olur. Gerçi, Üstad Hazretleri, "Ve o gençliğin suistimaliyle gelen hastalıkla hastahanelere ve taşkınlıklarıyla hapishanelere ve kalb ve ruhun gıdasızlık ve vazifesizliğinden neş'et eden sıkıntılarla meyhanelere, sefahethanelere veya mezaristana düşeceklerini bilmek istersen, git hastahanelerden ve hapishanelerden ve meyhanelerden ve kabristandan sor. Elbette, ekseriyetle gençlerin gençliğinin suistimalinden ve taşkınlıklarından ve gayrimeşru keyiflerin cezası olarak gelen tokatlardan eyvahlar ve ağlamalar ve esefler işiteceksin" diyor ve nimetlerin kadrini bilmek, kıymetini anlamak için kabirleri ziyaret etmek gerektiğini de zikrediyor.[17] Fakat neylersiniz ki, bugün insanların kalbleri ölmüş. Çok az kimse etrafına ibretle bakıp, muhasebe ve murakabede bulunuyor.

Berzah İçin Zaman Kavramı Var mıdır?

Berzah, kelime itibarıyla, "iki şey arasındaki perde, set ve engel" demektir. Istılahî olarak ise; "ölümden sonra ruhların kıyamete kadar kalacakları âlem, kabir âlemi, dünya ve ahiret arasındaki koridor, bir bekleme salonu" mânâlarına kullanılmaktadır. Berzah, dünyayla âhiret arasında bir köprüdür.

Zaman kavramının söz konusu olmaması sadece Zât-ı Ulûhiyet içindir. Zât-ı Ulûhiyet için zamanın söz konusu olmaması, Ezel ve Ebed şeklinde ifade ettiğimiz gibi evveli ve âhiri olmaması mânâsına gelir. Bu meselenin keyfiyetine aklımız ermez bizim; ihata edemeyiz, kavrayamayız onu.

Berzah için de bir zaman söz konusudur. Fakat dünyevî kıstaslar yönüyle

buradaki zaman değil de, oraya ve ahiret ölçülerine göre bir zaman vardır. Mahşerde de zaman vardır. Ahiret için bazen "zaman üstü" denmesi, insanın büyük ölçüde başına gelecek şeyleri orada görmesi açısındandır.

Ayrıca, hasta bir insanın geceyi kıvrana kıvrana, her dakikayı bir saatmiş gibi duya duya geçirmesiyle, çok yorgun yatan ve ne zaman sabah olduğunun farkına varamayacak kadar kesintisiz uyuyan bir insanın zamanı algılamaları da farklı farklıdır. Aynen öyle de, berzahta mü'minler namazlarını, Kur'ân'larını, Allah yolundaki hizmetlerini, gönüllerine inşirah ve sürur verici birer enîs, birer dost olarak bulurlar. Cennet'e ait pencereler açılır; nazarlarına en latîf sermedî manzaralar, güzel tablolar arz edilir ve Cennet'lerini seyredip dururlar. Dünyada çirkin yaşayanlara gelince, onlar için temessüller de çirkin olur ve onlara Cehennem gösterilir. Biri, kıyâmetin bir an önce kopmasını arzularken, diğeri hiç kopmamasını ister. Berzah âleminde kıyâmet koptuktan sonra ne kadar kalınacağını ise ancak Allah (celle celâluhu) bilir.

Ahiret Talipleri ve Dünya Düşkünleri

Soru: *Kur'ân-ı Kerim, sadece dünya nimetlerini isteyen insanların ahirette nasipleri olmayacağını anlatıyor. Bu hususu nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Kur'ân-ı Kerim, pek çok âyetinde dünyaya talip olanları, ahiret nimetlerini isteyenleri ve hem dünya hem de ahiretteki hayır ve bereketten istifade yolları arayanları anlatıyor. Bu üç grup için de birer misal verebiliriz:

"Kim ahiret mahsulü isterse, onun ürünlerini fazla fazla artırırız. Kim de sırf dünya menfaati isterse ona da ondan veririz; ama ahirette onun hiç nasibi olmaz."[18]

"Kim dünya hayatını ve dünyanın ziynet ve şatafatını isterse, Biz orada onların işlerinin karşılığını kendilerine tam tamına öderiz ve onlara dünyada asla haksızlık yapılmaz. Fakat onlar için ahirette ateşten başka bir şey yoktur. Onların dünyada yaptıkları bütün işler hatta iyilikler bile, heder olmuştur; bütün yaptıkları boşa gitmiştir."[19]

"Bazı kimseler 'Ey Yüce Rabbimiz, bize vereceğini bu dünyada ver!' derler. Bunların ahirette nasipleri yoktur. Bazıları da, 'Ey bizim Kerim Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ve güzellik ver, ahirette de iyilik ve güzellikler ver ve bizi Cehennem ateşinden koru!' derler. İşte bunlar kazandıkları şeylerin hayır ve bereketini fazlasıyla bulurlar. Allah, hesabı çok çabuk görür."[20]

Aslında, istenmesi ve arkasına düşülmesi gereken şey bellidir. Altmış yetmiş senelik bir ömür boyunca elde edilecek iyilik ve güzellikle, sonsuz bir

hayattaki nimet ve ihsanlardan hangisinin daha çok arzu edileceği açıktır. Tabiî ki, akıl ve şuuru yerinde olan bir insan, "dünyanın bin sene mes'udâne hayatı, bir saat hayatına mukabil gelmeyen Cennet hayatının ve o Cennet hayatının dahi bin senesi, bir saat rü'yet-i cemâline mukabil gelmeyen bir Cemîl-i Zülcelâl'in daire-i rahmeti ve mertebe-i huzuru"ndaki nimet ve ihsanlara iştiyak duyacak, ahiretteki iyilik ve güzellikleri arzulayacaktır.[21]

Ne var ki, insan acelecidir. Peşin ücrete meyillidir. Bu meyil, bir de imansızlıkla kuvvet kazanırsa, âdemoğlu dünyanın geçici lezzetlerini hedef edinecek, onların arkasında gafilane bir yol takip edecektir. Bir insan sadece dünyayı isteyince, Cenâb-ı Hak o kulun istediklerini bütünüyle verebilir. Fakat o insan, yalnızca dünyayı talep etmiş, ahirete ait bir arzu ve istek ortaya koymamışsa kendi fıtratına ters hareket ediyor demektir. Çünkü, insanın tabiatı ahireti istemeye açıktır; bunu görmezlikten gelip bir tek dünya için dua eden kendi tabiatına ihanet etmiş olur. "İnsan ebed için yaratılmıştır, ebede mebustur ve ebedden başka hiçbir şeyle tatmin olamaz." şeklindeki vicdanî sesi duymuyor ve bu ses çizgisinde istekler ortaya koymuyorsa tabiatını seslendirmemiş, özüne yabancı düşmüş olur. Bu yanlışının bedeli de ahiretteki nasipsizliğidir.

Diğer taraftan, ahiret ve ahiret ötesi şeyler, biraz insanın kabullenmesine vâbeste hususlardır. Hani şimdilerde üç boyutlu resimler var. Onlara ilk kez bakan insan sadece düz bir satıhla karşılaşıyor, anlamsız bazı şekiller görüyor. Eğer, daha başka şeyler görebileceğine inanırsa, bakışını o satıh üzerinde yoğunlaştırıyor, belli bir açı yakalıyor ve üçüncü boyuttaki şekilleri görebiliyor. Fakat sadece o sathı görme niyetiyle baksa, nazarını yalnızca düz zemine hasretse, o zemin haricinde herhangi bir şey göremiyor. Aslında, o düz satıhta bir üçüncü, bir dördüncü buudu görmek mümkün olsa da, o insan bir şey göreceğine inanmadığından dolayı, onun için üçüncü buud, dördüncü buud söz konusu olmuyor ve düz sathın ötesi hep perdeli kalıyor.

Burada istidrâdî bir şey arz edeyim: Meselâ, şu mekânda iyi baktığınız zaman dört buudlu görebileceğiniz şeyler vardır. Çok defa o buudları ayırt etmeye çalıştım ve o nazarla baktım; bir noktadan sonra onlarda dördüncü buudu müşâhede ettim. Birinci kıt'ada görülen şeyler, daha arkada daha genişçe görülen şeyler, bir sonraki perdede de ziyadesiyle derin görülen şeyler... İşte bu görme, im'an-ı nazara ve biraz da kabule bağlıdır.

Evet, ahiret ve ahiret ötesi perdeler de bir kabul ve im'an-ı nazarla bilinir ve aşılır. Ahirete, öldükten sonra dirilmeye, mahşere, Cennet ve Cehennem'e inanmayan insan, öbür tarafta işin hakikatini göreceği âna kadar sürekli bir berzah yaşayacaktır. Bin sene kabirde kalsa da berzahta gibi olacaktır. Ahirete

inanmadığı için sürekli bir yok olma korkusu yaşayacak; orada, yok olmanın ızdırabını dünyada duyduğundan daha fazla duyacaktır. Dünyada değişik şeylerle teselli olsa da, orada sadece ebedî yokluğu duyacak ve herhangi bir teselli kaynağı da bulamayacaktır. Daimî yok olmanın demir parmaklıkları arasında kalacaktır. O insanın itikadı ötede yokluk olarak inkişaf edecektir. Çünkü, orada itikadın, kabul ve iz'anın inkişafı mahiyetinde bir yaratma olacaktır. O insanın dünyadaki itikadı yokluk yörüngeli olduğundan dolayı, ötede de yokluk olarak inkişaf edecek ve o derin bir yokluk duyacaktır.

İşte, "İman bir mânevî tûbâ-i Cennet çekirdeğini taşıyor. Küfür ise, mânevî bir zakkum-u Cehennem tohumunu saklıyor."[22] sözünü sadece dünyada imanın insana verdiği huzûzât-ı nâmütenâhîye (bitip tükenmez lezzet ve hazlar) ve küfrün insanın içinde hâsıl ettiği ızdırap şeklinde anlamamak lazım. İmandaki Cennet çekirdeği de, küfürdeki zakkum tohumu da bir gün inkişaf edecektir. İman bir Cennet bahçesi gibi inkişaf ederken, o zakkum çekirdeği de bir gayya meydana getirecek ve sahibini yutacaktır.

Ahirete inanmayan ve ahiret nimetlerini, iyilik ve güzelliklerini istemeyen insan bir yokluk tohumu taşıyordur ve ötede bu tohum inkişaf edecek, sahibine de yokluk hicranı yaşatacaktır. Bundan dolayı, ahirete inanıp onun arkasına düşmeyen insan bu yanlış itikadının adem olarak inkişaf etmesiyle nasipsizlerden olacaktır.

1 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/181; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/33.
2 Bediüzzaman, *Sözler* s.46 (Dokuzuncu Söz).
3 Nebe sûresi, 78/12.
4 Nebe sûresi, 78/40.
5 Fecr sûresi, 89/27-30.
6 Aliyyülkârî, *Mirkâtü'l-mefâtîh* 1/332, 7/375, 8/431.
7 Bakara sûresi, 2/132.
8 Mürselât sûresi, 77/29-31.
9 Buhârî, *ezân* 36, *zekât* 16, *rikak* 24, *hudûd* 19; Müslim, *zekât* 91.
10 Bkz.: Müslim, *cenâiz* 106, *edâhî* 37; Tirmizî, *cenâiz* 60; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 75.
11 Tirmizî, *cenâiz* 59; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 12/107.
12 Buhârî, *cenâiz* 83, *tefsîru sûre* (92) 6; Müslim, *kader* 6.
13 Leyl sûresi, 92/5-7.
14 Buhârî, *vudû* 56, *cenâiz* 82, 89; Müslim, *tahâret* 111.
15 Buhârî, *rikak* 4; Tirmizî, *kıyamet* 22; İbn Mâce, *zühd* 27.
16 İbn Mâce, *cenâiz* 47; Abdurrezzak, *el-Musannef* 3/573; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/531.
17 Bediüzzaman, *Sözler* s.156 (On Üçüncü Söz, İkinci Makam).
18 Şûrâ sûresi, 42/20.
19 Hûd sûresi, 11/15-16.
20 Bakara sûresi, 2/200-202.
21 Bediüzzaman, *Sözler* s.709 (Otuz İkinci Söz, Üçüncü Mevkıf, İkinci Mebhas).
22 Bediüzzaman, *Sözler* s.16 (İkinci Söz).

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Abdülaziz el-Buhârî, Alâüddin Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed (v. 730/ 1330); *Keşfü'l-esrâr fî şerhi Usûli'l-Pezdevî,* I-IV, *[Tahkik: Abdullah Mahmud Muhammed Ömer],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1418/1997.

el-Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed (v. 1162); Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs, I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1405.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî (164-241 h.); *el-Müsned,* I-VI, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.

________; *ez-Zühd,* Dâru'r-rayyân li't-türâs, Kahire, 1987.

el-Alûsî, Ebu's-Senâ, Şehâbeddin Mahmud İbn Abdillah (v. 1270 /1854); *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'u'l-mesânî,* I-XXX, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

Bediüzzaman, Said Nursî; *Hutbe-i Şâmiye*, *[Sadeleştirme ve Şerh: Abdullah Aymaz]*, Şahdamar Yay., İstanbul, 2008.

________; *Lem'alar,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

________; *Mektubat,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

________; *Mesnevî-i Nuriye,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

________; *Sözler,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed İbnu'l-Hüseyin (384-458 h.); *Şuabü'l-îmân,* I-IX, *[Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410/1990.

el-Buhârî, Ebû Abdillah, Muhammed İbn İsmail (v. 256 h.); *Sahîhu'l-Buhârî,* I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.

ed-Desûkî, Ebû Abdillah Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe (v. 1230/1815); *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-kebîr,* I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

ed-Deylemî, Ebû Şucâ' Şîreveyh b. Şehredâr (445-509 h.); *el-Müsnedü'l-firdevs bi me'sûri'l-hitâb,* I-V, *[Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1406/ 1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); *es-Sünen,* I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413/1992).

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillah el-İsbehânî (v. 430 h.); *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,* I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (450-505 h.); *İhyâu ulûmi'd-dîn,* I-IV, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, tsz.

________; *el-Maksadü'l-esnâ fî şerhi meâni esmâillâhi'l-hüsnâ, [Tahkik: Besam Abdulvahhab el-Cabî],* el-Cifan ve'l-Câbî, Kıbrıs, 1407/ 1987.

Gülen, M. Fethullah; *Asrın Getirdiği Tereddütler,* I-IV, Nil Yayınları, İstanbul, 2011.

el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (v. 405 h.); *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,* I-IV, *[Tahkik: Mustafa Abdülkadir Atâ],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1990.

el-Halebî, Ali b. Burhaneddin (v.1044 h.); *İnsanü'l-uyûn fî sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn (Sîret-i Halebiyye),* I-III, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1400.

İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (508-597 h.); *Telbîsü iblîs*, *[Tahkik: es-Seyyid el-*

Cemîlî], Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405/1985.

İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed b. Ali el-Askalanî (773-852 h.); *Lisânü'l-mîzân,* I-VII, Müessesetü'l-a'lemî li'l-matbûât, Beyrut, 1406/1986.

________; *Telhîsu'l-habîr, [Tahkik: Abdullah Hâşim el-Yemânî],* Medine, 1384/1964.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî (v. 354 h.); *Sahîhu İbn Hibbân,* I-XVI, *[Tahkik: Şuayb el-Arnavut],* Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1414/1993.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); *es-Sünen,* I-II, Çağrı Yay., 2. baskı, İstanbul, 1413/1992.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Ahmed İbn Abdilhalim İbn Teymiyye el-Harrânî (661-728 h.); *Mecmûu'l-fetâvâ,* XXXV, *[Tahkik: Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım en-Necdî],* Mektebetü İbn teymiyye, tsz.

el-Îcî, Ebu'l-Fazl Adudiddin Abdurrahman İbn Ahmed Abdulgaffar (v. 756/1355); *Kitâbu'l-Mevâkıf,* I-III, *[Tahkik: Abdurrahman Umeyre],* Dâru'l-cîl, Beyrut, 1417/1997.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (v. 670 h.); *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân,* I-XX, Dâru'ş-şa'b, Kahire, 1372 h.

Ma'mer b. Râşid (v. 151 h.); *el-Câmi',* I-XI, *[Tahkik: Habîb el-A'zamî],* el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1403.

el-Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdürrauf b. Tacilarifin b. Ali (v. 1031/ 1622); *Feyzu'l-Kadîr şerhu Câmii's-sağîr,* I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbûrî (206-261 h.); *Sahîhu Müslim,* I-V, *[Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbakî],* Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); *es-Sünen,* I-VIII, Çağrı Yay., 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

en-Nesefî, Ebu Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed (v. 537 h.); *el-Akâid,* Hacı Muharrem Efendi Matbaası, 1847.

eş-Şehristanî, Muhammed İbn Abdilkerim İbn Ebî Bekr Ahmed (479-548 h.); *el-Milel ve'n-nihal,* I-II, *[Tahkik: Muhammed Seyyid Cîlânî],* Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1404 h.

es-Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman (v. 902/ 1497); *el-Makâsıdü'l-hasene, [Tahkik: Muhammed Osman],* Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405/1985.

es-Süyûtî, Abdurrahman b. el-Kemal Celâleddîn (849-911 h.); *el-Hâvî li'l-fetâvâ fi'l-fıkh ve ulûmi't-tefsîr,* I-II, *[Tahkik: Abdüllatif Hasan Abdurrahman],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1421/ 200.

________; (Abdulğani ve Fahru'l-Hüsn ed-Dehlevî ile birlikte) *Şerhu Süneni İbni Mâce,* Kadîm-i kütüphane, Karaçi, tsz.

________; *el-Leâliü'l-masnûa fî ehâdîsi'l-mevzûa,* I-II, *[Tahkik: Salah b. Muhammed]* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1417/1996.

et-Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (260-360 h.); *el-Mu'cemü'l-evsat,* I-IX, *[Tahkik: Tarık b. Ivazullah b. Muhammed-Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî],* Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415.

________; *el-Mu'cemü'l-kebîr,* I-XXV, *[Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî],* Mektebetü'z-Zehra, Musul, 1404/1983.

et-Taberî, Muhammed İbn Cerir İbn Yezid İbn Halid (224-310 h.); *Câmiu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân,* I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.

el-Haskefî, Alâuddin Muhammed b. Ali (v. 1088/1677); *ed-Dürrü'l-Muhtâr,* I-VI, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1386 h.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsa b. Sevre (209-279 h.); *el-Câmiu's-Sahih,* I-V, Çağrı Yay., 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

el-Ûşî, Ebu'l-Hasan Siraceddin Ali b. Osman Fergani el-Ûşî (575/1179); *Bed'ü'l-emali,* İstanbul, 1318.

ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed Ahmed (v. 748/1347); *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ [Tahkik: Şuayb el-Arnavut, Muhammed Nuaym],* Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1413 h.